

Notes

Notes

VOLUM 35
2020

Aquest llibre ha estat editat amb el suport de

És rigorosament prohibida, sense l'autorització dels titulars del *copyright*, sota les sancions establertes a la llei, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment, incloent-hi la reprografia i el tractament informàtic, i la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec públics.

Les lletres **NOTES** de la portada han estat dibuixades per Joan Abelló

© TEXT: Les persones que signen els articles

© EDICIÓ: Centre d'Estudis Molletans-Ajuntament de Mollet del Vallès
(Can Lledó, c/ Comte d'Urgell, 26)

FOTOGRAFIA PORTADA: Cruïlla de la Carretera amb els Quatre Cantons (dècada 1920). Arxiu Històric Municipal de Mollet del Vallès

TIRATGE: 750 exemplars

IMPREMTA: IG Santa Eulàlia de Ronçana

ISSN: 1578-6009

ISBN: 978-84-946558-3-8

DL: B-37-059-1987

SUMARI

PRESENTACIÓ	5
MISCEL·LÀNIA	7
De la domus de Vilatzir a la Torre de Malla. Un centre de poder senyorial en el Vallès a l'edat mitjana	9
J. Vilaginés	
El carrer de la Carretera. Canvis en el nomenclàtor i evolució urbana de les avingudes de Burgos, Jaume I i Antoni Gaudí de Mollet del Vallès	37
J. A. Casanova	
Els primers condicionants del creixement urbà de Mollet del Vallès	47
J. Gordi	
La biblioteca de la Societat Recreativa Ateneu de Mollet del Vallès	53
C. Macià	
L'exili d'una nena molletana, la Nati Simarro	65
M. A. Suárez	
De l'esperança d'una vida a França a l'extermini per apàtrida. Correspondència del molletà Vicenç Bachs Vilà (1906-1941)	81
M. Tura	
Redescobrint Joan Solé Tura (1917-2008), cronista de Mollet	103
J. Noró	
Records de clubs i penyes del futbol molletà (dècades de 1970 i 1980)	125
M. A. Catalán i R. González	
MEMÒRIA ORAL	139
Memòria oral de Mollet. Entrevista a Balbina Camp. "De petita menjàvem moltes sopes. No es llençava ni un rosegó"	141
O. Rabasa	
XX PREMI JUVENIL VICENÇ PLANTADA (2019)	153
Del bressol a la batalla. Dos biberons del Baix Vallès	155
A. Blasco	
Els silencis de les oblidades de Franco (el cas de Mollet del Vallès)	165
C. Alonso i F. Ramiro	
FITXES	183
Ban municipal de canvi dels noms dels carrers i places de Mollet del Vallès (octubre de 1939)	185
J. Bertran	
El Fons Clausells a la Col·lecció Abelló	193
P. Ventura	
CRITERIS DE PUBLICACIÓ DE LA REVISTA NOTES	197

Presentació

Presentar un llibre sempre és motiu de satisfacció i celebració, i encara ho és més iniciar una col·lecció i intentar que aquesta tingui continuïtat i qualitat. El més difícil, el primer pas, ja el van fer, ara fa trenta-tres anys, els companys de la Sala Fiveller, de la Parròquia de Sant Vicenç de Mollet, quan van presentar el primer volum de *Notes*, l'any 1987. Ben aviat, l'any següent, ja van comptar amb la col·laboració decidida de l'Ajuntament. L'any 1993, en el context de la commemoració del Mil·lenari, Ajuntament i Parròquia sumen esforços i creen el Centre d'Estudis Molletans, que serà, a partir d'ara, l'encarregat de publicar *Notes*. Des d'aleshores – i això té molt de mèrit – sempre hem estat puntuals a la presentació d'un nou volum cada diada de Sant Vicenç, patró de la ciutat i dia central de la festa major d'hivern.

Com a la vida mateixa el temps canvia moltes coses i *Notes* no és pas cap excepció. Només cal analitzar els continguts o mirar-ne l'estètica per observar el pas del temps. *Notes* s'ha fet gran i, de manera continuada, ha evolucionat cap a la difícil i inabastable recerca de l'excel·lència. Enguany, trobareu un canvi ben tangible i, a partir del proper volum, n'hi haurà molts més.

Des del volum 12 (1998), *Notes* inclou un monogràfic. Ara, tornem a l'essència i serà, altra vegada, una revista exclusivament miscel·lània. No volem que els monogràfics desapareguin sinó ser més eficients i apostar per una major qualitat. D'una banda, aquests dos apartats tenien un públic objectiu diferent i, de l'altra, els temps de publicació també ho eren. *Notes*, com a revista miscel·lània, continuarà fidel a la cita de Sant Vicenç mentre que els monogràfics, amb uns temps de preparació molt més llargs, nodriran la col·lecció de monografies Vicenç Plantada. D'aquesta manera apostem per una major qualitat. En aquest mateix sentit, a partir de l'any vinent, volem situar *Notes* en un nou context de qualitat informativa i editorial.

Ara ja sí, amb el volum 35 a mans, el primer article que trobareu ens parla dels orígens medievals de la Torre de Malla, d'un autor tan solvent com Jaume Vilaginés. A continuació dos articles, fets per dos geògrafs, que ens parlen del creixement urbà de la ciutat al llarg dels segles XIX i XX. L'Ateneu i, concretament la seva biblioteca, són el motiu de la recerca de l'article que ens presenta la Carme Macià. L'exili republicà, amb totes les penúries i esperances d'una vida millor, és l'objecte dels dos articles següents, protagonitzats, respectivament, per la Nati Simarro, on ella mateixa ens explica les seves vivències i, en Vicenç Bachs, assassinat al camp d'extermini de Gusen. L'extensa obra de Joan Solé Tura es analitzada i presentada amb l'objectiu de redescobrir un dels principals cronistes del Mollet del segle XX. La miscel·lània clou amb un article que analitza l'efervescència esportiva de Mollet, amb l'eclosió de multitud d'equips de futbol a les dècades de 1970-80.

Com a avançament dels canvis que vindran a partir de l'any vinent, després de la miscel·lània trobareu un nou apartat que porta per títol "Memòria Oral", que vol donar a conèixer llocs, històries i vivències explicats a partir del record de la ciutadania. La Balbina Camp és la protagonista de la primera entrevista.

També publiquem el treball guanyador i un accèssit del XX Premi Juvenil Vicenç Plantada, que reconeix la bona feina feta pels estudiants de batxillerat en el treball de recerca obligatori. Finalment, l'habitual espai que posa en valor els fons de l'Arxiu Històric i el Museu Abelló. I amb l'esment del nostre patrimoni documental, vull destacar l'ingrés a l'Arxiu Municipal d'un fons de gran importància per a la ciutat com és el de Joan Ambrós i Lloreda, regidor de Cultura a l'Ajuntament durant la República, exiliat a França el 1939, gran activista cultural i autor de la lletra de l'Himne de Mollet, himne que vam estrenar ara fa vint-i-cinc anys. La importància d'aquest fons, ens l'ha posat de relleu qui va ser, també, regidor de Cultura de l'Ajuntament, Oriol Fort, a qui agraïm la dedicació i les gestions perquè aquest gran arxiu arribi a Mollet, des de Reims, i hi romanguí i enriqueixi el patrimoni cultural molletà.

Acabo, com no podia ser d'altra manera, amb l'agraïment més sincer a totes les persones –articulistes, tècnics i serveis gràfics– que han fet possible l'edició d'aquest nou volum de *Notes*, i a l'empresa Kao, pel seu fidel suport a aquesta eina de divulgació cultural. I per acabar, el meu reconeixement a tots els membres del CEM, actius col·laboradors en la investigació i la divulgació, perquè són, indiscutiblement, el nucli i, alhora, els actius més importants, en el fecund recorregut de *Notes*, de Mollet del Vallès, tota una institució.

Josep Monràs i Galindo
Alcalde i president del Centre d'Estudis Molletans

Miscel·lània

De la domus de Vilatzir a la Torre de Malla.

Un centre de poder senyorial en el Vallès a l'edat mitjana

Jaume Vilaginés i Segura*

Resum

En aquest article veurem com un indret geogràfic concret, Vilatzir-Torre de Malla, en el terme municipal de Parets del Vallès, va funcionar durant diversos segles (entre els segles XI i XVI) com un centre de poder econòmic i social, malgrat que els seus estandants no van ser sempre de la mateixa nissaga. Tot i la manca de continuïtat en les famílies que el van posseir, des de la domus de Vilatzir es va exercir el poder sobre el territori, en diferent extensió i en diversa mesura, segons el moment i així els habitants de la rodalia sabien que des d'allà s'exercia la dominació sobre el territori.

Paraules clau: Gallecs, Malla, Mollet del Vallès, Parets del Vallès, Planella, Torre de Malla, Vilatzir, Villa-Litoris.

Ratpenats, memòria espacial i paisatge humà

Un estudi científic ha demostrat que les espècies de mamífers comunitaris desenvolupen una capacitat innata per localitzar en l'espai els membres de la seva comunitat i distingir-los pel seu estatus social (Geva-Sagiv, Las, Yovel i Ulanovsky, 2015).

L'estudi s'ha realitzat amb ratpenats, que és una espècie gregària i sense capacitats visuals. Els individus del grup de ratpenats són capaços d'identificar la posició en l'espai dels seus congèneres i localitzar aquells que exerceixen el lideratge del grup. El seu cervell memoritza la posició de cadascun, de tal manera que en qualsevol moment són capaços de localitzar-los espacialment. Els autors de l'estudi extrapolen aquesta capacitat innata a la resta d'espècies de mamífers que viuen en comunitats. També la trobaríem en l'espècie humana. Així, entenem com un jugador de futbol llança la pilota a un company sense haver-lo localitzat sensorialment. La pilota arriba on toca sense que qui la llença visualitzi la destinació. La ment del jugador ha memoritzat la posició del company i sap, sense haver-ho comprovat visualment, la posició que té en el camp.

La vivència de l'espai (del paisatge, usant el terme geogràfic) en l'espècie humana es porta a terme en diferents nivells. En un àmbit més íntim, es viu en el marc de la llar, que dona seguretat enfront de les inclemències amenaces de l'exterior, i en un nivell més obert, trobem el cosmos,

que hi ha més enllà de les barreres protectores de la casa, de la família i de la comunitat social més immediata (Tuan, 2005). La geografia del cosmos defineix normes, valors i jerarquies a través d'elements visuals, com els campanars de les esglésies, o sonors, com els sons de les campanes (Lévy i Segaud, 1983); però també a través de la memòria i de la ubicació en l'espai dels congèneres i dels seus líders. A més, el paisatge físic es percep com una realitat que té components emocionals que reforcen els valors socials, especialment en les societats jerarquitzades.

En aquest sentit, els punts geogràfics que ostenten un valor de poder, independentment de les seves atribucions físiques i de les persones que les habiten, ajuden a crear el cosmos paisatgístic que col·labora en la permanència d'una realitat social jerarquitzada. Les persones, com a membres d'una espècie que de forma innata identifica en l'espai els congèneres i aquells que tenen un paper eminent en el sistema social, embolcallen amb un missatge d'autoritat els llocs on s'exerceix el poder, independentment dels propietaris que aquest indret tingui o hagi tingut. Així doncs, la memòria geogràfica que s'expressa en els capbreus senyoriais no deixa de ser una manifestació de l'aplicació en l'espai geogràfic de la capacitat de localitzar els congèneres i de reconèixer els líders socials, en aquest cas els que exerceixen el poder (Benito, 1993; Treton, 2010).

En el treball ens plantegem estudiar l'evolució de la domus de Vilatzir-Torre de Malla, a Parets del Vallès, a través dels seus propietaris i observar l'exercici del poder que des d'ella es feia. L'estudi té, per tant, una part d'anàlisi genealògica, perquè ressegueix les vinculacions familiars dels

seus protagonistes, però també comporta una anàlisi de les vicissituds de l'exercici del poder, que els mateixos personatges establien amb l'entorn social, on vivien els masovers de les terres de l'honor i els altres pagesos de les parròquies veïnes, de Parets, de Gallecs i de Mollet. L'enfocament es fa des de la perspectiva del paisatge. El paisatge és una realitat física, que conformen els elements naturals (rius, vegetació, relleu), els elements culturals (formes de poblament, camps cultivats, instal·lacions de treball, com molins, etc.), però també és una realitat mental, una percepció que es modela sensorialment, però també a través de paradigmes culturals. La domus de Vilatzir presidia socialment un territori. Els seus propietaris exercien el domini social, que comportava obligacions als habitants del seu territori senyorial, però també als altres residents de les parròquies de la rodalia. Per tant, va ser un element destacat del paisatge medieval del racó del Vallès que incloïa les parròquies de Mollet, Gallecs i Parets, especialment de la darrera.

La base documental que ens permet acostar-nos a la realitat medieval de la Torre de Malla és fragmentària. No hi ha un cos complet de documentació. Manca un arxiu familiar que doni continuïtat a la informació. Seria aquest el principal desavantatge respecte d'altres estudis de llinatges senyoriais, com els Bell-lloc, els Montornès o els Cartellà (Fernández, 1995, Reche, 2014 i Mallorquí, 2015). Els testimonis documentals són discontinus, perquè provenen de fonts diverses i això impedeix una fidelitat a la continuïtat històrica. Malgrat els buits testimonials, i també la dispersió documental, es pot fer una revisió prou acurada i analítica de qui i com va viure a l'indret. Els lap-

sus sense informació plantegen dubtes i mantenen la història oberta, però no per això les conclusions del treball seran, com veurem, menys concloents.

Vilatzir i Torre de Malla

A les acaballes del segle XV Joanot de Malla afirmava ser senyor de la casa de Vilatzir. Vilatzir era el nom que va tenir durant tota l'edat mitjana l'actual Torre de Malla de Parets del Vallès, avui dia una imponent masia del parc agrari de Gallecs (Vilaginés, 2013). En un contracte signat el 1498, Joanot confirmava l'establiment del mas Blanc de Gallecs a Ricard Bosc Negre.¹ En el document Joanot esmentava la seva esposa Àngela com a senyora seva. Àngela era una Planella, membre de la família que havia dominat la casa forta de Vilatzir durant més d'un segle. Els Planella, senyors de Vilatzir, havien emparentat mitjançant el matrimoni d'Àngela, probablement pu-

billa i hereva de l'honor de Vilatzir, amb els Malla, una família procedent de Vic. En el document, Guillem de Malla, pare de Joanot, signava com a testimoni, identificant-se com a ciutadà de Vic.

Els Malla van convertir-se en els senyors de Vilatzir. L'any 1522 el fill de Joanot, també de nom Joanot, encara essent menor d'edat, però hereu del patrimoni de la seva mare, s'identificava com a Joanot de Planella i de Malla.² El seu pare també es feia anomenar aleshores "de Planella i Malla". Les dues famílies van esdevenir una i es va imposar finalment el cognom Malla. El lloc, la casa forta i el patrimoni associat va continuar vinculat amb la família fins almenys al segle XVII. Amb el pas del temps el topònim va canviar, potser perquè els Malla van refer la mansió, fortificant-la amb l'aspecte que té en l'actualitat i això va ser motiu d'una nova

11

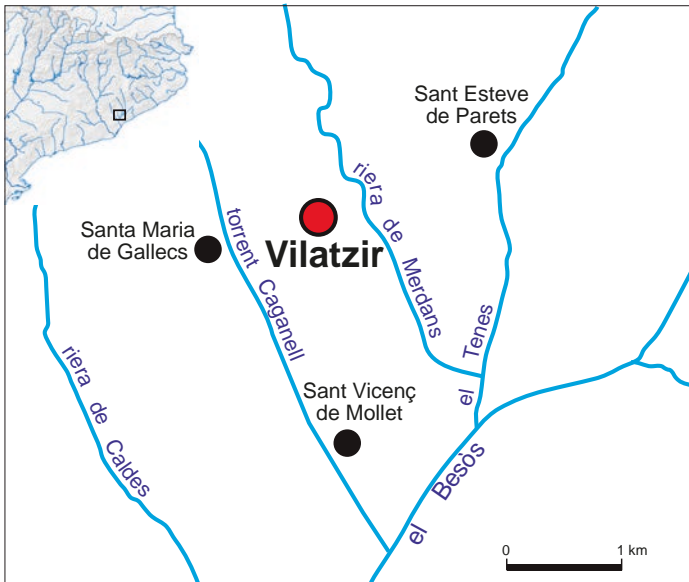

Figura 1. Mapa de situació de la Torre de Malla-Vilatzir.
Font: Jordi Bertran

¹ BC, perg. 347, reg. 14970.

² BC, perg. 221, reg. 17832.

manera col·loquial d'anomenar-la, o potser simplement perquè el cognom Malla es va acabar de consolidar com a nom de l'indret.

En l'edat mitjana, durant sis segles ben bé, entre el segle X i XV, la casa forta (*domus*) es va anomenar de Vilatzir, amb l'excepció d'un període d'un segle, del qual parlarem més endavant. Va ser, doncs, un centre de poder senyorial. Això vol dir que des dels murs de la construcció, primer anomenada *villa*, després *domus*, es va exercir una dominació sobre els territoris de la rodalia, que formaven el patrimoni senyorial, i en alguns moments sobre àrees més extenses. La particularitat de Vilatzir era que va acollir no una única família senyorial, sinó diferents nissagues, que van considerar el patrimoni que incloïa el topònim un nucli de poder, generador de riquesa i prestigi. Per motius diferents les famílies que van exercir el seu domini sobre el territori van fracassar en el seu intent de perviure en el temps. Però, malgrat no tenir un únic cognom associat al lloc, Vilatzir no va deixar de ser un referent legal, físic i mental de l'autoritat per a la població dels encontorns, no només perquè era un indret on residia qui tenia el poder, sinó perquè des d'allà s'exercia.

Vilatzir i Villa Litoris

La primera coneixença del lloc de Vilatzir és de l'any 904. En aquest any, el bisbe de Barcelona va fundar (o re-fundar) la parròquia de Parets.³ Les parròquies tenien límits i en la descripció de la de Parets s'esmentava una vil·la, *Linduiro*, que el transcriptor del segle XVIII va anomenar així a partir

d'un probable topònim *Villa Anluiro*, del qual va degenerar Vilatzir (Vilaginés, 2013). El nom apareix posteriorment de diferents formes (*villa Alluiri*, *villa Adviri*, *Viladvir*, *Vilalir*, *villa Azuiri*,...), fins que va quedar en Vilatzir amb ocasionals modificacions (*Viladzir*, *Vilazir*, *Villa Alzir* o *Vilaziro*). Però curiosament quan tenim informació rellevant d'un domini senyorial en el lloc, el topònim se substitueix per un altre. El nou topònim que apareix en el segle XI en el lloc de Vilatzir és *Villa Litoris*.⁴ L'indret és indubtablement el mateix, per les referències geogràfiques que trobem en els documents. A diferència del cas abans esmentat, el canvi té una explicació més difícil d'associar amb una interpretació errònia de la transcripció. Es fa difícil entendre el nou nom, si no es recorre a l'etimologia i a una possible interpretació de l'origen del domini terrer que va tenir la família que el va posseir durant dues generacions. A aquesta família els anomenarem els *Villa Litoris*, tot i que ells no es van dir mai així. Més aviat, quan van usar algun topònim, va ser el de Vilatzir (*Riculfo de Villa Alluir*).⁵ Tot i això, el topònim de *Villa Litoris* només el trobem en el període de temps que ells van exercir la possessió de la propietat.

L'etimologia del topònim podria provenir del terme *litus litoris* que en l'època altmedieval indicava la condició de pagès asservit (Du Cange, 1883); és a dir, el que estava vinculat a una propietat senyorial. Així *Villa Litoris* seria la *Villa* (o terme d'un llogaret habitat) de pagesos adscrits. Probablement, el domini terrer al qual estaven sotmesos els pagesos era d'origen fiscal. No gaire lluny de Vi-

³ BC, perg. 99, reg. 9134. Una còpia de més fàcil lectura és a ADB, Reg. Dot., 7, 11-12.

⁴ El primer cop que apareix és l'any 1031: Batlle (2006), 2, 469.

⁵ Rius (1945), 526 (1032).

latzir apareix un altre topònim anomenat *Palatio Fisco* (palau fiscal),⁶ que remet a una hisenda que depenia de l'administració pública.⁷ Els Villa Litoris arribaren a Vilatzir procedents de Pertegàs (Sant Celoni): Ricolf, el primer membre de la nissaga, afirma que els seus pares li havien deixat possessions a Pertegàs, que ell va cedir en testament als seus fills.⁸ Per tant, Ricolf va arribar a Vilatzir i va gestionar un patrimoni molt extens, que podria interpretar-se que van rebre per cessió de l'autoritat. Es van donar casos semblants a prop, per exemple Bonfill va donar al monestir de Sant Cugat una extensa propietat a Plegamans, que havia rebut del comte Borrell II.⁹

Ricolf afirmava en els seus dos testaments que els seus senyors eren l'abat del monestir de Sant Cugat (Salrach, 1992) i Ramon Guillem de Montcada, l'ardiaca de la catedral de Barcelona i senyor de la parròquia de Parets (Shideler, 1987).¹⁰ Ells dos representaven un nivell molt elevat en la jerarquia social del conjunt del comtat barcelonès. Es podria pensar que hi va haver alguna relació entre la vinculació de Ricolf amb ambdues personalitats i la possessió del patrimoni de Villa Litoris; així, Ricolf podria haver rebut el domini per concessió d'un dels dos o d'ambdós. Però tampoc es pot descartar que la relació fos estrictament personal, aliena al do-

mini terror i, per tant, el lligam no comportés una concessió de terres, el que en altres documents s'anomena benefici (*beneficium*).

En tot cas, cal remarcar que Ricolf, en testar, disposava de totes les possessions com a propietari absolut. Si en un primer moment les va rebre com a feu fiscal o van ser cedides per l'abat o per un Montcada, Ricolf en disposà amb total llibertat; ell i també els seus descendents, el seu fill Guiu Ricolf i la seva esposa. A més, hi hagué tota una estratègia per part del monestir de Sant Cugat per aconseguir la donació absoluta del domini de Villa Litoris, que descartaria qualsevol mena d'infeudació o cessió en benefici per part del monestir (Vilaginés, 2013). Al final, Sant Cugat va aconseguir que Raquel, esposa de Ricolf i mare de Guiu, en el seu testament lliurés el domini a les seves mans i marxés de pelegrinatge.¹¹

Els Villa Litoris eren uns senyors poderosos. El domini que van administrar era extens. En el mapa es pot observar de forma esquemàtica que s'estenia de forma dispersa per llocs allunyats del nucli (Vilatzir-Villa Litoris).¹² En el mateix mapa l'extensió de les possessions no està representada perquè els límits que es descriuen a la documentació no són gaire identificables, però es pot deduir que eren possessions àmplies i no només camps de petites dimensions. El domini de Ricolf de Villa Litoris tenia el

⁶ Rius (1945), 572 (1044).

⁷ El terme *palau* (*palatium*, *palatio*, *palatiolo*) és d'origen incert i controvertit. Se l'ha relacionat amb terres fiscals comtals (Bonnasie, 1979) o se li ha atribuït un origen, també fiscal, en la conquesta musulmana (MARTÍ, R. "El palatium rural, una institució fiscal del siglo VIII", *Lo que vino de Oriente. Horizontes, praxis y dimensión material de los sistemas de dominación fiscal en al-Andalus (siglos VII-IX)*, Oxford, 2013, pp. 133-148).

⁸ Rius (1945), 526 (1044): "Et ipsum suum alodem qui fuit de ienitores sive per comparacione quod abebat in Pertegatio..."

⁹ Rius (1945), 243 (990).

¹⁰ Batlle (2006), 469 (1031) i Rius (1945), 2, 572 (1044).

¹¹ Rius (1945), 656 (1067).

¹² Vegeu la figura 2.

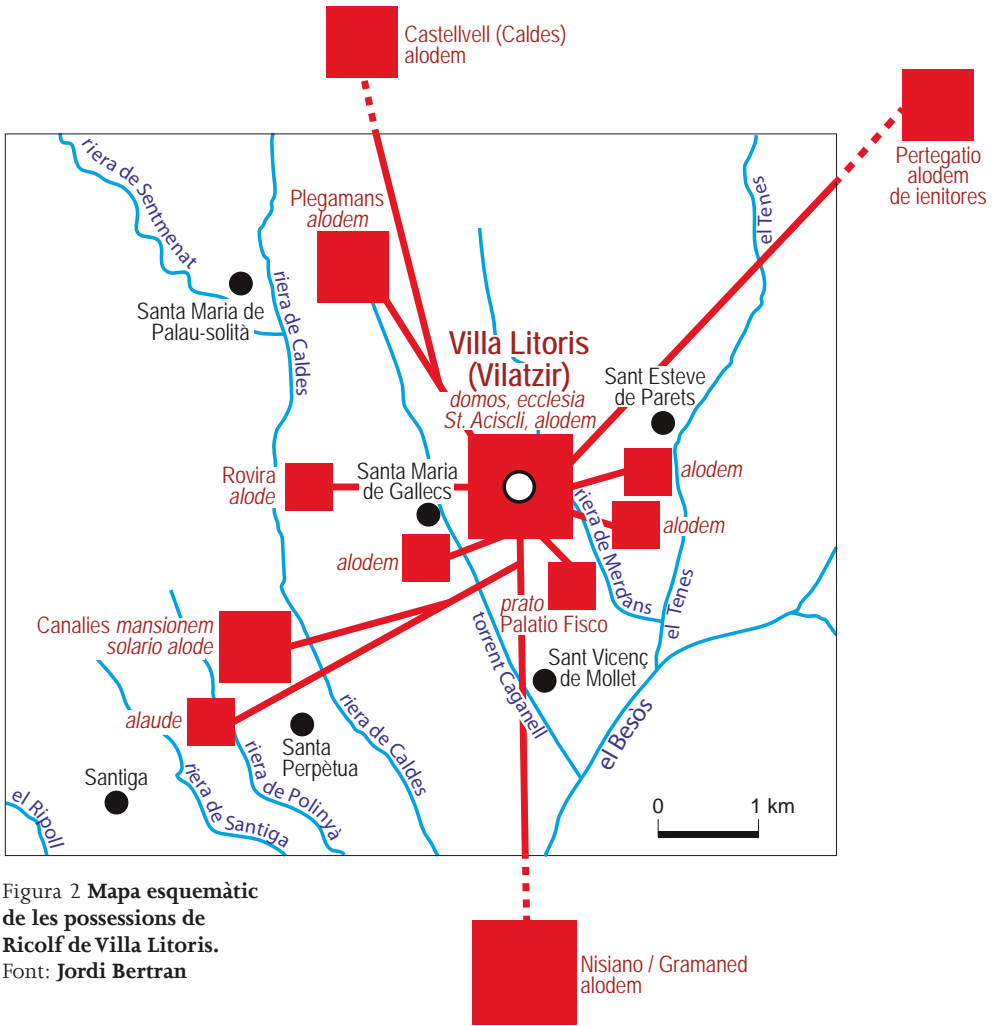

Figura 2 Mapa esquemàtic de les possessions de Ricolf de Villa Litoris. Font: Jordi Bertran

seu nucli en el lloc que ell anomena Villa Litoris i que abans i després de la seva família va dir-se Vilatzir. Allà hi havia un grup d'edificacions (domos, mansiones) on vivia la família (en les quals ell hi residia), amb l'església de Sant Iscle. L'església era un element important en aquest nucli d'edificis; ho era per a Ricolf i ho va continuar essent més endavant, donat que tindrà sagrera i s'hi celebraran actes públics destacables, com juraments d'advera-

cions testamentàries o judicis. El monestir de Sant Cugat, després d'aconseguir la possessió del domini, l'esmenta l'any 1098 com a referència geogràfica del patrimoni que incloïa, en la confirmació dels béns i possessions que va demanar al papa Urbà II: *sanctus Aciscli de villa Auzuri*.¹³ Ricolf ja la va tractar de manera especial en el seu testament. Va donar una terra per al prevere que havia de cantar-hi missa i va encarregar al seu fill que estigués

¹³ Rius (1945), 774 (1098).

amatenent que cada setmana, el dilluns, es fes una missa cantada i s'ofereís la missa per la seva ànima. Sant Iscle esdevenia així una església patrimonial sota els patronatges, primer dels Villa Litoris, després del monestir de Sant Cugat. Els primers la van potenciar com a temple patrimonial, com feien els magnats des d'èpoques anteriors (Sotomayor, 2004), i la construcció de la sagrera manifestava l'intent de convertir-la, si més no assimilar-la, a una parròquia, amb el que comportava de poder imposar en els seus límits territorials la recaptació del delme. No va ser possible. Ni el monestir de Sant Cugat ho va aconseguir. Probablement, el bisbat de Barcelona, que controlava directament o indirecta la parròquia de Parets, va obligar que Sant Iscle es mantingués vinculada a Parets; així el monestir considerava Sant Iscle una capella l'any 1120¹⁴ i la família dels Vilatzir, dels

quals parlarem més endavant, van traslladar el seu interès com a església de referència a la parroquial de Sant Esteve de Parets, de la qual van ser promotors de la refundació (1207)¹⁵ i van convertir en mausoleu familiar (Vilaginés, 2013).

El patrimoni dels Villa Litoris, com era habitual, girava entorn de la possessió de terrenys cultivats (*alodes*), formats per camps, vinyes i arbres, ocasionalment, també per molins, recs, prats i pastures. En cada conjunt de possessions (*alodis*, *alode*) hi havia habitatges, més humils (*casas*), amb corts per als animals (*curtes*), o habitatges de més envergadura (*mansiones*); l'habitatge més comfortable, on residia el senyor, era la domus, que la documentació i l'arqueologia ha descrit com un habitatge amb torre circular de pedra i una àmplia construcció per a residència de les persones i els animals (Cantarell i Dantí, 2007).

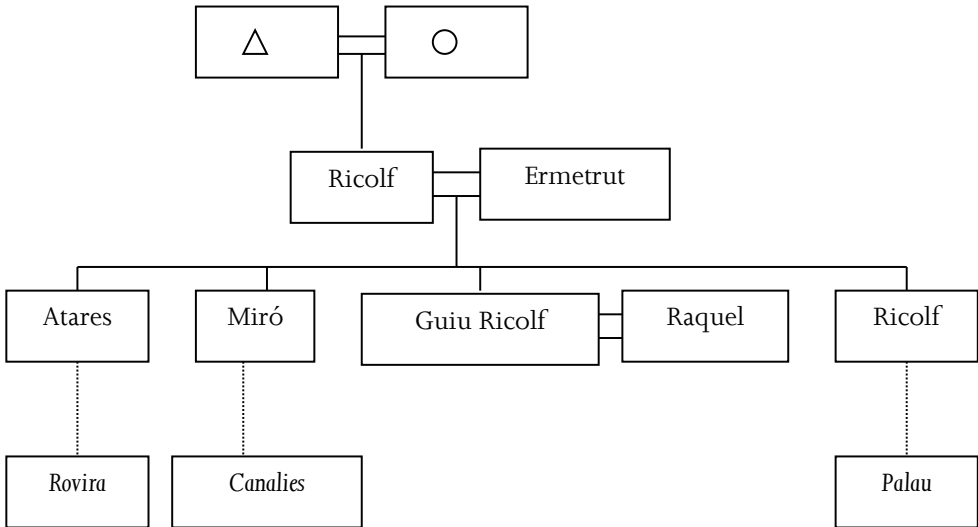

Figura 3 Genealogia de la família dels Villa Litoris (s. XI)

¹⁴ Rius (1945), 849.

¹⁵ ADB, Reg. Dot., 7,308-309.

En algun alou (*alode*) la residència devia ser més gran (*solario*), amb teulada encavallada de fusta. El patrimoni de Ricolf era sorprenentment extens. Tenia possessions a *Villa Litoris*, entorn de l'àrea nuclear on residia i on hi havia l'església de Sant Iscle. També, a prop, encara a *Villa Litoris* hi posseïa un altre alou. Altres alous importants se situaven a Plegamans, a *Castedone* (probablement el Castellvell de Caldes de Montbui), a Llefià (Badalona) i Gramenet, on hi havia una torre militar i un *solario*, a Mollet, a Canalies (Santa Perpètua, on hi havia una residència senyorial amb *mansione et solario*), un altre alou entre Santa Perpètua i Canalies, a la Rovira (Santa Perpètua) i a *Palatio Fisco* (terme de Mollet). Finalment, tenia possessions a Perteigàs (Sant Celoni), que havia heretat dels seus pares. Tot aquest enorme patrimoni, suma de grans explotacions amb residències senyorials, amb camps cultivats i erms, amb boscos, a vegades amb molins, prats i recs, Ricolf el va fragmentar entre la seva esposa i els seus fills. El fet era habitual a l'època, període en què les herències es repartien entre els fills i, en aquest cas, l'esposa, aplicant el sistema anomenat per l'antropologia d'heretament igualitari (To, 1997).

És indubtable que les terres del nombrós patrimoni de Ricolf estaven treballades per pagesos, no sabem fins a quin punt asservits o no. Els pagesos no surten en les descripcions documentals; només ocasionalment, com a beneficiaris de la magnanimitat testamentària dels senyors: “concedeixo a la meva filla Ingilsendis aquesta casa on Ardman habita, amb l'alou que Ardman

cultiva”.¹⁶ El fet que no apareguin els pagesos com a part del patrimoni, com passarà més endavant, en què els homes i les dones habitants de les terres s'esmentaran com una part més de les possessions de les senyories, demostra que els cultivadors del patrimoni de Ricolf, com molts d'altres, eren lliures i independents de la voluntat senyorial. La seva invisibilitat evidencia la llibertat personal que els caracteritzava. Per tant, el topònim de *Villa Litoris* es fa de difícil explicació, perquè persones asservides no apareixen en els documents que descriuen les possessions dels *Villa Litoris*, de manera general. El fill de Ricolf, Guiu, esmenta quatre esclaus sarraïns, però probablement es tractava de components de la família estesa del senyor.¹⁷ El nom de *Villa Litoris* devia remetre a una condició jurídica que els seus habitants ja havien perdut.

El rang econòmic i social de Ricolf també es pot comprovar en les deixes que fa de les possessions no terreres. Per una banda, cal considerar el bestiar, tant de transport (tres eugues, una mula i un pollí), de treball (quatre parells de bous), com de pastura (ovelles) i de granja (*volatilia*). Per altra, els recipients de capacitat (cinc tones, *bascula maiora et minora*) i les eines (ferramenta). Finalment, destaca la riquesa monetària, en joies (mancusos d'or, fibules i agulles d'or) i en roba (de lli, de llana i importada, per valor de deu unces d'or).

Així doncs, la percepció que tenim de *Villa Litoris* en el bell mig del segle XI és d'un centre senyorial important. El nucli d'un ampli domini, amb unes construccions remarcables per a l'època (*domos*), amb una església prò-

¹⁶ Batlle (2006), 469 (1031) i Rius (1945), 572 (1044).

¹⁷ Rius (1945), 634 (1063).

pia que donava entitat al domini, com per altra banda havia estat habitual en l'alta edat mitjana (Sotomayor, 2004). El patrimoni governat s'estenia cap a àrees distants, a la part baixa del Besòs (Gramenet, Llefia), per tota la riera de Caldes (a Caldes mateix, a Santa Perpètua), també a Gallecs i Mollet, que juntament amb Parets esdevindran més endavant una unitat territorial imposada des de Vilatzir. Aquest patrimoni s'esmicola en el mateix testament de Ricolf. La visió familiar de Ricolf era restrictiva, es limitava a la generació més immediata, la dels fills. Els fills es repartiren el seu llegat en forma força equitativa, tot i que Guiu es va quedar amb el nucli de referència de la família: *Villa Litoris* i l'església de Sant Iscle. Era la manera de fer d'aquells qui tenien alguna cosa que llegar en el moment de la mort (To, 1997). Els mateixos comtes posaven en perill la unitat territorial que governaven per seguir aquesta política hereditària (Aurell, 1998). Però un altre element disruptiu va aparèixer provocant la fi de la història dels *Villa Litoris*. Es tracta del monestir de Sant Cugat del Vallès.

Vilatzir i el monestir de Sant Cugat

Ja hem vist com l'abat Guitard del monestir de Sant Cugat era el senyor de Ricolf, juntament amb Ramon, l'ardiaca de la catedral. La relació probablement es reduïa al reconeixement de fidelitat personal que Ricolf tenia envers aquestes persones i, de retruc, les institucions que representaven. L'abat, però, tenia els ulls posats en el nucli de *Villa Litoris*. Ricolf va fer un primer testament el 1031,

una còpia del qual va quedar en mans de l'arxiu catedralici.¹⁸ En ell les donacions als senyors eren gairebé simbòliques. Però el fet que una còpia del testament acabés a Barcelona i cap a l'arxiu del monestir fa pensar que Ricolf es decantava per la senyoria dels Montcada, a la qual pertanyia l'ardiaca Ramon, que per altra banda també exercia la seva influència en la parròquia de Parets. Ricolf va superar la malaltia que l'havia portat a testar. Més tard, quan de nou va caure malalt i definitivament va traspasar, el monestir es va encarregar que s'elaborés una adveració testamentària de les seves darreres voluntats. El document de 1044 mostra certs canvis que evidencien que el monestir havia aconseguit atreure a la seva òrbita els *Villa Litoris*.¹⁹ El més clar era que Ricolf només reconeixia com a senyor seu l'abat Guitard. Per altra banda, el llegat al monestir era més important: un gran alou a Plegamans.

La influència del monestir sobre el patrimoni dels *Villa Litoris* es va anar accentuant amb el pas del temps. Guiu Ricolf, el fill de Ricolf, va dictar les seves darreres voluntats l'any 1063, també jacent malat en el seu llit.²⁰ En el document, un cop més apareixen com a senyors l'abat de Sant Cugat, Andreu, i Ramon Guillem de Montcada. Guiu no tenia fills i havia de llegar el seu patrimoni. Va repartir el seu patrimoni entre tots aquells amb qui se sentia obligat o agraït: els seus senyors, que reberen importants alous, la seva esposa, membres de la família biològica, com una filla, o extensa, com un *nutricatus*²¹, i diferents institucions eclesiàstiques. En el

¹⁸ Batlle (2006), 469.

¹⁹ Rius (1945), 572.

²⁰ Rius (1945), 634.

²¹ Un *nutricatus* o *nutritus* era un jove que era mantingut en la casa del senyor (Niermeyer, 1976, pàg. 725).

testament, l'herència més important era per al monestir de Sant Cugat. El cenobi vallesà rebia el nucli patrimonial de *Villa Litoris*: l'església de Sant Iscle, la casa forta adjunta (*ipsa mea mansione*) i l'alou terrer que l'envoltava. Raquel, l'esposa, quedava com a usufructuària del patrimoni anterior i d'un extens alou a Gallecs, que en morir ella havia de revertir al monestir. Però el monestir en volia més i de forma més clara. Aproximadament un mes més tard, s'elaborà un codicil que modificava de manera important el testament anterior i en el qual Guiu donava tot el patrimoni terrer a Sant Cugat, i Raquel, la seva esposa, en conservava l'usdefruit en vida.²² En el codicil, mantenia les donacions mobiliàries, però els aous, que eren la part econòmicament més sensible, havien de revertir al monestir després del decés de Raquel. Fins i tot la donació que havia fet al seu altre senyor, Ramon Guillem de Montcada, desapareixia. Tot fa pensar que el canvi a favor del monestir es va fer per l'atractiu de ser enterrat en el recinte del cenobi. Guanyava l'abat Andreu del monestir de Sant Cugat.

Quedava Raquel. La pressió del monestir devia ser forta i la vídua de Guiu Ricolf va decidir marxar de pelegrinatge. Per si moria en el camí, com era habitual, va fer testament.²³ Va declarar marmessor el seu senyor, l'abat Andreu de Sant Cugat, entre d'altres. A l'hora de llegar, Raquel va recordar a tots aquells que apreciava, molts d'ells pagesos, a qui va fer donacions d'animals, recipients o eines; també va gratificar en moneda sacerdots i institucions eclesiàstiques, per la salvació de la seva ànima. Però, la part més impor-

tant del seu patrimoni era l'alou que posseïa a Gallecs, que havia rebut del seu marit difunt. El va cedir de forma absoluta (*solidamente*) al monestir. El document oblida el nucli patrimonial de *Villa Litoris*, amb l'església de Sant Iscle, probablement perquè ja havia passat a mans del monestir. De forma tàcita o a través d'una donació que no ens ha arribat, Raquel degué cedir anteriorment el nucli de *Villa Litoris* a Sant Cugat.

Amb el llegat de Raquel, el monestir havia aconseguit el domini absolut sobre Vilatzir. Els *Villa Litoris* havien desaparegut del lloc, perquè no hi havia descendència i perquè el monestir havia aconseguit retenir els drets hereditaris. En el seu cas cap parent amb drets legals o familiars va poder discutir el procés que va portar el patrimoni a la institució monàstica, però la política d'acaparar patrimoni que va practicar Sant Cugat i la gran majoria d'institucions eclesiàstiques de l'època, molt sovint trobava la ferma oposició de parents propers que reclamaven el dret que creien natural de rebre l'herència. Amb els *Villa Litoris* també desapareix el topònim. El monestir i els senyors que vindran després d'ell recuperaran el topònim de Vilatzir, que podríem considerar que era el nom popular.

El monestir va convertir el domini de Vilatzir en una dominicatura, una explotació gestionada directament pel monestir, potser a través d'un administrador monàstic o a través de la figura d'un batlle, que cobraven un tribut específic (el braçatge).²⁴ L'església de Sant Iscle apareix esmentada en la relació de possessions del monestir

²² Rius (1945), 637 (1063).

²³ Rius (1945), 656 (1067).

²⁴ Esteve Vidal cobrava el braçatge, la renda reservada al gestor dominical (batlle senyorial) l'any 1122: Rius (1945), 862.

que va confirmar el papa Urbà II en una butlla, l'any 1098.²⁵ L'any 1120, en canvi, Sant Iscle ja només es considerava una capella en la butlla papal d'aquell any.²⁶ Aleshores s'esmenta la dominicatura que devia haver relegat la importància de l'església a una capella. De tota manera, Sant Iscle l'any 1122 devia ser una edificació sòlida (probablement de factura romànica), donat que sabem que es construïa des de 1067.²⁷ Tenia sagrers adjunts a l'edifici eclesial, l'any 1122, quan Esteve Vidal va obrir una porta que comunicava el seu sagrer amb l'interior de l'església, i l'any 1142, quan en posseïa un Albert de Vilatzir.²⁸ El domini terror generava beneficis a través dels contractes emfitèutics als quals els pagesos estaven obligats i mitjançant l'explotació directa de les terres de la dominicatura. A començaments del segle XII el propietari controlava els mitjans de producció naturals, com l'aigua que el monestir va cedir a Vidal, el pare d'Esteve, a canvi de tres mitgeres de blat.²⁹ Les ampliacions dels masos també havien de declarar-se a l'administrador de Sant Cugat, que hi estava amatent per carregar més tributs. Tot això ho sabem pel judici convocat pel monestir contra Esteve Vidal, que era un masover que havia prescindit de les seves obligacions amb el monestir i havia abusat de les seves atribucions. El judici es va celebrar a Vilatzir i el pacte final, més que sentència, es va decidir dalt de la carena que separa Vilatzir de Gallecs. En el judici hi van participar el bo i millor de l'aristocràcia local, Mir Ri-

colf de Mollet, Ramon Miró de Palau, Ramon de Gallifa, Guadall Gilabert de Plegamans, Arnau Ramon de Boada (Palau-solità) i Ramon de Ronçana; tots ells milites, membres de la petita noblesa, amb vinculacions amb nobles del combat i posseïdors de cases fortes i torres militars (Vilaginés, 2018b). El tribunal va aconsellar a Sant Cugat que perdonés Esteve Vidal per haver obert una porta entre l'església i el seu sagrer, per haver ampliat sense permís el mas i la seva explotació i per no haver satisfet el pagament del braçatge i d'altres compromisos que tenia amb el monestir; a canvi proposava una penalització monetària i el compromís ferm per part d'Esteve de complir els compromisos contractuals (*precarias sive scripturas*).

Esteve Vidal gestionava un mas (*ipso manso de villa Hazir*). El mas va esdevenir l'explotació per antonomàsia del camp català des del segle XI. Els masos solien pertànyer a un senyor que els cedia a través de contractes emfitèutics (carta precària o establiments) a pagesos (To, 1993; Vilaginés, 2001). El pagès disposava del domini útil, que vol dir que l'explotava segons la seva conveniència, i el senyor, el domini eminent, pel qual rebia una varietat àmplia de rendes. Els pagesos amb tinences o masos eren els encarregats de subministrar la feina que es destinava al manteniment i l'explotació de les terres de les dominicatures, com passava a Mollet amb les terres del bisbat (Vilaginés, 2006a).

A vegades el masover exercia de batlle senyorial sobre dominis més

²⁵ Rius (1945), 774.

²⁶ Rius (1945), 849.

²⁷ Rius (1945), 656.

²⁸ Rius (1945), 849 (1122) i Rius (1945), 945 (1142).

²⁹ Rius (1945), 849 (1122): "Petivimus etiam tibi illam aquam que dedimus patri tuo Vitali et matri tue Garsendis."

grans, formats per altres masos i dominicatures. No era aquest el cas d'Esteve Vidal. No obstant això, Esteve, en el document de 1122, consta que pagava l'alberga, una renda específica per a cobrir les despeses de l'allotjament del senyor, i el braçatge, que anava destinat a l'administrador del monestir. Això vol dir que probablement Esteve era la baula entre els gestors de la dominicatura i els pagesos, posseïdors d'altres masos.³⁰

Des del testament de Guiu Ricolf de Villa Litoris i el pelegrinatge de Raquel, la seva esposa, el monestir de Sant Cugat havia esdevingut el poder senyorial de la zona. Els alous del segle XI s'havien convertit en explotacions de senyoratge, dividits en masos i terres dominicals. El senyor, el monestir, havia imposat un tribut específic als masos per a la gestió del domini, el braçatge, amb la finalitat de pagar als administradors monàstics de les rendes i de les explotacions dominicals. Com passava a Mollet, devia imposar pagaments en treball (jova, verema i guàrdia) als pagesos tinentes o als masovers per disposar de mà d'obra per al conreu de les dominicatures (Vilaginés, 2006a). Els representants del monestir podien acudir a Vilatzir per litigis, com va passar l'any 1122. Hi van acudir l'abat Rotllan, Bertran, el monjo preposít, i Bernat, el monjo cambrer. Ells eren el poder espiritual, però sobretot en aquell moment representaven el poder econòmic, que imposava tributs i exigia el compliment de les cada cop més oneroses obligacions, esgrimides en documents escrits. Els pagesos de Vilatzir els veien com el poder que els obligava; l'opció de saltar-se les obligacions acabava en

judicis, com li va passar a Esteve Vidal, que es va excedir en algunes decisions o va deixar de satisfer pagaments importants. El monestir no només era el poder, sinó que l'exercia.

Els Vilatzir

El monestir va organitzar l'explotació del domini de Vilatzir com molts altres que posseïa, en una gran dominicatura gestionada directament, dividint l'explotació en masos i terres dominicals. Una altra solució hagués estat haver cedit el patrimoni del lloc a un potentat, amb una infeudació, mantenint un control indirecte sobre el lloc, en detriment dels ingressos econòmics, però sumant la fidelitat de vassalls poderosos i armats. Així ho va fer en altres paratges, especialment quan el patrimoni incloïa castells (Salrach, 1992). Amb la decisió de mantenir una explotació sense intermediaris nobiliaris, el monestir també complia un compromís que va exigir en el seu testament Guiu Ricolf quan específicament va demanar que el domini que donava no passés a mans de cavallers armats (milites) ni a cap home (*homo*, en el sentit de personatge poderós), sinó a pagesos (*laboratores*); en cas contrari, el llegat havia d'anar a la seu catedralícia.³¹

El desig de Guiu Ricolf es va mantenir força temps, però no sabem com el domini de Vilatzir va acabar a mans d'una família de milites de Parets. Aquesta família va acabar rebent per part dels habitants de Parets el cognomen de Vilatzir, la qual cosa mostra la seva vinculació amb l'indret.³² Els Vilatzir tenien l'origen en la persona de Guifré, un miles que posseïa una torre militar (més tard una domus) a

³⁰ Rius (1945), 862: "petivimus namque tibi braciaticos in ipso manso de villa Hazir et albergha et manedia.."

³¹ Rius (1945), 634.

³² Baiges (2010), 792 (1142): "a parte meridie in via que pergit ad domos de Arbertus de Vilazir."

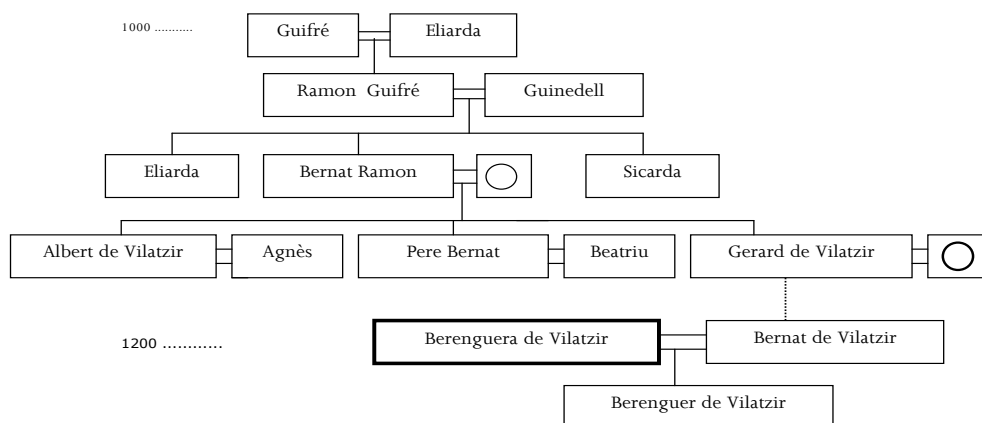

Figura 4. Genealogia dels Vilatzir (segles XI i XII)

Breda, llogaret de la parròquia de Parets, situat no gaire lluny de l'església parroquial de Sant Esteve.³³ Guifré es va casar amb Eliarda, una poderosa senyora, que havia enviudat i posseïa un nombrós patrimoni en el Vallès i en el curs baix del Besòs; també a Parets. La importància social d'Eliarda es reflecteix en la manera com la va tractar el seu fill, Ramon Guifred. En el seu testament, Ramon Guifred s'anomena *Raimundus filium Eliardis* (Ramon fill d'Eliarda).³⁴ El seu pare va practicar un matrimoni hipergàmic, fet habitual en l'època que tractem, la primera meitat del segle XI (Aurell, 1998 i Ruíz-Domènec, 1979). Ramon sabia, com la resta dels membres de la nova aristocràcia militar, que la seva mare era més important socialment que el seu pare, per això mostrava ufanosament la seva ascendència materna.³⁵

No obstant això, a Ramon també se'l coneixia amb el *cognomen* del nom del seu pare: *Raimundus Guifredi* (Ramon

fill de Guifré). En altres documents és la manera com es presenta o se l'esmenta.³⁶ De manera general, la filiació paterna va acabar dominant i el cognom patern va predominar fins que es va imposar el toponímic (Moreu, 1985). En el cas de la descendència de Ramon Guifré, van ser els seus nets els que s'anomenaren Vilatzir.³⁷ El cognom toponímic té un significat que va més enllà d'una referència geogràfica. Indicava una vinculació amb un lloc (Morsel, 2008). La nova aristocràcia (la noblesa) plantejava una continuïtat familiar que anava més enllà d'una sola generació, pretenia perpetuar-se en el temps, per això potenciava la primogenitura masculina i generava referents identitaris i identificadors (memòries genealògiques, heràldica, cognom familiar i castell/domus emblemàtic) (Aurell, 1996 i Marí, 2006). El nom geogràfic era una manera de fixar en el paisatge la família i destacar-ne la importància social. Els Vilatzir eren pode-

³³ Rius (1945), 289: "...strata que pergit .. ad ipsa turre de Guifredus". El fill, Ramon Guifred, posseïa la mateixa turre i l'ubicava a Breda (Vilaginés, 2013).

³⁴ Sabem de Ramon Guifred pels seus documents testamentaris (Vilaginés, 2013).

³⁵ Rius (1945), 640 (1064): "Reimundus, filium Elliardis".

³⁶ Batlle (2006) : "Raimundi Guifredi" (1066); Rius (1945), 638 (1064); Rius (1945), 640 (1067).

³⁷ Albert de Vilatzir (Baiges, 792; 1142) i Gerard de Vilatzir (Rius, 982; 1150).

rosos perquè eren nobles (es dedicaven a la guerra, posseïen terres, tenien el poder coercitiu de les armes i gaudien d'influència a través de pactes feudals amb nobles importants), però ho eren també perquè residien oficialment en una casa forta que des de feia generacions tothom identificava amb el poder (Morsel, 2008; Crouch, 2005).

No sabem com els descendents de Ramon Guifré van arribar a ser senyors de Vilatzir. La maniobra del monestir de Sant Cugat de controlar l'herència de Ramon Guifré demostra el seu interès per les possessions de la família (els alous, un molí, la torre i els habitatges de Breda). El testament i la primera adveració testamentària de Ramon Guifré (1064 i 1066) eren molt generosos amb el monestir de Sant Llorenç de Munt.³⁸

El fill primogènit, Bernat, menor d'edat, quedava sota la tutela de Sant Llorenç de Munt, amb la condició que fos alimentat i vestit. A la seva mort el patrimoni familiar se l'havien de repartir el monestir de Sant Llorenç i el de Sant Cugat. Però hi va haver una darrera adveració testamentària (1067), que es va fer a l'església de Sant Iscle de Vilatzir, territori de Sant Cugat.³⁹ En aquesta versió Bernat, les seves germanes i la mare de tots els tres fills restaven sota la protecció i potestat de Sant Cugat. A la mort de tots ells el monestir s'havia de quedar en exclusiva (sense cap disminució) el patrimoni familiar. El monestir retenia així el centre local de poder de Parets, la torre militar de Breda i un alou important de la parròquia.

22

Figura 5 . Fotografia de la Torre de Malla, abans domus Vilatzir.

³⁸ Rius, 640 (1064) i Batlle, 1117 (1066).

³⁹ Rius, 660 (1067).

A partir d'aquest moment hi ha un període en què ens manca informació. No sabem res fins dècades més tard, quan trobem Bernat residint a Vilatzir amb el seu fill primogènit, Albert.⁴⁰ Albert per aquella època apareix com a Albert de Vilatzir (1142).⁴¹ El seu germà Gerard també se l'esmenta amb el cognom Vilatzir (1150 i 1151).⁴² La família tenia un altre germà, Pere, que en el seu testament sacramental de 1143 apareix com Pere Bernat.⁴³ Albert estava casat però no tenia fills quan devia morir, l'any 1142. Se'ns presenta com un membre respectable del grup dels milites. Possedia armes (un escut i una llança) i un cavall, que va llegar a l'orde del Temple. Tenia un feu que havia rebut dels fills de Mir Ricolf de Mollet i era creditor de diversos senyors feudals, als quals havia prestat diners (Albert de Lliçà, Ponç de Lliçà, Pere de Noguera i Guillem Ramon el vell de Montcada). Demostrava certa solvència monetària: feia donacions per valor de cinquanta morabatins, una part dels quals havia deixat en préstec. Possedia béns terrers, a Parets, a Granollers, a Barcelona (Sant Joan del Pi), al Penedès i a la zona del Llobregat.

La publicació sacramental del testament es va jurar en un altar de l'església de Sant Esteve de Parets. Albert anomena l'església *seniore suo*. Les deixes que hi fa demostren la vinculació amb la parròquia de Sant Esteve: hi dona un alou, diners per a les obres del nou edifici eclesial i una quantitat de cereals per als preveres de la par-

ròquia. També rep un tracte especial el monestir de Sant Cugat, on decideix que l'enterrin, acompanyant la decisió amb la donació d'un alou i de diners. Per tant, Albert mantenia la relació de subordinació amb Sant Cugat, que va portar la família a Vilatzir i a la situació de prosperitat que ell mateix demostra en el seu testament. Però, a més, hi afegia la submissió a la parròquia de Sant Esteve. Sant Esteve de Parets havia estat vinculada a la família dels Montcada. Possiblement, a meitat del segle XII ja se n'havia alliberat i depenia del bisbe de Barcelona (Vilaginés, 2013). La parròquia de Parets devia ser una entitat senyorial important, amb capacitat econòmica suficient per aixecar un nou edifici, de factura romànica, i mantenir diversos preveres. Si Albert va demanar ser enterrat a Sant Cugat, el seu germà Pere Bernat, mort un any més tard, ho va fer a l'església de Parets, no com un parroquià més, sinó amb un tracte preferencial, donat que va acompanyar la petició amb una donació en diners, una altra en espècie i amb un alou.⁴⁴ Els Vilatzir van convertir la parròquia de Parets en un mausoleu familiar i Pere Bernat va ser un dels que va ser enterrat allà. Una làpida posterior, avui desapareguda, ho corroborava. També Bernat de Vilatzir, el gran patró de la refundació de la parròquia, l'any 1207, va ser enterrat en lloc privilegiat amb una làpida que ho recordava (Vilaginés, 2013).

De manera inversa, els Vilatzir van convertir l'església parroquial en la de

⁴⁰ Rius, 950 (1143). El document és el testament sacramental de Pere Bernat i parla de les cases on resideix el seu pare (Bernat) i el seu germà Albert. Albert va morir mesos abans (Rius, 945; 1142). És probable que l'escrivà conservés la seva memòria en la descripció.

⁴¹ Rius, 945; 1142.

⁴² Rius, 982 (1150) i Baiges, 945 (1151).

⁴³ Rius, 950 (1143).

⁴⁴ Rius, 950 (1143).

referència familiar, malgrat que reconeixien estar-hi sotmesos. La parròquia de Parets tenia un altre senyor, el bisbe de Barcelona; de fet actuava com un senyor feudal, fins i tot dels Vilatzir, que en sotmetre-s'hi acceptaven el seu vassallatge. També cal recordar que a Vilatzir hi havia l'església del lloc, Sant Iscle, que Sant Cugat havia devaluat a capella a començaments de segle XII. Probablement a meitat de segle ja se n'havia desvinculat. En el segle XIII el monestir ja no l'esmenta entre els seus béns i a inicis del segle XIV sabem que era una sufragània de la parròquia de Parets (Vilaginés, 2013). Albert i Pere Bernat la van considerar, juntament amb el prevere que se n'ocupava, en les seves donacions testamentàries. Ells vivien en el recinte on es trobava i també posseïen algun celler de la sagrera.

24

El gran moment en què es demostra la influència que havien assolit els Vilatzir entre la comunitat local va ser amb la nova fundació de la parròquia. El bisbe Pere de Sirach va confirmar la dependència de la parròquia al bisbat amb la nova consagració de l'església de Sant Esteve.⁴⁵ El document defineix els termes de la parròquia, els de la sagrera i les possessions terreres. També estableix el pagament del sínode, així com de les rendes parroquials, delme, primícies, oblacions i altres relacionades amb el culte.

El primer dels laics que signa com a testimoni és Bernat de Vilatzir; després ho fa el seu fill, Berenguer. Els Vilatzir apareixen com els personatges preeminents de la societat local que usaven la parròquia com a emblema del seu

poder, malgrat no ser-ne els senyors. Però en el cim de la seva preeminència social, la història dels Vilatzir s'estroncava poc després. Berenguera de Vilatzir, l'any 1209, es lliurava ella amb totes les seves possessions al bisbe de Barcelona, per buscar-ne protecció.⁴⁶ Berenguera feia homenatge (*hominaticum*) i cedia el patrimoni familiar al bisbe (Vilaginés, 2013). La subjugació es simbolitzava en un pagament anual d'un parell de capons per Nadal. En poc temps, una petita desfeta familiar degué acabar amb les vides de Bernat i el seu fill Berenguer. L'esposa, Berenguera, per la condició de dona, en un món cada cop més hostil per a elles, va optar per buscar la protecció del bisbat. L'homenatge era la manera d'aconseguir "el guiatge, la defensa i la manutenció" que li oferia el bisbe, en un món cada cop més masculinitzat (Aurell, 1985 i Aurell, 1996).

Els Planella

Durant un llarg període de temps no tenim notícies suficients com per fer-nos una idea de què va passar amb el domini de Vilatzir. Sabem que el monestir de Sant Cugat tenia una àmplia hisenda (*dominicatura*) a Vilatzir l'any 1234.⁴⁷ També tenien propietats a Parets els monestirs de Santa Maria de l'Estany, Santa Eulàlia del Camp (Barcelona), les ordes de l'Hospital i el Temple, Santa Maria de Montserrat, Santa Maria d'Amer, Sant Pere de les Puel·les, Sant Miquel del Fai i Santa Cecília de Montserrat, segons es desprèn de les afrontacions de l'acta de consagració de Parets de 1207; així mateix tenien propietats a la parrò-

⁴⁵ ADB, Reg. Dot. VII, 308-309. Sobre la datació del document i un estudi més detallat, vegeu Vilaginés (2013).

⁴⁶ ACB, LAIV, 199, 458.

⁴⁷ Rius, 1320.

quia les senyories de Plegamans, de Montcada i del castell de Lliçà. Probablement, algunes d'aquestes possessions radicaven en l'entorn de Vilatzir.⁴⁸

La primera ocasió en què consta un altre senyor de la casa és a la meitat del segle XIV. Es tracta d'un ciutadà de Barcelona, anomenat Francesc, que es declarava senyor de la domus de Vilatzir. Era l'any 1346.⁴⁹ En aquell moment, molts ciutadans enriquits de la ciutat invertien en la compra de dominis territorials que donaven bons beneficis.⁵⁰ El que no sabem és com una propietat que la vàrem deixar en mans del bisbat de Barcelona a començaments del segle XIII, després de l'homenatge de Berenguera de Vilatzir, era una propietat laica un segle i escaig més tard.

En tot cas, Francesc era l'amo de Vilatzir a meitat del segle XIV i probablement abans ho havien estat parens seus. En el document de 1346, Francesc estableix una propietat (honor) de Lliçà de Vall a Pere de Prat de l'esmentada parròquia. En l'acord es comenta que la relació contractual es remuntava a les generacions anteriors: "que vosaltres (Pere de Prat i la seva família) i els vostres avantpassats... vàreu tenir per mi i els meus avantpassats...". El contracte canvia la renda anterior, que era a parts (agrer, tasca i braçatge), per un cens anual permanent d'una quartera de blat de la mesura de Granollers. El propietari imposava una nova manera de controlar la renda que rebia. Una tributació fixa garantia que l'ingrés senyorial fos permanent en el temps i estalviava les

minves que el pagès introduïa en el recompte de la collita, a partir de la qual s'establí el repartiment. Per altra banda, en demanar la renda en blat (*frumenti*), el senyor simplificava la seva comercialització, que es devia produir en el mercat de Granollers, tal com es dedueix de la mesura emprada.

El nou establiment es firmà vinculant-lo a les properes generacions. No sabem si els hereus de Francesc o ell mateix continuaven essent propietaris de Vilatzir entre 1365 i 1381, que és la franja temporal en què es pot datar el fogatge iniciat per les Corts de Cervera de 1359 i continuades per les de Tortosa de 1365.⁵¹ En aquest fogatge, a Parets es localitzaven dos focs reials, vint-i-quatre d'eclesiàstics i tres de ciutadans. Probablement, un d'aquests darrers devia ser la casa de Vilatzir en mans d'en Francesc o els seus hereus.

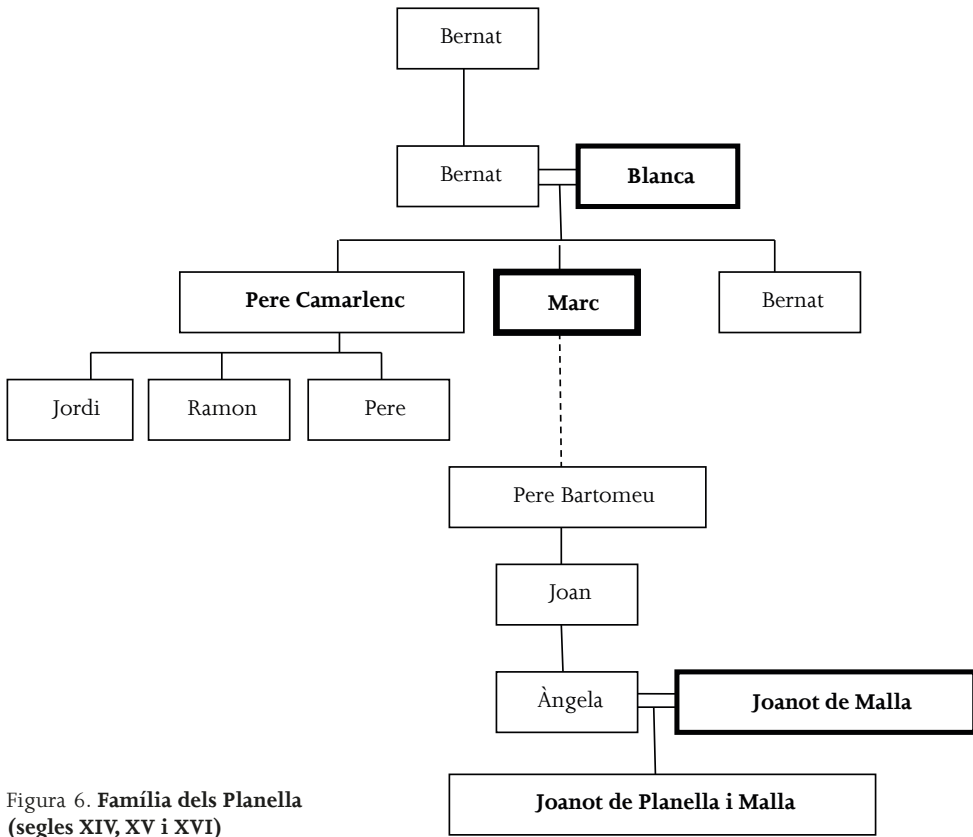
A finals de segle, la domus de Vilatzir i el seu domini passaren a mans de la família Planella. Els Planella eren una família originària de Moià (Saret, 1927; Dantí i Ruiz, 1993 i González, 2013). Els primers avantpassats coneguts van ser batlles de sac a Moià, del monestir de l'Estany. A començament del segle XIV, Bernat de Planella posseïa un patrimoni força extens (Pladevall, 2000). La família devia tenir una capacitat econòmica molt gran, que la següent generació va invertir en la compra de jurisdiccions a la monarquia. Els Planella van adquirir els castells de Mura i de Granera, el 1380, el castell de Moià, el 1381, el de Castellcir, el 1383, el de Montbui, i les parròquies de Parets, Mollet i Ga-

⁴⁸ ADB, Reg. Dot. VII, 308-309.

⁴⁹ BC, perg. 220, reg. 17826.

⁵⁰ Ho podem veure en el Maresme: Cuadrada, C. (1988), *El Maresme medieval: hàbitat, economia i societat, segles X-XIV*, Mataró, pàgs. 413-440.

⁵¹ CODOIN, XII, pàgs. 5-16. ACA, Cancelleria, Pere III, reg. 1548.

26

Figura 6. Família dels Planella (segles XIV, XV i XVI)

llecs, el 1381 (Dantí i Ruiz, 1993). La despesa en poc temps va ser molt elevada i va servir a la monarquia per fer front a urgències militars. Els Planelles van residir a Moià.⁵² Alguns membres van fer fortuna en la Cort, la qual cosa els va permetre augmentar el seu poder. Pere de Planella va vincular-se a l'infant Joan i va establir-se amb ell a Sicília, on va aconseguir patrimoni i honors. Entre els Planella, hi va haver un sant, venerat per la família, Sant Ponç, inquisidor a la Seu d'Urgell, on va morir l'any 1296, i un bisbe de

Barcelona, de nom Pere també, que va ostentar la mitra entre 1371 i 1385 (González, 2013).

Un dels fills de Bernat de Planella va ser Marc. Marc va comprar la jurisdicció de les tres parròquies de Mollet, Gallecs i Paret al rei l'any 1381, juntament amb la seva mare, Blanca.⁵³ Un document posterior, de 1399, assenyalava que ambdós eren senyors de la casa (domus) de Vilatzir quan la van comprar.⁵⁴ Per tant, tenim llavors a Marc Planella com a senyor de Vilatzir. No sabem com en Marc va arribar a

⁵² A més de l'important patrimoni que van acumular a Moià van dominar el castell de Clarà i van aconseguir convertir el Castellnou, la fortificació de referència de la localitat, en castell terminat (González, 2013).

⁵³ ACA, Cancelleria, reg. 1699, fol. 158r-164v.

⁵⁴ ACA, Cancelleria, reg. 2192, fol. 150r-151r.

ser-ne. Probablement, hi va haver un enllaç matrimonial que va permetre que un Planella esdevingués senyor de Vilatzir (González, 2013). Sigui per casament o per compra, el domini senyorial va caure en mans dels Planella, que van fundar una branca menor a Vilatzir, donat que el nucli familiar va quedar en mans de Pere de Planella.

Els Planella, establerts a Vilatzir, van posar en pràctica la política familiar de comprar jurisdiccions, aprofitant el moment de debilitat econòmica de la monarquia.⁵⁵ Ho van fer en el territori immediat, van comprar les tres parròquies en què el domini tenia possessions, Mollet, Parets i Gallecs (Vilaginés, 2006b). El 13 de maig de 1381 en el monestir de Pedralbes, l'infant Joan, en la seva condició de lloctinent reial, venia les jurisdiccions de les tres parròquies a Marc de Planella per quinze mil sous de tern, i el rei Pere el Cerimoniós ho ratificava. La raó de la venda radicava en la necessitat d'alliberar-se del deute generat pels interessos d'un crèdit que es va demanar a diversos financers de Barcelona per satisfer les despeses provocades pel control de l'illa de Sardenya.⁵⁶ Segurament, Pere de Planella va facilitar la venda, donat que aleshores era el camarlenc de l'infant Joan i apareix signant el document com a testimoni.⁵⁷ L'objectiu de la compra era completar el domini senyorial amb el control del dret de ban, que sotmetia els pagesos a les arbitrarietats del senyor, sovint associades a la

recaptació de nous impostos. La compra de la jurisdicció també permetia exercir les atribucions públiques de justícia: el mer i mixt imperi i les jurisdiccions alta i baixa; això vol dir la plena capacitat d'impartir justícia. Finalment, a la venda s'hi afegien els drets senyorials que la monarquia tenia en el territori de les tres parròquies, incloses les d'hosts i cavalcades, així com les tributacions que derivaven d'aquests drets feudals, com eren les toltes i les quèsties.

Els Planella devien veure en la compra de la jurisdicció una inversió profitosa, com segurament ho devia ser. Qualsevol abús sobre la població passava desapercebut, perquè qui havia de jutjar-ho era el mateix senyor. El detall de les característiques de la venda permet observar el grau de dominació que va assolir Marc Planella sobre els parroquians de la jurisdicció. L'infant Joan assenyalava en el contracte que en Marc podia instal·lar forques, mitges forques, costells i perxes, signes del mer imperi, que tractava delictes greus amb penes que podien suposar l'execució o mutilació del reu, i li permetia assotar, penjar, mutilar orelles, mans, peus i altres membres; també, en aplicació del mixt imperi, que tractava delictes menors, li concedia emetre les condemnes que ell o els seus batlles consideressin convenientes en funció de la infracció, tal com en el seu moment havien fet els oficials reials (Ferrer, 1970). Marc Planella obtenia

⁵⁵ “El rei no podia viure del que era seu”: Sánchez, M. *El naixement de la fiscalitat de l'Estat a Catalunya (segles XII-XIV)*, Girona-Vic, 1995, pàg. 87.

⁵⁶ “Per restaurando Sardinum Regnum... manlevamus ad mogobellum presentes quantitates pro exsolvendi dictis quantitativibus .. et mogubilis pro eiusdem et pro utilitatem rei publicem nostredeliberamus venire et alienare propria castra, villas et loca nostra etia signia nnon feudum, jrisdictionem et alia patrimonialia bona nostra...”: ACA, Cancelleria, reg. 1699. Fol. 158r-164v. (1381). El mogobell era l'interès que s'aplicava sobre el capital prestat: *Gran Enciclopèdia Catalana*, 15, Barcelona, 1988, pàg. 274.

⁵⁷ Per saber més sobre Pere de Planella: González, 2013

una posició de dominació màxima en el territori que comprava. Esdevenia el sobirà de fet, només limitat per les lleis generals del Principat. Però la seva màxima autoritat es trobava en la capacitat que tenien els seus oficials d'aplicar la justícia. Això li permetia, a la pràctica, una immunitat elevadíssima. Els privilegis que concedia la venda de la jurisdicció eren els que gaudien els posseïdors de baronies laiques o eclesiàstiques en tot el Principat, que augmentaven amb la política de vendes de jurisdiccions realitzades per la monarquia (Ferrer, 1970).

L'adquisició de la jurisdicció no va durar gaire. La venda es feia a carta de gràcia. Això vol dir que si el venedor tornava el cost de la transacció la propietat revertia al venedor (dret de lluir). Els més interessats en això eren els parroquians, que preferien la gestió pública de la jurisdicció que no pas la privada. De fet, van ser els parroquians de les tres parròquies, constituïts en universitat (municipi), els que van demanar al rei poder exercir el dret de lluir la jurisdicció (Vilaginés, 2006b). El rei va acceptar la proposta dels vilatans. Ho sabem perquè el 20 de març de 1385 va enviar una carta al seu fill, l'infant Joan, explicant-li que els parroquians es comprometien a recaptar el preu de la redempció i demanant-li que disposés que es complís el seu desig.⁵⁸ L'infant Joan, recollint la voluntat paterna, va atorgar la redempció i el retorn a la jurisdicció reial en un document signat a Girona el 15 d'abril de 1385.⁵⁹ En aquets document, els parroquians sol·liciten poder organitzar sindicats per recaptar talles i altres exaccions amb l'objectiu de reunir la quantitat

de la redempció. També demanen la protecció dels oficials reials per evitar que Marc de Planella exercís qualsevol mena de violència contra els representants dels pagesos encarregats de la recaptació. Finalment, els parroquians sol·liciten passar a la jurisdicció de la ciutat de Barcelona, un cop culminada la redempció, i que el mer imperi l'exercís directament el veguer de Barcelona; això és, demanaven esdevenir carrer de la ciutat (Vilaginés, 2006b). Ja hem dit que el document atorga les peticions dels habitants de les tres parròquies.

Qui eren els prohoms que esmenten els textos que actuaven en nom dels col·lectius locals (universitats i parroquians)? Els prohoms parroquians formaven un grup selecte de pagesos que havien acumulat un cert grau de riquesa; no obstant això, la majoria no disposaven de patrimoni

Figura 7. Blasó dels Planella. Font: Garcia, 1968

⁵⁸ ACA, Cancelleria, reg. 1560, fol. 61r-62v.

⁵⁹ ACA, Cancelleria, reg. 1802, fol. 15r-15v.

propi i estaven sotmesos als designis del propietari, en gran mesura institucions religioses. Coneixem alguns d'aquests pagesos grassos de Mollet. En l'acte de constitució del beneficiat de Santa Maria de l'església de Mollet de l'any 1322 són Berenguer de Banyaloca, Felip Borrell, Guillem de Coscoi, Bartolomeu de Fonollada i Jacob Ros, entre altres.⁶⁰ El beneficiat tenia la funció de poder controlar la parròquia, que era de lliure col·lació del bisbe i aliena als interessos dels vilatans (Vilaginés, 2006d). El principal propietari de Mollet era el bisbe de Barcelona. Ho demostra el fogatge de 1360-65 en el qual la majoria dels focs eren de senyoriu religiós.⁶¹ En segles anteriors ja queda demostrat un patrimoni terrer del bisbat força important (capbreu i llevador de censos de finals del segle XII i inicis del XIII) (Vilaginés, 2006a). A començaments del segle XIII el bisbe havia fortificat l'església romànica, amb el campanar elevat que es conserva en l'actualitat. En un document de 1310 es parla del castell i la vila de Mollet del Vallès, la qual cosa corrobora que la localitat era un nucli de poder econòmic important per al bisbat.⁶²

Segurament, Felip Borrell era masover del bisbe. Els Borrell van quedar sotmesos a servitud, perquè formaven part del grup de pagesos remences que es van convocar a la plaça del poble l'any 1448 amb la intenció de crear en el Principat un sindicat remença per resoldre el conflicte social generat en el camp català, que va acabar provocant les dues guerres

remences (Vilaginés, 2018a). Els remences no eren, doncs, pagesos empobrits, sinó al contrari, molts eren pagesos rics, com els Borrell. A la reunió hi va acudir Joan Borrell que uns anys abans, l'any 1439, posseïa en arrendament un molí i es va enfrontar en un plet a Joan Planella, per les aigües de la riera del Tenes, a Parets, a una certa distància de la seva masia (Vilaginés, 2006c). L'arrendament del molí de Parets demostra l'emprenedoria d'aquest sector de la societat local, malgrat el seu sotmetiment a les limitacions dels mals usos i la remença.

Els Planella també tenien pagesos sotmesos a la remença. Concretament, la família Blanc posseïa el mas Blanc de Gallecs, que pertanyia a la senyoria territorial de Vilatzir. El mas Blanc va ser uns dels que van ser exclosos en el lliurament a la jurisdicció de Barcelona de les tres parròquies de l'any 1393.⁶³ Cinc masos de Parets i els de Bartomeu Blanc, Antoni Çaplana i Arnau de Coll de Gallecs van mantenir-se dins de la jurisdicció reial. El motiu era que eren masos del domini de Vilatzir. Sabem d'aquesta manera que el domini senyorial de Vilatzir abastava vuit masos, entre Parets i Gallecs. També s'estenia cap a altres localitats, com hem vist l'any 1346 en què el senyor de Vilatzir establia unes propietats a Lliçà de Vall;⁶⁴ també, més endavant l'any 1522, Joanot de Planella i Malla va vendre uns drets de cens sobre unes possessions a la mateixa població.⁶⁵ Els masovers podien gestionar possessions força extenses, com ho demostra l'establiment que

⁶⁰ ACA, Patrimonials, Can Falguera, sec. 1, núm. 165.

⁶¹ CODOIN, XII, pàgs. 5-15.

⁶² AHCB, Pergamins, 1A-261 (1310).

⁶³ ACA, Cancelleria, reg. 1907, fol. 122r-123r.

⁶⁴ BC, perg. 220, reg. 17826.

⁶⁵ BC, perg. 221, reg. 17883.

Joanot de Planella va fer de l'esmentat mas Blanc, l'any 1498.⁶⁶ Les finques de l'establiment estaven disperses en el terme de Gallecs. El mas Blanc era una explotació gran, impossible de portar tota ella només per un pagès i la seva família, amb la qual cosa hem d'entendre que el masover devia subestablir o contractar pagesos en una situació de major precarietat. El mas Blanc de Gallecs va ser una de les possessions emblemàtiques del domini de Vilatzir. Periòdicament, els propietaris ratificaven l'establiment amb els pagesos que l'habitaven. El cognom Blanc dels masovers fa pensar que es tractava de la mateixa família; només el cas de Narcís Bosc Negre, anomenat Blanc, que trobem l'any 1498, fa pensar en un pagès desvinculat de la família, potser resident en el mas per matrimoni o per qualsevol altra raó. En tot cas, el nom del mas s'acabava convertint sempre en cognom, donat que en l'establiment de 1556, el masover tornava a dir-se Blanc (Antoni Blanc).⁶⁷

La vinculació del mas Blanc amb els senyors de Vilatzir demostra com eren les relacions senyoriales a la baixa edat mitjana. El poder senyorial es basava en una elit pagesa emprenedora, que gestionava els seus patrimonis a canvi de rendes. El domini sobre aquest sector s'exercia mitjançant eines asservidores, com els mals usos i la remença. La incongruència que suposava que una població amb un cert estatus social i capacitat d'associació estigués sotmesa a lligams humiliants i limitadors de la llibertat, com eren els mals usos i la remença, va portar al conflicte bèl·lic de les guerres remences del segle XV. Els Vilatzir

varen ampliar el poder econòmic del domini territorial de Vilatzir amb atribucions de l'autoritat pública, a través de la compra de la jurisdicció. La ràpida reacció de la pagesia enriquida no va fer-se esperar i la redempció de la compra va limitar el poder dels Planella, senyors de Vilatzir. La capacitat d'organització d'aquest grup de persones, manifestada en la creació de beneficiats, per exemple, va quallar en els embrions municipals que van regir la vida local durant segles. No és casualitat que el municipi on estava ubicat la casa de Vilatzir estigués formada per tres parròquies, les mateixes que van ser venudes a Marc Planella (Vilaginés, 2006b). El col·lectiu de parroquians dels tres pobles, que va sorgir de l'esperit alliberador contra la venda i el posterior sindicat per recaptar la quantitat de la redempció, va convertir-se en l'embrió d'un organisme que va quallar en el municipi (universitat de parroquians); més tard, el municipi (universitat) va ser oficialment instituït per concessió reial en el segle XVI.⁶⁸ Així doncs, el poder que emanava de la casa de Vilatzir va estimular, sense premeditar-ho, la creació d'una institució de govern local, un contrapoder de menor influència, que va regir la vida local durant segles, fins al segle XIX.

Els Malla

Les parròquies de Mollet, Parets i Gallecs van convertir-se en carrer de Barcelona. La ciutat estenia els seus privilegis, aconseguits al llarg del temps a partir de concessions reials, en el territori més pròxim o més llunyà: Palamós, Vilanova i Igualada,

⁶⁶ BC, perg. 347, reg. 14976.

⁶⁷ BC, perg. 90, reg. 5335.

⁶⁸ ACA, Cancelleria, reg. 4701 (1573).

també esdevingueren carrers barcelonins (Ferrer, 1999). En el Vallès hi hagué moltes localitats acollides al carreratge de la ciutat (Caldes de Montbui, Cardedeu, Granollers, etc.), en processos que partien de vendes de jurisdiccions i passaven per una o dues redempcions abans d'entrar en l'administració de la jurisdicció barcelonina. Mentrestant, els Planella buscaven que la redempció els afectés el mínim. Ja hem vist com van imposar a la monarquia que els masos del domini territorial quedessin sota l'administració reial, quan les tres parròquies van esdevenir carrer de Barcelona. En el mateix sentit, Blanca, la mare de Marc Planella, va reclamar l'any 1399, i se li va concedir, que els enterraments que afectaven els masos del domini territorial de Vilatzir quedessin sota l'autoritat reial (el veguer de Barcelona o la subvegueria del Vallès) i no pas en mans dels oficials de la ciutat, com correspondria a la resta del territori de les parròquies, que eren carrers de Barcelona.⁶⁹

Hem vist que Marc de Planella va tenir un protagonisme important en la vida dels habitants de les parròquies de Mollet, Parets i Gallecs. Ell va comprar la jurisdicció, juntament amb la seva mare, Blanca. Blanca era l'esposa de Bernat de Planella de Moià, difunt ja l'any 1381, quan es va produir la venda de la jurisdicció. Blanca probablement va sobreviure el seu fill, perquè la trobem encapçalant la petició sobre els enterraments dels masos que depenien del domini de Vilatzir l'any 1399. En el document no apareix Marc de Planella. Més tard,

l'any 1401, la veiem actuant davant la Taula de Canvi de Barcelona.⁷⁰ En el document apareix com la vídua de Bernat de Planella, donzell. Els Planella, en Bernat, com en Marc, com posteriorment els altres Planella de Vilatzir, ostentaren el títol de donzells (cavallers) i tenien escut d'armes.⁷¹ El títol no suposava un grau de noblesa gaire elevat. Distingia els seus posseïdors del poble comú, però els situava a distància de l'alta noblesa. En certa manera, podem comparar el rang social dels donzells amb el títol de miles que reberen els seus antecessors en la domus de Vilatzir.

L'any 1433 coneixem el testament de Pere Bartomeu de Planella, senyor de la domus de Vilatzir.⁷² Segurament, el seu fill, Joan de Planella, va ser qui es va enfrontar judi-

Figura 8. Blasó dels Malla. Font: García, 1968

⁶⁹ ACA, Cancelleria, reg. 2192, fol. 150r-151r.

⁷⁰ Feliu, G. (2016), *Primers llibres de la Taula de Canvi de Barcelona*, vol. 1, Barcelona, pàgs. 304 i 305, doc. 104.

⁷¹ García (1968), pàg. 5.

⁷² ACA, Llibre de rebudes, reg. 1699.

cialment pel control de l'aigua del Tenes amb Joan Borrell de Mollet, l'any 1439.⁷³ La disputa pels drets de l'aigua va reviscolar tres anys més tard, en aquest cas entre Joan Planella i diversos masovers de Parets, Joan Torrents, Antic Mediona i Vicenç Massot, entre d'altres.⁷⁴ Dos anys després el conflicte persistia, donat que una altra interlocutòria aclaria els termes de la sentència anterior.⁷⁵ La família Planella va continuar com a senyors de Vilatzir, fins que l'herència va passar a Àngela. Aquesta es va casar amb Joanot de Malla, també donzell, de la família homònima, procedent d'Osona.⁷⁶ Els Malla eren una família instal·lada a Vic amb títol de donzell i escut nobiliari (García, 1968), que també van assentar-se a Barcelona on alguns membres van exercir de consellers durant el segle XIII i en el segle XIV.⁷⁷ Probablement, també estava emparentat amb la família de Vic, Felip de Malla, que va ser canonge de Barcelona i president de la Generalitat.⁷⁸

L'any 1498 Joanot de Malla es declarava senyor de la casa de Vilatzir en l'establiment del mas Blanc de Gallecs a Narcís Bosc Negre.⁷⁹ En l'acte que protagonitzava reconeixia la seva esposa com la seva senyora (*domina*). En l'enllaç que es produí entre les dues

famílies, Joan de Malla quedava en un nivell d'inferioritat. El casament l'havia convertit en senyor d'un patrimoni important i l'havia emparentat amb una família poderosa, la qual cosa l'obligava a respectar la superioritat de la seva esposa. Probablement, Joan era fill segon. El seu pare Guillem, també donzell, signava amatent com a testimoni de l'establiment. Especificava que residia a la ciutat de Vic, la qual cosa confirma l'origen osonenc de Joan. Per una època de 1502 sabem que Joan de Malla, senyor de la casa de Vilatzir, va vendre un censal a Joan Berenguer Aguilar, ciutadà de Barcelona.⁸⁰ La venda la va fer amb la seva esposa, que es deia Caterina. Joan, o Joanot de Malla, es devia haver casat en segones núpcies, però l'herència de la seva primera esposa, Àngela, va passar al seu fill Joanot de Planella i de Malla. Així en una venda de drets feudals de l'any 1522, Joanot de Planella, encara menor, apareix com hereu del domini de Vilatzir.⁸¹ El seu pare, que aleshores adoptava el cognom Planella, exercia la tutela del fill menor d'edat, però ja es feia dir *senyor (domino)* i gestionava el patrimoni. Posteriorment, l'any 1535 va engegar diversos processos contra el batlle de Mollet, Parets i Gallecs com a Joan Planella.⁸² El cognom Malla s'imposà més tard. L'any 1556 Flamidi Boil de Malla, senyor de Vilat-

⁷³ ACA, Cancelleria, reg. 3246, fol. 175r-177v.

⁷⁴ ACA, Reial Patrimoni, BGC, Processos, 1442, núm. 1, A (1142).

⁷⁵ ACA, Reial Patrimoni, BGC, Processos, 1444, núm. 1, G (1144).

⁷⁶ BC, perg. 347, reg. 14976 (1498).

⁷⁷ Trobem representants de la família Malla com a consellers de la ciutat de Barcelona: Pere de Malla, l'any 1287 (AHCB, perg. 138, 140, 148), l'any 1404 (AHCB, perg. 974, 975) i 1407 (AHCB, perg. 1024). També, vegeu, García (1968), pàg. 335.

⁷⁸ Cifuentes, Ll. "Felip de Malla, canonge de Barcelona (1425-1428)" a Història de la Generalitat i dels seus presidents, www.encyclopedia.cat/EC-PC-013001.xml (18-17-2019).

⁷⁹ BC, perg. 347, reg. 14976 (1498).

⁸⁰ ACA, Diversorum, Queralt, perg. 180a.

⁸¹ BC, per. 221, reg. 17883.

⁸² ACA, Reial Patrimoni, BGC, Processos, 1535-1536, núm. 1, G.

zir, a través d'un procurador, tornava a establir el mas Blanc, en aquest cas a Antoni Blanc.⁸³ Finalment, s'havia imposat el cognom de la via paterna, que procedia d'Osona. Els Malla van imposar el seu cognom familiar com el dels senyors de la domus (casa) de Vilatzir. Malgrat això, el nom de la residència i de l'heretat es va mantenir inalterada molt més temps. No va ser fins molt més tard, cap al segle XVII, que va assumir el nom de la família que la va regentar fins al segle XVIII, els Malla (Dantí, 2004).

De tota manera, ja fossin els Planella o els Malla, la casa de Vilatzir va esdevenir una referència geogràfica destacada en el territori. Des d'allà es va exercir el domini sobre la població de la rodalia. En el paisatge, l'edifici senyorial representava per als pagesos de la zona el lloc des del qual es governava socialment. Representava una manifestació del cosmos més proper, que imposava la implacable jerarquització de la societat i, per tant, obli-

gava a la submissió. La realitat de la imposició que emanava del lloc de Vilatzir es vivia entre la resignació del pagès que pagava les rendes i s'havia de sotmetre a la humiliació dels mals usos i, per altra banda, la resistència dels col·lectius vilatans, que creaven beneficis parroquials, participaven en la revolta remença o pagaven costoses redempcions per alliberar-se de la jurisdicció que el rei va vendre als Planella. Els pagesos de la zona sabien que en un espai determinat entre Parets, Mollet i Gallecs s'exercia l'autoritat, a través d'imposicions econòmiques (censos i rendes), personals (mals usos i remença) o jurisdiccional (tributs, sentències i penes corporals). Ho recordaven sense necessitat de presenciar la visió de la casa de Vilatzir. Instintivament, sabien situar el lloc, podien ubicar-lo espacialment. Segurament, ho feien amb la prudència de qui respecta a qui pot alterar profundament la pròpia vida, perquè té competències poderoses.

Fonts arxivístiques

ACA: Arxiu de la Corona d'Aragó
ACB: Arxiu de la Catedral de Barcelona
ADB: Arxiu Diocesà de Barcelona
AHCB: Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona
BC: Biblioteca de Catalunya

Bibliografia

- AURELL, M. (1996), *La noblesse en Occident (Vè-XVè siècles)*, París.
- AURELL, M. (1998), *Les noces del comte. Matrimoni i poder a Catalunya (785-1213)*, Barcelona.
- AURELL, M. (1985), "La détérioration du statut de la femme aristocratique en Provence (Xe-XIIIe siècles)" a *Le Moyen Âge*, 91, pàgs. 5-32.
- BONASSIE, P. (1979), *Catalunya, mil anys enrere*, Barcelona, 2 vols.
- BAIGES, I. J., FELIU, G. i SALRACH, J. Ma. (2010), *Els pergamins de l'Arxiu comtal de Barcelona, de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV*, Barcelona.
- BATLLE, C., BAUCCELLS, J., FÀBREGA, À., HERNANDO, J. i RIU, M. (2006), *Diplomatari de l'arxiu capitular de la catedral de Barcelona. Segle XI*, 5 vols., Barcelona.
- BENITO, P. (1993), "Hoc est breve... L'emergència del costum i els orígens de la pràctica de capbrevació (segles XI-XIII)" a *Estudios sobre renta, fiscalidad y finanzas en la Cataluña bajomedieval*, Barcelona, pàgs. 3-27.
- CANTARELL, C. i DANTÍ, J. (2007), *Senyors i pagesos a la domus d'Olivet (segles XI-XIV)*, Canovelles.
- CODOIN, BOFARULL, P. de (1856), *Colección de Documentos Inéditos del Archivo de la Corona de Aragón*, vol. XII, Barcelona, pàgs. 5-16.

⁸³ BC, perg. 90, reg. 5335.

- CROUCH, D. (2005), *The birth of nobility. Constructing aristocracy in England and France. 900-1300*, Harlow-Londres.
- DANTÍ, J. i RUIZ, J. (1993), *Castellcir. Segles X-XVIII. Origen i evolució d'un poble de la Catalunya vella*, Barcelona.
- DANTÍ, J. (dir.), (2004), *Parets 904-2004. Un poble, una parròquia, Parets del Vallès*.
- DU CANGE (1883), *Glossarium mediae et infimae Latinitatis*, 10 vols, Niort, L. Favre (ed.), 1883-1887.
- FERNÁNDEZ, J. (1995), *Una família catalana medieval. Els Bell-lloc de Girona (1267-1533)*, Barcelona.
- FERRER, Ma. T. (1970), "El patrimoni reial i la recuperació dels senyories jurisdiccionals en els estats catalano-aragonesos a la fi del segle XIV" a *Anuario de Estudios Medievales*, annex 7, Barcelona, pàgs. 352-452.
- FERRER, Ma. T. (1999), "El carreratge de Barcelona" a *750 aniversari dels privilegis atorgats per Jaume I a la ciutat de Barcelona, 1249-1999*, Institut Municipal de Cultura, Barcelona.
- GARCÍA CARAFFA, A. i A. (1968), *El solar catalán, valenciano y balear*, vol. 3, San Sebastián.
- GEVA-SAGIV, M., LAS, L., YOVEL, Y., & ULANOVSKY, N. (2015), "Spatial cognition in bats and rats: From sensory acquisition to multiscale maps and navigation", *Nature Reviews Neuroscience*, 16(2), pàgs. 94-108.
- GONZÁLEZ, C. (2013), "Encumbramiento de un linaje. Aproximación al ascenso político y económico de los barones de Granera entre los siglos XIII y XV", *Ab Initio*, 7, pàgs. 59-86.
- LÉVY, F. P. i SEGAUD, M. (1983), *Anthropologie de l'espace*, París.
- MALLORQUÍ, E. (2015), *Col·lecció diplomàtica dels Cartellà, cavallers de Maçanet de la Selva (1106-1301)*, Barcelona.
- MARÍ, G. (2006), "Heràldica medieval: una creació cultural para una sociedad laica" a *Mirabilia*, 6, juny-desembre, 2006, pàgs. 128-140.
- MOREU-REY, E. (1991), "L'antroponímia dels segles X i XI" a *Antroponímia. Història dels nostres prenom, cognoms i renoms*, Barcelona.
- MORSEL, J. (2008), *La aristocràcia medieval. El domini social en Occidente (siglos V-XV)*, València.
- NIERMEYER, J. F. (1976), *Mediae Latinitatis Lexicon Minus*, Leiden.
- PLADEVALL, A. (2000), "El Moianès i la sotsvegueria de Moia en els segles medievals", *Modilianum*, vol. 4, 1r sem, 22, Moia, pàgs. 357-374.
- RECHE, A. (2014), *L'speculo de 1764. Una aproximació documental al Montornès medieval*, Montornès-Barcelona.
- RIUS, J. (1945), *Cartulario de Sant Cugat del Vallès*, 3 vols., Barcelona.
- RUÍZ-DOMÈNEC, J. E. (1979), "Système de parenté et théorie de l'alliance dans la Société catalane (environs 1000- environs 1240)" a *Revue historique*, 532, 1979, pàgs. 305-326.
- SALRACH, J. Ma. (1992), "Formació, organització i defensa del domini de Sant Cugat en els segles X-XII" a *Acta històrica et archaeologica Mediaevalia*, 13, Barcelona, pàgs. 127-173.
- SARRET, J. (1927) "Dades biogràfiques de la família Planella (de 1339 a 1728)" a *Butlletí del centre excursionista de la comarca de Bages*, 108, pàgs. 19-21 i 109, pàgs. 29-32.
- SHIDELER, J.C. (1987), *Una família de nobles catalans a l'edat mitjana (1000-1230)*, Barcelona.
- SOTOMAYOR, M. (2004), "Las relaciones Iglesia urbana-iglesia rural en los concilios hispano-romanos y visigodos" a *Sacralidad y Arqueología. Antigüedad Cristiana*, vol. 21, Murcia, 2004, pàgs. 525-539.
- TO, Ll. (1993), "Le mas catalan du XIIe siècle: genèse et évolution d'une e;structure d'encadrement et d'asserviment de la paysannerie" a *Chiers de Civilisation Médiévale*, 36, 2, 1993, pàgs. 151-177.
- TO, Ll. (1997), *Família i hereu a la Catalunya nord-oriental (segles X-XIII)*, Barcelona.
- TRETÓN, R. (2010), "Un prototip? Sobre un capbreu de rendes d'usos del comte d'Empúries al castrum de la Roca d'Albera fet el 1264" a *Revista de dret històric català*, 10, 2010, pàgs. 263-290.
- TUAN, Yi-Fu (2005), *Cosmos y hogar. Un punto de vista cosmopolita*, Barcelona.

- VILAGINÉS, J. (2001), *El paisatge, la societat i l'alimentació al Vallès Oriental (segles X-XII)*, Barcelona.
- VILAGINÉS, J. (2006a), "Senyors i pagesos. Les relacions socials i la seva expressió en l'espai a Mollet durant la plena edat mitjana (segles XII-XIII)" a *La gent i el paisatge. Estudis sobre el Vallès medieval*, pàgs. 117-130.
- VILAGINÉS, J. (2006b), "Mollet i el carreratge" a *La gent i el paisatge. Estudis sobre el Vallès medieval*, pàgs. 163-175.
- VILAGINÉS, J. (2006c), "Aigua i molins en el segle XV. Disputa per l'ús de l'aigua del Tenes" a *La gent i el paisatge. Estudis sobre el Vallès medieval*, pàgs. 205-216.
- VILAGINÉS, J. (2006d), "El benefici de Santa Maria de la parròquia de Mollet. Un estudi d'història social (segle XIV)" a *La gent i el paisatge. Estudis sobre el Vallès medieval*, pàgs. 75-86.
- VILAGINÉS, J. (2013), "L'homenatge de Berenguera. Vilatzir abans de ser Torre de Malla (Parets del Vallès), segles X-XIII", *Notes*, 28, Mollet del Vallès, 2013, pàgs. 93-114.
- VILAGINÉS, J. (2018a), "El somni de Joan Borrell. Els remences de Mollet: famílies pageses i servitud en els segles XIV i XV" a *Notes*, 33, Mollet del Vallès, pàgs. 41-55.
- VILAGINÉS, J. (2018b), "Aproximació a la petita noblesa dels segles X al XII" a *El comtat de Besalú en el context català i europeu. Actes de la XI Assemblea. Besalú, 21 i 22 d'octubre de 2011. Quaderns de l'Assemblea d'Estudis*, 1, Besalú, pàgs. 46-64.

El carrer de la Carretera.

Canvis en el nomenclàtor i evolució urbana de les avingudes de Burgos, Jaume I i Antoni Gaudí de Mollet del Vallès

Josep Antoni Casanova Antonio*

Resum

L'antiga carretera de Ribes ha quedat difosa en la trama urbana de Mollet i ha desaparegut com a eix viari intermunicipal, sense deixar record en el nomenclàtor oficial de carrers de la ciutat. Tres trams de la que fou travessia de la N-152 són les ara avingudes de Burgos, de Jaume I i d'Antoni Gaudí, el nom de les quals ha sofert els canvis que imposava cada nou règim polític.

Paraules clau: avinguda de Burgos, avinguda de Jaume I, avinguda d'Antoni Gaudí, carrers, carretera, carretera de Ribes, N-152, Quatre Cantons, Mollet del Vallès, nomenclàtor, via pública.

Sobre la façana de l'antic forn de Can Roca, al número 49 de l'avinguda de Jaume I, es conserven dues plaques de ceràmica blanca que ens informen, una d'elles, que estem al carrer de la Carretera, i, l'altra, que som al poble de Mollet, al partit judicial de Granollers i a la província de Barcelona; són les úniques que han sobreviscut a la via pública de les que es van instal·lar a finals del segle XIX. A la mateixa façana i a pocs metres, una altra placa de ceràmica ens indica que som al carrer de Jaume I el Conqueridor i si mirem a l'altra voreira trobarem una placa metàl·lica blanca amb el nom d'avinguda de Jaume I. Tres noms que senyalen la història d'aquest eix central de la ciutat.

37

Figures 1 i 2. Plaques identificatives a l'avinguda de Jaume I

* Geògraf, jacasanova@molletvalles.cat

El carrer de la Carretera

No va ser fins a mitjans del segle XIX quan la ciutat va tenir un accés directe per carretera amb Barcelona a l'inaugurar-se, el 1849, el tram fins a Granollers i Vic de la que seria amb el temps la carretera de Ribes, la N-152 i, desdoblada, la N-152z i la C-17. L'obra va ser fruit de l'esforç de la Diputació, creada el 1833 amb la divisió provincial d'Espanya, per impulsar la xarxa de carreteres en el territori de la seva competència i per la necessitat d'accés als balnearis de Caldes de Montbui, per la qual cosa s'hi va construir un ramal. Fins a aquell moment l'única possibilitat per desplaçar-se a Barcelona era anar a trobar el camí de postes que unia Madrid amb França i que creuava Montcada i la Roca en el seu traçat cap al nord, però que deixava Mollet de banda.

El nom de carrer de la Carretera s'oficialitza el 1887 quan es van en-

carregar les primeres plaques que havien d'identificar els carrers i les places de Mollet. En la sessió del Ple de l'Ajuntament del 6 de març de 1887¹ es va comissionar l'alcalde Vicenç Pujol per anar a Barcelona a comprar les rajoles necessàries per fer-ho, amb un cost de vuitanta-una pessetes i seixanta-tres cèntims. Un mes i mig més tard es va encarregar la col·locació de les rajoles al paleta Miquel Rosés.²

Podem deduir així que el nom de carrer de la Carretera no és altre que el nom amb el qual ja es coneixia la travessia per Mollet d'aquesta via. Era, per tant, un nom descriptiu que va perdurar en el temps i que es va superposar amb el nom oficial fins i tot després d'haver-se canviat de manera oficial a principis del segle XX. La normativa sobre el cens de població recordava l'obligació dels ajuntaments a retolar carrers i places "completando tambi-

38

Figura 3. La Carretera a principis del segle XX, a l'actual tram de Jaume I. Font: AHMMV

¹ Acta del Ple de l'Ajuntament de Mollet del Vallès, 6 de març de 1887. AHMMV

² Acta del Ple de l'Ajuntament de Mollet del Vallès, 24 d'abril de 1887. AHMMV

én la titulación de las calles en donde existan algunas que no tengan fijado nombre, pero sin variar los antiguos sino por causas muy atendibles”,³ indicant també que les plaques haurien de ser de rajola, quan no pogués utilitzar-se un material més dur, i que el cost aniria a càrrec dels ajuntaments, però la numeració de les finques a càrrec dels seus propietaris.

La carretera N-152 va continuar travessant el centre de Mollet fins a l’any 1990 i va ser un embut per a la fluïdesa del trànsit fins a la construcció de la variant. El pas de vehicles entre Barcelona i les comarques interiors i el Pirineu va generar molts problemes de mobilitat, de contaminació o per accidents a la ciutat, situacions que es veien agreujades durant el cap de setmana i els dies de retorn de vacances. El problema

es va resoldre amb l’obertura de la variant de la carretera al seu pas per Mollet, que va ser inaugurada pel president Jordi Pujol i el conseller d’Obres Públiques, Joaquim Molins, el 26 de juliol de 1990. L’obra va requerir una inversió de quasi tres mil milions de pessetes en un tram de 3,6 km que discorre soterrat sota l’actual ronda d’Orient. Amb motiu dels Jocs Olímpics, l’avinguda de Jaume I es va remodelar i l’antiga carretera es va transformar ja plenament en la via urbana que forma l’eix de les avingudes de Burgos, de Jaume I i d’Antoni Gaudí.

Els Quatre Cantons, encreuament de camins

El nom de Quatre Cantons ha perdurat en el record com a topònim encara ben viu de moltes generacions,

Figura 4. Un cotxe a l’alçada dels Quatre Cantons, a la dècada dels anys 20 . Font: AHMMV

³ Circular del Ministerio de la Gobernación sobre la rectificación del Nomenclátor general de los pueblos de España. Real Ordre de 30 de novembre de 1858 publicada a la Gazeta de Madrid, núm. 4, 4 de gener de 1859.

pel fet de ser l'escenari del primer bombardeig (8 de gener de 1938) que va patir Mollet durant la Guerra Civil i pel nom de la revista municipal que edita l'Ajuntament, però aquest punt és també el referent en la numeració dels carrers de la ciutat. És l'eix a partir del qual es numeren els edificis i solars d'un carrer.

Entre tots els camins que al llarg del temps han permès comunicar Mollet amb l'entorn més immediat, destaquen els que uneixen Barcelona amb Ribes de Freser i Badalona amb Sabadell creuant el riu Besòs. Aquestes vies de comunicació són la carretera C-17, abans N-152, i les carreteres locals B-500 i B-140. Ara es creuen a diferent nivell als afores del nucli urbà i són vies ràpides, de pas; però fa només unes dècades les carreteres el creuaven pel bell mig de la ciutat i es trobaven en un punt al costat del parc de Can Mulà. Vicenç Plantada ja recollia el 1893 que "atravessa'l poble la carretera de segon ordre de Barcelona á Ribes, y surten d'ell los següents camins vehinals: á Martorellas y Sant Fost, á Montmeló, á Santa Perpètua y á Palaudarias".⁴

El lloc on conflüen els camins que portaven direcció a Barcelona, Granollers, Sant Fost i Santa Perpètua es coneixia com els Quatre Cantons per una raó evident. Hem de suposar que aquí es trobaven les millors cantonades de la ciutat per veure passar gent amunt i avall, traginant animals, mercaderies i notícies. Era, per tant, el punt idoni per assabentar-se del que passava al món abans de l'arribada de l'era de les telecomunicacions. L'encreuament dels camins que permetien connectar Mollet amb els pobles

veïns és ara el punt d'inici comú de les avingudes de Burgos i de Jaume I, i dels carrers de Berenguer III i de Rafael de Casanova; cap d'aquests quatre vials ha utilitzat la denominació de travessera malgrat fer aquesta funció durant molt de temps.

La importància històrica dels Quatre Cantons s'ha diluït amb el pas del temps i la construcció de les variants. Malgrat això, aquest punt és l'origen de la numeració de tots els carrers de la ciutat, com si els carrers fossin els radis d'una gegantina bicicleta. Si volem saber a quina banda del carrer estan els números parells o els senars, només ens hem de situar mentalment als Quatre Cantons i mirar cap al final del carrer en qüestió: els números parells es posen a la dreta i els senars a l'esquerra del carrer segons l'orientació d'aquest. Veiem, per exemple, que l'avinguda de Jaume I té els números parells a la dreta, mirant cap a Granollers, però l'avinguda de Burgos a la mateixa vorera té el números senars, encara que siguin la mateixa via. La numeració d'aquestes dues avingudes creix, per tant, en direcció contrària. Com que no tots els carrers neixen als Quatre Cantons, cal imaginar-se que el carrer s'allarga i neix en aquest punt i així saber a quina banda del carrer estan els parells i a quina els senars.

Aquesta forma de numerar els carrers venia disposada en una Reial Ordre de 30 de novembre de 1858 en la qual es cominava als ajuntaments que "verifiquen la rectificació de los números de las casas en donde se halle ya establecida, y la fijación de números en las calles que no los tengan, procediendo en este último caso

⁴ PLANTADA, V. i PAYÀ, J. (1893). Geografía local de Mollet del Vallés: ab noticia geográfich-escolar dels pobles dels encontorns y son mapa topográfich. Tipolitografía de Lluís Tasso. 16 p. Barcelona.

según el método que se sigue en Madrid, esto es, que partiendo del centro de la población a su circunferencia se establezcan los números impares en la acera de la mano izquierda, y los pares en la de la derecha.”⁵ Les places es numeren seguin el sentit de les agulles del rellotge i en un ordre consecutiu.

L'avinguda de Burgos

El Ple de l'Ajuntament del 26 d'abril de 1910⁶ va acordar atorgar el nom de carrer de Montcada al tram de la carretera “desde la casa Marticella hacia abajo”.⁷ Hem de suposar que els regidors van entendre que el fet d'estar travessada la carretera pel torrent Caganell era raó suficient per no mantenir-ne un únic nom, ja que la normativa oficial recordava que “se procurará que una calle tenga un solo nombre, a menos que llegue a variar de dirección en ángulo recto, o que esté atravesada por un río, o cortada por una calle más ancha o por una plaza, en cuyos casos, los tramos serán calles distintas”.⁸

Aquest nom es mantingué fins a una setmana després de proclamada la II República espanyola, ja que el Ple va acordar modificar-lo de nou en la sessió del 21 d'abril de 1931⁹ i anomenar-lo carrer de Fermín Galán. El consistori sorgit de les eleccions municipals que van portar el canvi de règim va voler homenatjar el capità Fermín Galán Rodríguez (San Fernando, Cadis, 1899 - Osca, 1930), militar

que va encapçalar amb el capità Àngel García Hernández la fallida revolta republicana de Jaca del 12 de desembre de 1930, que els va abocar a un consell de guerra i a l'afusellament només dos dies després. Per aquells fets, Fermín Galán va passar a ser considerat un icona i un màrtir republicà, i es prodigaren homenatges populars arreu. El poeta Antonio Machado amb l'adveniment de la República va dedicar-li els versos “La primavera ha venido / del brazo de un capitán. / Niñas, cantad a coro: / ¡Viva Fermín Galán!”.

El nom es va mantenir oficialment fins al canvi de règim polític, l'any 1939. El nom d'una vintena de carrers i places va ser modificat perquè recordava el període republicà o era contrari a l'ideari nacional-catòlic que impulsava el govern del general Franco. Així, en la sessió del Ple de l'Ajuntament del 13 d'octubre de 1939¹⁰ el carrer de Fermín Galán passa a denominar-se oficialment carrer de Burgos. El nom s'ha mantingut invariable amb l'única modificació que es va produir en la sessió del Ple del 16 de juny de 1992 quan la via va passar a denominar-se *avinguda* en lloc de *carrer*. El primer nom de l'avinguda de Burgos, el de carrer de Montcada, s'havia recuperat per a un altre petit vial, paral·lel a l'avinguda, per un acord del Ple del 9 d'agost de 1950.¹¹

La llegenda informativa que inclouen les plaques de l'avinguda de

⁵ Circular del Ministerio de la Gobernación sobre la rectificación del Nomenclátor general de los pueblos de España. Real Orden de 30 de noviembre de 1858 publicada a la Gazeta de Madrid, núm. 4, 4 de gener de 1859.

⁶ Acta del Ple de l'Ajuntament de Mollet del Vallès, 26 d'abril de 1910. AHMMV

⁷ Josep Galobardes i Pocurrull recorda que Can Marticella era un baster que estava al xamfrà del carrer Berenguer III amb l'avinguda de Burgos, on abans hi havia Ca la Leo. Davant, a l'altra xamfrà on ara hi ha un despatx de loteria, hi havia un carreter i es donaven feina l'un a l'altre.

⁸ Reglas para efectuar la rotulación de calles y numeración de casas, aprobadas por Real Orden de 24 de febrero de 1860. Anunci del Ministerio de la Gobernación publicat a la Gazeta de Madrid, núm. 59, 28 de febrer de 1860.

⁹ Acta del Ple de l'Ajuntament de Mollet del Vallès, 21 d'abril de 1931. AHMMV

¹⁰ Acta del Ple de l'Ajuntament de Mollet del Vallès, 13 d'octubre de 1939. AHMMV

¹¹ Junta de Govern Local de l'Ajuntament de Mollet del Vallès, 9 d'agost de 1950. AHMMV

Burgos indica succintament que la via està dedicada a una “ciutat de Castella”, però la raó de posar aquest nom a una de les principals artèries de la ciutat està en el fet que fou la capital d’Espanya del bàndol colpista durant la Guerra Civil. La “Muy Noble, Muy Más Leal y Muy Benéfica Ciudad de Burgos, Cabeza de Castilla, Cámara Regia y Primera en la Voz y en la Fe”¹² va ser també honorada amb el títol de “Capital de la Cruzada Nacional” per Decret l’any 1961,¹³ títol aquest darrer al qual va renunciar l’any 2008 per acord unànime dels grups municipals representats a l’Ajuntament de la ciutat burgalesa.

El manteniment del nom d’avinguda de Burgos ha generat alguna protesta per part de grups polítics a l’oposició del govern municipal molletà, que en recordaven el seu origen. En el Ple del 30 de novembre de 2015¹⁴ per unanimitat es va aprovar una moció per crear la Comissió de Nomenclàtor de Mollet del Vallès i per tractar els casos dels noms que, com Burgos, caldria revisar d’acord amb la Llei de la memòria històrica, però sense conseqüències fins ara per al cas que ens ocupa.

L’avinguda de Jaume I

El Ple de l’Ajuntament del 26 d’abril de 1910¹⁵ va acordar atorgar el nom de Jaume I al tram de la carre-

tera que des dels Quatre Cantons es dirigia cap al nord. El nom, que recorda aquest comte de Barcelona i rei de la Corona d’Aragó conegut com el Conqueridor, s’ha mantingut pràcticament invariable durant més d’un segle. Només durant els tres anys del període republicà va tenir-ne un altre: el nom de Lina Ódena, que va ser aprovat en la sessió del Ple del 18 de juliol de 1936¹⁶ i va estar vigent fins a la sessió del 13 d’octubre de 1939,¹⁷ quan va tornar a modificar-se i va restituir-se el nom anterior del carrer. El nom de Jaume I es va catalanitzar en la sessió del Ple del 2 de juliol de 1979,¹⁸ ja que la retolació dels carrers fins entrada la democràcia havia de fer-se de manera obligatòria en castellà. Més tard, en la sessió del 16 de juny de 1992,¹⁹ es va modificar el tipus de via i va passar a ser oficialment avinguda de Jaume I, atenent el fet que és un dels eixos comercials de la ciutat.²⁰

El nom de Lina Ódena que va tenir el carrer entre 1937 i 1939 recordava a Paulina Ódena García (Barcelona, 1911 - Granada, 1936), una jove política que es va convertir ràpidament en un símbol de la mobilització del poble espanyol contra el feixisme pel seu compromís polític i social i per la seva prematura mort quan estava a punt de ser capturada per les tropes mores de

¹² Entre altra documentació oficial, aquests títols honorífics encapçalaven les actes dels plens fins a final de l’any 2014.

¹³ Decreto 1838/1961, de 2 de octubre, por el que se concede a la ciudad de Burgos el título de «Capital de la Cruzada Nacional». BOE núm. 244, de 12 d’octubre de 1961.

¹⁴ Aprobació d’una proposta sobre el canvi de nom de l’avda. Burgos. Acta del Ple de l’Ajuntament de Mollet del Vallès, 30 de novembre de 2015.

¹⁵ Acta del Ple de l’Ajuntament de Mollet del Vallès, 26 d’abril de 1910. AHMMV

¹⁶ Acta del Ple de l’Ajuntament de Mollet del Vallès, 10 de gener de 1937. AHMMV

¹⁷ Acta del Ple de l’Ajuntament de Mollet del Vallès, 13 d’octubre de 1939. AHMMV

¹⁸ Acta del Ple de l’Ajuntament de Mollet del Vallès, 2 de juliol 1979. AHMMV

¹⁹ Acta del Ple de l’Ajuntament de Mollet del Vallès, 16 de juny de 1992. AHMMV

²⁰ GORDI, J. *La transformació del paisatge urbà del carrer Jaume I. Mollet 1900-1995*. Notes, núm 9, 1995. Centre d’Estudis Molletans

Figura 5. Gran volum de trànsit a la carretera, a la dècada dels anys 60. Font: Josep Vizcarra

Franco, al front de Granada.²¹ Lina va ser fundadora de la Joventut Comunista de Catalunya i més tard de les Joventuts Socialistes Unificades de Catalunya, va pertànyer al Comitè Executiu del Partit Comunista de Catalunya i a la Internacional Comunista.

L'avinguda d'Antoni Gaudí

La urbanització del barri de Can Pantiquet va comportar la transformació d'un altre tram de la carretera N-152 en via urbana com a continuació de l'avinguda de Jaume I. El seu disseny, però, es va fer amb una amplada entre façanes de 50 m

i quatre carrils de circulació, més del doble del que té l'avinguda de Jaume I. Hem de suposar que aquesta diferència urbanística, i el fet que s'urbanitzés tot el barri, va fer que l'Ajuntament optés per donar noms nous a aquest tram de la carretera i a la resta de carrers oberts.

D'aquesta manera, el carrer núm. 4 del pla parcial de la Zona Nord de Mollet del Vallès va passar a denominar-se carrer de Gaudí per acord del Ple en la sessió del 3 de maig de 1976.²² L'única modificació que ha sofert el carrer Gaudí va ser la del canvi de denominació del tipus de

²¹ NASH, MARY. *Rojas. Las mujeres republicanas en la guerra civil*. Taurus, Barcelona, 2016.

²² Acta del Ple de l'Ajuntament de Mollet del Vallès, 3 de maig de 1976. AHMMV

Figura 6. Processó a la dècada dels anys 50. A la imatge s'aprecia l'antiga senyalització de la N-152.
Font: família Selva Butjosa

44

via, ja que el Ple va transformar-la en avinguda en la sessió del 16 de juny de 1992²³ i va normalitzar el nom que va passar oficialment a Antoni Gaudí.

La llegenda que figura en les plaques d'aquesta avinguda identifica Antoni Gaudí i Cornet (Reus, 1852 - Barcelona, 1926) com a arquitecte, la vida i l'obra del qual és universalment coneguda.

Les rotondes

La proliferació en la construcció de rotondes ha obligat a nomenar-les per facilitar la seva localització. El fet que millorin la seguretat en els encreuaments de carrers que suporten gran afluència de vehicles ha propiciat que se n'hagin construït cinc a l'eix que formen les avingudes de Burgos, de Jaume I i d'Antoni Gaudí.

Els noms oficials van ser aprovats en el Ple de l'Ajuntament del 27 de juny de 1996,²⁴ excepte el de la rotonda de Can Pantiquet que ho fou més tard, el 29 de març de 2001.²⁵ De sud a nord, estan nomenades així:

Rotonda del Calderí, situada en la cruïlla de la ronda de la Farinera i de l'avinguda de Burgos. El nom recorda la línia ferroviària que unia les estacions de França i del Nord de Mollet amb la de Caldes de Montbui. Fou inaugurada oficialment el 30 de juliol de 1880 i va estar en servei fins l'any 1932, amb un breu període posterior durant la Guerra Civil. Tenia estacions a Gallecs, Santa Perpètua, Palau i Caldes. La via fou totalment desmantellada l'any 1960. La rotonda està decorada amb l'escultura d'Alberto Udaeta *L'ombra de l'estil*.

²³ Acta del Ple de l'Ajuntament de Mollet del Vallès, 16 de juny de 1992. AHMMV

²⁴ Acta del Ple de l'Ajuntament de Mollet del Vallès, 27 de juny de 1996. AHMMV

²⁵ Acta del Ple de l'Ajuntament de Mollet del Vallès, 29 de març de 2001. AHMMV

Rotonda de Badalona, situada a la cruïlla de les avingudes de Badalona i de Burgos. És el punt on finalitza la carretera local B-500, que uneix Mollet i Badalona per la Conreria.

Rotonda de Can Pantiquet, situada en la cruïlla del carrer d'Enric Morera i l'avinguda d'Antoni Gaudí, dins del barri de Can Pantiquet. El nom recorda la masia que dóna nom al barri i que amb la de Can Flequer formen un conjunt arquitectònic d'interès.

Rotonda del Bosc, situada a la cruïlla de l'avinguda d'Antoni Gaudí i del carrer del Bosc. El nom recorda el bosc de Can Pantiquet, abans un lloc popular d'esbarjo i celebracions.

Rotonda del Tir Olímpic, situada al final de l'avinguda d'Antoni Gaudí, al costat de les instal·lacions de l'Institut de Seguretat Pública de Catalunya (es-

cola de policia, bombers i protecció civil), que van ser subseu olímpica d'aquest esport l'any 1992.

La carretera en el nomenclàtor de carrers

L'antiga carretera de Ribes ha quedat difosa en la trama urbana de Mollet, desapareixent com a eix viari intermunicipal. En conseqüència, el nom de carrer de la Carretera ha quedat totalment oblidat en el nomenclàtor oficial de carrers de la ciutat, relegat tant sols a la tradició oral d'aquelles persones que l'anomenen així en referència a la primera funció que tingué, en una època en què a Mollet no existien altres vies de comunicació. Actualment, els tres trams de la que fou travessia de la N-152 s'han convertit en avingudes i, segurament, pocs l'enyoren aquell passat tant transitat.

Els primers condicionants del creixement urbà de Mollet del Vallès

Josep Gordi Serrat*

Introducció

Si us enfileu, en un dia clar, cap a la carena dels Bandolers, des de la carretera que va a Santa Perpètua de Mogoda, a poc que guanyeu alçada gaudireu d'unes esplèndides panoràmiques sobre la trama urbana de Mollet del Vallès. Situats en alguna de les esplèndides talaies que ens ofereix el camí, podríeu preguntar-vos: quins han estat els principals condicionants del creixement de la ciutat? Doncs la resposta a aquesta pregunta és l'objectiu d'aquest breu article.

Paraules clau: cartografia, Eduard Brossa, Mollet del Vallès.

El mapa geològic i topogràfic de la província de Barcelona d'Eduard Brossa

Les meves reflexions es fonamenten en un document cartogràfic: "El mapa geològic i topogràfic de la província de Barcelona", elaborat per Eduard Brossa a finals del segle XIX. El sabadellenc Eduard Brossa (1848-1924) és un dels impulsors de la cartografia de finals del segle XIX (Muntaner, 1991). Va començar amb uns mitjans ben rudimentaris: una brúixola, un baròmetre, paper i llapis i moltes hores de treball de camp.

Un dels seus primers mapes va ser el "Mapa especial de la província de Barcelona y alta montaña", fet el 1875 i on el relleu es presenta amb un senzill ombrejat. A partir de col·laborar amb el geòleg Jaume Almera aprenqué a treballar amb les corbes de nivell. El resultat d'aquesta cooperació va ser l'impuls d'"El mapa geològic i topogràfic de la província de Barcelona", on les corbes de nivell són de cinc en cinc metres, dibuixades a mà i que, segons el geògraf i geòleg Lluís Solé i Sabarís, permeten una idea molt acurada del relleu.

A la cartoteca digital de l'Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya¹ es poden consultar no només el conjunt del mapa provincial sinó fragments que corresponen a treballs previs de comarques, valls o localitats. Navegant per aquest fons cartogràfic vaig trobar un mapa de detall que correspon a les localitats de Mollet del Vallès i Santa Perpètua de Mogoda (figura 1).

Si tenim present alguns punts de la senzilla trama urbana que es localitzen en aquesta cartografia, podem afirmar que ens apareix la Pelleria (1897) i Can Fàbregas (1900) però no es localitza Can Mulà (1913) ni

*Professor de Geografia UdG, jgordi@gmail.com

¹ www.cartotecadigital.icc.cat

48

Figura 1. Fragment d'un mapa de detall que correspon a les localitats de Mollet del Vallès i Santa Perpètua de Mogoda. Font: Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya

esmenta com a document més antic el plànol de Gallecs de mossèn Andreu Malgà que data del 1908. Per tant, el mapa d'Eduard Brossa se situa entre aquests dos testimonis cartogràfics.

Els primers condicionants al creixement urbà de Mollet del Vallès

Si fem una ampliació del mapa abans esmentat (Figura 3) ens adonem que les poques edificacions existents a principis del segle XX venen marcades per un conjunt d'eixos lineals.

El primer és la hidrografia. Només cal fixar-se en el fet que la incipient trama urbana de Mollet del Vallès se situa, majoritàriament, al voltant del tram baix de la riera de Gallecs, també conegut com a torrent Caganell.

El curs fluvial que ve de la vall de Gallecs s'ha convertit, amb el pas dels anys, en un dels eixos urbans més importants, sobretot quan es va soterrar el torrent, que va donar lloc a la rambla i, més tard, a la rambla de la Unió. Avui en dia aquest és l'eix de vianants més important de la ciutat.

Sobre el torrent Caganell, cal precisar que Brossa el dibuixa erròniament ja que el localitza sobre el carrer de Berenguer III, mentre que la riera hi circula paral·lelament. D'altra part, es pot afirmar que el torrent va ésser un obstacle per al creixement de la ciutat. Una possible raó fou que a partir del seu aiguabarreig amb la riera Seca el risc de revingudes era més fàcil ja que ens situàvem en una plana fàcil-

50

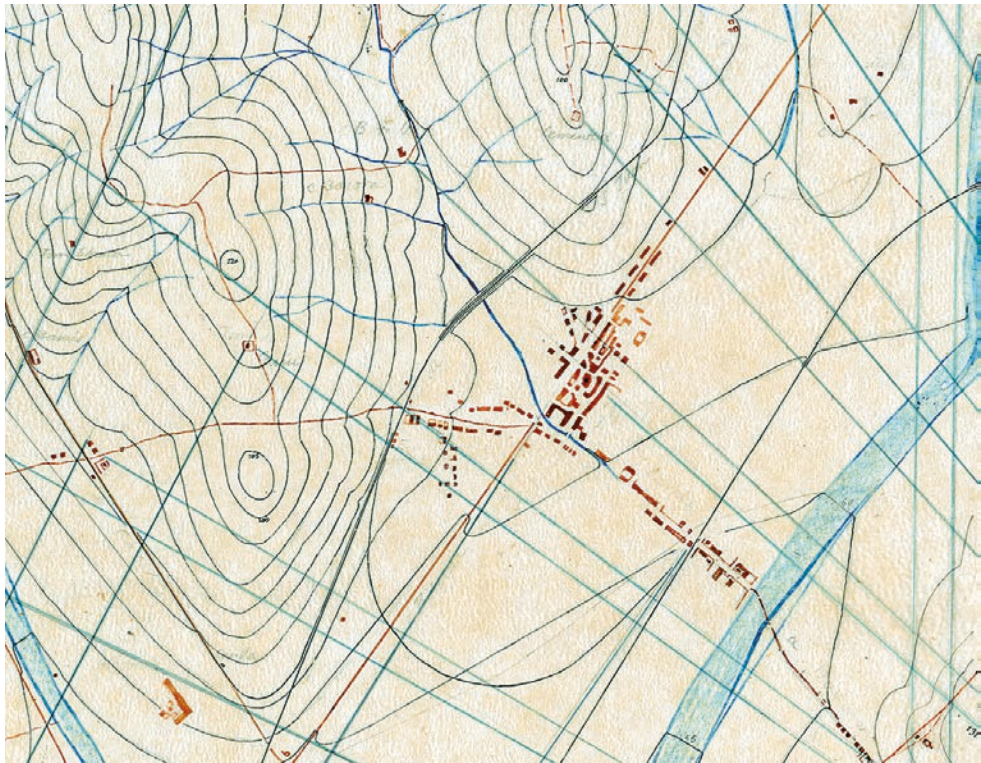

Figura 3. Detall sobre Mollet del Vallès del "Mapa Geològic i Topogràfic de la província de Barcelona". Font: Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya

PROVINCIA DE BARCELONA

Término municipal de

MOLLET

Escala de 1:25 000

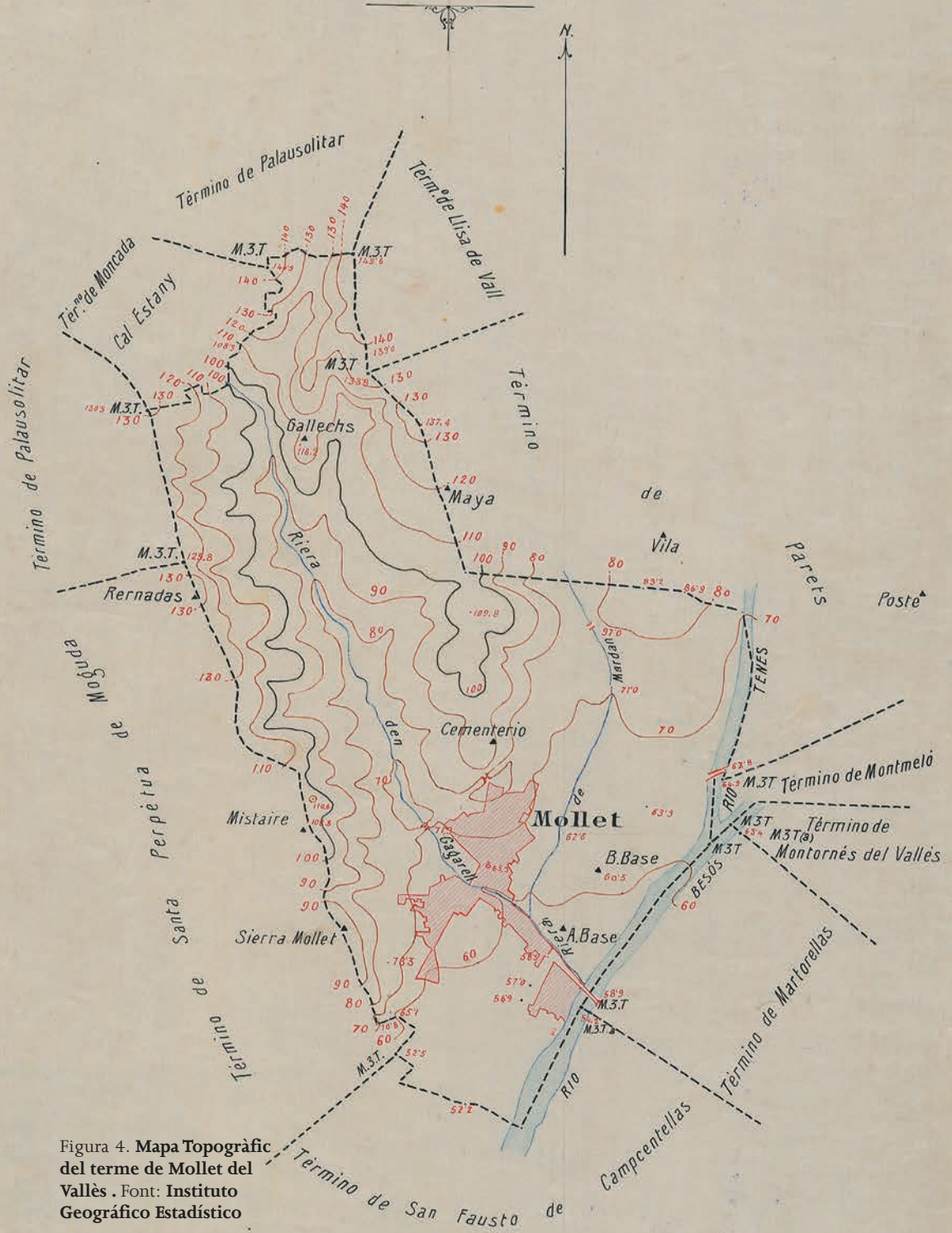

Figura 4. Mapa Topogràfic del terme de Mollet del Vallès. Font: Instituto Geográfico Estadístico

ment inundable que continuava fins la llera del Besòs. Només cal recordar que la primera passera sobre el torrent es construeix el 1882 amb l'objectiu de facilitar el camí a peu cap a l'estació en dies de pluja. El pont de la Mandra i la resta de passerres arribaran a partir de 1911. A partir de les dècades de 1880-90 es construeixen els primers edificis al llarg del camí de l'estació. Però la consolidació urbana del carrer de Berenguer III s'iniciarà a la dècada de 1900 —després de la construcció de la Pelleria i Can Fàbregas— i es consolidarà amb la inauguració del primer pont sobre el Besòs (1917-18). A la dècada de 1920, Berenguer III ja és el segon gran eix viari i comercial de la població. El carrer neix i creix com a eix de comunicació i el torrent és només el darrere de les construccions. En aquest sentit, és molt il·lustrador el mapa de l'Institut Geogràfic y Estadístico de 1924 (Figura 4), on el torrent, a excepció del tram entre la Carretera i les Monges, és encara un espai agrícola.

El segon element condicionador del creixement urbà són les carenes dels vessants de la vall de Gallecs ja que han contingut o encaixat, durant un cert temps, el desenvolupament de la ciutat. Fins i tot, crec que el campanar de l'església, que era també una torre de defensa i un lloc de guaita (Galtés, 1985), se situa al final de la carena de Sant Valerià i com que aquest és l'edifici més antic de la ciutat podem concloure que la ciutat neix en el punt final d'una carena que permet una gran visió vers la vall de Gallecs i la plana del riu Besòs.

El tercer són els eixos de comunicació. Només cal fixar-se com les primeres edificacions urbanes també s'aixequen al voltant de la carretera de Barcelona a Ripoll, que és el segon gran eix urbà, i de la de Sabadell a

Badalona. A la confluència d'aquestes dues carreteres se situa un dels punts neuràlgics més importants de la trama urbana: els Quatre Cantons. A part de les carreteres, cal esmentar per la seva transcendència les línies ferroviàries que en aquell moment eren tres: el ferrocarril de França, el de Sant Joan de les Abadesses i el Calderí, que anava de Mollet a Caldes de Montbui i que sortia de l'estació de França, enllaçava amb l'estació del Nord i, tot seguit, saltava cap la vall de la riera de Caldes.

Conclusions

Les reflexions vers els elements que han condicionat el creixement urbà a partir d'un document cartogràfic de principis del segle XX, és a dir, els cursos fluvials, les carreteres i el ferrocarril, demostren que a partir d'aquests eixos es planteja el creixement en eixample de la ciutat. La primera proposta va ésser el pla d'ordenació urbana dibuixat per l'arquitecte Domènec Sugranyes a principis del segle XX, i la segona, el Pla General d'Ordenació Urbana promogut pel primer ajuntament democràtic a principis dels anys vuitanta.

Bibliografia

- GALTÉS, JOAN (1985). Guia històrico-artística de l'església de sant Vicenç de Mollet del Vallès. Sala Fivaller. Mollet del Vallès.
- GARCIA-PEY, ENRIC (2001). Els noms de lloc i persona de Mollet del Vallès. Centre d'Estudis Molletans, Col·l. Vicenç Plantada, 6. Mollet del Vallès.
- MUNTANER, CARME (1991). Aproximació a l'obra cartogràfica d'Eduard Brossa. I Congrés Català de Geografia, Comunicacions Vol IIIb, p523-535.
- PÉREZ, FERRAN (Ed) (1998). Obres completes de Vicenç Plantada, Vol. II Monografies i altres escrits. Centre d'Estudis Molletans, Col·l. Vicenç Plantada, 2. Mollet del Vallès.

La biblioteca de la Societat Recreativa Ateneu de Mollet del Vallès

Carme Macià Gràcia*

Resum

Aquest article s'elabora a partir del coneixement i la voluntat de divulgar un document de l'any 1934, relatiu al fons de la biblioteca de la Societat Recreativa Ateneu, un dels centres associatius i culturals més emblemàtics de Mollet del Vallès, de principis del segle XX. Es descriu el context històric i bibliotecari a Catalunya i a Mollet; i s'explica el contingut i les característiques del document en relació amb les normes establertes pels experts. També s'esbossa quin devia ser el destí final de la biblioteca, qüestió que queda com a possible nova línia d'investigació.

Paraules clau: Ateneu, biblioteca, censura, catàleg, catalogació, classificació, llibres, Mollet del Vallès.

Les biblioteques de Mollet en el segle XX

L'any 1915 la Mancomunitat de Catalunya aprova el projecte d'implantar en tot el territori una xarxa de biblioteques populars. Dos dels objectius fonamentals per a qui en va ser el primer president, Enric Prat de

la Riba, van ser el desenvolupament educatiu i cultural i l'ampliació i la millora de les infraestructures. Per dur a terme el primer objectiu, entre altres mesures es va aprovar el projecte d'implementar una xarxa de biblioteques arreu del país i es va demanar la col·laboració dels ajuntaments, de tal manera que aquells que complien els requisits poguessin sol·licitar-ne la construcció en el seu municipi. Calia oferir un terreny, pagar una subvenció anual d'un 10 % del fons que la Mancomunitat havia avançat i assumir les despeses d'aigua, electricitat i altres de manteniment.¹

A Mollet del Vallès, en les actes dels plens municipals de 1915 i 1916, no consta que el consistori es plantegés la sol·licitud, com ho varen fer altres poblacions, entre elles Valls, Olot, Sallent o les Borges Blanques. L'1 d'agost de 1917 Prat de la Riba mor i el dia 28 l'Ajuntament de Mollet acorda fer diversos avantprojectes de biblioteca per escollir-ne un. El 13 de setembre, pacta sol·licitar a la Mancomunitat la concessió d'una biblioteca de 2n grau (els graus es fi-

53

* historiadora, carmemacia6@gmail.com

¹ MAÑÀ, Teresa (2007). Les biblioteques populars de la Mancomunitat de Catalunya (1915-1925). Pagès Editors, Diputació de Barcelona.
Biblioteques populars centenàries. El Punt Avui. Pàgines especials. 2-12-2018

xaven en funció dels habitants de la població). Acorden adquirir un solar on ubicar-la i una subvenció de 500 pessetes anuals; fer-se càrrec dels serveis necessaris per fer-la funcionar i col·laborar en la construcció amb materials i viatges des de l'estació de tren fins a peu d'obra. També acorden informar a la Junta Municipal d'Ensenyament i nomenar una comissió de regidors que fes les gestions. Els acords es van aprovar per unanimitat, però no consta enlloc que les gestions s'arribessin a fer.

En aquells anys, hi havia, però, una minoria de persones i entitats que disposaven d'alguna col·lecció de llibres, gairebé sempre d'ús privat, per als seus associats. També les escoles en devien tenir. Com exemple, trobem en un llibre d'actes dels Col·legis Nous que el dia 5 de juny de 1926 es fa constar la cessió de l'Ajuntament de la biblioteca que hi havia en el Saló de Sessions a l'escola de nens, i a més s'encarregava fer un inventari dels llibres als mestres Alsina i Ninou. Els llibres eren col·leccions de caràcter polític i religiós, com les obres completes de Jacint Verdaguer.

Les biblioteques documentades a Mollet, des dels anys vint, són les de la Societat Recreativa Ateneu, la de la Societat Renaixement en el Tabaran, la del Foment de la Sardana, dedicada principalment a llibres de música i sardanes, i la del Club Ciclista Mollet. Els anys quaranta i cinquanta trobem la de la FET y de las JONS (Falange Española Tradicionalista y de las Juntas de Ofensiva Nacional Sindicalista), la del Centre Parroquial i la de l'Agrupación Folklorica Molletense. L'any 1964, amb la inauguració del Casal Cultural, la biblioteca d'aquesta entitat, el fons de la qual va ser proveït per la Diputació, esdevé la primera

biblioteca pública, sense connotacions politicoreligioses.

Després de la proclamació de la II República l'any 1931, es viu una efervescència cultural i política que porta al nou Ajuntament a plantejar-se adquirir un terreny per ubicar-hi una biblioteca municipal. El 21 d'abril el Ple requereix a l'alcalde signar l'escriptura del solar per a la biblioteca, però el 10 de setembre del mateix any s'acorda posar-lo a la venda pel mateix preu de compra en creure que no reunia les condicions necessàries. El 8 de desembre de 1932 es procedeix a fer-ne la venda, per 9.000 pessetes. En cap cas s'indica el lloc del solar.

Durant els anys de la Guerra Civil va haver-hi alguna iniciativa, com la del 26 de març del 1936 de l'Associació Local d'Obres, que va presentar una instància per a la creació d'una biblioteca. El 21 d'abril el Centre Catalanista Republicà sol·licita un lot de llibres per tal de donar a conèixer el centre. El 26 de gener del 1937 el regidor Soto, de la CNT, proposa la creació d'una biblioteca popular municipal, petició que el Ple va acceptar, de forma conjunta amb la creació d'una comissió i d'informar el conseller de Cultura de la Generalitat.

El 21 de maig del 1937 el Centre Catalanista Republicà va demanar una subvenció per tal de millorar la biblioteca. El 5 d'agost es dóna a conèixer una instància de la biblioteca popular donant compte que s'ha constituït i dels propòsits d'actuar dins el terreny cultural, esperant rebre l'ajut municipal. El Ple va acordar visitar-la i remetre a la comissió de finances la possible ajuda.

Acabada la Guerra, els anys quaranta, les biblioteques que funcionaven com a "públiques" eren les del

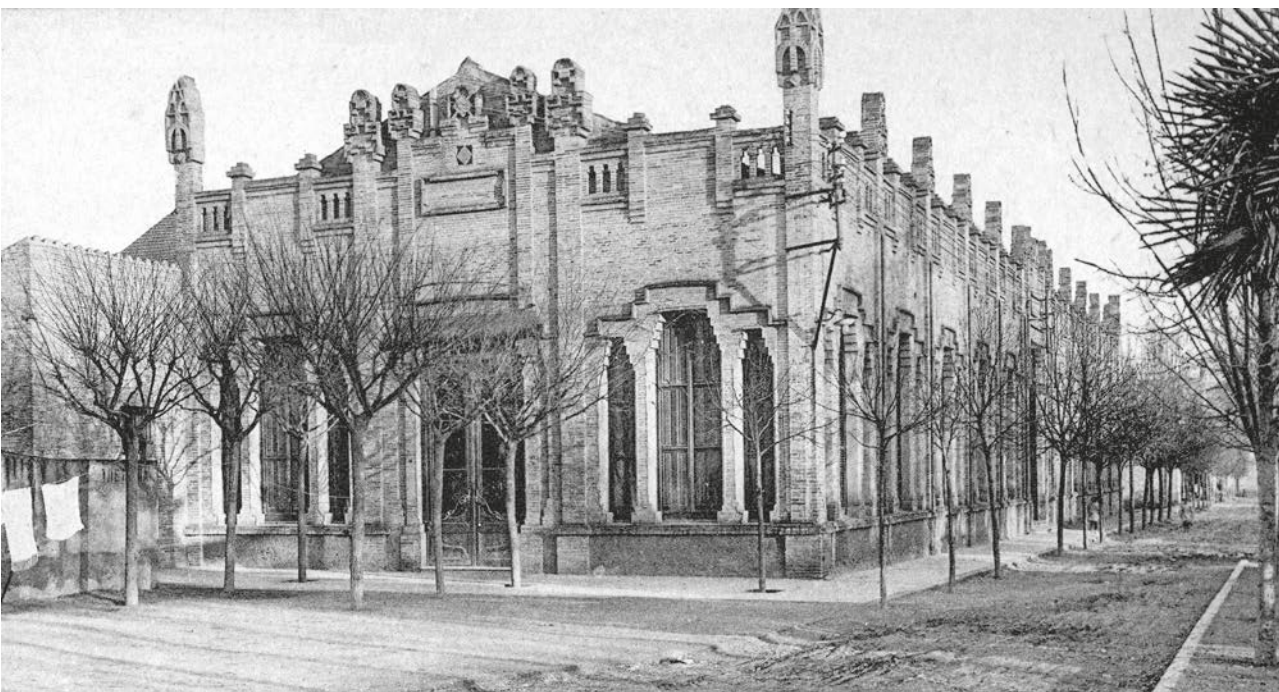

Figura 1. L'Ateneu, dècada anys 20. Font: AHMMV

Centre Parroquial i la de la FET y las JONS. Les dues, però, amb els condicionants de les respectives jerarquies, que censuraven i imposaven uns models culturals mancats de la llibertat informativa que ha d'oferir tota biblioteca. L'Ajuntament de l'època subvencionava aquestes entitats i la dels Col·legis Nous, com consta en diferents actes de plens dels anys 1940 a 1944 i el 1947. És de suposar que ho feia per pal·liar la manca d'una biblioteca municipal.

El 10 de desembre de 1950 l'Ajuntament sol·licita a la Diputació de Barcelona una de les quatre biblioteques "disponibles", segons l'acta d'aquell dia. Fan constar que col·laborarien instal·lant-la en el local de l'Auxilio Social, a l'avinguda de Jaume I cantonada carrer de Sant Llorenç, i també que la biblioteca de la FET y las JONS passaria a formar-ne part.

El 4 de febrer de 1951, en l'acta del Ple constaten que hi ha dificultats per a l'obertura de la biblioteca provincial. Després de detallar les despeses de local, la calefacció, el mobiliari i les prestatgeries, tot a càrrec de l'Ajuntament, i que l'enllumenat i el personal eren a càrrec de la Diputació, i "veient el poc ús pel públic de les biblioteques existents", segons s'indica en l'acta, s'acorda, finalment, desistir del projecte.

L'any 1962, l'11 de maig, Simeó Rabasa Singla (Prats del Rei 1901-Mollet del Vallès 1988), primer alcalde després de la Guerra Civil fins al 1941, fa una proposta a l'Ajuntament per a la construcció d'un casal cultural al final de la Rambla, aleshores *paseo de la Victoria*, a tocar del carrer de Berenguer III i final de l'avinguda de Calderó, en què, a més d'un espai per a gent gran i un altre per a escola de formació professi-

onal, en el primer pis s'habilitaria una biblioteca pública. El Casal es construï i s'inaugurà el 1964.

L'Ateneu. Centre de cultura i punt de trobada

La Societat Recreativa Ateneu va néixer sota l'impuls de Frederic Ros Sallent, polític i home influent. L'any 1900 va cedir uns terrenys de la seva propietat en l'actual plaça Catalunya, per a la construcció de la Societat. Es va inaugurar l'any 1902, amb l'objectiu de ser un lloc de trobada per a persones afins al partit on militava, la Lliga Regionalista, i celebrar-hi reunions, mítings i conferències. Popularment va esdevenir el punt de trobada dels simpatitzants de les "dretes" de Mollet, a diferència del Tabaran, on anaven principalment obrers i persones d'ideologia d'esquerres.

56

A l'Ateneu, a més de reunions i mítings polítics, hi havia una secció orientada als socis més joves, que hi organitzaven funcions de teatre, concerts, balls i sessions de cinema; va ser el primer lloc de Mollet que s'hi va fer cinema sonor. Ja des dels primers anys hi van anar creant una biblioteca. L'11 de febrer de 1931, en el diari *La Nau* es publica la notícia de l'obertura de l'Ateneu. L'entitat tenia limitat l'accés principalment als militants i simpatitzants de la Lliga Regionalista, potser per aquest motiu la biblioteca no era gaire coneguda pels veïns.

En el diari *La Publicitat* del dia 6 de maig de 1931, entre diverses informacions relatives a Mollet del Vallès, es diu que "... el bibliotecari de la Societat Recreativa Ateneu, senyor Joan Mayol, ens assabenta que aquesta societat, a fi d'engrossir la seva biblioteca per als associats, ha adquirit els setanta-dos volums de què consta l'Enciclopèdia Espasa, 1.000 volums

de la "Biblioteca Universal", tots els que fins ara han sortit de les edicions Proa i altres obres força interessants...". D'aquesta biblioteca se'n coneixen tres persones que hi van treballar els primers anys: en Joan Mayol, en Blasi Esparter i en Joan Ambròs i Lloreda, activista cultural, polític i catalanista d'esquerres, el qual va substituir Blasi Esparter, el nom del qual li venia de l'establiment familiar d'elaboració de cistells d'esparg que tenien en el carrer Jaume I.

El grup de joves que participen en les activitats culturals i festives estaven, en general, en desacord amb les idees conservadores dels directius de l'Ateneu, als qui anomenaven "Taula del Soborno". En aquest context, a finals de l'any 1931 se celebra una conferència en la qual participa un frare de Barcelona. De les opinions d'aquest frare en discrepa obertament un dels joves del públic i això va provocar un enrenou, després del qual es van donar de baixa de l'entitat el grup de joves més reivindicatius. Aquests van crear una altra entitat al Tabaran, amb el nom de Societat Recreativa Renaixement. La intenció era que fos un contrapunt de l'Ateneu amb activitats similars: balls, teatre, festes populars, i també una biblioteca; tot però amb la il·lusió i la frescor dels joves impulsors.

Ambròs, a pesar de formar part d'aquest jovent, es va quedar al marge i no es va donar de baixa de l'Ateneu per dos motius. Així ho explica en una carta a la Teresa Ros Chacón del 6 de novembre de 1971. Un motiu era per arrencar de les mans de la gent del "Soborno" la direcció i l'orientació de la societat; l'altre, per la seva representació en el Foment de la Sardana, entitat que vetllava per a la promoció de les tradicions i el folklore

català, de la qual formava part activament i no volia perjudicar. La Teresa Ros era germana de Frederic Ros Chacón, molletà conegut per la seva participació en diferents entitats d'àmbit cultural. Van establir amistat arran de l'extensa correspondència que van mantenir mentre ell va estar a l'exili.²

Ambrós explica que el nou president de l'Ateneu va ser en Pau Martí i que ell mateix va substituir el bibliotecari anterior, Blasi Esparter. Va reprendre les subscripcions a les editorials que s'havien desnonat i va aconseguir una subvenció en llibres de l'Institut d'Estudis Catalans. No està documentat fins quan va ser bibliotecari Ambrós, però l'any 1936 demana deixar el càrrec de president del Foment per

la seva "feixuga tasca en les milícies antifeixistes" i és de suposar que tampoc seguís de bibliotecari. El catàleg està editat el 1934, any en el qual podria ser que ell encara fos el responsable de la biblioteca.

El gener de 1931 el Foment treu el primer número d'un butlletí mensual: *Nostra Veü*, portaveu de l'entitat. En el número 4, corresponent al mes d'abril, hi ha un article signat per Josep Almeda Fígols, que, glossant la necessària presència de la dona en els àmbits laborals, educatius i polítics de la societat, fa una crida que s'afiliïn com a sòcies de l'Ateneu, entitat, diu, que "ha fet grans sacrificis per fundar una important biblioteca". Per la seva relació amb el tema, es transcriu de forma literal:

Una biblioteca popular

Des d'aquestes planes s'ha parlat amb molta insistència de les tres institucions que són necessàries per augmentar el nivell cultural de tota la població, com són: Biblioteca, Orfeó i el conreu de la Sardana: jo em limitaré a parlar de la primera.

No hi ha pas dubte de que la principal font de cultura és el llegir, i per llegir què millor que una biblioteca? A Mollet fa molt de temps que n'estem esperant una que ens té promesa la Diputació, però com que no venia, hi ha hagut una entitat que fent-se ressò de les necessitats del poble i a costa de grans sacrificis, l'ha fundada; ens referim a la Societat Recreativa Ateneu. Dita entitat, al fundar la biblioteca, va creure que el poble veuria amb simpatia aquesta obra i engruixiria visiblement els rengles dels seus associats. No es va pas equivocar de gaire; prop de cinc-cents som en els moments actuals. Els dirigents d'aquesta societat només han tingut un desengany al constatar que l'element femení no responia com cal a aquest esforç fet pel bé de tothom.

Des del moment que les dones omplen d'alegria amb la seva presència despatxos, tallers, Instituts, Facultats, etc., fent-se per si soles aptes per guanyar-se el seu sosteniment i no essent el casori son únic recurs, i des del moment que té la legítima aspiració d'ocupar dins la societat llocs públics i particulars que fins ara estaven reservats exclusivament als homes, des

SEGUEIX →

² CORBALÁN, J. i GARCIA-MORENO, C. (2002). Joan Ambrós i Lloreda. Per Catalunya i la Llibertat. Centre d'Estudis Molletans, Col·lecció Vicenç Plantada: 38-39. Mollet del Vallès.

d'aquest moment, doncs, necessita una major cultura i una major preparació tècnica per desempenyar a la perfecció els nous afers que se li encarreguen.

És molt freqüent la creença de que la dona té una intel·ligència inferior a la de l'home, fins a donar-se el cas que va ocórrer a alguns ajuntaments d'Espanya de la primera Dictadura, que hi havia dones regidores, i en alguns d'aquells al celebrar una sessió hi posaven un cartellet amb aquesta o semblant inscripció: "Sesión para hombres solos", creient llurs alcaldes i regidors (homes), que les dones no sabrien defensar prou bé els interessos del poble. Per destruir aquesta falsa idea, fent comprendre que el que es considera com a manca d'intel·ligència, és solament manca de cultura; deveu vosaltres, senyorettes de Mollet, interessar-vos pel millorament de la biblioteca de què he parlat al començar, fent-vos sòcies protectores encara que sigui amb el pagament de la quota mínima i d'aquesta forma ajudareu al seu millorament fins a fer-la digna de la vila de Mollet.

Per acabar us diré que els llibres adquirits són prop de dos mil entre els quals n'hi han de recreatius i de tècnics, i dins pocs dies (els necessaris per classificar-los i catalogar-los), els socis podran emportar-se'ls a llurs domicilis per a major facilitat de la seva lectura.

Permeteu-me repetir-vos, doncs, dones molletanes, encara que potser em titllareu de pesat, que tant per vosaltres com per Mollet és convenient que us feu sòcies de dita entitat.

Josep Almeda Fígols

Descripció del catàleg de la biblioteca de l'Ateneu

És un llibret de mida petita, gairebé de butxaca. Fa 11 cm d'ample i 15 cm de llarg. Té portada i contraportada i 22 pàgines no numerades. La portada conté una fotografia, possiblement d'una part de la biblioteca, amb volums de l'Enciclopèdia Espasa. La contraportada, amb el segell de l'empresa que va fer-ne la impressió: Viuda Cabiscol, una impremta que els anys trenta i quaranta del segle XX s'encarregava de la impressió de documents de les entitats i empreses de Mollet. Estava en el carrer d'Espanya cantonada amb avinguda de Jaume I, on ara hi ha una entitat bancària. Està imprès en blanc i negre; blanc que amb el pas dels anys s'ha tornat color sèpia.

Del contingut es destaquen tres aspectes: 1) Segurament hi havia una

classificació prèvia que es manté amb l'edició del catàleg. 2) És probable que s'elaborés per divulgar entre els socis el contingut i la qualitat de la biblioteca. 3) Es devia fer una catalogació dels llibres de forma paral·lela amb l'edició del catàleg. La catalogació es fa quan arriben els llibres o entren a formar part de la biblioteca. Senzillament consisteix a assignar un número d'ordre, una descripció física i indicar si formen part d'una col·lecció. Aquest pas esdevé imprescindible si la biblioteca ofereix el servei de préstec. En la darrera pàgina del catàleg es fa esment dels horaris de consulta i préstec.

En la pàgina 2 trobem onze obres amb cent tres volums sense els números de registre. Aquests són els únics llibres sense número, per tant eren llibres exempts de préstec. Així també ho indica el títol: "Llibres de consul-

ta". Hi ha els vuitanta-un volums de l'Enciclopèdia Espasa, d'altres enciclopèdies i llibres tècnics, entre ells un de l'arquitecte Lluís Domènech i Montaner. En totes les pàgines hi trobem els títols dels llibres, el nom de l'autor i en alguns casos el del traductor, i tres columnes numerades. En la d'"Obres" ens indica la quantitat que hi ha d'una mateixa obra, en la de "Volums" el nombre de volums que consta, i la del "Número de registre", que ja s'ha comentat.

La pàgina següent comença amb el títol d'"Obres varies", i inclou quatre pàgines més. Hi ha una miscel·lània de diferents tipus de llibres: obres de coneixement, literatura catalana, castellana, traduccions d'autors estrangers. El número de registre és correlatiu i es trenca l'ordre tres vegades, això vol dir que s'hi van incorporar altres agrupacions prèvies. Es destaca els quatre

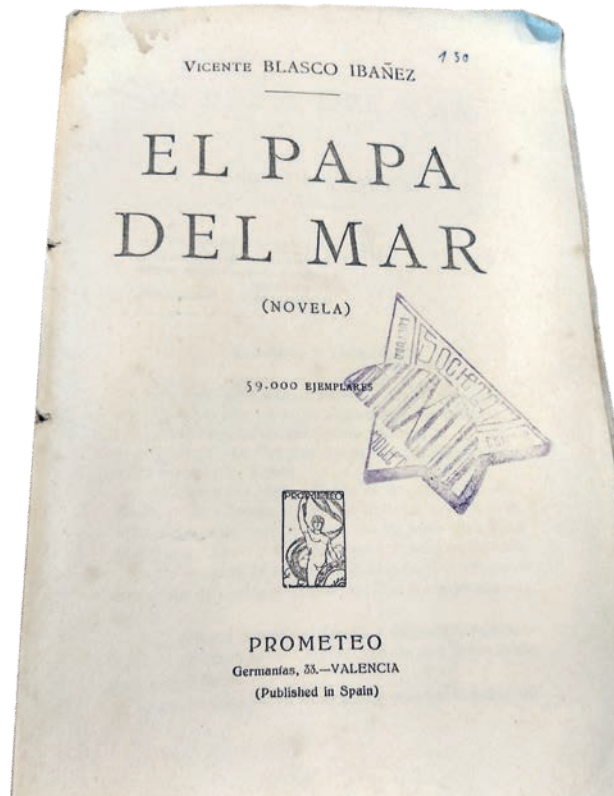
volums de l'Anuari de les biblioteques populars, que podrien haver estat enviats per algun organisme administratiu o bé adquirits per l'interès de conèixer els continguts d'altres biblioteques del país. L'últim llibre d'aquesta col·lecció, *El papa del mar*, editat a València el 1927, es conserva a l'Arxiu Històric Municipal i porta el segell de la Societat Recreativa Renaixement.

Segueix amb el títol "Col·lecció Blasco Ibáñez". Ocupa una pàgina i tres línies de la següent, de llibres de Vicent Blasco Ibáñez (València 1867-Menton 1928). Aquest autor, per editar les seves obres, va fundar l'Editorial Prometeo el 1914, que arriba fins al 2005. En el catàleg no s'indica a quina editorial pertany la col·lecció, però gairebé segur que era a l'editorial esmentada. Els llibres estan ordenats alfabèticament en part.

Figura 2. Portada del catàleg de la biblioteca de l'Ateneu. Font: AHMMV

Figura 3. Interior de la novel·la *El papa del mar*, on s'aprecia el segell de la Societat Recreativa Renaixement. Font: AHMMV

En la mateixa pàgina trobem amb el títol "Biblioteca A tot vent" un conjunt de novel·les en llengua catalana, una majoria d'autors estrangers. La col·lecció "A tot vent" va ser creada per l'editorial Edicions Proa l'any 1928, i en va ser director l'escriptor i polític Joan Puig i Ferrater (La Selva del Camp 1882 - París 1956). En aquesta col·lecció es van publicar prop de cinc-centes llibres de novel·la catalana clàssica i moderna. El 1982, Proa es va fusionar al grup Enciclopèdia Catalana. En alguns llibres, junt amb el nom dels autors, hi ha el nom del traductor. En cinc és Maria Teresa Vernet, (Barcelona 1907 - Barcelona 1974), novel·lista, poeta i traductora. En dos, és el mateix Puig i Ferrater. Estan ordenats alfabèticament per títols fins al número de registre 177.

En la mateixa pàgina 10, cap al final, comença la "Col·lecció Universal" que ocupa nou pàgines. És una col·lecció de l'editorial Calpe, fundada el 1918 i que el 1925 es va fusionar amb l'editorial Espasa. El director de la col·lecció "Universal" va ser el filòsof i escriptor José Ortega Gasset (Madrid 1883 - Madrid 1955). Són novel·les clàssiques i modernes, la majoria d'autors estrangers, traduïdes al castellà. Estan ordenades alfabèticament per títols, excepte els que comencen per un article, que s'ordenen pel nom de l'autor. D'aquesta col·lecció es conserven vuit llibres a l'Arxiu Històric Municipal.

El darrer grup de llibres porta el títol "Col·lecció Sopena". És una col·lecció de l'editorial del mateix nom, creada a Vilanova i la Geltrú el 1894,

60 Figura 4. Pàgines del Catàleg on es veu la relació de volums de les col·leccions "Blasco Ibañez" i "A tot vent". Font: AHMMV

Col·lecció "Blasco Ibañez"

Títol	Autor	Obrs Volums	Núm. Règ.
Arroz y tartana	Blasco Ibañez.	1 1	86
A los pies de Venus	»	1 1	89
Cafias y barro	»	1 1	90
Cuentos valencianos	»	1 1	91
En el país del arte	»	1 1	92
El paraíso de las mujeres.	»	1 1	93
Entre naranjos	»	1 1	94
El intruso	»	1 1	95
El préstamo de la difunta...	»	1 1	96
El militarismo mejicano...	»	1 1	97
El fantasma de las alas de oro... ..	»	1 1	98
Flor de Mayo	»	1 1	99
Los argonautas	»	1 2	100-101
La reina Calafio... ..	»	1 1	102
Luna Benamor	»	1 1	103
La horda	»	1 1	104
La maja desnuda... ..	»	1 1	105
La Bodega	»	1 1	106
La Catedral	»	1 1	107
Los enemigos de la mujer.	»	1 1	108
Mare Nostrum	»	1 1	109
Novelas de amor y de muer- te	»	1 1	110
La Barraca... ..	»	1 1	111
La vuelta al mundo de un novelista	»	1 3	112-114
Novelas de la costa azul...	»	1 1	115
Sónnica la cortesana	»	1 1	116
Sangre y arena	»	1 1	117
Oriente	»	1 1	118
Los cuatro jinetes del Apo- calipsis	»	1 1	672

Títol	Autor	Obrs Volums	Núm. Règ.
La tierra de todos	»	1 1	673
En busca del Gran Kan	»	1 1	674
En la papa del mar	»	1 1	675

Biblioteca "A tot vent"

Amok	Stefan Zweig ..	1 1	119
Adolf	B. Constant ..	1 1	120
Bell amic	Guy de Mau- passant... ..	1 1	121
Confessió de mitja nit	G. Duhamel... ..	1 1	122
Crim i càstig	Dostolewski ...	1 2	123-124
Dona raptada	Frank Thies ..	1 1	125
Dominique... ..	E. Fromentin ..	1 1	126
Els mugics... ..	A. Tzekov... ..	1 1	127
El perill	Maria T.ª Ver- net	1 1	128
El somni de l'oncle	Dostolewski ...	1 1	129
Eulàlia	Maria T.ª Ver- net	1 1	130
El llibre de la vall	H. de Balzac... ..	1 1	131
Edmon	A. Maseras ...	1 1	132
El segle màgic	J. Puig i Fer- rater... ..	1 2	133-134
El retrat de Dorian Gray.	Oscar Wilde ...	1 1	135
Els mal ànima	Giovanni Ber- ga... ..	1 1	136
El repòs imaginari	Angel Grau ...	1 1	137
El camí reprès	Maria T.ª Ver- net	1 1	138
El rellotg del tercer pis...	J. Navarro Cos- tabella	1 1	139
Els senyors de Goloviovi.	Xedrin... ..	1 2	140-141
Era una dona com les al- tres	F. Trabal	1 1	142

per Ramon Sopena López (1867-1932), editor d'origen aragonès. L'editorial es va traslladar a Barcelona el 1899. En la col·lecció s'editaven llibres clàssics de literatura i aventures, estan ordenats per ordre alfabètic dels títols de les obres.

En la darrera pàgina, sota el nom de "Notul·les", es dona la informació de dies i hores de consulta i préstec.

Conclusions i destí final

És probable que el catàleg s'elaborés per publicitar el fons de la biblioteca entre els socis. La classificació de les obres per col·leccions editorials, l'ordenació alfabètica de títols i autors feta de forma aleatòria, i la catalogació de forma molt precària, fa pensar que es va fer sense cap assessorament d'especialistes. La norma, coneguda des del segle XIX, és la Classificació Decimal Universal, que a Catalunya es va adoptar el 1920 per l'impuls de Jordi Rubió i Balaguer (Barcelona, 1887-1982), historiador i filòleg, primer director de la Biblioteca de Catalunya i president de l'Institut d'Estudis Catalans. La classificació de les obres segons aquesta norma, vigent en l'actualitat, es fa per disciplines, seguint un ordre numèric decimal i trencant el número de registre que, com ja s'ha explicat, té una funció merament descriptiva i de control de la situació del llibre.

Un altre aspecte que cal explicar és el nombre de llibres que apareixen en el catàleg, que és de 757, mentre que en la nota de *La Publicitat* i l'article de *Nostra Veu* s'esmenten dos mil volums. La resposta a aquesta diferència la dona Joan Ambrós en la mateixa carta que dirigeix a Teresa Ros del dia 6 de novembre de 1971, quan diu que ell es va fer càrrec de la biblioteca i que va re-

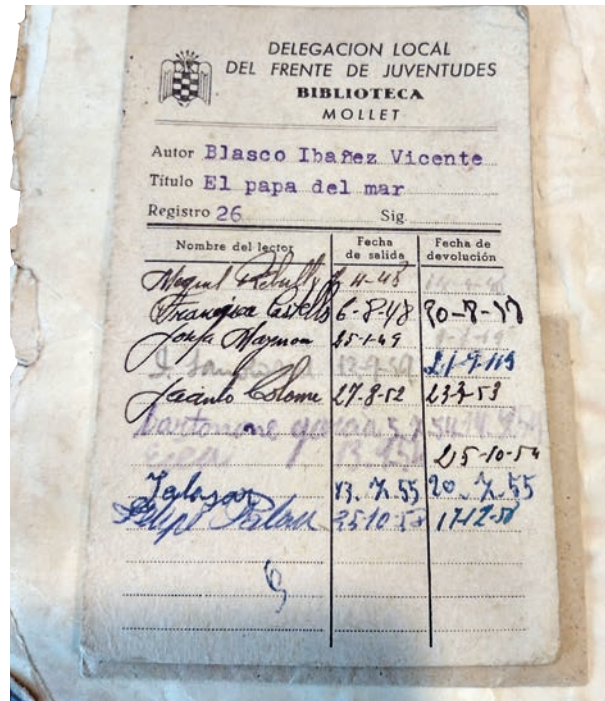

Figura 5. Carnet de préstec de la Biblioteca de la Falange. Font: AHMMV

61

prendre les subscripcions que l'anterior bibliotecari havia "desnonat". L'explicació és que hi havia unes subscripcions, amb una previsió de títols, que les editorials anaven enviant a mesura que les publicaven i que en algun moment es van aturar. Quan es dona la xifra de dos mil volums, cal entendre que era el nombre previst d'adquirir progressivament amb els enviaments contractats al seu dia i posteriorment aturats, i que Ambrós reprèn.

Els anys de la Guerra Civil van ser un trist parèntesi sense gaire informació pel que fa al tema d'estudi. Després hi va haver una desfeta de tota l'obra educativa i cultural que s'havia fet a Catalunya en els anys de la República. En l'acta del Ple de l'Ajuntament del dia 24 de març de 1939, s'aprova la recollida i destrucció de pamflets, revistes i llibres considerats

“rojos”, de les escoles i biblioteques de Mollet. En una altra, amb data 5 de maig del mateix any 1939, s’aprova l’entrega dels llibres de la biblioteca de l’Ateneu a la FET y de las JONS, llibres que formarien part de la biblioteca que es va instal·lar en l’edifici a tocar de l’antic hostel La Marineta, a la plaça de l’Església.

En un llibre manuscrit, de l’any 1941, amb el títol de “Recuperación de Viviendas Local”, hi ha el llistat de llocs, objectes i mobiliari que es van decomisar. En una pàgina, amb el títol d’“Ateneo” s’especifiquen diferents objectes i mobles, i també “1 libreria de madera con la Enciclopedia Espasa”, i en la línia següent: “1 libreria de madera llena de libros variados”. Per tant, en donar compliment de l’aprovació de l’acta del Ple del 24 de març de 1939, la que seria anomenada de forma popular “biblioteca de la Falange”, va ser depurada de llibres en llengua catalana i d’altres que no s’adaptessin a les idees del nou govern.³

La biblioteca de la Falange va funcionar durant els anys quaranta i cinquanta del segle passat en l’edifici a tocar de La Marineta. El local també va servir de caserna de la Policia Nacional fins als anys setanta. Quan aquest grup polític va anar perdent poder a Mollet, la documentació que havia generat durant tots aquells anys es va dipositar a l’Arxiu Municipal, conjuntament amb els llibres de la biblioteca. Com ja s’ha explicat, l’any 1964 Simeó Rabasa Singla va finançar i inaugurar el Casal Cultural, que, a més d’incloure activitats de lleure, disposava d’una biblioteca oberta a socis i molletans, amb un fons facilitat per la Diputació de Barcelona. Segons algunes informacions, també hi

arribaren alguns llibres que per l’antiguitat podrien ser de l’Ateneu. La biblioteca del Casal va donar servei fins a l’any 1990, quan es va inaugurar la biblioteca pública de Can Mulà.

El dia 6 de novembre de 2002 es va inaugurar un nou edifici per a l’Ajuntament, que acolliria l’Arxiu Històric Municipal. Mentre van durar les obres i esperant el traspàs, l’Arxiu es va traslladar a l’antic mercat municipal de la plaça Prat de la Riba, que, fora de servei, s’utilitzava per diverses funcions, entre elles de magatzem temporal. En aquell interval, el mercat va patir una greu inundació, que va afectar part dels llibres dipositats. Davant la situació es va optar per traslladar-los a la biblioteca pública de Can Mulà. Eren entre cent cinquanta i dos-cents llibres, més o menys deteriorats pels anys i la inundació, dipositats en caixes. Segons el personal que va presenciar l’arribada, el seu estat feia inviable la incorporació a la biblioteca i es va decidir entregar-los a la biblioteca de La Llagosta, en tenir notícia que hi havia un grup de persones interessades en constituir un centre d’estudis i recerca històrica. Aquell centre no es va arribar a crear i en aquest punt es perd la pista del destí final de la biblioteca.

La documentació de la FET y de las JONS es guarda a l’Arxiu Històric Municipal de Mollet del Vallès i en una de les caixes hi ha nou llibres que corresponen a col·leccions i títols del catàleg descrit. En concret són:

De la col·lecció “Blasco Ibáñez”: *El papa del mar*, del mateix autor (València 1927).

De la col·lecció “Universal”: *Cuentos*, de Teixeira de Queiroz (Madrid, Barcelona, 1920); *Graziella*, d’Alphonse de Lamartine (Madrid,

³ Actes del Ple de l’Ajuntament de Mollet del Vallès, 24 de març i 5 de maig de 1939. AHMMV

Figura 6. Portada de la novel·la *Héctor Fieramosca*, de Massimo d'Azeglio, en una edició de 1920. Aquest és un dels llibres de la Biblioteca de l'Ateneu que actualment es troba a l'Arxiu Històric Municipal. Font: AHMMV

1919); *Héctor Fieramosca* de Massimo d'Azeglio (Madrid, 1920); *La educación de las niñas*, de François Fenelon (Madrid, Barcelona, 1919); *La educación sentimental*, de Gustave Flaubert (Madrid, 1921); *Renata Mauperin*, dels germans Goncourt (Madrid, 1920); *Relaciones contemporáneas*, de José Ortega y Munilla (Madrid, 1919), i *Viaje al Parnaso*, de Miguel de Cervantes (Madrid, 1929).

Els llibres estan molt malmesos, i pel fet que coincideixen amb la descripció del catàleg, amb tota probabilitat formaven part de la biblioteca de l'Ateneu. Tots porten el segell de la Falange i alguns guarden la fitxa de préstec amb les dates; la darrera, de 1958. El número de catalogació és diferent del de l'Ateneu, ja que és el que van posar els nous propietaris. En *El papa del mar* hi ha el segell de la Societat Recreativa Renaixement, creada en el Tabaran pel grup de joves dissidents de l'Ateneu.

Queden, doncs, nou llibres i dos catàlegs d'una biblioteca de prop de vuit-cents llibres de l'entitat que va ser lloc de trobada i referent cultural i polític d'una part de la població de Mollet del Vallès en la primera meitat del segle XX. Poc coneguda per la majoria de la població perquè

era només d'ús pels socis, la gent de Mollet sabien més de l'Ateneu pels jocs de billar i les partides clandestines de cartes que es feien en la rebotiga, amb apostes de diners, que de la biblioteca. Apostes que, en alguns casos, segons s'explica, en jugar-se i perdre la setmanada, havien generat conflictes familiars.

L'any 2018, es va celebrar el centenari de les primeres biblioteques públiques a Catalunya. La recuperació històrica de la biblioteca de l'Ateneu és una petita aportació per explicar com en la majoria de comunitats del nostre país hi havia interès per disposar d'un *theke biblios* (armari de llibres en grec i origen del terme biblioteca), que ajudés a trobar en les pàgines escrites respostes científiques, culturals i imaginatives. En definitiva tota la riquesa immaterial que encara avui, malgrat les noves tecnologies, es pot encara cercar i descobrir, però també perdre irremediablement.

Bibliografia

- BALAGUER, J. *Classificació Decimal. Adaptació per a les biblioteques catalanes. Col·lecció Aportació Universitària. Mètodes*. Barcelona: Fundació Salvador Vives, 1982.
- CORBALAN, J. i GARCIA-MORENO, C. *Joan Ambrós i Lloreda. Per Catalunya i la Llibertat*. Mollet del Vallès: Centre d'Estudis Molletans, 2002. (Vicenç Plantada, 7).
- FRANCOLÍ, A. *L'Ateneu de Mollet: Influències en un poble*. Notes, 2004, vol. 19
- GASCÓN, J. i RUEDA, P. *Història del llibre, les biblioteques i la lectura. Anuari de l'Observatori de biblioteques, llibres i lectura*. 2010, vol. 1.
- MAÑÀ i TERRÉ, Teresa, *Les biblioteques populars de la Mancomunitat de Catalunya, (1915-1925)*. Barcelona: Pagès editors, Diputació de Barcelona, 2007.
- SUÀREZ, M. A. *La Segona República i la Guerra Civil a Mollet del Vallès*. Mollet del Vallès: Centre d'Estudis Molletans, 2000. (Vicenç Plantada, 4).

- Actes dels plens del 21 d'abril, 2 de juny i 10 de setembre de 1931.
- Actes dels plens del 9 de juny i 8 de desembre de 1932.
- Actes dels plens del 26 de gener, 8 d'abril i 5 d'agost de 1937.
- Actes dels plens dels dies 24 de març i 5 de maig de 1939.
- Acta del Ple del 21 de maig de 1940.
- Acta del Ple del 7 de maig de 1943.
- Acta del Ple del 2 de maig de 1947.
- Acta del Ple del 10 de desembre de 1950.
- Acta del Ple de 4 de febrer de 1951.
- Acta del Ple de l'11 de maig de 1962.

Hemeroteca

- Nostra Veü, núm. 1, gener de 1931
- La Publicitat, 6 de maig de 1931
- El Punt Avui, 2 de desembre de 2018

Fonts orals

- Bas Camp, Núria
- Collado Macià, M. Pilar
- Cot Call, Josep
- Fernández, Àngel
- Lluís Pedragosa, Pere
- Mediavilla, José Luís

Col·laboració en la recerca

- Ventura Maynou, Joan

Arxiu Històric Municipal de Mollet del Vallès (AHMMV)

- Fons Josep Maria Suñé
- Col·lecció Martí Pou
- Llibre d'actes de l'escola de nens, Col·legis
- Nous. 5 de juny de 1926, pàg. 8.
- Actes dels plens dels anys 1915 i 1916.
- Actes dels plens del 28 d'agost i 13 de setembre de 1917.

L'exili d'una nena molletana, la Nati Simarro

M. Àngels Suárez González*

Resum

Aquesta és la història d'una nena que al final de la Guerra Civil es va veure arrossegada cap a l'exili. Durant més de dos anys, des de 1939 fins a 1941, estaria tancada als camps de concentració d'Argelers i de Bram. Dels sis germans que abandonen casa seva tot fugint de la repressió, tres tornaran a Mollet i tres es quedaran a viure definitivament a França. La Nati ens relata en primera persona els fets que va viure al llarg del seu exili.

Paraules clau: Argelers, bombardeig, Bram, camp de concentració, camp de refugiats, Columna del Vallès, exili, Guerra Civil, Mauthausen, Mollet del Vallès, Nati Simarro, repressió, Sant Cebrià, Vernet d'Arièja.

1. El bombardeig

La Nati era una nena d'onze anys quan emprèn el camí de l'exili, era el mateix dia del darrer bombardeig sobre Mollet. Aquell 25 de gener de 1939 una esquadrilla de cinc avions italians, els Savoia-79, va sobrevolar el poble bombardejant les vies de comunicació al sud de Mollet. Els carrers afectats van ser el de Berenguer III i la Riera Seca fins arribar a la Casilla. En aquest espai van caure

un total de seixanta bombes de 50 kg cadascuna, que van causar la mort de vuit persones: Rafael Barnils Pidevall, José Casals Picas, Miguel Colás Calvo, Marià Feliu Sayol, Vicente Gimeno Dominguez, Acebo Martí Serrano, Fernando Marxuach Capella i Ramón Padró Viñallonga.¹

Eren els bombardejos que precedien l'entrada de l'exèrcit guanyador. Dos dies més tard, el 27 de gener, les tropes del Corpo di Truppe Volontarie entrarien a Mollet.

“El pati de casa meva donava darrera el pati de la Cerveseria. A can Guano, hi havia un gran pati amb un palosanto, i allà van caure dues bombes. A casa nostra [vivien al carrer Pau Claris] es va ensorrar la cuina i el menjador. El llit de ferro, on dormíem la meva germana Pura i jo, va quedar cargolat. La meva germana Pura tenia la maleta preparada per marxar cap a França i la roba va quedar escampada per l'habitació. Al veure que la casa estava destruïda va voler que marxéssim tots, però el pare es va voler quedar. La Pura li va demanar per venir i ell ens va dir 'Id con Dios, hijas, pero yo no quiero morirme en esas carreteras'. Després es van posar soldats a casa i quan van marxar aquests, tot era ple de puces”.

*Historiadora, msuarez3@xtec.cat

¹ SUÁREZ, M.A. (2009)

2. La família Simarro - García

La Nati era la petita d'una colla de set germans. Els seus pares eren de Casas de Benítez, un poble agrícola situat al sud de la província de Conca. El pare, Eulalio Simarro Ortega, va treballar primer d'escrivent a l'ajuntament del poble i més tard faria de carboner a la muntanya mentre que la mare, Amparo García Benítez, era mestressa de casa.

L'any 1920 les dues filles grans, la Laura i la Pura, que encara eren unes nenes de catorze i deu anys respectivament, vindran a Mollet per posar-se a treballar. En aquella època Mollet ja comptava amb importants empreses que feien de pol d'atracció de famílies senceres que venien en busca de feina. Entre les indústries més destacades hi havia la fàbrica de cotó de Francesc Mateo (1861-1877) i el Cotó (1871-1963), la serradora —que esdevindrà farinera— dels germans Moretó (1891), la Pelleria (1897-2007) i les sederes de Can Fàbregas (1900-2001) i de Can Mulà (1913-1971). La prosperitat industrial de Mollet feia difícil trobar una família on no hi hagués almenys un dels seus membres treballant en alguna d'aquestes fàbriques.²

La Laura va trobar feina a la Pelleria i la Pura va començar a treballar a Can Fàbregas. Les dues noies van anar a viure a Sant Fost. Un cop es van establir, va venir la resta de la família. El matrimoni tenia quatre fills: la Laura, nascuda al 1905; la Pura, al 1909; el Joan Manel, al 1913 i l'Avencio, al 1917.

Els pares, tots dos, entrarien a treballar a la Pelleria. Al cap de poc temps la família es va traslladar a viure a Mollet i aquí naixerien les tres

germanes petites: l'Àngels, al 1921; la Ignàsia, al 1924, i la Nati, al 1927.

Aviat la Laura va haver de deixar la feina a la Pelleria per discrepàncies amb l'encarregat, en Jaume Camps:

“En Jaume Camps, el matarien durant la guerra. Després de treballar a la Pelleria de Mollet, va anar a la de Vic. Allà el van anar a buscar a casa seva a mitjanit i el van assassinar d'un tiro al cap i el van deixar a la cuneta. Estava enterrat a Sant Quirze, però en acabar la guerra la família el va anar a buscar i el va portar al cementiri de Mollet”.

En acabar la guerra, la Teneria va aixecar una làpida, dins del recinte de la fàbrica, que deia: “En memoria de los colaboradores de Teneria Moderna Franco-Española S.A. Caídos vilmente asesinados; Baltasar Guichard, Manuel Desvalls, Manuel Vilà i Jose Puntí”.

Es diu que en un començament es va proposar d'inscriure el nom d'en Jaume Camps en aquesta làpida i per alguna raó no es va posar.

A Mollet, el nombre total de víctimes de la rereguarda va ser de nou persones, entre elles hi havia tres treballadors de la Teneria: Jaume Camps, Josep Puntí i Manel Vila.

Aquests assassinats foren executats per diferents motius: ideològics, polítics, religiosos o bé per qüestions personals. La manera habitual d'exercir la repressió era a través del “cotxe fantasma”: un grup d'incontrolats es traslladava al poble veí o a una altra barriada a la cerca d'una persona que pogués ser un enemic de la revolució, el treia de casa i el portava a fer el *pa-sillo*. L'endemà apareixia el seu cos en un voral o al cementiri.

Les víctimes de Mollet formarien part de les més de vuit mil víctimes mortals de la repressió de la rereguarda

² ARIMON, G. et AL (2015)

que es van comptabilitzar a Catalunya durant la Guerra.³ A Mollet, a més de les nou víctimes, es van trobar els cadàvers de disset persones que eren de localitats veïnes, des d'on les van dur i les van assassinar al nostre terme municipal.

“Quan la Laura va marxar de la Tenèria, va anar a treballar a Can Mulà fins que va morir la mare, l'any 1931. Llavors va haver de deixar la feina per atendre casa nostra. Mentrestant faria de modista a casa seva i tindria noies a les que ensenyava a cosir. En sabia molt de cosir!”

La Laura es casà l'any 1931 amb el José López Tarragona (1907) un noi de Lúcar (Almeria), que treballava de jornaler a la farinera de can Moretó fent de moliner. Van tenir tres fills: l'Amparo, del 1933; el Germán, del 1937, i l'Amàlia, que naixeria a la tornada de França, l'any 1941.

La Pura, després de Can Fàbregas, treballaria juntament amb la Laura a Can Mulà. En acabar la jornada de feina a la fàbrica també anava a aprendre a cosir i brodar a cal Ventura.

La resta dels germans, conforme van anar tenint edat per treballar, també es van anar col·locant.

“El Joan Manel era paleta, treballava amb el Ventura i també era molt aficionat a la bicicleta, era corredor. Va tenir un accident per la carretera del Garraf i es va fer mal en un braç, això li espatllaria la seva carrera de ciclista. L'Avencio va treballar a can Salvat de carreter.

L'Àngels, que era sis anys més gran que jo [la Nati], treballaria a la Pelle-ria, després es cuidaria dels nens de la Laura, li faria de minyona.

La Ignàsia es va posar a servir a cal Papalló, a prop de l'Estació de França, al carrer Berenguer de Mollet.”

La Nati era la més petita dels germans, es portaven vint-i-dos anys amb la germana gran, la Laura. Encara no havia fet els quatre anys quan va morir la seva mare, amb cinquanta anys. Des de llavors la Laura li faria de mare. De molt petita començaria escola a les monges, després va passar als Col·legis Nous i d'aquí a l'exili.

3. La família durant la Guerra

“La Pura es va fer miliciana i se'n va anar a la Guerra, crec que al front d'Aragó, amb uns xicots del carrer i la seva amiga, la Maria Bondia.

El Joan Manel, tot just havia tornat de fer el servei militar a Maó. Se n'havia anat a Cuenca a veure els parents i allà el va agafar la Guerra. Llavors va tornar a Mollet i va marxar al front, el

Figura 1. La família Simarro. Al davant, d'esquerra a dreta, la Nati, una cosina i l'Amàlia. Al darrere i a l'esquerra, la Laura; al centre, el pare, i a la dreta l'Amparito i el Josep López. Mollet, 1950.

³ SOLÉ, J.M. i VILLARROYA, J. (1989)

vam anar a acomiadar als Quatre Cantons. Hi anaven molts de Mollet!”

En Joan Manel era de la lleva del 1934 i quan comença la Guerra es va allistar de voluntari a Granollers, l'agost de 1936. Arribaria a ser sergent de la 2a. Companyia del 501 Batalló de la Brigada Mixta 126.

L'agost de 1936 es formà la Columna del Vallès Oriental, que tenia l'oficina a l'Hotel Europa de Granollers. S'hi va enrolar gent procedent de diversos pobles de la comarca, tot i que bàsicament eren de la capital vallesana. Van ser prop de sis-centes persones les que sortiren de Granollers el diumenge 15 de setembre de 1936 a les 4 de la tarda. La sortida al front es va celebrar com una festa. “La Banda de Milicias recorrerá, mañana domingo, las calles de la ciudad saludando a Granollers y sus milicianos”.⁴ Van anar cap a la Caserna de Pedralbes de Barcelona en trenta autocars i diversos cotxes. L'endemà sortiren de l'Estació de França cap al front d'Aragó. Inicialment el batalló fou destinat al front d'Almudévar⁵ on va participar en l'atac a Almudévar, armats amb fusells mexicans, però sense pintes per carregar les cinc bales. El taller Botey de Granollers, en un temps rècord, va fabricar les pintes que necessitava la columna.⁶

D'aquesta columna, almenys una trentena dels milicians eren molletans.⁷ Entre ells hi havia el Ramon Bayo, el Francesc Busquets, el Joan Caparrós, el Pere Falguera, el Joaquim Ferrer, el Ramon Gómez, el Rafel Jufre, el Joan Llobet, el Miguel Navarro, l'Andreu Oliveras, el Joan Palou,

el German Pérez, el Joaquim Pi, el José Pi, el Ramon Ros, el Joan Roca, el Josep Riera i el Joan Manel Simarro.⁸

“El Joan Manel va morir a l'Ebre al 1938. Diuen que estaven en una barricada, en un alto el foc i els companys li deien 'Simarro no et moguis, Simarro no et moguis' i ell va treure el cap i una bala li va volar el cap. Estava amb gent de Mollet, el Belis, el Llobet...”

Jo tenia deu anys, i era al carrer i portava el meu nebot en braços quan va venir una noia que coneixia i em va dir: 'Nati no ho saps? Ens han matat el Joan.' Vaig quedar tan parada que vaig deixar caure el nebot... El meu germà deu estar enterrat en una fossa comuna.”

El comunicat oficial deia: “Falleció en el Sector N.E. de Teruel en combate librado contra el enemigo, el 2 de marzo de 1938”.⁹

Com el Joan Manel, van perdre la vida vuitanta-dos combatents de Mollet als diferents fronts de Guerra i vint-i-cinc soldats més van ser declarats desapareguts. De tots ells només quaranta es troben al Registre Civil de Mollet.

L'altre germà, l'Avencio, també va anar al front.

“L'Avencio, la Guerra el va agafar en plena joventut, va estudiar per tinent. Quan era a la barricada un tanc va passar per sobre de la seva trinxera i va quedar delicat. Al final de la Guerra va creuar la frontera cap a França.”

La Nati vivia la Guerra com qualsevol nena de la seva edat:

“Jo [la Nati] durant la Guerra anava als Col·legis Nous i quan hi havia

⁴ La Vanguardia, 30-8-1936

⁵ SUÁREZ, M.A. (2000)

⁶ Berger, Gonzalo (2018)

⁷ Acta de Govern 1-12-1936. AHMMV

⁸ Suárez, M. A. (2000)

⁹ Expedient 47710. CDMHS

avís de bombardejos ens posaven un collarí amb un pal [el pal se'l posaven a la boca perquè no els esclatessin els timpans amb l'explosió de les bombes] i saltàvem la tanca i sortíem als camps a estirar-nos a terra. Recordo el bombardeig dels Quatre Cantons: jo venia amb la meva amiga Nuri de veure els refugiats que estaven on hi ha ara la biblioteca i quan anàvem per l'alçada de la gasolinera vam sentir les paves (els avions) i vam baixar per les escales de can Dragó i ens vam refugiar a l'Ajuntament. Quan vaig arribar a casa de la meva germana Laura ens vam posar sota el llit esperant que passés el bombardeig.”

El marit de la Laura, en Jose López, era de la CNT. Els primers mesos de la Guerra es va posar al servei del Comitè i va continuar treballant a la Farinera un cop aquesta va ser col·lectivitzada. Va ser mobilitzat l'abril de 1938 amb la seva lleva i va anar al sector del Segre a Balaguer. Cap al final de la Guerra, al febrer de 1939, passà a França.

4. L'exili

L'avanç de les tropes feixistes a Catalunya va comportar una allau de milers de persones que van abandonar casa seva per agafar el camí de l'exili, amb el fred de l'hivern i sota els avions que anaven bombardejant les vies de comunicació. Entre els fugitius hi havia un centenar de molletans que buscarien refugi a França.

“De casa meva vam marxar la Pura, la Ignàsia i jo. És la Pura la que decideix emportar-se'ns, perquè la casa estava destruïda pel bombardeig. Vam sortir amb la família Bondia. La Pura era amiga d'una de les seves filles, la Maria, que ja havia marxat cap a França. Eren de Múrcia, el pare feia de drapaire. Ells portaven un carro. Anaven el matrimoni i la filla petita, la Lola.

La Laura ja havia marxat amb els camperinos de can Ros, tots eren del sindicat CNT. S'emporten la germana Àngels, que vivia amb ells i li cuidava els nens.

Jo també volia marxar perquè tenia por del moro Juan... Encara anava a escola quan ens en vam anar, recordo que em vaig deixar la cartera al col·legi! Vam fer l'equipatge i jo em vaig emportar un joc de cafè de joguina que el meu germà Joan Manel m'havia portat en un dels permisos en què va venir a casa.

Vam marxar de nit, de casa vam anar cap a Sant Fost fins a can Fenosa i d'allà cap a l'exili. Feia fred i la carretera estava gelada, el cavall no feia més que relliscar. Pel camí cada cop que els avions bombardejaven nosaltres paràvem i ens resguardàvem al desguàs de la carretera.

A dalt del carro hi anava la família Bondia. Nosaltres, les germanes, anàvem caminant al costat del carro agafades a aquest. Quan ja portàvem un tros del camí, la Pura els va demanar que pugessin a la petita [la Nati]; jo vaig pujar, però la Ignàsia va arribar amb les cames destrossades.

Durant tot el camí els avions anaven bombardejant constantment.

A l'alçada de Girona vam parar a una masia on hi havia molta gent, tots refugiats. Allà van matar un be... i ens vam atipar!

Vam anar fins a Figueres. Allà ens vam trobar que hi havia inundacions. Vam perdre de vista a la família Bondia i el carro, amb les petites pertinençes que portàvem.

Vam pujar al castell de Figueres, esperàvem trobar-nos amb el meu germà Avencio, algú ens havia dit que era al castell, però no el vam trobar. A la baixada vam patir un gran bombardeig.”

Figueres, per la seva situació, era pas obligat de milers de persones que, com les germanes Simarro, fugien cap a França. Es calcula que diàriament la travessaven unes cinquanta mil persones. Això no va impedir que fos fortament bombardejada. Va ser una de les ciutats més castigades pels bombardejos. En pocs dies, des de finals de gener de 1939 fins al 8 de febrer, quan entren les tropes de Franco, va patir divuit bombardejos, que van ocasionar més de dues-centes noranta víctimes mortals.¹⁰

“Fugint dels bombardeigs ens vam haver de refugiar en una casa de dinars on paraven els camioners i allà vam trobar un noi de Martorelles, que coneixia la Pura, es va oferir a portar-nos en camió fins la frontera, la Jonquera. Ens va donar una manta blava que anava sola, de les puces que tenia.”

El govern francès, davant l'allau de refugiats, havia decidit tancar la frontera, però finalment el 28 de gener van permetre l'entrada de dones i nens i una setmana més tard la dels homes civils i militars. Es calcula que, entre el 28 de gener i el 12 de febrer de 1939 creuen la frontera uns quatre-cents quaranta mil espanyols: dos-cents vint mil combatents, deu mil soldats ferits, quaranta-mil homes no milicians i cent setanta-mil dones i nens.

Els principals passos que el govern francès va habilitar eren el de Portbou per als que venien de la carretera de la costa; la Jonquera- el Pertús, per als procedents de Figueres; Molló - Coll d'Ares, per als de Ripoll i Puigcerdà, i la Guingueta, per als que entraven per la Cerdanya.

D'altres passos van ser el coll de Banyuls, la Vajol i Sant Llorenç de Cerdans.

“Quan arribem a la frontera, ens trobem que estava tancada, ens vam haver d'esperar quatre o cinc dies. Allò era una viver de persones. Ens vam trobar amb gent de Mollet. Un veí nostre, en García, que vivia darrere de casa meua, es va morir allà. També ens vam trobar amb les noies de la família Bondia i amb la germana Laura i els seus fills i ja vam anar juntes les cinc germanes. Mentre ens esperàvem per passar a França ens vam situar en una paret al davant del riu, allà hi havia un pont i dos camins: un que anava cap als camps i l'altre cap al poble. Dormíem tots al costat de la paret tapant-nos amb les mantes que es llevaven plenes de gebre.”

La població civil que va passar la frontera va ser distribuïda per la Catalunya Nord, a les comarques de la Cerdanya i el Rosselló. Només entre l'1 i el 10 de febrer, cent catorze mil refugiats, dones, criatures i vells, sortiren dels camps dels Pirineus Orientals cap a l'interior de França per anar a centres d'acolliment improvisats on, almenys, podien disposar de sosterre i menjar¹¹. Els homes de menys de seixanta-cinc anys van ser internats en camps de concentració.”

“A primers de febrer vam passar la frontera, allà ens van separar els homes per un costat i les dones per un altre. Ens van donar per menjar pa amb xocolata. D'allà ens porten fins a Marsella en un tren de bestiar, era un vagó amb palla.”

Els homes de menys de seixanta-cinc anys van ser internats en camps de concentració improvisats que s'anaven aixecant conforme es desbordaven. El govern francès (d'Eduard Daladier) va crear camps per tan-

¹⁰ Vegeu: Solé, J.M. i Villarroya, J. (1986)

¹¹ FINESTRES, J. (2009)

car els refugiats espanyols, als quals veïen com un perill, una invasió de gent "indesitjable".

El primer camp va ser el d'Argeles, que va aplegar entre vuitanta i noranta mil refugiats, dos dies més tard obren el de Sant Cebrià, amb cent mil refugiats més i dos dies més tard el de Barcarès, tots tres a la costa mediterrània. A mesura que els combatents passaven la frontera eren tancats als centres de classificació de l'Arlès, Prats de Molló, la Guingueta, La Tor de Querol, Sant Llorenç de Cerdans i el Fort de Montlluís.

Però amb tots aquests camps no n'hi havia prou i es van haver d'habilitar nous camps com els de Setfont, Bram, Gurs (on hi havia principalment bascos, brigadistes internacionals i aviadors), Rivesaltes (s'havia obert com a camp militar per tal

d'instruir les tropes franceses d'ultramar, i s'hi van confinar uns quinze mil refugiats espanyols) i el d'Agde (anomenat "el dels catalans").

Com si no fossin suficient càstig les condicions tan dures dels camps de concentració, encara es van obrir uns nous camps anomenats de càstig: el castell de Cotlliure, el camp de Vernet i el de Rieucros, reservat per a les dones.

En Jose López, el marit de la Laura, va ser detingut només passar la frontera per Puigcerdà. Aniria a parar al camp de concentració de Setfont i més tard al de Vernet d'Arièja. Aquest darrer camp havia servit per tancar els presoners alemanys durant la Primera Guerra Mundial i es tornaria a utilitzar per acollir, majoritàriament, els milicians anarquistes de la columna Durruti.¹²

¹² TORMO, D. (2005)

Figura 2. Les germanes Simarro amb un grup d'amics. Al centre de la foto, la Nati, dempeus, i al seu darrere, la Ignàsia, i a la dreta d'aquesta, l'Àngels. Annot, 1939.

72 Figura 3. Grup de refugiats. La Nati és la segona nena de la primera filera per la dreta. Al centre es troba la seva neboda Amparito. Annot, 1939.

“De Marsella vam anar a Annot (Alps de l’Alta Provença), al costat de Digne-les-Bains. Allà a tots els que hi anàvem ens van allotjar en una gran sala al costat de l’església. Ens van tenir un temps, tres o quatre mesos. Dormíem al terra sobre palla. Allà teníem llibertat de moviments. Hi havia un camp al costat del cementiri on esteníem la roba, anàvem a rentar la roba, a buscar cargols, maduixes silvestres... Anàvem amb barret i esclops... Dinàvem en un restaurant, el Cigala, on es menjava molt bé.

Vam conivire totes les germanes, també hi eren la Laura i els nebots. Allà

Figura 4. La Nati amb uns nens refugiats. D’esquerra a dreta trobem els germans Jaume i Francisca, la Nati i els germans Maria i Antonio Pérez. Annot, 1939.

es quedarien la Pura (30 anys) i la Ignàsia (14 anys) a servir en hotels.”

Més tard totes dues, la Pura i la Ignàsia, marxaran a Marsella. Allà la Ignàsia va estar servint i la Pura feia de modista.

“Les dues germanes de Marsella anirien a París, allà ja hi vivia el meu germà Avencio. A París la Ignàsia es va posar a servir i coneixeria el Jacques López, un noi que havia entrat a París amb els americans. Els pares d’en Jacques vivien a París, el seu pare era espanyol i la seva mare russa, s’havien conegut treballant a l’orquestra simfònica de Madrid. Allà es casarien la Ignàsia i el Jacques i es quedarien a viure a París. El Jacques treballaria a la

Renault i ella es quedaria a casa. Van tenir dos fills, l'Alain i la Lina.

La Pura, a Marsella, es va trobar amb un amic de la infància, el Fernando Novella, un noi de Martorelles, amb ell també havien començat amb lo del sindicat de la CNT i aquestes coses. Es casarien i es quedarien a viure a Marsella. Ell treballaria en una fàbrica de iogurts i ella faria de costurera. Tri-garien trenta anys en tornar a venir de visita a casa nostra, a Mollet.”

Per la seva part la Laura i els seus nens, junt amb l'Àngela (17 anys) i la

Nati (11) són traslladades en autocar fins la Clappe (Roine-Alps).

“La Clappe és un refugi de la gent que té *quartos* i van a esquiar. Allà ens vam estar en una mena d'hotel desocupat un parell de mesos. Dormíem al terra, però en matalassos. Vam patir molt pel nebot German, que tenia tos ferina.

El meu cunyat, en Josep López, va sortir del camp de Vernet per anar a treballar a les carreteres i quan es va establir va reclamar la seva família. La Laura i els dos fills van anar a viure a Vernet d'Arièja. Allà la Laura farà de modista.”

Figura 5. Les germanes Ignàsia, Pura i Àngels. Annot, 1939.

73

Figura 6. Grup d'amics. A la primera fila, assegudes a terra, a la dreta, la Ignàsia; al mig, la neboda Amparito; i al darrera, la Nati amb un gos en braços. Annot, 1939.

El govern francès, davant l'imminent esclat de la Segona Guerra Mundial, va obligar els homes estrangers sense nacionalitat francesa entre els vint i els quaranta-vuit anys a prestar serveis per a les autoritats militars franceses. Els republicans espanyols es van trobar en aquesta situació, i se'ls van oferir quatre opcions:

a) Ser contractats a títol individual per patrons agrícoles o industrials, per suplir d'aquesta manera l'escassetat d'obers corresponent a la temporada.

Si els presos podien acreditar que un resident o ciutadà francès es feia càrrec d'ell o bé el pres tenia feina o diners per mantenir-se llavors sí que podia restar lliure.

Sense ajuda era difícil escapar-se del camp; a més, els refugiats no sabien l'idioma i la gent del país no era gaire acollidora. Alguns dels presos es van beneficiar de l'ajut de la família Guanyabens, que s'havia exiliat de Mollet durant la dictadura de Primo de Rivera al 1929. Quan van conèixer la situació dels refugiats molletans al camp d'Argelers van mirar d'ajudar-los a sortir del camp. Allà hi eren, entre d'altres, en Sebastià Mayol i el seu fill Joan, en Feliu Tura i el seu fill Esteve, en Llorenç Pascual, en Joan Ambrós, en Josep Fortuny, en Francesc Foz... El mètode de fugida consistia en apropar un cotxe al filat del camp, el presoner sortia per sota el filferro i entre les cames dels visitants. S'amagava una temporada fins que tenia els papers en ordre, i ja era fora.¹³

b) Apuntar-se a una Companyia de Treballadors Estrangers (CTE), destinats especialment a la fortificació de les línies de defensa francesa, la línia

Maginot i la frontera italiana, així com a la instal·lació de la Pipe-Line.¹⁴ Aquest seria el cas d'en Josep López.

c) La Legió Estrangera, que suposava prestar serveis d'una durada de cinc anys.

d) Regiments en Marxa de Voluntaris Estrangers (RMVE): comportava oferir els serveis "pour la durée de la guerre".¹⁵

"De la Clappe ens porten a Perpinyà a un lloc de cavalls, com un estable, i ens van fer dues files i ens van fer triar o tornar a Espanya o anar al camp d'Argelers. La meva germana Àngels volia tornar cap a Espanya i jo, que tenia tanta por del moro Juan, em volia quedar i ella per no deixar-me sola va venir amb mi. Llavors vam sortir camí d'Argelers."

Els exiliats eren convidats a abandonar França i tornar a Espanya. El govern francès va estar interessat en facilitar, als qui ho desitjaven, el retorn a l'Estat espanyol, per tal de disminuir el nombre de refugiats, i va iniciar una campanya propagandística informant els exiliats que podien tornar a l'Espanya de Franco sense por de represàlies, sempre que no haguessin comès delictes de sang. Els que accediren a les recomanacions franceses van comprovar ben aviat que tot plegat era una farsa. El que els esperava a Espanya eren els camps de concentració, les penes de presó o els afusellaments.

4.1. Estada al camp d'Argelers

El camp d'Argelers es va crear a primers de febrer de 1939, va ser el primer camp aixecat i va arribar a

¹³ DAVÍ, J. (2015)

¹⁴ Uns vint mil exiliats republicans van treballar a les anomenades CTE, repartits per tot el país en la construcció de carreteres, infraestructures militars o en fàbriques.

¹⁵ <http://www.exiliadosrepublicanos.info/es/historia-exilio>

tenir entre vuitanta mil i noranta mil refugiats. Es va mantenir actiu fins al setembre de 1941.

Quan van arribar els primers refugiats no era més que un espai tancat per filferrades. La gent no tenia on refugiar-se, sense aigua, ni electricitat, sense barracons, lavabos, cuina ni serveis sanitaris. A mesura que passava el temps es van començar a construir uns serveis mínims. Les condicions eren molt dures, els exiliats estaven exposats al fred, la fam i malalties com la disenteria, la pneumònia, la tuberculosi, la diftèria, el tifus i la sarna.

Quan les germanes Simarro arriben al camp d'Argelers ja s'havia donat una davallada respecte de la població de refugiats.

Els camps de la Cerdanya i el Vallespir s'havien anat buidant, els refugiats d'Argelers i Sant Cebrià s'havien reduït considerablement. En canvi el de Barcarès havia augmentat mentre d'altres camps, com els de Gurs, Bram, Agde o Vernet, es mantenien.

“Al camp d'Argelers hi havia barracons molt precaris, fets pels mateixos presoners amb les fustes i ferros que trobaven a la platja. Hi havia una tanca amb filferros enrotllats i una porta feta de pals creuats. La primera barraca que vam tenir era la número 535, estava feta de ferros i fustes pels mateixos homes, hi cabien unes dotze persones. Dormíem a terra. Els homes havien fet un camastre i tots volien dormir al camastre: hi havia el rumor que el qui dormia al camastre era reclamat per sortir del camp. Nosaltres hi vam dormir, però ningú ens va reclamar.

A més de les barraques per dormir n'hi havia altres d'ús específic com el col·legi, l'hospital, la cuina, tot portat pels espanyols. Els homes

vivien apartats. Hi havia el camp dels homes i un altre per a les dones, però alguns s'escapaven per la nit, burlant la guàrdia, i anaven a retrobar-se amb la seva dona.

A Argelers hi havia dos rius i al mig hi havia el camp dels espanyols. Aquests rius sempre estaven secs, però una vegada va haver-hi una inundació i tot es va negar, de manera que els morts del cementiri dels refugiats flotaven per l'aigua.”

A l'octubre de 1940 es van produir uns aiguats que van provocar la inundació del camp i van causar onze morts i quatre desapareguts.

“El camp estava entremig dels rius; també hi havia dos camps: un per a estrangers i l'altre per als espanyols. Al camp dels internacionals es menjava millor.

N'hi havia que sortien a treballar en quadrilles i tornaven al camp.

Quasi bé tots els refugiats tenien familiars. Nosaltres estàvem soles. Només n'hi havia un de Mollet, un home molt alt que havia treballat de porter a la Pelleria, el Sr. Martínez, que era el que ens repartia el menjar, ens donaven un pa rodó i un api per menjar. A l'hivern ens portaven el menjar que feien fora del camp en unes llaunes. A mi em va entrar una colitis que pensaven que me n'anava, em van haver d'ingressar a l'hospital.

Estàvem vigilats pels gendarmes i els senegalesos. Deien dels senegalesos que eren dolents, però de vegades els gendarmes eren més dolents.”

4.2. Estança al camp de Bram

Un temps més tard, les autoritats franceses van tornar a demanar qui volia retornar a Espanya i les germanes Simarro decideixen quedar-se. Seran portades al camp de Bram (Aude), on estarien uns mesos. Al camp hi havia

millors condicions i menys gent, s'hi encabien disset mil refugiats i estava dividit en quinze sectors de deu barracons cadascun, amb cent persones a cada barracó. Els primers mesos les condicions de salubritat van ser molt dolentes i fins al maig de 1939 ja havien mort vuitanta-set internats degut a un brot de tifus.

“Allà les barraques estaven més bé, amb llits de palla. Els nens anaven a escola, ens donaven lliçons de castellà, a la canalla ens van portar de visita a la ciutat de Carcassona. La meva germana anava a un taller de costura...”

Al camp vam trobar el nostre germà Avencio; estàvem la canalla jugant al costat de l'alambrada i el vaig veure que entrava amb un grup i el vaig cridar, però no em van deixar abraçar-lo. Encara me'n recordo que venien amb macutos.

Figura 7. La Nati amb el seu nebot German als braços. Annot, 1939.

76

L'Avencio, cap al final de la Guerra Civil, va passar la frontera i va ser internat primer al camp de Sant Cebrià i després al de Bram, on el vam trobar.

L'Avencio va sortir del camp per anar a treballar, va anar a París i ens escrivia i ens enviava cèntims perquè poguéssim comprar menjar allà al camp, també ens enviava paquets amb menjar quan nosaltres vam ser la segona vegada a Argelers. El farien presoner i el portarien a un camp d'extermini alemany, d'allà el va treure una noia alemanya i el va amagar durant un any en un soterrani d'una casa de pagès, on va emmalaltir. En acabar la guerra el van portar a un hospital de París, allí coneixeria una infermera, la Luciana, amb qui es casaria. Era una noia molt intel·ligent que després treballaria d'interpret d'espanyol a una ràdio de París. Tindrien un fill, el Jeannot. L'Avencio treballaria de tècnic electricista, es faria francès i es quedaria per sempre a viure a França.”

4.3. Els presoners als camps d'extermini

Quan esclata la Segona Guerra Mundial molts catalans refugiats a França seran fets presoners i ingressats en camps d'extermini nazis, on la major part van morir. Uns deu mil són enviats al camp de Mauthausen a començaments del 1941, d'ells només en tornaran uns dos mil.

Els espanyols van anar als camps nazis perquè el 1940 Alemanya publicà una ordre per la qual s'establia que els presoners de guerra considerats enemics polítics —i els republicans espanyols estaven inclosos en aquesta categoria perquè eren considerats “excombatents rojos”, en record del seu passat a la Guerra Civil— serien internats en camps de concentració. Per tant, la mecànica era: ingrés a l'*stalag*, selecció d'enemics polítics per part de la Gestapo i trasllat als camps de concentració.

Fou així com ingressaren massivament a Mauthausen –allà hi hagué el 90 % dels republicans deportats–, on es treballava el granit a la famosa pedrera.¹⁶

A Mauthausen van morir vint-i-dues persones del Vallès Oriental, de les quals cinc eren de Mollet, entre elles un dels germans d'en Josep López Tarragona, l'Antoni. La família López-Tarragona havia vingut a viure a Mollet des d'Almeria (els germans López Tarragona eren la Lluïsa, el Josep -el marit de la Laura-, l'Antoni, el Manel, el Daniel i els petits Gabriel, Carmen i Amàlia).

- Antoni LÓPEZ TARRAGONA. Va néixer a Lúcar (Almería). El van deportar a Mauthausen l'agost de 1940 i va morir al novembre de 1941 amb trenta-un anys.

Com l'Antoni, hi van haver quatre víctimes més de Mollet que van ser deportades a Mauthausen entre 1940 i 1941. Tots van morir l'any 1941 i tenien entre vint-i-nou i trenta-sis anys:

- Joan MOLINS MAYNOU. Va néixer a Mollet del Vallès. Deportat a Mauthausen l'agost de 1940 i morirà a l'octubre de 1941 amb trenta anys.
- Joan TURA ROS. Va néixer a Mollet del Vallès. Va ser deportat a Mauthausen l'agost 1940 i morirà a l'octubre 1941 amb vint-i-nou anys.
- Pere CUYÀS NIUBÓ. Va néixer a Mollet del Vallès. Va ser deportat a Mauthausen al desembre de 1940 i morirà al desembre de 1941 amb trenta-sis anys.
- Vicenç BACHS VILA. Va néixer a Mollet del Vallès. Deportat a Mauthausen al gener de 1941, va morir al juliol de 1941 amb trenta-cinc anys.

4.4. Altra volta a Argelers

“Del camp de Bram ens van fer tornar a Argelers, però les condicions

ja eren millors, hi havia barracons, lliteres, col·legis, llum elèctrica, aigua amb canonades, les latrines...

El ranxo el portaven de fora, però nosaltres passàvem tanta gana que recollíem carbó d'entre la sorra de la platja i el cremàvem en unes llaunes i fèiem les torrades amb el pa que ens donaven i l'untàvem amb la mantega de fer la llum d'oli. A la nit passàvem el filat per sota per anar al camp dels internacionals i allí ens atipàvem bé.

Les dones que volien comunicar-se amb els seus marits em demanaven que els escrivís les cartes, però jo no escrivia a casa del pare. Al pare li demanaven on eren els seus fills, però ell no va dir mai on es trobaven.”

Finalment al juny de 1941 van tornar a Espanya, la Nati havia acabat de fer els catorze anys.

5. La tornada a Mollet

77

“Vam venir en un tren tot de fusta. Quan vam arribar a Barcelona ens van portar al Palau de Maria Cristina, allà ens van dir que qui tingués algun familiar que es posés en contacte amb

Figura 8. Les germanes Nati i Àngels a la tornada de l'exili. Mollet, 1941.

¹⁶ <http://jordigaitx.blogspot.com/2017/01/>

ell. Nosaltres vam cridar el meu tiet Arturo (un germà del pare), que vivia al Poble Sec, i ens va venir a buscar. Aquella nit la vam passar a casa del tiet i quan em van demanar què volia per sopar, vaig demanar “patatas frites con huevo frito”. Quina gana que havíem passat!

L’endemà, el tiet ens va portar a Mollet. Era el 14 de juny de 1941. Ens vam retrobar amb el pare i la germana Laura, que feia catorze dies havia donat a llum una nena, l’Amàlia.

La Laura havia tornat amb el seu marit, el Josep, però a la frontera els van separar: a la Laura la van deixar passar, però al Josep el van detenir.”

Figura 9. Casament de la Nati i el Vicenç Mollet, 1952.

El Josep López retornarà a Espanya per Portbou el 25 de febrer de 1941, serà detingut i internat al dipòsit de recepció de Figueres. Serà traslladat a la Model de Barcelona i processat en judici sumaríssim el 30 de novembre de 1942 i se’l condemnarà per adhesió a la rebel·lió militar a la pena de mort, que serà commutada per trenta anys de reclusió major. Sortirà en llibertat condicional el 23 de desembre de 1948.

“Estarà vuit anys a la presó. El pare va anar a demanar ajut a un nebot seu, l’Antoni Maria Simarro i Puig (president de la Diputació de Barcelona entre 1939 i 1943, tinent d’alcalde de l’Ajuntament de Barcelona i més tard alcalde de la Ciutat Comtal de 1951 a 1957) i ens la va negar. Jo anava a veure el Josep quan el van tenir presoner a Barcelona.

Quan vam tornar de França, l’Àngels va anar a treballar a Barcelona, a servir a una casa. La dona a la qual servia la va denunciar en saber que venia de l’exili. Va estar un temps a la presó, allà a les Corts. Després treballaria a la Pelleria.”

Per la presó de dones de les Corts hi van passar cinc mil dones, algunes per motius polítics i d’altres, condemnades per delictes comuns. D’aquestes, onze van ser afusellades al Camp de la Bota.¹⁷

“Jo vaig anar a buscar feina a Can Fàbregas amb catorze anys i el senyor Molas em va dir que m’havia de fer de la FET i havia de fer la comunió. Finalment em vaig posar a treballar a Can Gomà, que llavors estava a les caves del Xampany Vilarrosal i una mica més tard a la Pelleria... Allà vaig conèixer el Vicenç Camps Torrent (1926-1991), que treballava de manteniment. Ens

¹⁷ beteve.cat

vam casar al 1951, jo tenia vint-i-cinc anys. L'any següent vaig quedar embarassada i vaig plegar de treballar. Vam tenir tres fills: el Josep, el Roman i el Ferran.”

Actualment la Nati té noranta-dos anys i viu sola a Mollet en companyia del seu gat. És l'única supervivent d'una colla de set germans als quals la guerra els va marcar la vida. La vaig voler conèixer quan algú em va parlar del seu exili a França. Jo tenia interès per sentir la seva història i ella tenia ganes de contar-la. Durant uns quants dies vam anar revivint uns records sovint dolorosos, però que la Nati ha sabut enfrontar amb força enteresa: les ha passades de tots colors, però manté un ànim despert i una ment clara, amb una memòria sorprenent.

Bibliografia

- ARIMON, G., BERTRAN, J., MACIÀ, MC., SECURÚN, RM., SUÁREZ, MA. (2015). El tèxtil a Mollet. Orígens i singularitats. Notes, 30. Mollet del Vallès.
- BERGER, G. (2018). Les Milícies Antifeixistes de Catalunya. Ed. Eumo. Barcelona.
- DAVI, J. (2015). El compromís de la família Guanyabens i Martí Vivès amb els exiliats molletans. Notes 30. Mollet del Vallès.
- FINESTRES, J. (2009). Caminant cap al no-res. Revista Sàpiens, 78. Barcelona.
- SOLÉ, J.M. i VILLARROYA, J. (1986). Catalunya sota les bombes (1936-1939). Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona.
- SOLÉ, J.M. i VILLARROYA, J. (1989). La repressió a la rereguarda de Catalunya. Vol I. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona.
- SUÁREZ, M.A. (2000). La Segona República i la Guerra Civil a Mollet del Vallès. Centre d'Estudis Molletans. Col·lecció Vicenç Plantada, 4. Mollet del Vallès.
- SUÁREZ, M. Àngels. (2009). En homenatge a les víctimes dels bombardejos de Mollet. Notes 24. Mollet del Vallès.

Figura 10. La Nati Simarro. Mollet, 2017.

- TORMO, D. (2005). Els camps de refugiats a la Catalunya Nord. La Guerra Civil a Catalunya (1936-1939). Vol. 4. Eds. 62. Barcelona.

Publicacions electròniques

- beteve.cat. La presó de dones de les Corts, un símbol de la repressió franquista. Recuperat de: <http://beteve.cat/preso-dones-les-corts-repressio-franquista-arxiu/>. Publicat el 27 de gener, 2016.
- BOCANEGRA, L. Breve historia del exilio republicano: el gran éxodo de 1939. Recuperat de: <http://www.exiliadosrepublicanos.info/es/historia-exilio>. Publicat al novembre de 2009.
- GAITX, J. De la República als camps nazis. <http://jordigaitx.blogspot.com/2017/01/>. Publicat 28 de gener de 2017.

Arxius consultats

- Arxiu Històric Municipal de Mollet del Vallès (AHMMV)
- Centro Documental de la Memoria Histórica de Salamanca (CDMHS)

De l'esperança d'una vida a França a l'extermini per apàtrida.

Correspondència del molletà Vicenç Bachs Vilà (1906-1941)

Montserrat Tura i Camafreita*

Resum

A partir de les cartes que va escriure a la seva esposa, revivim la història del molletà Vicenç Bachs. Després de servir la Segona República durant la Guerra Civil, es va retirar a França amb les restes de l'Exèrcit regular. Allà va viure uns anys penosos entre camps de concentració i va ser obligat a fer de mà d'obra a les Companyies de Treballadors Estrangers en diferents indrets de França i sota l'amenaça de la Segona Guerra Mundial. Quan França capitula davant de l'Alemanya nazi, Bachs perd les esperances de reunir-se de nou amb la seva estimada família, ja que serà deportat juntament amb altres refugiats considerats "apàtrides" al camp d'extermini de Mauthausen, on va perdre la vida.

Paraules clau: camp de concentració, camp de refugiats, Companyies de Treballadors Estrangers, exili, Guerra Civil, Mauthausen, Mollet del Vallès, nazisme, repressió, Segona Guerra Mundial, Vernet d'Arièja, Vicenç Bachs.

Durant anys he resseguit els indrets per on el meu pare, el meu oncle i el meu avi van patir les conseqüències de l'exili i ho he explicat en un parell de

llibres i algun article. Aquesta vegada, m'ocupo del mateix temps, i dels mateixos fets tràgics, a partir de la narració que podem extreure de les cartes que un altre molletà va enviar a la seva família. Els seus descendents m'han fet la confiança de deixar-me-les perquè en pugui explicar la seva història.

Figura 1. Vicenç Bachs

* Metgessa, exalcaldessa i exconsellera, montserratura@gmail.com

Vicenç Bachs i Vilà era un treballador del tèxtil, expert en tints, i un manetes capaç de reparar o reconstruir qualsevol màquina espatllada. Nascut el 1906, quan va esclatar la Guerra Civil espanyola ja havia complert amb les seves obligacions del servei militar. El 24 de maig de 1934 s'havia casat amb la Rosa Fransí i Mayolas i vivien al carrer de Fèlix Ferran, al número 4 d'aleshores. L'any següent van tenir un nen a qui van dir Jordi.

Bachs simpatitzava amb les idees col·lectivitzadores dels anarquistes i va formar part del Comitè Obrer de Can Fàbregas, la gran indústria tèxtil de Mollet. Tot i que la seva feina consistia a tenir cura de l'homogeneïtat del tint en els fils que haurien de servir per teixir la roba, fonamentalment sedes —que era l'activitat principal d'aquella gran fàbrica—, el Vicenç era conegut com l'*àngel de la guarda*, perquè quan s'espatllava alguna cosa, quan grinyolava algun estri, se'l podia avisar i ho arreglava de manera enginyosa.

De l'època en què el Comitè Obrer va dirigir l'empresa de Can Fàbregas mentre va estar col·lectivitzada, sabem que en van escriure coses com aquesta:

“[...]els companys que constituïm aquest Consell hem de dictar aquestes normes que haurem de complir amb la disciplina necessària pel benestar i la convivència en la feina que procuri la millor compenetració en el compliment de les nostres tasques en aquesta fàbrica [...] nosaltres no som altra cosa que uns companys en els que heu dipositat la confiança per a ser membres d'aquest Consell, però en el lloc de treball seguim essent uns treballadors amb les mateixes atribucions i deures que tots vosaltres[...].”

No tenim constància que participés en cap dels actes de l'anomenada violència revolucionària que alguns comi-

tès anarquistes, malauradament, van practicar les primeres setmanes després de l'aixecament feixista d'una part de l'exèrcit. En Bachs creia en la desaparició de les classes socials, se li va donar la possibilitat de governar una fàbrica sense patrons “ni explotadors” i va intentar fer-ho.

Sempre va sentir simpaties per Buenaventura Durruti, va seguir-ne els seus moviments al capdavant de la columna de milicians anarquistes que van desplaçar-se cap al front d'Aragó. Més tard, una part de la columna comandada pel propi Durruti va participar en la batalla de Madrid, on va morir aquest dirigent anarquista.

Després d'aquests fets, els integrants de la Columna Durruti van integrar-se en l'Exèrcit Regular de la República i van constituir la 26a Divisió de l'Exèrcit Popular. Quan el front de guerra es desplaçà al Segre i a l'Ebre i per cobrir la manca d'efectius, el Govern legítim de la República decretà la mobilització d'homens entre trenta-dos i i trenta-cinc anys (coneguda com la *Lleva del Sac*) i de disset i divuit anys (coneguda com la *Lleva del Biberó*); tot i no haver-hi constància del seu reclutament, molt probablement ho va ser. El cas és que el Vicenç va desplaçar-se al Montsec, farcit de trinxeres, on la 26a Divisió mantenia fermes les defenses de manera quasi inexplicable.

Retirada i pas fronterer

El cas és que la retirada la va fer ajudant en tasques de logística als supervivents d'aquesta 26a Divisió. Van creuar la frontera francesa amb la major part del material de guerra en bon estat i amb una formació perfecta. El pas es va efectuar per Puigcerdà, cap a la Tor de Querol. Els dies 28 i 29 de gener de 1939 van creuar més

de quaranta mil persones, per aquest indret. Les autoritats franceses els desposseïren de tot l'armament que havien aconseguit mantenir en bon estat; també li van prendre les eines al nostre Vicenç i les van llençar a una gran pila de ferralla.

A partir del 13 de febrer, el general Franco, que s'havia negat a permetre una zona neutral on es donés refugi sota tutela d'organismes internacionals als vençuts, ja controlaria tots els passos fronterers i podia concentrar-se en el front de Madrid. El darrer soldat republicà passava pel coll d'Ares el migdia d'un 13 de febrer de 1939, sota una nevada intensa.

Els que havien passat la frontera per Puigcerdà formant part de companyies militars serien enviats al camp de Vernet d'Ariège,¹ un vell camp construït per rebre tropes colonials durant la Primera Guerra Mundial, de dinou barracons sense portes ni finestres i amb teulades foradades. Foren traslladats en un tren de via estreta avui desaparegut, on encabien sis-cents o set-cents antics soldats en cada viatge.

Els homes traslladats a aquell camp foren considerats per les autoritats franceses com "indésirables", "dangereux pour l'ordre públic", "suspects au point de vue national", "extrémistes",² ja que la majoria havia format part de l'antiga Columna Durruti.

Avui dia, lo Vernet és un petit poble situat entre Foix i Pamiers, si seguim l'actual carretera que va des d'Andorra a Tolosa del Llenguadoc. Disposa d'unes vistes privilegiades a la cara nord dels Pirineus. Podrien haver-se oblidat del passat però no han volgut amagar el drama d'aquell camp i dels

trens que des d'allà sortiren cap als camps de treball, primer, i més tard, directament, cap als camps d'extermini. Conserven un museu que ho explica, un vagó de tren i un cementiri on hi ha enterrades algunes persones que van morir després de la seva arribada al camp d'aquest Departament de l'Arieja, als Pirineus Centrals.

Paraules d'amor vigilades

Des d'aquest camp, el relat el farà el mateix Vicenç amb les seves cartes. He llegit moltes cartes escrites des de l'exili i he plorat llegint les dels meus familiars, però aquestes sorprenen per la tendresa en el llenguatge i per les mostres d'amor sincer cap a la seva dona, la Rosa Fransí, de qui no hi ha dubte que estava bojament enamorat i que l'enyorava més del que podia suportar.

El Vicenç inicia des de l'exili una freqüent correspondència que no puc transcriure íntegrament per la seva extensió. De la primera carta, escrita el dia de Sant Isidre, 15 de maig de 1939, i dirigida a la seva esposa Rosa, al seu fill Jordi i als seus pares, en podem afirmar sense dubtar-ho que és una carta d'amor indisimulat. Compleix amb l'encapçalament de cortesia i la pregunta sobre la salut, però entendreu el llenguatge que utilitza per conversar, a distància, sabent-se controlats i amb el castellà com a idioma imposat. Entendreu la tendresa de les seves paraules. Per aquesta raó, entendreu totes les que va escriure.

... "Rosa, amor mío, tengo tantas ganas de estar a tu lado para pasar aquellas horas tan felices en nuestro pequeño hogar junto con nuestro pequeño Jorge".

¹ ROQUEJEUFFRE, Michel (2008)

² ROQUEJEUFFRE, Michel (2008)

La carta està datada a Vernet d'Arièja, on les autoritats franceses havien acordat reobrir el vell camp com a centre "d'acolliment temporal", segons consta en l'acta de la Comission de Recherche de Camps de Concentration et Rassemblement, reunida a Foix el 25 de gener de 1939.³

A més de la 26a Divisió de l'Exèrcit Popular, van ser traslladats a aquest camp des dels camps de la costa mediterrània francesa, actualment la Costa Vermella, els republicans espanyols considerats "extremistes" i alguns combatents de les Brigades Internacionals.

Entre les persones conegudes que foren tancades al camp de Vernet d'Arièja, hi ha l'escriptor valencià en llengua castellana d'origen francoalemany Max Aub.⁴

Durant l'ocupació nazi de bona part del territori francès, la zona del camp Vernet d'Arièja quedava sota el control del règim col·laboracionista del mariscal Pétain ubicat a la ciutat de Vichy. Un fet clau per entendre el drama dels exiliats republicans a França és el pacte de col·laboració que el mariscal Pétain havia signat amb Hitler el juny de 1940 després que envaís el gran París: els estrangers de tendències esquerranes, els jueus i en general els antifeixistes serien considerats enemics i, per tant, detinguts, torturats, executats, exterminats. Era igual la part del territori francès on es trobessin, no importava si era domini

de Vichy o de Berlín. Les milícies de Pétain entregaven els detinguts a les SS i a la Gestapo o els executaven directament.

En el camp del Departament de l'Arièja hi foren reclosos en condicions infrahumanes diversos intel·lectuals antifeixistes, jueus de molt diverses procedències, iugoslaus que treballaven a França abans de ser ocupada, italians, belgues⁵... fins l'any 1944.

El molletà Vicenç Bachs i Vilà va ser internat al camp amb el número 5M152. Ens parla d'aquest lloc a les seves cartes, en les quals sempre utilitza expressions com ara "cariño mío", "si pudiera tenerte a mi lado", el diminutiu "morenita mía" i mai s'oblida de mencionar el seu fill, al qual anomena molt sovint "el travieso Jorge".

Un dels paràgrafs més colpidorament descriptiu de la seva estada al Camp de Vernet d'Arièja és sens dubte aquest:

"He recibido tu foto, a pesar que se nota en tu semblante las huellas de sufrir, para mi eres la mujer más bonita y buena. Amor mío, si supieras como estoy viviendo entenderías mi desánimo. Yo, a pesar de ser amante de la libertad vivo sin ella, como un pájaro en su jaula; como un ser malvado o un perro sarnoso que la humanidad se aparta de ellos por miedo del contagio. Estoy en Francia pero no he visto nada, solo alambradas y soldados que te vigi-

³ AGUIRRE HERRÁINZ, Pablo (2012).

⁴ Aub és detingut per la policia francesa durant el mes d'abril de 1940 a causa d'una denúncia anònima per ser activista comunista i jueu. Primer és internat a l'estadi de Roland Garros i uns dies més tard traslladat al camp de concentració de Vernet d'Arièja. Gérard Malgat va escriure les vicissituds d'aquest intel·lectual en la seva obra *Max Aub y Francia o la esperanza traicionada*.

⁵ La descripció més detallada, el relat més descarnat el podem trobar, precisament, en els textos de dos escriptors que publicaren (molts anys després) el seu record d'aquells dies. El primer, de l'autor que ja hem mencionat, Max Aub, amb el títol de *Manuscrito cuervo. Historia de Jacobo*, i el segon, d'Arthur Koestler, en el seu llibre *La escoria de la Tierra*.

lan. Llevo unos pantalones rotos por todos sitios; si me vieras, al lado de los pobres harapientos, ellos parecerían unos señores...”

En Vicenç abandona el camp de Vernet en data de 30 de juny de 1939 amb destinació a Mailly.

El principi d'un llarg camí: Mailly-le-Camp

A finals de juliol de 1939, França ja ha decidit que ha de trobar la manera d'aprofitar la potencia física de tots aquests homes joves que no poden o no volen alimentar, molts d'ells amb habilitats professionals importants. L'allau que havia suposat la retirada i l'exili forçós de tants defensors de la República va fer pensar a les autoritats franceses que podien usar els homes joves com a mà d'obra i, per tant, l'estiu de 1939 publiquen un decret en virtut del qual els patrons agrícoles o industrials poden anar als camps a buscar treballadors amb la sola condició de donar-los alguna cosa per menjar i no deixar-los moure del lloc de treball. El propi Govern francès va crear les Companyies de Treballadors Estrangers (CTÉ), destinades a reforçar elements de defensa militar. De manera especial els van enviar a reforçar els elements situats a la frontera belga, a la frontera italiana, a la Línia Maginot (a la frontera franco-alemanya) i a un oleoducte que havia de creuar el Canal de la Mànega i que era conegut com *Pipe-Line*.

Només quedaven obligats a acceptar aquestes destinacions els homes entre vint i quaranta-vuit anys, estrangers sense nacionalitat i peticionaris d'asil. Acabaven de convertir els homes joves en una potencia gratuïta de treball, amb la promesa que si hi treballaven tres anys podrien sol-

licitar la residència legal al territori francès. És aquesta norma la que situa en Vicenç Bachs a Mailly-le-Camp, en la Companyia de Treballadors núm. 77. La primera destinació d'aquesta companyia serà el Departament de la Xampanya-Ardenes, on des de l'any 1902 hi ha una gran instal·lació militar que serà destruïda, més endavant, en els combats d'aquesta gran guerra que està a punt de començar.

A les companyies de treballadors estrangers

L'esgotador treball a què s'obligava els components de les Companyies de Treballadors⁶ Estrangers, la manca d'equipament per a aquelles jornades de treball obligat i el clima de pre-guerra que es respira a l'ambient, aconseguen que, tot i que ells són els menys informats, s'acabin plantejant en un moment o altre el que fa el Vicenç en la carta datada el 17 de setembre de 1939 des de Mailly-le-Camp (Aube, Gran Est). Deixa escrit en una d'aquestes converses amb la seva esposa Rosa que ha adoptat la decisió de retornar, que s'acollirà a la propera crida per a repatriació que es faci en aquella Companyia: “He decidido regresar a tu lado, no tengo nada en mi consciencia que me acuse porqué solo mi buena fe ha sido explotada y así lo he comunicado a las autoridades francesas”.

Sempre he trobat expressions d'aquesta mena en totes les cartes d'exili d'aquella època; em sembla que puc afirmar que era inevitable; que mai van pensar que, després de combatre a la Guerra Civil, haurien de viure penalitats d'aquesta mena.

La major part dels treballadors estrangers de la frontera amb Bèlgica

⁶ En el remitent hi consta: 77ème Compagnia Travailleurs Espagnols

van ser els primers presoners dels nazis quan van envair territori francès. Una autèntica irresponsabilitat dels comandaments militars i del Govern francès. A la primera gran batalla, la de Dunquerque, van tenir moltes dificultats a evacuar les seves pròpies tropes i van abandonar a la seva sort els treballadors estrangers, quasi tots espanyols republicans, joves que creien en la democràcia i la llibertat i que van ser traslladats pels alemanys a camps de presoners previs als stalags.

Però la 77a Companyia havia estat traslladada a Rambervillers (Vosges, Gran Est), una població a la falda dels Alps, abans de l'arribada de la Wehrmacht (la força de defensa) de Hitler, com a suport per als que intentaven culminar la inútil bogeria de la Línia Maginot. Vicenç s'oblida de la seva petició de retorn i s'adona que són peces útils a disposició d'una estratègia que els sobrepassa i que desconeixen: "Hoy estoy aquí y mañana puedo estar a muchos centenares de kilómetros, más lejos todavía; voy acostumbrándome a

86

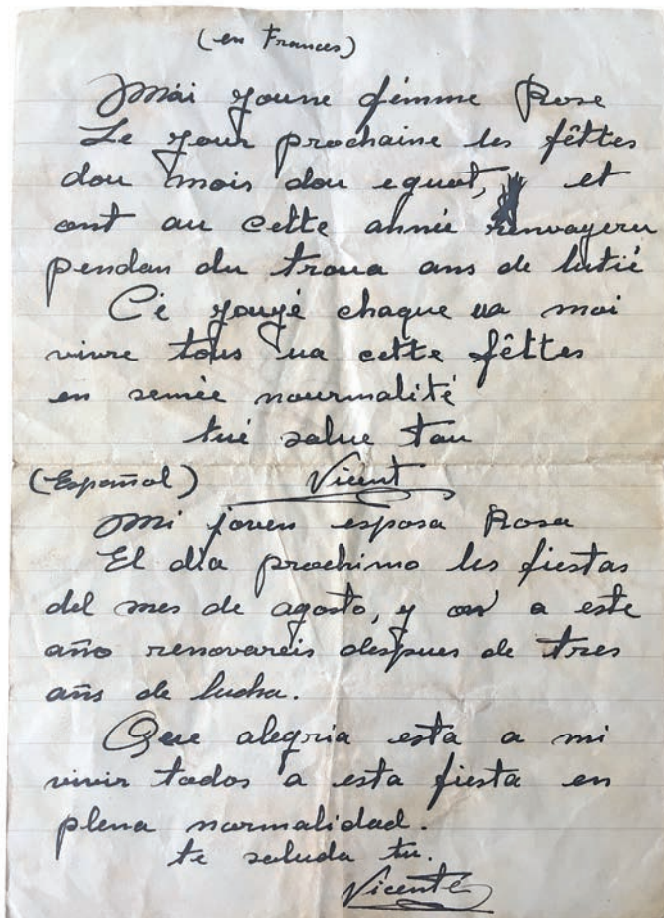

Figura 2. Fragment d'una carta a la seva esposa escrita en llengua francesa i, a sota, en espanyol. Font: família Bachs.

esta vida de sufrimiento y aventura”, escriu el dia 17 d'octubre de 1939.

Relata que des que estan a la CTE els donen més menjar i no passa la gana que els feien passar al camp de concentració de Vernet d'Ariège. També explica que els permeten anar a la petita ciutat on uns mestres voluntaris els donen classes de francès i els expliquen coses de la zona.

El mes de novembre de 1939, en la seva correspondència, inicia el que anirà convertint-se en metodologia i que suposa una decisió vital de no tornar a Espanya mentre hi hagi una dictadura militar. Probablement la millora de condicions en aquesta població allunyada de les fronteres el fa recuperar el miratge que França no viurà una nova guerra com la que ells han viscut i han perdut.

Ha decidit quedar-se a França i no pot ni vol renunciar a viure al costat de la seva dona Rosa i el seu fill Jordi. Per aquesta raó, els ha d'ensenyar la llengua que hauran de parlar quan es reunixin amb ell. Cal pensar que en la data que comença les seves lliçons de francès encara no s'havia produït la invasió nazi a França i, per tant, creia que quan aconseguís sortir de la CTE podria viure en una democràcia, encara que fos una democràcia amb moltes limitacions i encara que fos la democràcia que els maltractava. Així doncs comença a ensenyar a la seva esposa vocabulari i expressions de la llengua francesa; la primera que li ensenya és *beaucoup de pluie*, és a dir “molta pluja”, que és el que més problemes els provoca en aquell indret sense un sostre impermeable, sense roba ni sabates adequades.

En una altra carta d'aquell mateix mes de novembre de 1939, des de la Companyia de Treballadors Espanyols a Rambervillers, comunica a

la família que també hi ha un capità de l'exèrcit de la Segona República que havia treballat molts anys a Mollet del Vallès, sense especificar-ne el nom, i queda clar que procura que no li falti el més bàsic.

Una tarda els deixen anar al cinema de la població i els diumenges juguen a futbol entre ells als afores del camp. És una de les millors etapes del Vicenç a França.

“Me gustaría estar a vuestro lado para salir de paseo y sentirte hablar como lo hacia siempre, con aquella gracia, con nuestro pícaro Jorge [...] Los recuerdos de nuestros días felices me ayudan a sobrellevar los obstáculos y días difíciles de esta situación que no veo llegar a su fin [...] Me cae la baba cuando me cuentas cosas de nuestro hijo y me enorgullece teneros como mi familia”.

Pel que fa a companys i coneguts, esmenta sovint dos noms, Salvi i Lanort, i envia records a les seves esposes com si es referís a persones properes, probablement de Mollet, sense que s'arribi a confirmar cap altra dada.

El mes de desembre d'aquell mateix any explica que han sortit uns trenta internats d'aquell CTE a treballar a l'exterior i s'imagina com ha de ser tornar a sentir la llibertat. Fa plans per viure en una pensió i tenir un horari laboral com qualsevol treballador francès: “Piensa, vida mía, que ahora más que nunca tengo fe en el porvenir [...] Tus letras lo son todo para mi. Yo procuraré hacerte llegar mis letras con el más pequeño intervalo posible, como prueba de mi aprecio a mi bella morenita, la que quiero tanto”.

Quan escrivia aquestes cartes, complia trenta-tres anys i anava a unes classes de francès que els feien alguns voluntaris del poble de Rambervillers: “...Y yo, como comprenderás no faltó

a ninguna clase, pues estoy muy adelantado y ya sé hablar un poco. Entiendo a los franceses y me deajo entender”.

Des de Rambervillers aconseguí contactar amb uns cosins que viuen a Buenos Aires i en una ocasió confirma que li han enviat 224 francs per comprar-se el més necessari per passar l’hivern, ja que les seves condicions continuen essent molt precàries encara que els hagin donat calçat usat procedent de l’exercit francès.

A l’hospital

Quan arriba el fatídic any 1940, que per a França, Europa i el món és l’any de l’expansió nazi i de la incapacitat francesa de defensar els seus propis soldats en els fronts de guerra, tot i que és l’any de l’arribada massiva de catalans i espanyols als stalag alemanys —que seran el preàmbul dels camps d’extermini—,

la petita història de Vicenç Bachs gira al voltant d’un assumpte més personal. Estrena aquell any amb una carta del 28 de gener encapçalada per un: “A mi inolvidable esposa Rosa” i és per aquesta carta que sabem que ha començat l’any 1940 ingressat a l’Hospital de Sant Dieu, amb febre molt alta, diagnosticat de pneumònia. Parla del temps que feia allà, al Camp de Treballadors Estrangers: “Tumbado sobre un poco de paja, dos mantas deshilachadas y 28 grados bajo cero”.

En l’estada a l’hospital ha preparat uns exercicis molt senzills destinats a seguir l’ensenyament de la llengua francesa a la seva esposa, que els transcriurà en lletra petita al final de les cartes perquè s’ha d’estalviar paper. El seu projecte vital seguia essent quedar-se a viure a França i que el seu fill i la seva dona sortissin de

Figura 3. Carta escrita el febrer de 1940. Font: família Bachs

Francia 22 - 2 - 40

Muy apreciada esposa mia espero que al recibir de esta carta todos bien igual que yo en estos momentos.

Despues de unos dias sin escribir como la pluma para decirte en donde me encuentro, que por cierto estoy bastante bien pues no puedo quejarme de mi suerte.

Durante el viaje he tenido la suerte de pasar por Znamburgo que por cierto es una capital muy hermosa, pero esturimos poco, ya que tuvimos que seguir atraves de Alemania Lorena asta nuestro destino.

Pues aqui hace mucho frio apesar que ya habia nieve, dia siguiente volvio a caer y pues se puso medio metro, a sabemos todavia el trabajo

frances que me llevan en donde se habla Aleman.

Buena esposa mia voy a terminar clavando muchos recuerdos para mis padres los tuyos mis hermanas y miles de besos a nuestro querido hijo y por ultimo te recibiras de este que mucho te quiere y mucho te recuerda besos y abrazos.

Vicenç

Mi nueva direccion es la que sigue

77 rue Compagnie
Travailleurs Espagnols
Sector Postal 100
Aure Armis

l'Espanya sotmesa a la dictadura del general Franco.

Totes les cartes contenen la mateixa tendresa. Expliqui el que expliqui, per exemple que s'ha hagut de gastar els diners que li van enviar des de Buenos Aires en un "purificante" perquè després de sortir de l'hospital s'ha omplert de butllofes, que no havia vist mai, a les mans i als braços. No per aquestes butllofes s'oblida de deixar constància escrita d'aquest vincle d'amor que l'uneix als que ha deixat a Mollet del Vallès: "Lo feliz que seré cuando pueda abrazaros y ver por mis propios ojos las travesuras de nuestro hijo y pueda recibir las caricias de mi bella morenita. ¿No te parece que felices seremos entonces, amor mío?".

El dia 10 de febrer de 1940 els escriu dues cartes; a la seva esposa, per explicar-li que han rebut ordres de "avanzar bastante más adelante", i al seu fill Jordi, fent broma sobre els penellons. El seu fill a Mollet es queixa de les molèsties que li provoquen, i el seu pare, des de lluny i en una població de muntanya, amb nevades freqüents, sense equip que el protegeixi, intenta que el fill accepti els penellons com una normalitat.

Aquestes cartes i a partir d'ara totes les que escriurà, les encapçala "Madame Fransi" i incorpora un paràgraf escrit en francès. Primer com a postdata, després entremig d'altres paràgrafs.

"Santé et boune chance que moi resté tres bien là aujourdhui..."

A la Línia Maginot

Quan havia dit "avanzar bastante más adelante" es referia a la seva darrera destinació coneguda: l'envien als treballs obsessius que França va destinar a finalitzar la més gran i inú-

til defensa militar, coneguda com la Línia Maginot, concretament a la zona d'Aux-Armés, a Alsàcia.

Allà, els enviaran a una pedrera per obtenir material necessari per acabar la faraònica i anacrònica Línia, basada en una idea caduca de la guerra i ben coneguda pels alemanys, ja que en els dotze anys que va durar-ne la construcció van tenir temps d'obtenir tots els detalls constructius del projecte i situar tots els espies necessaris, fins al punt que van aixecar la línia paral·lela a la Maginot en territori alemany.

Dissenyada per un enginyer i veterà de la Primera Guerra Mundial, que va arribar a ser ministre de Defensa, se'n va iniciar la construcció el 1928. Molts comandaments i estratègies militars ja la van comparar llavors a la Gran Muralla xinesa i a les fortificacions medievals. Ara, amb la perspectiva dels anys, podem afirmar que va ser un colossal error i una destinació molt equivocada dels recursos disponibles. Transcorre per més de quatre-cents vint quilòmetres de frontera francoalemanya, hi ha cent vuit grans fortificacions subterrànies concebudes com a complexos militars i comunicades per tren subterrani entre elles. Si considerem les construccions de la frontera italofrancesa i algunes defenses de la frontera luxemburguesa, podem considerar que la llargària serien uns set-cents vint quilòmetres. Habitacions, cuines, infermeria, quiròfans, oficines postals i molta artilleria. La part que sobresurt són búnquers que permeten l'encaix de grans canons, alguns d'ells amb un grau de moviment molt limitat per la seva pròpia cuirassa gegantina.

En alguna de les cent vuit grans fortificacions de formigó i acer de la frontera francoalemanya, s'hi van arribar a construir nou plantes soterrades

Figura 4. Les municions d'entrada a Ouvrage Schoenenbourg segueixen la Línia Maginot d'Alsàcia. Font: John C. Watkins V (Wikimedia Commons).

de grans dimensions. No s'ha pogut arribar a calcular quant va suposar de despesa militar la gran obsessió d'André Maginot i els presidents que van donar-li suport. André Maginot, ex-combatent de la Primera Guerra Mundial, ferit en el front, amb seqüel·les importants i convertit en heroi, nomenat Cavaller de la Legió d'Honor i ministre de Guerra en diferents períodes, molt favorable a la construcció de fortificacions i convençut que les línies estàtiques eren la millor defensa. Va morir l'any 1932 però el projecte havia adquirit popularitat i s'havia estès la idea que era imprescindible fortificar la frontera amb Alemanya.⁷ Es calcula que uns seixanta mil exiliats

espanyols van treballar en els acabats d'aquesta gran fortificació, fonamentalment en les pedreres.

“Salimos un grupo. Nos llevaron a un hospital, nos dejaron en pelotas, nos desinfectaron. Con ropa limpia tomamos el tren en la dirección destinataria. Durante el viaje tuvimos que hacer tres cambios de tren. Durante el viaje enfermé de nuevo de los pulmones y por ello me hallo en otro hospital. Está a unos cuatro kilómetros de donde está la Compañía [...] Ahora que aprendíamos francés, han decidido llevarme donde se habla alemán [...]”.

Aquesta és la manera que el Vicenç ens indica que el traslladen a Alsàcia, a l'extrem nord-est, inclosa en la regió

⁷ Biografia d'André Maginot. Victor Moreno i Maria E. Ramírez (2001)

del Gran Est, on Estrasburg n'és la capital. És una franja de territori en què, després de deixar de ser comtat prussià, s'incorporà a França amb el Tractat de Pau de Westfàlia. Posteriorment, després de la guerra francoprussiana de 1870, fou incorporada a Alemanya pel Tractat de Frankfurt; però quan va acabar la Primera Guerra Mundial, el 1918, fou novament incorporada a França. Durant la Segona Guerra Mundial, quan Hitler conquerí França, va declarar que Alsàcia era germànica i la va annexionar al Tercer Reich. En el Tractat de Yalta (1945) es retornà a França. Els habitants d'Alsàcia conserven l'alemany com a llengua pròpia. “[...] Ahora estamos en un Departamento que hablan alemán, para decir señorita dicen “foilen” y para decir no “nich” y buenos días lo hacen muy complicado, “gute nacht”. Si algun día volviera a España no sabré español, ni francés, ni alemán, ni nada; hablaré una especie de pupurri [...]”.

L'han aprofitat a la frontera franco-alemanya, està hospitalitzat per problemes respiratoris però la seves cartes vessen amabilitat i tendresa quan es refereix a la seva esposa i fill: “[...] Si recibo el paquete, lo primero que sabré és que ha pasado por tus bellas manos [...] Veo que nuestro hijo te hace reir con sus palabras inocentes y llenas de picardía y cariño [...] Cuando me faltan tus cartas, me entra un pesimismo atroz; cuando un hombre ama con sinceridad todos los sentimientos de que pueda pasarte algo malo, me atormentan...”.

En aquesta nova destinació de la 77a Companyia de Treballadors Estrangers els tracten millor i els deixen jugar a futbol, una de les seves passions malgrat els problemes respiratoris i la seva addicció reconeguda al tabac, un dels únics consols de tots aquells temps de

dificultat indescriptible. “[...] Aquí nos miran con respeto y simpatía (muy distinto a cuando llegamos), pues lo que habíamos dicho que passaria, lamentablemente, está pasando [...]”.

La relació amb els habitants de les dues poblacions que menciona, Haguenau i Hunsbach (Baix Rin, Gran Est), és bona. Estan ajudant a construir la Línia Maginot i els veuen com uns defensors d'una França lliure, com un escut contra el nazisme, que és una amenaça cada dia més real. El terrible hivern de 1939/1940 comença a quedar enre en aquestes cartes del mes d'abril, el paisatge el descriu amb tota mena d'adjectius grandiloqüents: “Paseo por los bosques, deberías ver estos bosques; jamás havia visto unos árboles tan preciosos como estos. Las casas tienen un entramado de madera y los ríos y canales sirven para pensar cuentos para nuestro amado hijo Jorge [...]”.

A Alsàcia: paisatges de guerra

El trasllat a Alsàcia, prop d'on es construeix el fort de Wissembourg de la Línia Maginot, és la resposta negativa a la petició de ser repatriat i “assumir les conseqüències dels seus actes”. En les cartes d'aquesta primavera apareix sovint el pensament que és un mal pare i es capfica pensant què pensarà el seu fill Jordi del seu pare absent, que no el va ajudar a aprendre de lletra ni a jugar: “No querrá conocerme, me odiará, todos le dirán que soy un hombre malo, incluso los que conocen mis circunstancias y el mundo seguirá su marcha como si no hubiera sucedido nada”.

Les cartes d'aquesta època, en què les autoritats franceses es temen una invasió alemanya, estan datades a “Francia”, sense especificar el lloc concret, i indica a la seva esposa que no escrigui el nom de la població ni

del departament, només el sector postal que els ha estat assignat: el 390.

En les cartes del Vicenç van apareixent les decisions de les autoritats franceses en aquells moments greus de l'evolució del que serà la Guerra Mundial a Europa. El Govern francès, aleshores presidit per Paul Reynaud, ha pres la decisió de pagar un sou als components de les CTE i escurçar el termini de treball en aquestes companyies per poder sol·licitar la residència legal a una França que està a punt de desaparèixer. El mes d'abril de 1940 decideix que dos anys de serveis en aquestes companyies seran suficients. La norma va dirigida, sobretot, als refugiats republicans joves, esclavitzats des que van arribar, descontents i maltractats fins aleshores. Però ara, que ja és massa tard, han decidit tractar-los millor i afavorir-ne la posterior inserció en la societat francesa. Als homes d'edat superior a quaranta-nou anys, a les dones i nens, insisteixen a repatriar-los, i als camps del sud encara hi ha moltes persones vivint en condicions inhumanes.

El dia de Sant Jordi de 1940 escriu: "Sabemos que ahora solo nos falta un año para terminar nuestra vida de refugiados y poder pasar a la vida civil francesa y entonces trabajar libremente" i recupera el seu somni de reagrupar-se i viure junts en aquests nous paisatges que ha descobert: "Lo único que me falta es que tu, junto con nuestro hijo podais venir a mi lado, aquí en Francia. Podremos reclamaros y este día será una gran alegría tenerte a mi lado. Aquí en Francia tienes muchas más posibilidades de ganarte la vida[...] Paciencia morenita mía, que yo haré todo lo posible para que tu puedas venir a mi lado y cuando vuelva del trabajo podré abrazaros".

A principis d'abril de 1940, just abans que es produeixi la denúncia formal del pacte de no-agressió a Polònia, quan ja feia vuit mesos que havia estat envaïda, el *Wehrmacht* de Hitler va envair Dinamarca per la seva ubicació geoestratègica: malgrat la declaració explícita de neutralitat i la reducció del seu exèrcit, Dinamarca es trobarà immersa en el conflicte. Hi seguirà la invasió dels Països Baixos, sembrant el terror, la persecució de determinats col·lectius i la mort arreu. El Vicenç encara insistirà una vegada més en aquesta idea de viure junts a França: "Debido a que he firmado unas fichas para quedar-me en Francia, tu tienes que hacer lo posible para venir aquí conmigo. Tengo dinero que lo guardo sólo para cuando podamos vivir felices. Tanto tu como yo llevamos lo bastante y nos toca algo de felicidad [...] Estoy seguro que tu amor hacia mi es el mismo que el día que nos juramos amor eterno, hoy que estoy lejos de ti es cuando más te necesito y más siento un fuerte cariño hacia ti. [...] Recuerdo tus brazos arrollados en torno a mi cuello, me daban aliento y placer en la vida [...] Lo siento por la familia pero tienen que comprender y ayudarte en esta empresa".

Però la Segona Guerra Mundial en territori francès va fent-se inevitable i aquests homes que ja van viure la Guerra Civil espanyola, que fa quasi un any i mig que viuen en condicions indescriptibles, s'adonen que les notícies que arriben de Dinamarca són campanades a mort. Les cartes adquireixen un altre to i tenen uns altres continguts. Només algunes referències als difícils moments i des del greu perill que corren mantenen la serenitat necessària per tranquil·litzar els receptors de la seva correspondència: "El peligro que en estos momentos

nos cierne. [...] Las cosas estan más serias de lo que vosotros os podeis imaginar y nosotros lo vivimos muy cerca esta hora trágica de lucha en Europa entera, masacrando a estos pequeños pueblos que vivian felices, invadiendoles sólo por el odio”.

Llegim-ne més fragments:

“Ahora con el franqueo militar no será necesario que pongamos sellos y no tendremos tanto gasto [...] Dentro de unos días estaré completamente negro, como trabajo en la pedrera; el trabajo es un poco duro, pero me encuentro fuerte [...] Trabajo a unos ocho quilómetros del campo”.

Aquestes són les referències que fan pensar que les darreres setmanes a França les va passar a Hunspach, una població amb una pedrera que subministrava material per poder acabar la gran fortificació de Schoenenbourg de la Línia Maginot, la primera a ser bombardejada pels alemanys. Els francesos els havien militaritzat i malgrat que cada vegada era més evident que els nazis intentarien entrar per la frontera belga, seguien entregats a acabar la més gran i inútil construcció militar.

Ara que sabem la progressió dels fets ens costa entendre-ho, però si fem l'esforç de posar-ho en context, el Vicenç ens relatava els dies millors des que havia marxat a l'exili, des d'aquella ignominiosa estada al camp de Vernet d'Arièja. Formava part de l'exèrcit francès, els alimentaven i vestien correctament; els respectaven. Era primavera, feia una bona temperatura i el paisatge que els envoltava era ple d'aigua transparent i tenia tots els colors del verd. Encara no hi havia cap front de guerra proper. “Tenemos un cocinero va-

lenciano que hace arroz con alguna patata, al estilo de Valencia, y el sargento ha conseguido una gramola maleta y su mujer ha comprado tangos de Gardel, melodias de Arrabal, Carmelita Auber. Nos ayudan a pasar los interminables días”.

Aquell mes de maig, el dia 24, feia sis anys que s'havia casat amb la Rosa Fransí i el record d'aquesta celebració tan sentida el fa recuperar per uns dies els seus plans de viure junts a França tan aviat com sigui possible. Semblava que amb les notícies de la invasió de Dinamarca ho hagués oblidat, però es mantindrà ferm en el seu somni d'una nova vida lluny de l'Espanya franquista: “Este mes me acuerdo de algo bueno. Seis años han pasado. Qué recuerdo! Qué tiempo tan feliz!”.

Torna a insistir que faci els exercicis de francès: “No debes tener miedo, pues el francés pronto se aprende y con las cuatro cosas que te he enseñado puedes defenderte durante el viaje. Yo lo hablo bastante bien y leo el periodico y algún libro que me dejan los soldados [...]. Son muchos más los años que pasaremos juntos que separados y si uno aspira la felicidad, acepta el sacrificio corto [...]. A menudo imagino el día que nos podremos de nuevo abrazar, y me hace la ilusión de nuestra luna de miel”.⁸

A partir del mes de juny de 1940, el ressò de la guerra es fa notar més a les cartes del Vicenç. S'hi observa una barreja estranya de neguit i d'esperança: “Me satisface que sigas las noticias de la prensa; quizás estés más enterada que yo mismo [...]. Me cuentas tu temor por mi y no quiero que te atormentes [...]. Yo estoy bien y al final de esta tendrá que haber solución para todos. [...] Las familias volveran a re-

⁸ Carta datada el dia 25 de maig de 1940, a França, sense localització concreta.

unirse y se entrará en otra era de paz para muchos años. Volveremos a reunirnos, tengo más esperanzas”.

En la penúltima carta, datada el 2 de juny de 1940, ja parla d'avions sobrevolant el campament: “Nosotros por las noches oímos volar pajaros raros [...]. Lo que temo es que vosotros volváis a los tiempos de guerra y yo no pueda protegeros [...]. Si perdemos la comunicación no temas, ten confianza que después de esto malo vendrá lo bueno[...]. Yo veo que todo esto que parece muy oscuro, es para que después la humanidad pueda vivir tranquila [...] pues algún día los que van muy adelante tendrán que ir mucho atrás, pues muy grande es Europa para pasar bajo un solo hombre.”

L'última carta

Les unitats cuirassades alemanyes van travessar la regió boscosa de les Ardenes i des del 5 de juny de 1940 van començar a rodejar per tots dos costats la Línia Maginot. Itàlia també va declarar la guerra a França el dia 10 de juny. Hitler va ocupar París el dia 14 de juny. El dia 17 de juny, el mariscal Pétain, després de comprovar que tenien raó les veus que asseguraven que les fortificacions fixes ja no servien per a les guerres modernes, va demanar un armistici, que es va signar el dia 22 de juny. Per a l'eix feixista italoalemany va ser una victòria espectacular.

Una part molt important de joves republicans catalans i espanyols procedents dels camps de concentració del sud estaven en les Companyies de Treballadors Estrangers treballant en la construcció d'unes defenses mal

planificades. Van ser els primers en caure presoners dels nazis.

El dia 11 de juny de 1940, Vicenç Bachs i Vilà va escriure la seva última carta i miraculosament encara va arribar a la Rosa, unes setmanes després. Van ser les seves darreres paraules. Tenia trenta-tres anys i el seu fill Jordi ja en tenia cinc.

“Madame Fransí, nuestro hijo veo que estuvo bastante enfermo. Debo leer tus cartas como un parte de guerra, buscando la verdad entrelineas. Estoy seguro de que ha sido mucho más grave de lo que me cuentas. Sé que lo has cuidado y sé que no me mientes cuando dices que ya esta curado. En cada letra tuya veo más desespero, pero debes tener serenidad. Los tiempos malos aún no pasan y en estos momentos uno tiene que tener más sangre fría.

El día que pueda abrazarte me volveré loco de alegría, pues sueño tanto contigo, mi vida, que no puedo cuantificarlo. Unidos en un estrecho abrazo podremos pasar el resto de nuestra vida que ha sido hasta ahora llena de obstáculos y de amargo dolor; pero tengo el presentimiento de que pronto podremos gozar de esta vida feliz.

La radio ha dicho que otra nación⁹ se ha metido en guerra y yo siempre temo por España y me inquieta vuestra suerte. ¡Ojalá que respetaran su neutralidad!¹⁰

Tenemos que trabajar mucho porque el momento lo requiere, pero para escribir a mi morenita siempre saco tiempo, ¿verdad que tu también lo harías, mi vida?

No temas por mí. En estos momentos dónde yo estoy hay tranqui-

⁹ Es referix a Itàlia.

¹⁰ Fins i tot els que havien combatut el franquisme eren conscients que Hitler i Mussolini junts farien barbaritats superiors.

lidad y si llega el momento que se “esgarria” el gallinero tendremos que hacer como los demás, no nos viene de una, ya estamos acostumbrados.

Si llegara el día que nos podamos abrazar sabrás de mi propia boca todo lo que hemos hecho. Será una historia difícil de creer, pues parece una cosa fantástica, pero es bien realidad.

Miles de besos”.

Petons perduts

Analitzada la cronologia dels combats, estic segura que quan en Vicenç enviava per carta aquests milers de petons, ho feia amb una remor de guerra i amb estellades de canons i de bombes a l'horitzó. És possible que els seus superiors els convidessin a escriure una darrera nota. En Vicenç hi va fer servir les mateixes expressions dolces cap a la seva esposa que hem vist a totes les cartes anteriors i va somniar sincerament en el retrobament amorós. Per això he cregut que aquesta darrera carta calia reproduir-la íntegrament.

El sistema de classificació de la repressió nazi tenia a les seves mans un grup molt nombrós de republicans vençuts¹¹ i els va obligar a identificar-se amb un triangle blau cosit en lloc visible, que significava “sense pàtria”. Si havien fugit de la seva, si no eren francesos, ni alemanys... eren apàtrides i per aquesta raó se'ls afegiria a les llargues cues que omplien primer camps de presoners, després els camps de selecció anomenats *stalag* i, finalment, els camps d'extermini.

La Creu Roja Internacional va notificar molts anys després a la Rosa Fransí, que havia deixat de rebre car-

tes d'amor del seu Vicenç, que segons constava a les dades de registre del camp d'extermini de Mauthausen, hi havia entrat el dia 27 de gener de 1941 i se li havia assignat el número 5821. Segons aquest mateix registre, arribava al camp procedent de l'*stalag* XI-B. No hi ha constància ni dels camps de presoners ni del que van arribar a fer-li durant els set mesos que havien passat des de la seva probable detenció. Potser va viure amagat en aquells boscos que tant li agradaven; o potser, molt més probable, va estar en el centre de presoners de Struthof-Natzweiler, on van empresonar els que s'oposaven a la “ger-

Figura 5. Aquest número correspon a un altre pres català a Mauthausen, Jacint Carrió. Font: Arxiu Comarcal del Bages. Fons Jacint Carrió i Vilaseca.

¹¹ Es considera que deu mil deportats als camps d'extermini eren republicans espanyols que s'havien exiliat l'any 1939 fugint de les represàlies franquistes. El comboi 92 és un dels primers que va omplir Mauthausen i anava ple d'aquests “apàtrides”.

manització” d’Alsàcia i alguns soldats francesos. Aquest camp de presoners, poc conegut, poc estudiat, no va tenir registre fiable el seu primer any de funcionament.

Una vegada en el camp de Mauthausen, hi va trobar als altres molletans: Joan Molins, Pere Cuyàs, Antonio López i Joan Tura. Cap d’ells va sobreviure.¹²

Només dos mesos després d’arribar al camp de Mauthausen, Vicenç Bachs i Vilà fou traslladat a l’annex de la mort, d’on no en retornava ningú, anomenat Gusen. Tots van morir a Gusen en dates posteriors al Vicenç. Els dos Joan, el 23 d’octubre, i el Pere, la vigília de Nadal d’aquell terrible 1941.

La data registrada de la seva mort és el 7 de juliol de 1941. Llavors tenia trenta-quatre anys i era el més gran de tots els molletans deportats.

96

Desconeixem les circumstàncies exactes de la seva mort i dels patiments infringits i quasi preferim ignorar-ho.

L’alliberament d’aquest camp, el dia 5 de maig de 1945, per les tropes aliades (fonamentalment nord-americans), posà en evidència els horrors que s’havien viscut entre aquelles parets altes i els filferros electrificats. Hi havia supervivents que van explicar-los el mal total que va ser l’holocaust. Els supervivents, i també les víctimes, eren de diverses procedències, professaven religions diferents, eren d’ètnies plurals però havien resistit el mateix horror i s’havien ajudat. Ens van voler fer arribar fins als nostres dies el seu llegat en forma de desig de no malmetre aquesta fraternitat.

Amb el relat de la vida que el Vicenç ens descriu a les seves cartes i de la memòria de qui encara el recorda he volgut aportar una mica més de consciència del que va suposar la diàspora dels que defensaren la Segona República des de posicions diverses.

El seu llegat: un jurament

El 16 de maig de 1945, onze dies després de l’alliberament, els comitès de presos que havien establert sistemes per sobreviure van redactar i signar, però sobretot es van comprometre a complir fins els darrers dies de les seves vides un jurament.

El signaven els comitès de Bèlgica (Comitè Franco-Belga), Alemanya (Deutsches Komitee), Itàlia (Comitato Nazionale Italiano), Iugoslàvia (Jugoslovenski Odbor), Àustria (Österreichischer), Espanya (Comité Español), Hongria (Magyar Bizottság), Polònia (Komitet Polski), Rússia (Russkij Komitet), Albània (Délégué pour les Albanèses), Holanda (Délégué pour les Hollandais), Suïssa (Suisses Der), Luxemburg (Der Delegierte für Luxembourg), Romania (Délégué pour les Roumains) i Txecoslovàquia (Ceskoslovensky Narodni Vybor Revolucni).

“A la fi, les portes d’un dels camps més terribles i temibles, el més sanguinolent, s’obren: les del Camp de Mauthausen. Agafarem camins cap a totes les direccions d’aquesta Europa ferida i tornarem lliures als països que s’hagin alliberat del feixisme.

Els presoners que no fa gaires dies encara érem amenaçats de mort pels botxins feixistes, expressem el nostre

¹² Joan Molins i Joan Tura serien els primers molletans a arribar al camp de Mauthausen, el 9 d’agost de 1940. Situat en territori austríac, prop de Salzburg i d’una pedrera de granit, aquest camp passaria a la història com la més poderosa arma d’exterminar massivament.

reconeixement sincer i profund, des del fons del nostre cor, a les nacions aliades victorioses que van alliberar-nos i saludem a tots els pobles que han pogut recuperar la llibertat.

La nostra estada d'anys en aquest Camp, ens ha ensenyat a valorar molt més la fraternitat dels pobles. Fidels a aquest valor, el convertim en el nostre ideal i jurem mantenir el nostre esperit de solidaritat i unió dels pobles per continuar la lluita contra l'imperialisme i el fanatisme.

El món ha estat alliberat de l'amenaça hitleriana gràcies a l'esforç comú de molts pobles i gràcies a aquest esforç fraternal ens ha estat retornada la nostra llibertat. Mai la llibertat havia estat tan desitjada per les persones i les nacions.

La pau i la llibertat són la garantia de la felicitat dels pobles i són el fonament sobre el qual cal construir un món nou que treballi per la justícia social.

L'únic camí és la col·laboració pacífica de les nacions i dels pobles. Reconquerida la nostra llibertat i la de la majoria dels nostres països, volem guardar per sempre més la solidaritat internacional que hem trobat en la foscor; especialment en els que no han pogut creuar la porta de sortida i restaran per sempre en la ignomínia d'aquest lloc.

Recollit amb el dolor més profund aquest ensenyament, pretenem caminar sempre per un camí comú, el camí de la llibertat indivisible de tots els pobles, el camí de la mútua comprensió, el camí de la col·laboració en la gran obra de reconstrucció d'un món just i lliure.

No oblidarem mai els sagnats sacrificis que tots els pobles han fet per poder donar-nos l'oportunitat de reconquerir la vida i la felicitat.

A la sang vessada, als milions de vides segades, als sacrificis indescriptibles, a les immolacions per combatre el feixisme els jurem no abandonar mai la nostra tasca d'aconseguir una comunitat internacional vinculada fraternalment, sense més guerres. Als soldats caiguts en aquesta lluita que no han tingut ni un instant de treva, amb uniforme o sense, als nostres companys que no han pogut veure aquest dia, els dediquem el més bonic dels monuments: UN MÓN D'HOMES LLIURES. Ens dirigim al món sencer per demanar-los que ens ajudin i que no els oblidin."

Vicenç Bachs, l'expert en tints de Can Fabregas, i tots els altres que havien mort als camps d'extermini no van poder llegir-lo, però, havent llegit les seves cartes, estic segura que l'haurien signat i haurien estat militants en el seu compliment.

Context tràgic d'aquesta història d'amor

La Guerra Civil espanyola (1936-39) no va inaugurar l'exili com a fenomen històric però el va portar fins a la consideració de gran catàstrofe humanitària i va posar en evidència que darrere les muntanyes no sempre ens hi espera un món millor.

El segle XIX, per als catalans, ja havia estat el segle d'exilis: la guerra del Francès (1808-14) i les guerres carlines (1833-40, 1846-49 i 1872-76), així com els viratges polítics dels períodes liberals i absolutistes, amb les seves accions sectàries i venjatives, havien provocat tant exilis interiors com exteriors. Al començament del segle XX, la dictadura de Primo de Rivera (1923-29) també va ser un període de persecució per raons polítiques i algunes persones de la nostra ciutat se'n van haver d'anar a l'exili, com li va passar a Feliu Tura Valldeoriola.

L'acollida d'estrangers a la veïna França

Durant la segona meitat dels anys vint i la primera meitat de la dècada dels trenta del segle passat, França havia dut a terme un conjunt de polítiques que afavorien l'arribada de treballadors joves d'altres indrets d'Europa. L'any 1924 havia constituït la Société Générale d'Immigration per reclutar treballadors. Es calcula que l'any 1935 hi havien treballant i potser havien fet plans per residir a França de manera permanent uns 720.000 italians, prop de 420.000 polonesos i no menys de 250.000 espanyols.

Per aquesta raó, no s'ha estudiat en profunditat l'arribada d'exiliats durant la dictadura de Primo de Rivera o després de la proclamació de la Segona República Espanyola, l'abril de 1931, ni tan sols dels que hi va haver després dels Fets d'Octubre de 1934; França els va anar integrant sense dificultats en una de les economies dels vencedors de la Primera Guerra Mundial que necessitava mà d'obra.

Però a partir de 1935 ja comença a França un debat enverinat sobre els suposats efectes perversos de la immigració i l'arribada de persones estrangeres pels diferents passos fronterers dels Pirineus. Així doncs, quan va esclatar la Guerra Civil (juliol de 1936) per la sublevació d'una part dels comandaments militars que havien abraçat els principis feixistes que ja s'havien imposat a Alemanya i Itàlia, a França es produïa un debat públic sobre els límits de la immigració i la capacitat d'absorbir l'arribada de més onades migratòries.

Però l'any 1936 van travessar els Pirineus desenes de milers de persones grans que fugien del conflicte i els més joves d'una i altra ideologia que no volien incorporar-se als exèrcits en litigi, en cap dels seus dos bàndols; ni en l'exèrcit sublevat ni en

les llesves per intentar refer un exèrcit regular de la República.

El primer front que es veu superat per les tropes feixistes és el front del Nord. Arran d'aquesta primera gran derrota de la República, entre els mesos d'abril i octubre de 1937 i procedents de les zones d'Astúries, Cantàbria i Biscaia, es considera que van travessar els Pirineus per diferents ports de muntanya entre cent seixanta mil i dues-centes mil persones que se sentiren obligades a desplaçar-se cap al nord i que encendrien, encara més, el debat ja existent a la República veïna. L'exili cap a França procedent de la zona cantàbrica es va intensificar després del bombardeig per la Legió Còndor a Gernika el dia 26 d'abril d'aquell fatídic any 1937, el primer bombardeig aeri que tenia com a objectiu terroritzar la població no combatent, la que vivia lluny dels fronts.

El debat sobre l'acolliment de persones procedents d'altres països, i especialment dels que entraven pels Pirineus, va iniciar-se amb León Blum com a primer ministre francès, socialista i jueu, simpatitzant de la causa republicana i amb les respectives resistències poloneses i italianes. L'any 1935 va promoure amb d'altres partits d'esquerres (inclosos els comunistes) un Front Popular que va guanyar les eleccions de 1936. Fou el primer ministre jueu de França. Tot i haver impulsat el Front Popular francès, s'oposava a l'ocupació i col·lectivització de fàbriques i no va donar mai suport explícit al Govern de la República espanyola. Les seves polítiques van, però, aconseguir aplicar la jornada de quaranta hores, donar drets civils a la població àrab d'Algèria i nacionalitzar les indústries d'armes. El seu govern només va durar un any, ja que va haver

de dimitir per la gran contestació a les seves actuacions.

León Blum fou substituït per Camille Chautemps, del Partit Radical, ministre d'Estat amb el govern anterior. Si bé va intentar seguir alguns dels projectes del Front Popular, com ara la creació de la SNCF amb la nacionalització dels ferrocarrils, també fou sota el seu mandat que s'aplicà la repatriació obligatòria de tots els homes entre divuit i quaranta-tres anys refugiats a França arran del conflicte bèl·lic en territori espanyol. Molts es van amagar per evitar l'ordre d'expulsió. Va dimitir el març de 1938.

Aleshores, arribà al capdavant del poder executiu francès un altre líder radical, decantat clarament cap a les posicions de la dreta i de la premsa més conservadora, Édouard Daladier. En els seus al·legats públics parlava despectivament dels estrangers i va anar decantant l'opinió pública francesa a posicions d'animadversió cap als forasters. Alhora, semblava la llavor de rebuig cap als comunistes, els combatents del feixisme i més tard cap als jueus.

La guerra es decanta cap a la victòria feixista

A mesura que avançava la Guerra Civil a Espanya, les possibilitats de victòria dels defensors de la legitimitat de la Segona República eren més escasses i les circumstàncies a França anaven fent-se més inhòspites i difícils per als que volien refugiar-s'hi.

A finals de 1938 (quan les tropes franquistes desborden el front de l'Ebre), el president legítim del govern de la República espanyola, Juan Negrín, envia una petició formal al govern francès presidit per Daladier perquè accepti, en qualsevol dels territoris francesos, entre cent cinquanta

mil i dos-cents mil refugiats, persones civils que no havien participat en el conflicte armat. França va respondre que no podia acceptar-les i va proposar una zona neutral a la part sud dels Pirineus on poguessin agrupar-se els refugiats. Aquesta proposta fou rebutjada contundentment pel cap dels sollevats, el general Franco.

Quan s'acostava la fi de la Guerra Civil, s'acostava també un terrible conflicte entre estats i una crisi humanitària de magnituds desconegudes. Així doncs, el 28 de gener de 1939 va ser la data en què França es va veure obligada a obrir fronteres per la pressió dels centenars de milers de persones que constituïen la "retirada", per la pressió internacional i perquè l'aviació feixista no parava de bombardejar les fileres dels vençuts en retirada i les ciutats com Girona, Figueres i altres que es trobaven en el camí dels Pirineus.

Entre el 28 de gener i el 13 de febrer de 1939 es calcula que pels diferents passos fronterers van passar uns 470.000 refugiats¹³ que, sumats als que ja hi residien (alguns feia molts anys que hi treballaven i hi residien legalment), sumaven uns vuit-cents mil espanyols contra els quals es dirigien les pitjors desqualificacions per part del Govern francès, el seu exèrcit i les seves forces de l'ordre, guàrdia senegalesa inclosa, que acabarien contagiament la població francesa, que tenia l'ordre de no ajudar-los.

La Guerra Civil espanyola no s'havia acabat, encara resistia Madrid, i Negrín, després de comprovar que s'obrien les fronteres de l'Empordà, el Ripollès i la Cerdanya, va tornar a la capital de l'Estat. El front de Llevant ja no podia aguantar l'embat feixis-

¹³ Informe Mistler de 9 de març, utilitzat per Javier Rubio en el seu treball "La emigración de la guerra"

ta. Madrid va caure (28 de març de 1939) i els darrers dies d'aquell mes i els primers d'abril els que volien fugir de la persecució feixista ho farien pel port de Cartagena en direcció al nord d'Àfrica perquè sabien que no podien anar a la França de Daladier. Tot i això, per cada vint exiliats com a conseqüència d'aquell aixecament militar feixista a Espanya, dinou havien anat cap a una França que no els volia.

Aquesta França que havia reconegut com a legítim el govern de Franco instal·lat a Burgos abans de la victòria i que s'havia proposat "aturar" als que fugien del règim feixista de qui es feia anomenar "generalísimo", aquesta França havia actualitzat els textos legals que parlaven de l'"internament administratiu". Aquest concepte legal ja apareixia en la llei de 1889 que regulava el control d'estrangers i que l'havien adaptat l'any 1927 en la llei que establia com accedir a la nacionalitat francesa. El 14 d'abril de 1938, des del Ministeri de l'Interior francès es demanava als prefectes de les Regions que destinessin una enèrgica i metòdica acció per a detenir i internar a persones "indesitjables" que es trobessin en territori francès de manera "clandestina". Consolidaven així un concepte legal, el de la "detenció administrativa", que segueix essent discutible i discutit actualment.

Això és el que els portarà a establir zones de retenció especial que esdevindran autèntics camps de concentració, emparats en una normativa cada vegada més restrictiva cap als forasters i pensada molt especialment en les conseqüències migratòries que podria tenir el final de la Guerra Civil espanyola.

A mesura que ressegueixo vides de molletans que formaven part d'aquell èxode, d'aquell final tràgic d'un pro-

jecte polític que no va aconseguir establir i arrelar el respecte a l'alternança ideològica dels governs segons la voluntat del sufragi, més i més m'adono que el tracte rebut a França no va ser fruit de la improvisació sinó d'un pla deliberat perquè, una vegada desposseïts de tots els drets, l'Estat francès pogués aprofitar-se de la mà d'obra jove i incentivar, i finalment obligar, la repatriació dels homes majors de quaranta-nou anys i de totes les dones i mainada. L'anomenada "intimidació carcerària" havia d'ajudar a aconseguir-ho.

Els vençuts d'aquell conflicte bèl·lic que havien iniciat uns quants comandaments de l'Exèrcit que mantenien vincles amb comandaments del feixisme italià i del nazisme alemany no eren prou conscients d'aquest procés de rebuig que s'havia anat coent entre l'opinió pública francesa, la que els tancaria les portes i tancaria els porticons de totes les finestres quan caminessin pels pobles del sud de la veïna França; aquells poblets que situats darrere les muntanyes eren considerats per a molts catalans l'esperança dels desesperançats i que tant els van decebre i maltractar.

Eren homes que, llavors, sense saber el que els esperava, consideraven el feixisme com l'enemic de totes les democràcies i coincidien a afirmar que, amb encerts i desencerts, la Segona República espanyola havia lluitat i encara sagnava quan ells creuaven les muntanyes, per defensar les institucions legitimades pel sufragi de tots els ciutadans. No havien previst que, a vegades, les democràcies posen límits, temen als diferents i rebutgen la misèria; a voltes ho fan, perversament, en nom de la democràcia. Sense desmerèixer, és clar, les dificultats del moment que vivia Europa.

La Guerra a Espanya (1936-1939) es lliurava als fronts i es bombardejaven ciutats; els governs de la Generalitat i del conjunt de la República buscaven suport internacional que no trobaven, i la ciutadania no havia estat a l'aguait que l'economia francesa havia entrat en recessió per primera vegada des de la victòria en la Primera Gran Guerra i això afavoria el discurs que els refugiats serien una càrrega, i alguns líders polítics feien creure a les classes populars del país veí que la competència laboral seria terrible i, per tant, temible.

Els vençuts arribaven esgotats al coll de les muntanyes, a la línia fronterera. Els que van aturar-se just després de creuar la ratlla van morir de fred. Era un gener gèlid. Només volien sobreviure a les bombes i als afusellaments venjatius dels guanyadors, militars feixistes i falangistes, sortits de sota les pedres, que volien eliminar qualsevol dissidència.

Tambors de guerra a Europa

França, digue-m'ho tot, mirava amb molta preocupació l'aliança italoalemanya i la invasió d'Alemanya de Polònia el mes de setembre d'aquell mateix 1939, cosa que va a obligar els francesos a declarar la guerra al Tercer Reich. La Unió Soviètica va aprofitar

per ocupar i annexionar-se territoris dels estats veïns i va atacar Finlàndia. Alemanya envaïa, a principis de 1940, Dinamarca, des d'on atacaria Noruega, i a la primavera envairia Luxemburg, Bèlgica, Països Baixos i la mateixa França. Per tant, els nostres refugiats havien entrat en un autèntic vesper i haurien de viure una segona persecució i una segona guerra.

Els darrers mesos de Vicenç Bachs i Vilà ens expliquen perfectament aquesta segona persecució, aquesta segona guerra.

Enmig de tanta guerra, hi va haver tendresa i amor. La història del Vicenç i la Rosa és una història d'amor que no va destruir les filferrades, ni el fred i la gana. No va ser la distància ni les penúries econòmiques, va ser el mal total que va posar en marxa Hitler quan va aprovar la "solució final" per als jueus i va anar sumant col·lectius que també "calia" exterminar: els apàtrides que havien defensat la Segona República van ser un d'aquests col·lectius. Els morts en aquella "ofrena cremada", què és el que vol dir holocaust, tenien uns éssers estimats que també van ser parcialment exterminats quan van haver de fer front a una vida sense ells i sense poder explicar, durant massa anys, el que havien viscut, el que havien perdut.

Fonts

Conseil Général de l'Ariège. Service départemental des archives (Foix)
Service Historique de la Défense. Archives du château de Vincennes

Bibliografia

AGUIRRE HERRÁINZ, Pablo (2012). Exilio republicano en Francia (1939-1940). El caso de los refugiados españoles en Bases-Pyrénées. Una acogida bajo sospecha. Treball de final de màster Universitat de Saragossa, Facultat de Filosofia i Lletres.

JACOB, Odile (2004). Republicanos españoles en Midi-Pyrénées. Exil, histoire et mémoire. Presses Universitaires du Mirail.
MORADIELLOS, Enrique (2001). El reñidero de Europa: las dimensiones internacionales de la Guerra Civil Española. Ed. Península. Barcelona.
RAFAEAU-BOJ, Marie-Claude (1995). Los campos de trabajo de los refugiados españoles en Francia (1939-1940). Ed. Omega. Barcelona.
ROQUEJEFFRE, Michel (2008). L'internement des républicains espagnols au camp du Ver-net d'Ariège.

Redescobrint Joan Solé Tura (1917-2008), cronista de Mollet

Jaume Noró Camats*

Resum

En Joan Solé Tura era un forner molletà aficionat a l'escriptura. Els seus primers escrits són obres de ficció, narracions curtes i teatre. A partir de la seva jubilació inicia una etapa de cronista del Mollet del Vallès que va conèixer. A les primeres publicacions exposa els seus records personals, més endavant incorpora documentació i testimonis diversos fins a confeir nou llibres de cròniques de la vida local. El conjunt de la seva obra abasta tota la història del seu poble natal, però tenen especial interès els textos referits al segle XX i molt especialment les ressenyes biogràfiques de més de dos-cents personatges molletans.

En aquest article es descriuen breument els nou llibres de cròniques que va escriure, la seva manera de treballar i les seves fonts d'informació, i es destaca que la més extensa correspon al fons documental que sobre Mollet del Vallès va aplegar durant dècades en Martí Pou Torrents.

Joan Solé crea una crònica molt personal que és, alhora, un recopilatori de cròniques anteriors. El caràcter popular de les seves obres fa que, a

vegades, prioritzi l'anècdota per sobre del rigor i que reproduïxi errors de cròniques anteriors. Els seus llibres traspuen estimació cap el seu poble i la seva gent.

A banda de les obres editades sobre Mollet del Vallès va escriure sis novel·les, dues de les quals es van publicar, obres teatrals i molts textos curts no publicats.

Paraules clau: cròniques, història, historiografia, Joan Solé Tura, Martí Pou, Mollet del Vallès, ressenya biogràfica, Vicenç Plantada.

103

Perfil biogràfic de Joan Solé Tura¹

Joan Solé Tura va néixer el 19 de desembre de 1917, i va ser el primer fill del matrimoni format per Vicenta Tura Valldeoriola i Pere Solé Sisó, la mare de la nissaga de cal Pinyonaire, el pare de cal Batista al carrer de la Ganiveta. La parella tingué dos fills més, en Narcís, que va néixer quan en Joan tenia deu anys i va morir divuit mesos després, i en Jordi, que va néixer el 1930.

En Joan va començar a anar a escola amb els mestres Llorenç Marrugat i Emili Ninou; més tard, quan s'inau-

¹ Aquest perfil biogràfic s'ha elaborat, bàsicament, a partir del que va narrar en Jordi Solé Tura (1999) a *Una història optimista. Memòries*. Edicions 62. Barcelona. S'han consultat també tres entrevistes a Joan Solé Tura publicades, respectivament a *Gent Gran* (1983), *El 9 Nou* (1994) i *La Tribuna Vallesana* (1996). Alguns aspectes han estat contrastats amb el seu fill Jordi Solé Flores.

guraren el Col·legis Nous, hi tingué com a mestre el director Ramon Alsina. Deixà d'anar a escola als onze anys per ajudar el seu pare, primer a pelar canyes per a uns guixaires i més tard com a forner.

El pare, en Peret de cal Batista, havia fet de taxista i va engegar diferents negocis que no anaren bé; per refer-se econòmicament es posà a treballar un temps a la Pelleria, mentre la Vicenta ho feia a Can Mulà. Finalment quan, l'any 1930, la mare va cobrar la legítima, en morir l'avi matern, demanaren un préstec i llogaren un local al carrer de Berenguer III, 35, per posar-hi un forn, aprofitant que en Pere havia après a fer pa a cal Forner Nou. L'Espiga del Vallès era el nom oficial de l'establiment, però sempre va ser conegut per ca la Vicenta, i va esdevenir un negoci familiar amb implicació de la parella

i el fill de tretze anys. Però el pare va morir el 20 de gener de 1931 i la dedicació i la responsabilitat d'en Joan, per força, es va incrementar. Aquesta situació no va impedir que el jove forner utilitzés part del seu temps lliure per jugar a futbol, una de les seves passions; primer amb l'equip d'Els Xavalets, després amb el Mollet, per fitxar, encara molt jove, pel FC Barcelona. El seu germà Jordi ho recorda així:²

“A casa meva, però, el gran tema era el futbol. El meu germà Joan es va revelar aviat com un extrem esquerre de gran qualitat. Ell i el gran dels Gonzalvo –Julio– eren les estrelles d'un gran equip juvenil que es deia Els Xavalets. Als disset anys, el meu germà va fitxar pel Barça i allò va commocionar el poble i, sobretot, casa nostra... Després d'haver jugat alguns partits amb el primer equip, l'entrenador va

104

² SOLÉ, J. (1999) *Una història optimista. Memòries*. Edicions 62. 420 p. Barcelona.

Figura 1. Solé Tura en la seva etapa de futbolista, als anys 50. El veiem de peu el segon per l'esquerra. Font: AHMMV

judicar, però, que el meu germà era massa jove i va proposar que fos cedit per un temps a l'Europa, per acabar de madurar.”

Encara va jugar una curta temporada al Girona, però una lesió el va allunyar, definitivament, del camp de futbol.

Començada la Guerra Civil en Joan va ser mobilitzat, primer a Arganda, al front del Jarama, després va ser destinat a fer de forner a València i més tard a Montblanc, on va rebre la visita de la mare i el germà. El desembre de 1938, en la primera fase de replegament de l'exèrcit republicà, després de la Batalla de l'Ebre, va sobreviure a un intens bombardeig a la Poble de Cérvoles; fins a aquesta població de les Garrigues van tornar a visitar-lo la Vicenta i en Jordi. El primers mesos de 1939, en plena retirada republicana, i renunciant a marxar a l'exili, abandonà des de Vic la seva unitat i va tornar a Mollet per reprendre la quotidianitat del forn.

Els primers anys de postguerra foren molt difícils, un temps d'absències provocades per la mort, l'exili i les represàlies a la família i al poble, un temps per apaivagar les pors i els odís enmig del silenci col·lectiu, anys per refer lentament la vida.

El 9 de setembre de 1942, en Joan es casa amb la Carme Flores Pérez, que, nascuda a Lorca (Múrcia), va venir a viure de petita a Mollet. El nucli familiar el formaren la vídua, els dos fills i la jove, comparteixen la feina al forn i un habitatge que

resulta insuficient per a tots quatre. Per guanyar espai, en Joan i la Carme lloguen una habitació a una veïna. El germà gran fa, en alguns aspectes, les funcions de pare del jove Jordi, que ha deixat l'escola primària per dedicar-se de ple al forn i a l'esport. Passen els anys, la feina és feixuga i poc plaent. El 1950, la família accepta el desig d'en Jordi d'estudiar, que farà simultàniament el servei militar i el batxillerat, a continuació ingressa a la Facultat de Dret i obté la llicenciatura en un any i mig; la seva col·laboració al forn es redueix.

Més endavant es reagrupen a una casa al carrer de Pau Claris, l'àvia Vicenta i el Jordi al pis de dalt, la Carme i en Joan a la planta baixa. Per aquells anys, en Joan participa activament de la vida cultural que es desenvolupa al Centre Parroquial: publica unes narracions a la revista *Sembra*³ i escriu alguns textos que son representats pel

105

Figura 2. Joan Solé Tura amb la seva dona, el seu fill i la mare, durant un viatge a França per retrobar-se amb en Jordi, principis dels 60.

³ *Sembra* es va publicar entre 1949 i 1959

grup de teatre. També fa d'entrenador d'equips de futbol. El 1956 neix en Jordi, l'únic fill de la parella.

El 1959 el germà fa classes, com a adjunt de la càtedra de Dret Polític, a la Universitat de Barcelona. L'any següent diu a la família que marxa a França per qüestions acadèmiques, quan en realitat ho fa perquè es perseguit per les seves activitats polítiques iniciades cinc anys abans en l'estructura clandestina del PSUC. Aquest període d'exili duraria cinc anys, el viuria principalment a París, on es va casar amb Anny Bruset, i a Bucarest, on naixeria el seu fill Albert; durant aquests anys va continuar fent activitats pel partit. Per a la Vicenta Tura, la marxa d'en Jordi va ser un fort cop del qual no es va refer mai. En Joan i la Carme van trigar molt temps a saber i entendre les activitats del germà i cunyat. En Joan va fer un viatge a París per veure en Jordi i la família en ple encara es va retrobar una altra vegada a Perpinyà.

En Jordi ha marxat a França, en Joan s'ha quedat sol al forn, potser és l'empenta definitiva per deixar una feina que no li agradava i tampoc voldria traspasar al seu fill; la Vicenta ja havia deixat el forn, el traspassen i en Joan entra a treballar a la fàbrica sedera de Can Fàbregas fent feines administratives, i on hi va estar molt a gust. En una entrevista⁴ deia: "Era molt apreciat. Acostumat al forn la fàbrica era glòria. I per primer cop vaig poder fer vacances." Hi treballarà fins a la seva jubilació.

En Jordi amb l'Anny i l'Albert tornen a Mollet el 1965⁵ i s'instal·len a casa la Vicenta. Aquell retorn va quedar

marcat en el fill d'en Joan i la Carme, el petit Jordi, que tenia vuit anys:

"El que més recordo és l'impacte de la seva arribada, se l'esperava amb ansietat... A més va arribar amb una noia jove, moderna, sense complexos. Acostumat a una societat "negra" tancada amb els seus records i les penúries de la guerra, la persecució i la por, ells van ser un aire fresc en la meua vida i per a tota la família. Una imatge inesborrable va ser veure la tieta Anny pintant-se els llavis, era la primera vegada que veia a una dona maquillant-se. Va ser una alliberació."

Un any després, la jove parella aconsegueix l'estabilitat econòmica que els permet anar a viure a Barcelona. En Jordi fa el doctorat i continua amb una important activitat política clandestina; és detingut el 1969 i passa sis mesos a la presó; en Joan i la resta de la família el visiten sovint, aclaparats per una situació que perceben com una tragèdia. L'1 de maig de 1971 mor la Vicenta Tura. Va ser un temps molt dolorós per a tota la família, especialment per a en Joan.

Durant la dècada de 1970 va seguir amb el treball, la vida social i familiar i el futbol cada diumenge, mentre veia la transformació espectacular i desordenada de Mollet i els esdeveniments polítics del final del franquisme i els primers anys de la transició, vivint, primer amb por i després amb orgull, el paper destacat que el seu germà adquiriria a la vida política del país.

En l'edat madura, en Joan recupera la seva vocació literària. Si en altres temps havien estat obres de ficció en forma de textos teatrals o narracions

⁴ El 9 Nou, 24 de gener de 1994, pàg. 11

⁵ GONZALEZ, R. i BOADA, MR. (1998) Jordi Solé Tura, molletà il·lustre, Apunts d'una biografia. Ajuntament de Mollet del Vallès. 133 p. Mollet del Vallès.

curtes, a partir de 1979, amb més de seixanta anys, encetava la seva faceta de cronista de la vida local amb Mollet, *records del meu poble*. Durant catorze anys és un no parar d'escriure i publicar cròniques sobre Mollet, biografies de personatges molletans, novel·les, algunes inèdites, i encara textos per ser llegits a les trobades literàries de l'esplai de la gent gran, per ser publicades a la premsa local o llegides a Ràdio Mollet.

El 1988 mor la Carme Flores. Dos anys més tard es torna a casar amb Carme Aparicio. En Joan Solé va morir el 3 de febrer de 2008, als noranta-un anys. El 4 de desembre de l'any següent moria el seu germà Jordi.

L'escriptor

Poc sabem de la vida escolar d'en Joan, més enllà dels mestres que va tenir i d'alguna anècdota que es pot deduir dels seus escrits. El cert és que va adquirir les eines indispensables per desenvolupar, a posteriori, una escriptura àgil, rica en matisos i força correcta gramaticalment. Del mestre que guarda millor record és, sens dubte, del senyor Ramon Alsina, un home pedagògicament avançat per a l'època i que potser li va transmetre l'interès per aprendre. Per altra banda, fora de l'escola i durant la seva joventut, va poder llegir amb normalitat els diaris i les revistes d'àmbit català i publicacions locals⁶ escrites, també, en català, que li van permetre conèixer el

codi escrit de la llengua habitual de la comunitat molletana de l'època.

Desconeixem amb exactitud quins foren els primers textos que en Joan va escriure per ser llegits per altres, però podria ser que fossin unes cròniques esportives, signades amb el pseudònim de *Sandunga* (fill), publicades al setmanari *Xut!*⁷ durant el període que ell jugava a futbol entre Mollet i el FC Barcelona. De fet a la primera de les cròniques del corresponal *Sandunga* (fill) fa esment que pren el relleu a un cronista anterior que anomena *Sandunga* (pare) i que correspon al pseudònim que emprava el seu cosí Joan Mayol Solé al mateix setmanari.⁸

En Jordi Solé Tura afirma al pròleg del primer llibre⁹ d'en Joan que aquest escrivia obres de teatre que els soldats republicans representaven vora les trinxeres. D'aquest fet no n'hem trobat cap altra referència, però és a partir de la dècada de 1950 que, mentre coïa pa, escriuria els primers textos coneguts. Es tracta, almenys, de cinc narracions curtes, escrites en castellà, que es van publicar a la revista *Sembra*. Simultàniament escriu obres de teatre, en català, que es representen al Centre Parroquial.

No disposem encara d'un treball exhaustiu sobre el conjunt de la producció escrita de l'autor, però es pot afirmar que va ser intensa, variada i prolongada en el temps. En aquest treball ens centrarem, només, en ana-

⁶ *Nostre ideal* (1928-1933), *Lluita* (1930-1933) i *Nostra Veu* (1931-1936).

⁷ *Xut!* va ser un setmanari humorístic esportiu dedicat especialment al futbol i la boxa. Es publicà de 1922 a 1936. El darrer període tenia com a subtítol *Full oficial del país del sidral*. A la secció "De tot Catalunya" s'hi publicaren, des del febrer de 1935 fins al març de 1936, cròniques humorístiques dels fets esportius de Mollet, redactades per un corresponal que signava com a *Sandunga* (fill). En Joan Solé afirma a *Mollet, coses del meu poble*, pàg. 41. que l'esmentat corresponal era ell.

⁸ Així figura a la ressenya biogràfica d'en Joan Mayol Solé, que Solé Tura escriu a *Mollet, cent vides, cent històries*, pàg. 152.

⁹ SOLÉ, J (1979). *Records del meu poble*. El Pot Coop. 50 p. Sabadell

litzar mínimament l'obra publicada que fa referència a la vida molletana. L'obra de ficció, composta per novel·les, textos teatrals i narracions mereix una anàlisi separada i posterior.

L'etapa més intensa de producció literària la comença quan ja està jubilat. Ho explica així:¹⁰ “Sempre he tingut afició a escriure: Un dia el meu germà em va animar a escriure un llibre sobre els fets que jo recordés de Mollet i va tenir força èxit”.

El primer llibre, records

L'any 1979 publica la seva primera obra,¹¹ un llibre escrit en vers on hi fixa, bàsicament, els records d'una vida viscuda en un Mollet del Vallès agrícola i industrial alhora, on tothom es coneix i on les comunicacions interpersonalment tenen una base oral. Escriu bàsicament allò que tothom ja coneix, o n'ha sentit a parlar; d'alguna manera és com si fes memòria als seus lectors d'allò que ja saben. Pels 2.600 versos del llibre hi desfilen des dels mites dels orígens de Mollet fins als malnoms de les diferents famílies, passant per centenars d'anècdotes d'aquell, de l'altre i del de més enllà, saltant d'una època a l'altra, del Nasi a la NASA, d'en Suñé al Miguel Bosé. El to del relat és senzill, tendre i traspuia ironia. Sense un ordre aparent, amb estrofes de mides diferents retrata, especialment, el Mollet d'abans del creixement de la dècada de 1960, el Mollet de fins a vuit mil habitants agrupats en unes dues mil famílies.¹²

Escriu a raig els seus records i així ho adverteix a la tercera de les estrofes de la primera pàgina:

“Tot es fia a la memòria,
No hi ha ordre establert,
molta cosa quedarà en boira
que nosaltres no haurem descobert.”

Per aquest primer llibre tingué el suport de la família. El seu germà Jordi li escrigué el pròleg i l'altre Jordi, el fill, li dissenyà la portada. Les primeres pàgines contenen una dedicatòria “A tot el poble de Mollet» i una nota advertint que «els versos són lliures, sense mètrica, i que, moltes faltes ortogràfiques són deliberades per tal d'arrodonir «la cosa»”.

L'experiència d'escriure li degué resultar plaent perquè li va deixar ganes de continuar escrivint. En els darrers versos es dirigeix als lectors i els diu:

“I de moment, prou «vaturalisto»
ja sé que molts d'altres han quedat,
satisfet em quedo i «listo».
No voldria que ningú
s'hagués enfadat.
Fi.
S'ha acabat, de moment.”

Segona part, segon llibre

El segon llibre¹³ el publica pocs mesos després sense pròleg, preàmbul, ni introducció, amb nova portada dissenyada pel seu fill. I amb la dedicatòria “Novament a tot el poble de Mollet” i un nou advertiment sobre els versos lliures, sense mètrica.

El contingut del text ens l'anuncia el mateix autor:

“De nou veureu barrejades
notes que semblen rondalles
amb altres de més actualitat,
cap ordre tampoc he buscat;
serà com un «buffet» sense tovalles.”

¹⁰ El 9 Nou, 24 de gener de 1994, pàg. 11

¹¹ SOLÉ, J. (1979). *Records del meu poble*. El Pot Coop. 50 p. Sabadell

¹² Al cens de població i habitatges de 1960 hi figuren 8.303 habitants i 2.083 famílies.

¹³ SOLÉ, J. (1980) *Mollet II part, Coses del meu poble*. Gràfiques Aster. 119 p. Mollet del Vallès

Figura 3. Mollet II part, coses del meu poble (1980).

Si al primer llibre recollia records personals i de memòria col·lectiva, en aquesta segona part incorpora aportacions que li han fet, advertint que les passa pel seu sedàs. Anuncia també que pretén fer història molletana:

“Una petita història local penso fer per demostrar més que res que Mollet i els molletans no tenen comparança, per molt que es digui serà poca lloança...”

En aquest segon text hi comencen a aparèixer dates i detalls de fets, com si disposés d’informació concreta que ha pogut consultar. Es-

menta en Vicenç Plantada i recorda unes corrandes que va escriure el mestre i que en Joan va aprendre de la seva àvia, però molt poques vegades explica d’on ha tret la informació. En alguns casos deixa pistes que han permès contrastar l’origen de les dades. Per exemple després d’esmentar la revista *Nostra Veu*,¹⁴ relata fets i anuncis que hi apareixen. En un altre apartat fixa les coordenades geogràfiques de Mollet en els mateixos termes que figuren a l’antiga geografia¹⁵ publicada pels mestres Plantada i Payà el 1893. O quan parla d’una festa major i n’explica tots els actes, sembla evident que ha consultat el programa que tenia a casa o que ha consultat a l’arxiu particular d’en Martí Pou.¹⁶

En general, el contingut del llibre segueix el patró de l’anterior, anècdotes de tothom que li venen a la memòria i de diverses èpoques. El conjunt es fa més llegidor perquè separa amb espai i guionets cada bloc temàtic. El to humorístic impregna tot el text i no li ve d’aquí barrejar realitat i ficció. Per exemple, dedica més de vuit pàgines a una versió humorística de la història de Mollet on barreja noms molletans amb fets de la història universal. Així, per exemple, fa néixer en Cristòfol Colom al carrer de la Pineda Fosca, potser perquè hi vivia una família d’aquest cognom; també situa el paradís terrenal a Can Pantiquet, per allò que hi ha el restaurant Èva, i allí hi fa jugar amb bales de fang en Caín i l’Abel. En conjunt, a *Mollet II part, coses del meu poble* duplica el volum de pàgines i versos del seu primer llibre.

¹⁴ *Nostra Veu* era el butlletí que l’entitat Foment de la Sardana va publicar mensualment, entre 1931 i 1936.

¹⁵ PLANTADA, V i PAYÀ, J (1893). *Geografia local de Mollet del Vallès*, 18 p. Tipolitografia Lluís Tasso. Barcelona

¹⁶ Martí Pou Torrents disposava d’un extens arxiu documental sobre Mollet. Més endavant parlarem d’ell.

1981, dos llibres d'històries

La producció literària d'en Joan Solé havia agafat embranzida l'any 1980. A banda de publicar el seu segon llibre va entrar de ple a documentar-se per esdevenir, definitivament, cronista oficiós de Mollet. A tal fi va comptar amb l'ajuda de Mn. Joan Galtés¹⁷ i d'en Martí Pou. Del primer obtenia informacions de l'Arxiu Parroquial. En Martí Pou li obrí les portes de casa seva perquè consultés abastament el seu arxiu particular. Podem afirmar també que qualsevol informació que els conciutadans li proporcionaven, oral, escrita o material, ell l'aprofitava per fer un fragment de la seva crònica molletana.

L'enorme quantitat de documents referenciats a Mollet del Vallès van permetre a en Joan Solé escriure i acabar dos llibres el mateix any 1981. El primer, *Mollet, una mica d'història*,¹⁸ el va acabar el mes de gener; el segon, *Mollet, la història que segueix*,¹⁹ al desembre.

Si amb els dos primers llibres escrits en vers, mig de debò i mig en broma, havia obert l'expectativa d'explicar el passat molletà, a principis de la dècada de 1980 es crearia el clima propici per entronitzar en Joan Solé com l'historiador de Mollet. Es presentava un llibre documentat que omplia un buit històric, i com que l'Ajuntament democràtic, constituït l'any 1979, ja estava en disposició de donar suport a iniciatives culturals i es comptava també amb suport de la Parròquia, l'autor va aconseguir el patrocini de la corporació municipal, la parròquia, tres caixes d'estalvi²⁰ i de Simeó Rabasa.

Mollet, una mica d'història va ser presentat a la Sala Fiveller el dissabte 14 de març de 1981. Es conserven per escrit les intervencions que hi van fer l'alcaldeessa Anna Bosch, que també va redactar la introducció del llibre, i l'autor, que abans d'acabar la seva intervenció va llegir l'apartat del llibre que fa referència a la Guerra Civil.

Figura 4. *Mollet, una mica d'història* (1980)

¹⁷ Mn. Joan Galtés i Pujol va ser rector de la Parròquia de Sant Vicenç de Mollet del Vallès entre 1978 i 1987.

¹⁸ SOLÉ, J. (1980). *Mollet, una mica d'història*. Gràfiques Aster. 219 p. Mollet del Vallès

¹⁹ SOLÉ, J. (1980). *Mollet, la història que segueix*. Gràfiques Aster. 190 p. Mollet del Vallès

²⁰ Una entitat bancària que s'havia compromès a finançar l'edició de *Mollet, coses del meu poble* se li havia fet enrere i l'autor la va autofinçar.

Un altre factor que millora l'edició del llibre són diverses col·laboracions: a la portada s'hi reproduïx una pintura de Josep Castells Mas on s'hi veu la plaça Prat de la Riba. A l'interior, Riera Mayolas hi reproduïx quatre escuts municipals antics²¹ i vuit escuts d'entitats esportives i culturals locals. Per primera vegada apareixen títols encapçalant cada capítol, cosa que facilita la lectura i la cerca dels temes o períodes tractats.

En relació al contingut, tot i que disposa de dades objectives amb base documental, sovint porta el relat a la ficció històrica, enllaçant passat i present o reforçant els aspectes llegendaris del passat molletà. Tot i que no segueix un ordre cronològic estricte, a les primeres planes parla del passat remot i ho fa seguint el fil de cròniques anteriors a les quals té accés, afegint-hi elements, podríem dir, de cultura general apresada a l'escola. A mesura que avança en el text, queda clar que pren com a referència documents parroquials i, sobretot, documents de l'arxiu d'en Martí Pou: retalls de premsa, revistes, programes o fulletons. Més endavant narra petites històries de temes concrets lligant, en un relat coherent, dades, vivències i records; a vegades, però, les informacions no estan prou contrastades. Per exemple, a l'apartat que porta per títol *La fàbrica del cotó*,²² la primera fàbrica tèxtil moguda per vapor, instal·lada a la cantonada dels actuals carrers de Sant Llorenç i de Jaume I, aporta noms, dates i anècdotes sobre l'activitat que hi va haver en aquell indret durant un període de

cent deu anys, però Suárez (2015)²³ demostra que Solé va confondre, en aquest cas, noms i dates. En conjunt, els textos que redacta Joan Solé són una referència a tenir en compte per conèixer la vida molletana de bona part del segle XX, però cal validar-los amb altres fonts d'informació.

És evident que *Mollet, una mica d'història* va tenir èxit i que això va esperonar en Joan a enllestir, al més aviat possible, *Mollet, la història que segueix*. Va ser presentat en públic a la Sala Fiveller el 21 de gener de 1982. En aquesta ocasió acompanyaren l'autor el seu germà Jordi, aleshores diputat al Parlament, i el regidor de Cultura Josep Serra. Prèviament s'havien fet uns cartells anunciant la sortida del llibre. El nou volum, que compta amb una nova portada d'en Josep Castells i un pròleg de l'autor, el va publicar amb l'ajut de l'Ajuntament, de dues entitats bancàries i "alguns altres bons senyors".

Mollet, la història que segueix manté l'estructura del llibre anterior amb capítols amb títol. A les primeres pàgines l'autor insisteix en aspectes de la història general del país relacionada amb la història local, com si volgués completar amb més informacions capítols de *Mollet, una mica d'història*. Ho fa insistint, encara, sobre aspectes llegendaris i episodis recurrents de l'època medieval i l'edat moderna.

Segueix un bloc en què l'autor recrea el Mollet de 1900. Per una banda descriu l'entorn rural del poble, els camps, l'aigua i la vegetació prenent com a base un manuscrit inèdit de Pere Bonvilà.²⁴ Recrea també l'ambi-

²¹ Aquests escuts, que a *Mollet, una mica d'història* es reproduïxen en blanc i negre, són els mateixos que figuren, en color, a Puigcercós, B. (1941) *Bosquejo bibliográfico de Mollet a Días de Fe y Patria*. Impremta Bachs. Mollet del Vallès.

²² SOLÉ, J. (1980). *Mollet, una mica d'història*. Gràfiques Aster. 219 p. Mollet del Vallès, pàgines 70 i 71.

²³ SUÁEZ, MA (2015). *Història del Cotó*. Mollet del Vallès, 1871-1963. Notes, 30: 79-96

²⁴ BONVILÀ, P (1980). *El meu Mollet. Boscos i vernedes* (inèdit)

ent i els rituals d'una festa major en un text farcit de diàlegs.

En conjunt, la informació de la major part del llibre està més ben endreçada que a l'anterior.

Dedica la major part dels capítols a oficis concrets: segadors, ferrers, carnisers, veterinaris, gallinaires, sastres, basters i molts altres. Per a cada activitat fa un repàs dels noms i els llocs on s'ha desenvolupat l'ofici, des dels antics fins als de la dècada de 1970. Fa el mateix amb les entitats culturals i l'ensenyament. Descriu diversos indrets, entre altres, l'Hostal La Marineta, el Veral del cuento, les mines d'aigua, Can Torres de Gallecs i les cases desaparegudes. Repassa singularment el pintor Mir, la *Negríta*, en Modest i el *Maco*. Dedica també un capítol als molletans morts a Mauthausen.

112 A més d'aquests capítols temàtics en va intercalant altres que tenen sempre el mateix títol: "Cosos". N'hi ha més de quaranta i fan de calaix de sastre; a cada un d'ells hi inclou diversos temes. Hi predominen les anècdotes de molta gent i la descripció de fets de variada índole. Alguns dels temes tractats podrien tenir com a títol els següents:

"Tallen l'alzina del Pont Xuclador", "Uns lladres roben fins i tot a la guàrdia civil", "En Lerroux fa un míting de tres hores i un bon àpat a Can Magre", "Un nen es passeja d'amagat al cotxe del Dr. Puigcercós", "Uns escolans fan vaga perquè el mossèn no els porta d'excursió"...

La publicació de *Mollet*, una mica d'història, més enllà dels elogis i els

merescuts reconeixements, que hi van ser, va provocar una certa resposta crítica en un doble sentit. Per una banda, una sèrie de persones va detectar alguna incorrecció en les dades d'algun familiar o d'algun fet. Tot reconeixent els errors, l'autor va publicar, al final de *Mollet*, la història que segueix, una fe d'errades que venien a resoldre-les. Per una altra banda, va rebre crítiques en el sentit que no es podien elevar a categoria històrica el que eren llegendes. Probablement el tema més criticat devia ser l'afirmació, amb aparença científica, de l'existència d'un llac en aquest indret del Vallès. De fet al primer llibre²⁵ escrivia "Segons sembla, els geòlegs ja havien detectat la formació en el període oligocènic d'un gran llac que cobria enterament el nostre terme". A l'inici del següent llibre sembla que vulgui rectificar quan afirma "que Mollet era un llac és invivable", però tot seguit insisteix detalladament en la llegenda del llac per enllaçar-la amb els aiguamolls existents a la zona i com es van dessecar.

Després de la publicació de quatre llibres referits a fets i persones de Mollet del Vallès, en Joan Solé entra en la faceta de novel·lista. Escriu almenys sis novel·les, dues de les quals es publiquen.²⁶

Vides i històries, dos llibres més

Amb el propòsit inicial d'aplegar en un llibre ressenyes biogràfiques de personatges molletans, en Joan Solé enllesteix en tres mesos *Mollet*, cent vides, cent històries.²⁷ Joan Mayol explica en el pròleg²⁸ del llibre que Solé anava per les cases a preguntar dades de perso-

²⁵ SOLÉ, J. (1980). *Mollet, una mica d'història*. Gràfiques Aster. 219 p. Mollet del Vallès, pàg. 10.

²⁶ SOLÉ, J. (1983). *Abús de confiança*. Gràfiques Aster. 216 p. Mollet del Vallès i SOLÉ, J. (1984). *Els Turull de Puigmal*. L'Aixernador, edicions argentonines. 240 p. Argentona

²⁷ SOLÉ, J. (1986). *Mollet, cent vides, cent històries*. L'Aixernador, edicions argentonines. 227 p. Argentona

²⁸ El pròleg inclou una breu ressenya de la vida de l'autor del llibre escrita per una persona que el coneixia prou bé, el seu cosí Joan Mayol Solé.

Figura 5. *Mollet, cent vides més, cent noves històries* (1987)

nes, vives o mortes, però vinculades a Mollet, que ell considerava d'interès. El resultat va ser un recull força interessant de la vida de cent vuit persones vinculades al poble, nascudes entre 1839 i 1986.

La primera de les ressenyes està dedicada al més jove,²⁹ la següent al més antic, el prohom Vicenç Plantada. Cada personatge compta amb un parell de pàgines que inclouen les

seves dades bàsiques, l'evolució de la seva vida, algunes anècdotes narrades sempre amb un xic d'humor i un retrat a ploma de la persona ressenyada fet per Jaume Xicola Cluet; la portada també és d'en Xicola.

Per editar el primer llibre de biografies va rebre el suport de la Diputació de Barcelona, quatre caixes d'estalvi i la indústria Rabasa-Derbi.

Un sol llibre va quedar petit per encabir-hi la munió de personatges populars que en Solé considerava. Així que deu mesos després es publicava la segona part³⁰ amb cent dues noves ressenyes biogràfiques, amb idèntica estructura. Aquest cop els retrats dels personatges són de Josep Canet Ferrés.

En el conjunt de persones ressenyades hi predominen les que en Solé va conèixer personalment; només dues havien mort quan ell va néixer, en Vicenç Plantada i en Josep Solà Pujol.³¹ Fent una mica d'estadística es comprova que setanta cinc de les dues-cèntes deu persones ressenyades van néixer abans de l'any 1900, d'alguna manera pertanyen a les generacions dels seus pares i dels seus avis. El gruix el representen les persones nascudes entre 1900 i 1934. Recordem que en Joan Solé va néixer el 1917, al centre d'aquest període. Per tant, són les persones amb qui més es va relacionar al forn, a Can Fàbregas i als espais on es desenvolupava la vida social del Mollet en blanc i negre: l'Església, el Centre Parroquial, el Tabaran, l'Ateneu, el camp de futbol i el pont de la Mandra...

²⁹ Isaac Pavon Azañero, el primer infant nascut a Mollet l'1 de gener de 1986.

³⁰ SOLE, J (1987). *Mollet cent vides més, cent noves històries*. L'Aixernador, edicions argentonines. 220 p. Argentona

³¹ Solà Pujol, Josep (1890-1917) va ser un músic molletà que va morir en un naufragi durant un viatge a l'Argentina. Aquest fet el va mitificar al seu poble d'origen.

La majoria de les persones ressenyades van viure la Guerra Civil, unes van ser mobilitzades per participar-hi, altres eren molt grans o massa joves, algunes hi van perdre la vida. Per les pàgines d'aquests dos llibres hi desfilen personatges de tota classe i condició, la immensa majoria són homes. Alguns hi figuren per la posició social, econòmica, religiosa, política o perquè desenvolupen una activitat prestigiada en un temps en què poca gent accedia a estudis superiors; la majoria són, però, personatges populars, gent treballadora de les fàbriques, artesans del seu ofici, comerciants, funcionaris municipals o transportistes; artistes aficionats, músics professionals, futbolistes i ciclistes; catalanistes, monàrquics, republicans o franquistes, tots hi caben i hi són tractats amb respecte, destacant les qualitats humanes per damunt de les opcions polítiques. El 55 % de les persones ressenyades havien nascut a Mollet, la resta hi deixaren prou empremta com per perdurar en la memòria col·lectiva.

Les dotze persones nascudes després de la Guerra Civil tenen el seu espai en el llibre perquè, en el moment de publicar-se, ocupaven llocs rellevants en la vida local o destacaven en algun aspecte cultural o esportiu.

Només vint dones figuren en el recull d'en Solé: quatre botigueres, tres comadrones i tres oficinistes, dues teixidores, dues mestres i dues alcaldesses, una dona de pagès, una minyona, una empresària i una monja. La majoria nascudes al tom-

bant dels segles XIX i XX, les més joves el 1950.

Memòries d'un molletà, 1900-2000

La darrera de les grans obres d'en Joan Solé, i alhora la més sistemàtica, té forma de memòries³² d'un molletà fictici que suposadament va néixer el primer dia de l'any 1900 i que narra els seus records fins a la fi del mil·lenni. Hi figuren alguns detalls de la biografia personal i familiar, però es tracta d'un compendi molt organitzat en el temps, distribuït en capítols numerats amb moltes dades demogràfiques, pressupostos i altres dades econòmiques, s'hi detallen els relleus al consistori molletà, molts acords del Ple municipal, canvis de capellans a la parròquia, les successives concessions de serveis d'aigua, de neteja o funeraris. Els actes culturals i religiosos hi són presents, a voltes amb molta concreció.

El llibre, del qual se'n va fer una tirada inicial de 1.200 exemplars,³³ va ser presentat el 12 de març de 1989 a la Sala Fiveller. Tres dies més tard es torna a fer una altra presentació a L'Esplai, el local per a la gent gran on en Solé participava en les activitats culturals.

La coberta del llibre, que és de Josep M. Rovira, inclou la reproducció de vuit pintures de Josep Castells amb paisatges molletans. A l'interior hi ha vora una cinquantena de fotografies en blanc i negre. Compta amb unes paraules inicials de Francesc Rodón³⁴ i un pròleg de l'autor on ens diu que "la documentació ha estat exhaustiva". Ens informa de les fonts³⁵ que ha

³² SOLÉ, J (1988). *Mollet, 1900-2000. Memòries d'un molletà*. L'Aixernador, edicions argentonines. 259 p. Argentona

³³ L'edició va comptar amb el suport de la Diputació de Barcelona, l'Ajuntament de Mollet del Vallès i tres caixes d'estalvi.

³⁴ Escriptor i director del Museu Monjo de Vilassar de Mar

³⁵ L'Arxiu Municipal, diaris, llibres i revistes

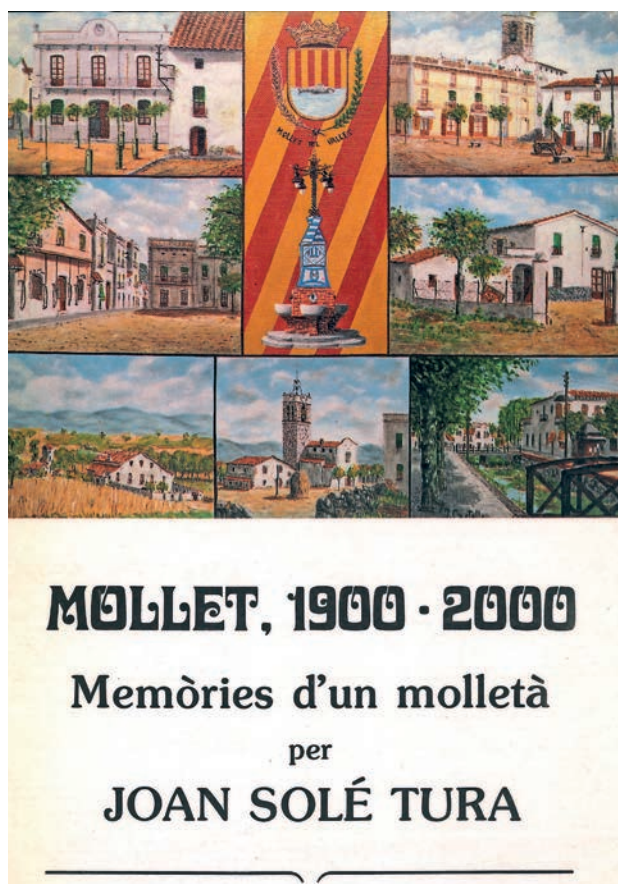

Figura 6. Mollet, 1900-2000. Memòries d'un molletà (1988)

utilitzat per documentar-se i dedica el llibre a Isidre Garcia i Algué.³⁶ Certament l'Arxiu Municipal de Mollet del Vallès i el recull documental d'en Martí Pou nodreixen el contingut d'aquestes memòries, amanides amb el toc personal d'en Joan Solé.

Per acabar, més versos lliures

L'any 1993 es va celebrar el Mil·lenari de Mollet del Vallès. Amb dife-

rents actes es commemorava la primera referència, coneguda aleshores,³⁷ de Mollet del Vallès. En Joan Solé va voler afegir-se a la festa escrivint, novament en versos lliures, un grapat de fets i coses del seu estimat Mollet aplegats en dos llibres.³⁸ En Solé torna a escriure a raig, sense cap ordre cronològic ni temàtic. Uns versos porten a altres versos, a una idea n'hi segueix una altra. En acabar un llibre, el completa

³⁶ Arxiver municipal de Mollet del Vallès

³⁷ Més recentment s'ha descobert un document anterior, datat del 982, on es menciona Mollet (com a "Moledo") en un intercanvi de terres entre els termes de Martorelles, Mogoda i Mollet. VILAGINÉS, J. (2016) "Mollet porta el nom d'una masia". Centre d'Estudis Molletans, Notes 31. Mollet del Vallès.

³⁸ SOLÉ, J (1993). Fets i coses de Mollet. I Mil·lenari. Còpia Instan. 92 p. Mollet del Vallès

SOLÉ, J (1993). Rodolins festius de la història de Mollet. I Mil·lenari. Còpia Instant. 63 p. Mollet del Vallès

amb un segon. El contingut a vegades ja s'ha tractat en altres obres, fets i anècdotes explicats d'una altra manera s'alternen amb temes mai descrits.

D'alguna manera amb l'edició d'aquests darrers llibres en Joan tanca el cercle tal com l'havia començat, amb versos, humor i records del seu poble i la seva gent.

Les fonts

Com hem vist la producció d'en Joan Solé és extensa, concentrada en el temps i farcida d'incomptables dades; però d'on treia tota la informació que publicava? Sens dubte era un home amb una memòria prodigiosa i amb una gran capacitat per relacionar fets i persones però amb això no n'hi ha prou per omplir nou llibres. Els nou volums de cròniques molletanes i, en certa manera, les dues novel·les publicades i les inèdites són fruit d'innombrables converses, d'una nodrida correspondència i, especial-

ment, de llargues hores de consulta a biblioteques i arxius. Els textos ens donen molt poques referències directes de les seves fonts documentals; algunes pistes les trobem als pròlegs i a les dedicatòries de les seves obres, es tracta de tres noms: Joan Galtés, Isidre Garcia i Martí Pou. La resta de referències a les fonts d'informació que utilitzava les trobem consultant i comparant diverses publicacions molletanes amb els textos d'en Solé.

Ja hem dit que Mn. Joan Galtés va ser rector de l'Església de Sant Vicenç entre 1978 i 1987. En la seva doble vessant de responsable parroquial i d'historiador havia endreçat la documentació que es conservava a la rectoria. En Solé li demanava informacions de persones i fets esdevinguts al poble que estiguessin documentats a l'Arxiu Parroquial i mossèn Galtés les hi facilitava. Un cop publicats alguns dels llibres, el rector va fer notar a en Solé que elevava a categoria històrica

116

Figura 7. Joan Solé, en les Jornades Culturals de l'Ajuntament, dècada 80. Font: AHMMV

el que eren llegendes sobre els orígens de Mollet o de l'església. A partir d'aquí, i en alguna ocasió, en Joan Solé li va ensenyar algun text abans de publicar-lo. Pel conjunt de l'obra, però, no sembla que l'Arxiu Parroquial sigui un dels llocs d'on l'autor hagi tret més informació.

L'any 1983 es creava formalment l'Arxiu Històric Municipal de Mollet del Vallès. L'Isidre Garcia va ser-ne responsable durant molts anys. Indubtablement la documentació recollida a l'arxiu molletà va proporcionar a Solé gran quantitat de dades contingudes als llibres d'actes, registres, documentació econòmica, publicacions, programes d'actes i un llarg etcètera. Diversos llibres contenen informacions recollides a l'Arxiu Municipal, però és a *Mollet, 1900-2000. Memòries d'un molletà* on això es fa més evident. En Joan té la capacitat de fer un relat, amè i entenedor, a partir d'unes dades econòmiques o estadístiques, de vivències personals o alienes, d'intervencions trobades a l'acta d'una reunió del plenari de l'Ajuntament o explicar uns records personals tot comentant les condicions laborals d'un funcionari municipal.

Ja hem dit més amunt que Joan Solé considerava útil per als seus escrits qualsevol informació oral, escrita o material. A tal fi preguntava, quan era possible, directament als protagonistes o als seus familiars, cone-

guts o veïns; d'aquesta manera podia contrastar o complementar dades.³⁹ Va consultar també algun arxiu a Barcelona, la Biblioteca de Catalunya i la de Mollet del Vallès. La principal font d'informació, però, caldria situar-la a la col·lecció de documents d'en Martí Pou. En aquest punt cal explicar el paper fonamental que va tenir, i continua tenint, aquesta col·lecció en la historiografia molletana; cal esmentar també els lligams d'aquesta col·lecció amb el paper preminent que hi té en Vicenç Plantada.⁴⁰

En Martí Pou començà a guardar, des de ben jove, programes, fulletons, full parroquials, revistes, anuncis i qualsevol paper amb informació referida a Mollet del Vallès. Al llarg de la seva vida recopilà més de 31.000 documents. Els seus fills el recorden "passant hores i hores revisant, retallant, classificant i ordenant documents".⁴¹ El seu fons documental es va incrementar amb la cessió, per part de Teresa Font,⁴² d'una part de l'arxiu personal d'en Vicenç Plantada, tal com ho descriu Ferran Pérez (Pérez, 1997).⁴³ Aquest fons, de 1.135 documents, inclou, entre altres, les cròniques publicades per en Plantada a *La Renaixença*.⁴⁴

Cal tenir present que en Solé va poder tenir accés, a banda de la producció d'en Plantada i la resta dels documents d'en Pou, a diferents obres on es parlava de Mollet del Vallès. Al fons documental d'en Planta-

³⁹ Així ho corroboren el seu fill Jordi, que l'acompanyava en alguna ocasió, i la correspondència que es conserva.

⁴⁰ Vicenç Plantada i Fonolleda (Mollet del Vallès, 1839-1913), mestre i veterinari, va tenir un paper destacat durant la Renaixença.

⁴¹ www.naciodigital.cat/naciogranollers/noticia/8959/familia/pou/dona/ajuntament/mollet/colleccio/documentos/historics/seu/pare

⁴² Teresa Font va estar casada amb Salvador Plantada (1855-??), cosí d'en Vicenç Plantada (1839-1913).

⁴³ PÉREZ, F (1997). *Obres completes de Vicenç Plantada. I. Cròniques i articles en La Renaixença*. Centre d'Estudis Molletans, col·lecció Vicenç Plantada, 1. 263 p. Mollet del Vallès.

⁴⁴ Vicenç Plantada va escriure cròniques a *La Renaixença* des de 1881 a 1905. Hi ha escrits seus a altres mitjans fins a 1912.

da hi figuren escrits, amb referències molletanes, de dos escriptors vallesans de tombant del segle XIX-XX, que van tenir molta relació amb el mestre molletà: Francesc Maspons i Labrós⁴⁵ i Jaume Maspons i Camarasa.⁴⁶ També cal esmentar dos reculls històrics, fets amb finalitats divulgatives, a les dècades de 1940 i 1950. El primer a *Días de Fe y Patria*,⁴⁷ el segon a la revista *Sembra*. Vegem-ho.

Acabada la Guerra Civil es va iniciar la construcció de l'actual església de Sant Vicenç per substituir l'anterior temple gòtic, que havia estat destruït durant el conflicte. Coincidint amb la inauguració de la nova església es va publicar l'opuscle *Días de Fe y Patria*,⁴⁸ amb marcat accent religiós i patriòtic, que, a més de capítols dedicats a la construcció del temple, incloïa entre altres un article sobre el passat de Mollet del Vallès, que amb el títol de *Bosquejo bibliográfico de Mollet* va escriure el metge Bonaventura Puigcercós.⁴⁹ El contingut de l'article es passeja pels diferents topònims que inclouen el terme Mollet, especula sobre l'origen del nom, per passar després a relatar una sèrie de fets històrics molletans des del segle XI. Sense citar-los directament, el doctor Puigcercós pren com a base del seu article el *Cartulari de Sant Cugat*⁵⁰ i la *Geografia General de Catalunya*.⁵¹ En aquesta darrera obra hi va col·laborar el ja esmentat Maspons i Camarasa, i en

l'apartat referit a Mollet hi surt citada la *Geografia Local de Mollet del Vallès de Plantada i Payà* (1893).

Si el recull històric fet pel doctor Puigcercós es va fer per encàrrec i va tenir caràcter puntual, el següent recull el formen una sèrie d'articles i seccions fixes publicades a la revista *Sembra*, editada pel Centre Parroquial entre 1949 i 1958. Els responsables d'aquests reculls són en Martí Pou i Josep Maria Suñé. Les aportacions més prolongades en el temps les fa en Pou. Es tracta d'una secció fixa que, amb el títol d'*Altres temps*, reproduïx notícies que Vicenç Plantada havia enviat a *La Renaixença*, en els seus anys de corresponsal.

Els articles d'en Suñé apareixen als números extraordinaris que *Sembra* fa per Nadal. Al de l'any 1951, titulat *Pre i protohistòria de Mollet* fa referència a la Pedra Salvadora i altres restes prehistòriques del Vallès citant Vicenç Plantada i treballs de Mn. Norbert Font, recollits al *Butlletí de l'Associació d'Excursions Catalana*, i del Dr. Almagro a *Carta Arqueològica de la Província*. Al número del desembre de 1952, l'article d'en Suñé porta per títol *Els 300 primers anys d'història de Mollet del Vallès* i hi transcriu referències de Mollet i Gallecs publicades per RIUS (1946)⁵² al seu estudi sobre el *Cartulari de Sant Cugat*. El tercer article és del Nadal de 1953 i porta per títol *Nova aportació als 300 primers anys d'història molletana*. Com molt

⁴⁵ Francesc Maspons i Labrós (Granollers, 1840-Bigues, 1901)

⁴⁶ Jaume Maspons i Camarasa (Granollers, 1872- Barcelona, 1934)

⁴⁷ Diversos autors, (1941). *Días de Fe y Patria*. Impremta Bachs. Mollet del Vallès.

⁴⁸ Diversos autors, (1941). *Días de Fe y Patria*. Impremta Bachs. Mollet del Vallès.

⁴⁹ Bonaventura Puigcercós Oller (Santa Eulàlia de Puig-Oriol, 1888 – Barcelona, 1967) va exercir de metge a Mollet del Vallès un llarg període abans i després de la Guerra Civil. Va col·laborar amb diferents iniciatives locals de caràcter cultural.

⁵⁰ Aplega documents relacionats amb el Monestir de Sant Cugat d'entre els segles X i XIII.

⁵¹ Dirigida per l'historiador Francesc Carreras i Candi, consta de sis volums, que es van publicar entre 1908 i 1918.

⁵² RIUS, J (1946). *Cartulario de Sant Cugat del Vallès*, II. CSIC. Barcelona

bé indica el títol, l'article de Josep Maria Suñé complementa la informació que sobre el Mollet medieval sortia al *Cartulari de Sant Cugat*, en aquest cas la informació que aporta prové de l'Arxiu de la Catedral de Barcelona⁵³ i recollida per Mn. Josep Mas. Els articles històrics d'en Suñé tenen, doncs, àmplies i documentades referències.

A la revista *Sembra* en diverses ocasions s'hi reproduïen, també, antics articles de tipologia històrica escrits per en Vicenç Plantada.

A més de l'extensíssim fons documental que hem esmentat, en Solé coneixia uns articles sobre història molletana escrits, els anys 1934 i 1935, pel seu cosí Joan Mayol per a la revista *Nostra Veu*; algunes de les informacions que hi apareixen estan referides als segles XVIII i XIX i en Solé les transcriu als seus llibres.

Podríem dir que la generació d'en Joan Solé i les anteriors van conèixer el passat de Mollet a partir del que va divulgar en Vicenç Plantada, i que d'una manera o altra van repetir Mayol, Puigcercós, Pou i Suñé. No ens hem d'estranyar que en Joan Solé, com la majoria de molletans de la seva generació, a l'hora de parlar o escriure sobre el passat molletà es limitessin a repetir el que havien sentit o llegit. El problema rau que Plantada, en alguns aspectes, va difondre teories no contrastades o va fer interpretacions tergiversades d'algun fet cert. Per exemple: va dedicar molts esforços a difondre la teoria

que es podien evitar les pedregades disparant canonades als núvols, fent-ne demostracions i tot. Un altre exemple el tenim quan, a partir de textos medievals, interpreta que la primera església de Mollet estava edificada sobre les runes d'un castell, quan el text original⁵⁴ no en parla.⁵⁵ Aquest fet l'escriu Plantada a la seva *Geografia local de Mollet del Vallès* (1893) de forma tergiversada i així el reproduïen Carreres Candi, Puigcercós i, finalment, Joan Solé. El primer desmentiment argumentat el fa Mn. Joan Galtés (1985),⁵⁶ quan, després de parlar sobre el contingut del document original de l'any 1122, afirma: "Però del castell i de la fundació de l'església no en diu res, entre altres raons, perquè l'església de Mollet ja tenia gairebé un segle d'existència".

Posteriorment, el medievalista Jaume Vilaginés publicaria diferents articles sobre els orígens de Mollet a partir del segle X, que desmenteixen la interpretació d'en Vicenç Plantada. En aquest cas, per tant, no podem atribuir a Joan Solé uns errors que només va reproduir.

Ja s'ha escrit més amunt que el nostre autor acceptava qualsevol informació per fer-ne una peça d'un llibre. Citarem tres casos documentats: per descriure el paisatge de l'entorn de Mollet del tombant de segle XIX-XX utilitza un text inèdit de Pere Bonvilà;⁵⁷ cita, també, un text escrit per en Joan de can Català⁵⁸ amb anècdotes relacionades amb l'antic Hostal de

⁵³ MAS, J (1915). *Notes Històriques del bisbat de Barcelona*. Establiment tipogràfic La Renaixensa. Barcelona.

⁵⁴ MAS, J (1914). *Notes Històriques del bisbat de Barcelona*. Establiment tipogràfic La Renaixensa. Barcelona.

⁵⁵ Tampoc en parla el text que cita en Plantada: PUJADES, J (1609). *Crònica universal del Principat de Catalunya*. Hieronym Margarit. Barcelona.

⁵⁶ GALTÉS, J. (1985). *Guia histórico-artística de l'església de Sant Vicenç de Mollet*. Sala Fiveller. 83 p. Mollet del Vallès.

⁵⁷ BONVILÀ, P (1980). *El meu Mollet. Boscos i vernedes* (inèdit)

⁵⁸ DE CAN CATALÀ, J. (1976). *La història festiva de Mollet*. Gràfiques Aster. 101 p. Mollet del Vallès.

Can Prat; més endavant cita un altre manuscrit on Rosa Puigbó⁵⁹ fa referència a uns fets ocorreguts a Mollet durant la Guerra de la Independència. La major part de les referències, però, sortien de documents recollits per en Martí Pou i de diversos arxius i biblioteques. Ens fixarem a continuació en el seu mètode de treball.

Del document al llibre

Durant l'acte de presentació del llibre *Mollet, 1900 – 2000. Memòries d'un molletà*, en Josep Masats va dir, entre altres paraules: “Per a mi que en Joan Solé ha dut en secret la passió per escriure durant tota la vida”. Certament, en Solé era un home tocat per les lletres, les que li sortien del seu magí i les que trobava impreses a qualsevol tros de paper: uns fets reals viscuts personalment, recordats per algú altre o escoltats de la boca dels seus protagonistes li eren font d'inspiració; un succés llegit directament d'un retall de diari esgrogueït, un programa de mà de la festa major, una notícia d'una revista local o un anunci imprès en un full blavós li servien per desencadenar una crònica molletana. De matèria primera no n'hi faltava: el Mollet viscut, el Mollet contat o el Mollet escrit serien la base de l'extensa obra d'en Joan Solé.

El seu fill Jordi ens diu: “Es passava moltes estones a casa d'en Pou, portava documentació a casa; es passava hores i hores a l'habitació petita on tenia muntat un petit despatx. Sempre escrivia directament a màquina, una Olivetti”.⁶⁰

Figura 8. Solé Tura, als anys 90. Font: AHMMV

En una entrevista de 1994 hi trobem: “Escriu a les tardes, després de la migdiada, en un minúscul despatx, on les fotografies del seu pare, del seu germà i del seu fill omplen les parets i els llibres i documents s'amunteguen a la taula i als prestatges”.⁶¹

Bona part del seu temps de jubilat el dedica, doncs, a redactar els

⁵⁹ Rosa Puigbó, veïna de cal Batista, havia deixat escrit que l'any 1820 havia fet de traductora a un visitant francès, que havia estat cap d'Intendència de l'exèrcit de Napoleó, i que afirmava que, en els registres que ell havia fet a les cases de pagès de Mollet durant la Guerra de la Independència, havia afavorit els pagesos durant les requisides de bestiar, ja que, al seu torn, ell també era pagès.

⁶⁰ Escrit del seu fill Jordi Solé Flores.

⁶¹ RAMO, J. *El 9 Nou*. 24 gener 1994, pàg. 11

originals de les seves obres, enfilant un llibre rere l'altre durant més d'una dècada, fent de manera simultània la feina de documentació amb l'escriptura i la promoció dels llibres.

Per escriure i publicar la seva obra, en Solé va comptar amb el suport de l'entorn familiar: el germà Jordi l'encoratjà a escriure, el fill l'acompanyà a diverses visites, va fer les portades dels primers llibres, "l'ajudava a passar a màquina apunts que portava de les entrevistes als personatges i a repassar les galeres d'impremta"; i la Carme Flores, la seva dona, li facilitava la feina.

Fora de l'àmbit familiar va trobar també suports puntuals per fer els pròlegs,⁶² les presentacions⁶³ o les correccions lingüístiques.⁶⁴ Al mateix temps comptava amb la complicitat del cercle d'escriptors molletans que es trobaven a l'Esplai de la Gent Gran: Joan Aligué, Pere Garcia, Sara Tiffon i Plàcid Vilardell.

Per a l'edició dels llibres, en Solé va comptar amb suports institucionals, d'entitats d'estalvi i de particulars, i quan no hi van ser els va finançar ell mateix. El seu afany passava per difondre la seva obra, que sovint s'exhauria. Mantenia, també, contacte amb autors locals d'altres indrets i en alguna ocasió va demanar parer a autors consagrats. Tenia reconeixement i consciència de ser escriptor.

A mode de cloenda

Com hem vist, a en Joan Solé la passió per escriure li venia de lluny; les primeres produccions serien probablement les cròniques esportives de

la joventut; més endavant, en l'edat adulta, fent de forner i sent pare de família, escriuria unes narracions per a la revista *Sembra* i les obres teatrals pel grup escènic del centre parroquial. L'etapa més fructífera seria, però, a partir de la seva jubilació.

Podem dir que era una persona culta, sense estudis, però culta, amb una bona formació autodidacta feta a força de llegir, de gaudir llegint i de retenir fets i anècdotes de la vida quotidiana del seu Mollet del Vallès. Un Mollet que, quan ell acaba la seva etapa laboral, s'ha transformat completament. Sembla que la seva obra vulgui ser testimoni d'aquell poble que ha donat pas una ciutat descontrolada, un poble que corre el perill de desaparèixer diluït enmig d'una urbs despersonalitzada.

El Mollet que en Solé ens explica als seus llibres és, bàsicament, el poble de la seva època i del que coneix per transmissió, oral i escrita, de les generacions anteriors. Descriu amb precisió el Mollet agrícola de finals del segle XIX i tot el segle XX: la primerenca industrialització que provoca una lenta transformació del poble amb un augment de població, la creació de nous espais per a la vida col·lectiva i la introducció de nous costums; l'esperançadora República, el dolorós temps de la Guerra Civil i la llarga nit del franquisme, que coincideix, en la seva etapa final, amb un extraordinari i desordenat creixement de Mollet que posa fi al poble fotografiat en blanc i negre.

En Solé és testimoni, directe i indirecte, de totes les transformacions de

⁶² Jordi Solé Tura, Anna Bosch, Joan Mayol, Emili Codina, Josep M Rovira i Oriol Fort.

⁶³ Anna Bosch, Josep Serra, Josep Torrecillas, Josep Masats, Frederic Roda, Jesús Sanz, Jordi Solé, Sara Tiffon i Vicenç Vilà, entre altres.

⁶⁴ Almenys Joaquim Arañó i Josep Cot van corregir alguns dels llibres d'en Solé.

Mollet i les narra a partir de les seves vivències i dels testimonis orals i la documentació escrita que té a l'abast.

Per fer-nos una idea dels canvis experimentats per en Joan Solé compararem, mínimament, el Mollet de quan va néixer ell (1917) i el de quan va néixer el seu pare, en Pere Solé Sisó (1895).⁶⁵ Dos anys abans, Plantada i Payà (1893)⁶⁶ descriuen a la seva geografia local:

“Lo poble bastant disseminat, formant... la plassa única... conta además Mollet ab setze carrers, quines casas son de un pis ó de dos.”

En el tombant de segle Mollet del Vallès comptava amb poc més de 2.000 habitants.⁶⁷ Pel cens electoral de l'any 1893 sabem que el nombre de famílies era de 322,⁶⁸ i es pot deduir, també, que moltes famílies estaven emparentades. Tot i que en aquella època ja funcionaven les tres línies ferroviàries⁶⁹ i dues fàbriques mogudes per vapor, el cotó i una serradora, la gran majoria de la gent continuava treballant al camp i el nombre de persones que es dedicaven a altres feines no devia arribar al centenar.

Quan va néixer en Joan Solé, el 1917, Mollet del Vallès hauria superat els 3.000 habitants,⁷⁰ agrupats en més de 800 famílies, hi havia cases a trenta-vuit carrers, funcionaven a ple rendiment la Pelleria i les fàbriques tèxtils de Can Fàbregas i Can Mulà, ja s'havia construït l'Ateneu i en pocs anys es posaria en marxa el Tabaran: era el Mollet d'abans que es mantindria gairebé intacte fins al creixement

espectacular de la dècada de 1965-1975. La infantesa, la joventut i la major part de l'etapa adulta del nostre autor transcorre en aquest temps de pocs canvis en l'estructura econòmica, demogràfica i social del poble que el va veure néixer.

Tret dels esdeveniments polítics, Guerra Civil inclosa, la monotonia de la feina quotidiana imposa el ritme al conjunt de la població, ritme que regularment es veu alterat pel cicle festiu que anualment es repeteix. És aquesta cadència de quotidianitat i les múltiples anècdotes que genera la vida comunitària el que transcriu en Solé als seus llibres.

La producció literària d'en Joan Solé coincideix amb el període dels primers ajuntaments democràtics, quan es comencen a crear les bases per endreçar el poble esdevingut ciutat. D'alguna manera el que fa en Joan és posar a disposició dels seus convidats un passat de Mollet que, si no es fixa en la memòria col·lectiva, s'escolerà amb el pas del temps. I ho fa a la seva manera, primer, tal com li surt de dins i, després, amb tota la documentació que és capaç de consultar. De caràcter receptiu i disciplinat en la feina, anirà teixint una crònica molletana amb un to molt personal que és, alhora, un recopilatori de cròniques anteriors. Una primera gran crònica de Mollet del Vallès, desordenada, amb llacunes, errors manllevats i interpretacions poc rigoroses, però farcida de tendresa, humor i estimació cap el seu poble i la seva gent.

⁶⁵ Pere Solé Sisó (1895-1931), pare de Joan Solé Tura.

⁶⁶ PLANTADA, V i PAYÀ, J (1893). *Geografia local de Mollet del Vallès*, 18 p. Tipolitografia Lluís Tasso. Barcelona

⁶⁷ L'any 1867 Mollet del Vallès tenia 2.056 habitants i l'any 1900, 2.129.

⁶⁸ El nombre de famílies s'ha calculat a partir dels 469 electors, que inclouen només els homes caps de família i els fills majors d'edat.

⁶⁹ Les línies de França, del Nord i el Calderí.

⁷⁰ L'any 1910 a Mollet del Vallès hi havia 2.695 habitants i el 1920, 3.752.

Sense dir-ho, en Solé transmet al conjunt de la ciutadania molletana les cròniques d'en Plantada, dades medievals recollides al Cartulari de Sant Cugat i als arxius diocesans, els recopilatoris fets pel Dr. Bonaventura Puigcercós, Josep Maria Suñé i Joan Mayol, i la descripció de l'entorn rural molletà d'en Pere Bonvilà. I tot, i molt especialment, gràcies a la pacient feina d'en Martí Pou; sense el seu extens arxiu l'obra d'en Solé seria molt més minsa.

Tot i que la paraula història apareix sovint als llibres de Joan Solé, ell, com a molt, es considerava un cronista. Cap a la part final del seu quart llibre Mollet, la història que segueix diu: "No soc

historiador, soc simplement un aficionat, lluny del rigor curós i polític que dona l'estudi".

A partir de 1987 el panorama de la recerca i la divulgació històrica d'àmbit local van començar a canviar amb la feina feta a l'entorn de la Sala Fiveller i posteriorment amb la creació del Centre d'Estudis Molletans.

L'obra d'en Solé va ser, i continua sent, una eina útil per conèixer la vida quotidiana de Mollet del Vallès durant una bona part del segle XX i els personatges que hi desfilen. Seria encara més aprofitable si fos digitalitzada i indexada, això facilitaria complementar i matisar estudis posteriors.

Fonts documentals

Arxiu Històric de Mollet del Vallès: Fons Joan Solé Tura, Fons Vicenç Plantada, Col·lecció Martí Pou Torrents.

Testimonis

Mn. Joan Galtés, Jordi Solé Flores, Joaquim Arañó i Josep Cot.

Bibliografia

ARIMON, G. (2006). *El teatre al centre parroquial de Mollet del Vallès (1945-1961)*. Ajuntament de Mollet del Vallès. 226 p. Mollet del Vallès.

BONVILÀ, P (1980). *El meu Mollet. Boscos i vernedes* (inèdit)

CARRERAS CANDI, F (1908-1918). *Geografia General de Catalunya*. Albert Martín. Barcelona.

DE CAN CATALÀ, J. (1976). *La història festiva de Mollet*. Gràfiques Aster. 101 p. Mollet del Vallès.

DDAA, (1941). *Días de Fe y Patria*. Impremta Bachs. Mollet del Vallès.

GALTÉS, J. (1985). *Guia histórico-artística de l'església de Sant Vicenç de Mollet*. Sala Fiveller. 83 p. Mollet del Vallès.

GONZALEZ, R. i BOADA, MR. (1998). *Jordi Solé Tura, molletà il·lustre, Apunts d'una biografia*. Ajuntament de Mollet del Vallès. 133 p. Mollet del Vallès.

MAS, J (1914). *Notes Històriques del bisbat de Barcelona*. Establiment tipogràfic La Renaixensa. Barcelona.

PÉREZ, F (1997). *Obres completes de Vicenç Plantada*. I. *Cròniques i articles en La Renaixença*. Centre d'Estudis Molletans, col·lecció Vicenç Plantada, 1. 263 p. Mollet del Vallès.

PÉREZ, F. (1998). *Obres completes de Vicenç Plantada*. II *Monografies i altres escrits*. Centre d'Estudis Molletans, col·lecció Vicenç Plantada, 2. 238 p. Mollet del Vallès

PLANTADA, V i PAYÀ, J (1893). *Geografia local de Mollet del Vallès*, 18 p. Tipolitografia Lluís Tasso. Barcelona

PUJADES, J (1609). *Crònica universal del Principat de Catalunya*. Hieronym Margarit. Barcelona.

SOLÉ, Joan. (1979). *Records del meu poble*. El Pot Coop. 50 p. Sabadell

SOLÉ, Joan. (1980). *Mollet II part, coses del meu poble*. Gràfiques Aster. 119 p. Mollet del Vallès

SOLÉ, Joan. (1980). *Mollet, una mica d'història*. Gràfiques Aster. 219 p. Mollet del Vallès

SOLÉ, Joan. (1980). *Mollet, la història que segueix*. Gràfiques Aster. 190 p. Mollet del Vallès

SOLÉ, Joan. (1983). *Abús de confiança*. Gràfiques Aster. 216 p. Mollet del Vallès

SOLÉ, Joan. (1984). *Els Turull de Puigmal*. L'Aixernador, edicions argentonines. 240 p. Argenton

- SOLÉ, Joan. (1986). *Mollet, cent vides, cent històries*. L'Aixernador, edicions argentonines. 227 p. Argentona
- SOLÉ, Joan. (1987). *Mollet, cent vides més, cent noves històries*. L'Aixernador, edicions argentonines. 220 p. Argentona
- SOLÉ, Joan. (1988). *Mollet, 1900-2000. Memòries d'un molletà*. L'Aixernador, edicions argentonines. 259 p. Argentona
- SOLÉ, Joan. (1993). *Fets i coses de Mollet. I Mil·lenari*. Còpia Instan. 92 p. Mollet del Vallès
- SOLÉ, Joan. (1993). *Rodolins festius de la història de Mollet. I Mil·lenari*. Còpia Instan. 63 p. Mollet del Vallès
- SOLÉ, Jordi. (1999). *Una història optimista*. Memòries. Edicions 62. 420 p. Barcelona
- SUÁREZ, MA (2015). "Història del Cotó". Mollet del Vallès, 1871-1963. Notes, 30: 79-96. Mollet del Vallès.

Hemeroteca

Gent Gran
El 9 Nou
Nostra Veü
Sembra
La Tribuna Vallesana
Xut!

Web

NACIÓ GRANOLLERS. *La família Pou dona a l'Ajuntament de Mollet la col·lecció de documents històrics del seu pare*. Nació Granollers, 8 de juliol de 2008. Disponible a: www.naciodigital.cat/nacio-granollers/noticia/8959/familia/pou/dona/ajuntament/mollet/colleccio/documentos/historics/seu/pare

Records de clubs i penyes del futbol molletà (dècades de 1970 i 1980)

Miguel Ángel Catalán Burguillos i Raúl D. González del Pozo*

Resum

Durant dues dècades, als anys setanta i vuitanta, Mollet del Vallès va viure una veritable febre pel futbol. Van néixer desenes d'equips de barri que donaven l'oportunitat a joves de practicar esport i socialitzar-se en una ciutat que creixia i es transformava acceleradament. Molts dels equips van sorgir de grups d'amics i aficionats al futbol, a recer de bars i locals del barri, o bé al voltant d'un camp de joc. Alguns grups van jugar només com a aficionats i d'altres van arribar a competir en categories destacades. De la vintena d'equips identificats, molts van anar desapareixent i d'altres es van fusionar entre ells fins a formar els clubs de futbol que hi ha actualment a Mollet.

Paraules clau: club, equip, esport, futbol, Mollet del Vallès, barri, penya.

1. Introducció

Els autors d'aquest article vam ser portadors d'aquest virus del futbol amb els clubs de Princesa Sofia CF, Sant Gervasi CF, UD Fliselina, Atlètic Zona Sud, UD Jamilena, CF Mollet i UDEVA. A l'any 2007, després de participar en converses, dinars i partits

d'homenatge amb amics, en Miguel Ángel Catalan va sentir la necessitat d'iniciar una tasca de recuperació d'històries, símbols i anècdotes d'equips locals, amb els quals tantes vegades havia jugat. A través de converses amb companys, jugadors, entrenadors i directius amb qui havia fet amistat, en aquells vestuaris d'aigua freda i camps de terra, va anar creant un arxiu de materials i d'informacions del futbol molletà de barri.

Aquesta investigació extensa i incompleta, molt més humana que acadèmica, ha permès recuperar una part important de la gran història del futbol dels barris de la ciutat, especialment a través de *Facebook*, amb aportacions de molletans que viuen arreu d'Espanya. Després de dotzenes de trobades, de revisar fitxes, documents, retalls de diaris, pòsters i fotografies, ens hem animat a compartir una part de la història social i del món del futbol amb la revista *Notes del Centre d'Estudis Molletans*, a qui agraïm aquesta oportunitat divulgativa.

Esperem que bona part dels molletans que van compartir la febre del futbol puguin llegir aquestes línies i es reconeixin amb satisfacció i recuperin bons records.

*esportistes i investigadors del futbol molletà, futbolbarriomollet@gmail.com

2. Fent acompanyament del creixement molletà

El futbol és un dels espectacles amb més seguiment als mitjans de comunicació i a les xarxes socials i comercials.

Si mirem fa unes dècades, aquest esport a Mollet del Vallès, com a la resta de les ciutats metropolitanes, era una de les principals vies de construcció social i de relació ciutadana. El futbol ha format part de la llista de principals esports molletans del segle XX al costat d'altres, com el bàsquet, que l'any 1970 ja disposava d'un pavelló cobert i que entre 1977 i 1981 va veure els millors equips nacionals amb la participació durant dues temporades a primera divisió; l'hoquei patins, amb participacions a primera divisió i competicions europees; l'atletisme, que l'any 1983 competia amb una secció femenina i una dècada després inaugurava les pistes de tartan; el ciclisme, amb clubs pedrera de professionals com el Pedro Torres, el Melcior Mauri i sense oblidar l'il·lustre veterà Pelegrí Pi. Altres esports destacats han estat el motociclisme, amb unes fàbriques i uns tallers de motos de nivell mundial al Baix Vallès; tennis, amb un club de tennis formador, o els escacs, la petanca i el billar.

A les dècades finals del segle XX, aquesta febre de l'esport de l'onze contra l'onze va ser un dels factors més singulars de Mollet del Vallès. Aquest paral·lelisme del futbol amb el creixement de la ciutat ha contribuït a formar una ciutat diversa i dinàmica, amb una gran vida social i, especialment, esportiva. Abans, als anys seixanta i setanta, el principal motor d'aquests canvis a la zona del Vallès va ser la industrialització, amb més del 60% dels llocs de treballs concentrats als consolidats sectors metal·lúrgic, tèxtil i quí-

mic. Aquest fet va provocar un reclam de treballadors i va impulsar un doble creixement: demogràfic i de construcció de molts habitatges. El creixement del padró, que no va ser significatiu a les dues dècades de la postguerra, va començar una etapa d'augment moderat entre 1950 i 1965, quan Mollet arriba als 10.000 habitants. A partir de llavors el creixement es va disparar, fins arribar a doblar la població de l'any 1970 (20.232 habitants) a l'any 1990 (39.928 habitants).

A la vegada que creixia la població, s'estenia la urbanització d'edificis plurifamiliars a la ciutat. S'hi desenvoluparen diferents plans parcials, com la Plana Lledó, Can Pantiquet, Lourdes i s'expandeix el creixement a tocar de les estacions ferroviàries de Mollet Sant Fost i Mollet Santa Rosa.

Les persones que es traslladaven a Mollet esperaven formar famílies en una zona amb demanda de treball a les indústries i a la construcció. L'any 1986, el 70 % dels residents molletans havien nascut fora de la ciutat. Si exceptuem la província de Barcelona, les seves procedències eren, en més de cinc-cents persones, de pobles de les províncies de Terol, Badajoz, Còrdova, Màlaga, Jaén, Sevilla i Granada. La nostra piràmide de població era molt jove i estava formada pel 25,9 % de persones de menys de catorze anys, mentre el 21 % eren homes de divuit a trenta anys.

3. El creixement del futbol a Mollet

Bona part d'aquests milers de joves va optar per la pràctica del futbol, l'assistència a partits i la col·laboració amb els clubs i les penyes.

Aquest gran creixement del futbol a Mollet del Vallès té les seves arrels en l'Esport Club Mollet. Aquest gran equip centenari de la ciutat, fundat

l'any 1914, era la meta dels jugadors d'altres equips locals dels anys trenta, com Els Xavalets, Avantguardistes, Peña L'Altra Banda o la Peña Cot. Després de la Guerra Civil, el futbol va renéixer, junt al pal de paller del CF Mollet, amb la Peña Gonzalvo, Peña Mas, Peña Palau, Peña Rovira, Peña Fúria, Peña Tió, Peña Huracà, Peña Ressaca, Peña Proyecto i OJE. També cal afegir d'altres equips formats per treballadors d'oficis i professions com Els Fusters o els treballadors de la Pelleria. Ja a les dècades dels setanta i els vuitanta, es va estendre la febre futbolera amb la formació de desenes d'equips i penyes.

Aquest futbol de barri va ser una de les principals vies d'ocupació del temps lliure i de socialització per a milers de molletans. L'innegable rol de construcció social i relació ciu-

tadana del futbol segurament es pot posar al mateix nivell d'importància de les cases regionals, associacions de veïns i AMPA. Aquests van ser agents destacats per a l'evolució de la ciutat.

La multitud d'equips de clubs i penyes de futbol va assolir el seu zenit al voltant de l'any 1981¹ amb tres equips a segona regional –Mollet CF, UD Fliselina i Peña Safari– i quatre equips a tercera regional –UD Capi, UD Molletense, CF Plana Lledó, Peña Andalucista, i vuit equips més a categories aficionats.² En aquell moment, els diaris esportius recollien la màxima rivalitat dels clubs de la ciutat a segona regional, tot i que la Peña Safari va jugar a un grup diferent del Mollet CF i UD Fliselina. Aquest creixement de tants equips va provocar una manca de camps per a la pràctica del futbol. Hi havia uns quaranta

Figura 1. Peña Andalucista

¹ Mundo Deportivo, 9 d'agost de 1981. "Los clubs reclaman a coro: Mollet necesita más campos".

² Mundo Deportivo, 13 de novembre de 1981. "Máxima rivalidad".

equips, entre sèniors i de base amb juvenils, infantils i alevins; que competien federativament.

Fem un repàs d'on han estat els terrenys de joc, al llarg d'aquests anys, a diferents punts de la ciutat. Històricament els primers xuts a la pilota es van fer a l'inici del segle XX a espais del Centre Parroquial, entre els carrers de la Pau i l'actual Sala Fiveller. Més tard, els partits van passar al camp de Can Sala-Cafè Castells. Després, fins a 1928, van ser a uns terrenys a la zona de la Farinera Moretó-Estació del Nord. Poc més tard, tornaven a desplaçar-se a la zona del riu Besòs en un solar cedit per l'empresa Teneria Moderna Franco-Espanyola, a tocar de l'hostal de Can Prat. Durant els anys anteriors a la Guerra Civil, també es va utilitzar el camp de les Pruneres al centre de la ciutat. Dècades més tard s'hi van sumar els camps de l'IRAMP (Institut Ramón

Albó de Protecció de Menors), de la Plana Lledó -que va anar traslladant-se de la zona de l'actual parc dels Colors a l'actual IES Gallecs-, de la Capi, de Can Vila i de Gallecs. Cal assenyalar que els camps de la Capi i de la Plana Lledó estaven a tocar i situats esglaonadament, un a sobre de l'altre, als terrenys que avui ocupen les pistes d'atletisme. Finalment, als anys vuitanta cal sumar el camp de la Zona Sud i als anys noranta el camp dels Germans Gonzalvo. Actualment hi ha tres instal·lacions municipals per a la pràctica del futbol amb gespa artificial: camp de Juan Bocanegra-Can Vila, camps del Germans Gonzalvo i camp de la Zona Sud.

Els equips de futbol molletans van fer diferents recorreguts, des de penyes que van jugar dues o tres temporades a categoria aficionats -com la Peña El Litri o la Peña Gazpacho-, a clubs que van desaparèixer després

128

Figura 2. AD Peña Vaso (equip infantil)

de jugar més d'una dècada a lligues d'aficionats i de federats —com la UD Jamilena, la UD Peña Vaso, la UDEVA o la UD Can Borrell; o clubs que es van anar fusionant —com la UD Fliselina, l'Atlètic Zona Sud, la Peña Safari— o clubs que encara continuen competint amb una important aposta pel futbol base —com la UD Molletense, la UD Lourdes o la UE Mollet CF.

Quan els equips es formaven, podien optar per jugar a nivell competitiu a les lligues d'aficionats o de federats. La categoria d'aficionats eren lligues esportives dins d'Educación y Descanso —històrica secció franquista que des de 1939 a finals dels anys setanta vetllava el lleure dels treballadors a través d'una xarxa de centres culturals, de diversió i de pràctica amateur d'alguns esports. Les lligues federades, més competitives, formaven part de la Federació Catalana de Futbol, amb ascensos i descensos des de la tercera divisió regional a segona, primera i lligues nacionals. A partir de l'any 1978, amb la recuperació democràtica, les competicions d'Educación y Descanso es van incorporar a les federades a través de la creació d'una categoria d'aficionats.

4. La relació d'equips de futbol a Mollet

Després de revisar la documentació recopilada, podem organitzar el conjunt d'equips a través del criteri de la motivació que va impulsar-ne el naixement als anys setanta i vuitanta. Nosaltres els hem agrupat i llistat incorporant les dades bàsiques i algunes informacions interessants de la seva història. Fem un primer apunt a l'equip degà.

4.1. L'equip històric del futbol molletà

Començarem amb l'equip que ha superat el centenari, el CF Mollet UE (sorgit l'any 1914 com a Esport Club

Mollet —s'ha anat fusionant amb diferents clubs fins a l'any 2000, quan després de fusionar-se amb l'Atlètic Zona Sud adopta el nom actual de CF Mollet UE). Actualment juga a 1a regional catalana amb quaranta equips i uns cinc-cents jugadors. Va ser fundat per un grup de joves amb seu al bar Mollet, més tard bar La Nau, al carrer de Berenguer III. Va jugar a tercera divisió nacional i ha format diversos jugadors internacionals, com els històrics germans Gonzalvo. Ara, és un dels clubs amb una gran pedrera i juga al camp del Germans Gonzalvo.

4.2. Equips impulsats per grups de veïns nascuts a altres poblacions i regions espanyoles

- Peña Gazpacho (1974 - 1978). Fundada per Antonio Alarcón. Va jugar al camp de Can Prat a la categoria d'aficionats. Equip format per jugadors de famílies malaguenyes procedents d'Humilladero i pobles veïns. El seu nom respon a les diferents alçades dels seus jugadors en comparació amb el plat de gaspatxo que s'elabora amb ingredients de diferents mides.

- Peña Zaborro (1973 - inici dels anys 90). Fundada per José Manuel Moreno i els germans Luís i Francisco Broto, nascuts al nord de l'Aragó. Va jugar a categoria aficionats i a 3a regional federada. Va començar els seus partits al camp Vilardebò de Lliçà de Vall i va acabar al camp de Can Vila. El seu nom, *zaborro*, fa referència a una paraula de la *fabla* altaragonesa de la comarca del Sobrarb (Osca) que significa “pedra de terra formada per diferents elements”. Va ser un equip d'amics, molt allunyat dels criteris de la resta de clubs federats. Sense socis, ni quotes, que funcionava econòmicament gràcies a la venda de loteria de Nadal i rifes de productes durant els partits.

Figura 3. Estrella del Sur

Figura 4. UD Jamilena

130

• Estrella del Sur (anys 80). Equip fundat per Valeriano Carrasco. Va jugar a aficionats i possiblement també va ser abans la Peña Bética. Va jugar al camp de l'IRAMP. Va agrupar jugadors i aficionats originaris de les províncies del sud d'Espanya.

• UD Titanes (1969-1973). Fundat per un grup de joves aficionats, José Luís Fandiño, Manuel Gutiérrez, Julio Checa, Emilio Arroyo, Francisco Liébana, i Gabriel Estrella, que esperaven la seva oportunitat per incorporar-se al futbol federat, sobretot al CF Mollet o al seu equip amateur. No es va federar i únicament van participar a partits amb d'altres penyes i a diversos torneigs amb els clubs de Santa Perpètua de Mogoda, Martorelles, Paret del Vallès o La Llagosta. Finalment, l'any 1974 la majoria dels jugadors, nascuts a la província de Jaén, van donar un pas endavant i van formar la UD Jamilena. Anys més tard van impulsar el naixement de la Peña Vaso.

• UD Jamilena (mitjans dels anys 70 - 1993). Amb seu, durant molts anys, al bar Los Cuñados (carrer de Burgos) i traslladat al veí bar La Cabaña del Tío Tom. Va arribar a jugar a 2a regional al camp de la Zona Sud.

El seu nom fa referència al fet que els primers jugadors i fundadors eren de la ciutat de Jamilena, municipi de la comarca metropolitana de Jaén.

• UD Can Gomà (anys 90). Equip fundat pel Centre Cultural Andalus. Va arribar a jugar algunes temporades a 3a regional i sempre al camp de la Zona Sud. Inicialment volia anomenar-se UD Centre Cultural Andalus, però la federació no va permetre inscriure aquest nom i van optar per fer servir el nom de l'edifici de la seva seu, Can Gomà.

4.3. Equips vinculats a centres educatius

• Princesa Sofia CF (1978 - 1981). Equip de futbol base, obert a jugadors que no eren alumnes de l'Escola Princesa Sofia (actual Escola del Bosc). El seu nom fa referència a l'esposa de l'actual rei emèrit, Sofia de Grècia i Dinamarca. Jugaven els seus partits al camp de la Plana Lledó, en categoria d'aficionats.

• San Gervasio CF (1975 - 1983). Equip de futbol base impulsat pel professor Manuel Arroyo. Els jugadors eren alumnes de l'Escola Sant Gervasi, situada abans al carrer de Cervantes i ara al carrer de Sabadell. Disputaven

Figura 5. CF San Gervasio (equip aleví)

Figura 6. IRAMP

els seus partits al camp de la Plana Lledó, a la categoria d'aficionats.

- IRAPM (Institut Ramón Albó de Protecció de Menors) (1971 - 1980). Equip de futbol base que va jugar a categoria aficionats, amb camp propi. L'equip el formaven els joves interns de les instal·lacions de la Junta de Protecció de Menors. Aquest institut va ser inaugurat el 25 d'octubre de 1971. Les seves instal·lacions tenien diversos dormitoris de quaranta persones, camp d'esports (un de futbol, tres de beisbol i una pista poliesportiva), extensions de granja, hort i tallers de formació professional; es trobaven sota la direcció de la Congregació de Germans d'Escoles Cristianes. El projecte estava dividit en tres fases, i volia arribar a acollir set-cents vint interns, però únicament se'n va desenvolupar la primera fase. A partir dels anys vuitanta, les instal·lacions van ser un centre escola d'internament de menors. El nom de l'institut, i de l'equip, és un reconeixement a Ramon Albó i Martí, polític conservador franquis-

ta, expert en temes penitenciaris. La premsa de l'any 1971 va interessar-se per aquest projecte i va cobrir la seva inauguració, atès que hi va ser present el ministre de Justícia, Antonià Maria de Oriol Urquijo.³ Aquest alt càrrec franquista va ser conegut, durant la Transició, perquè va ser segrestat l'11 de desembre de 1976 per un comando terrorista de la banda GRAPO. El camp de l'IRAMP, com tothom el coneixia, era el terreny de joc de diferents penyes i equips de Mollet, atès que el camp de joc i els vestuaris oferien bones condicions, especialment la garantia d'aigua calenta, i el preu de lloguer de les instal·lacions era baix. Finalment el mes de juny de 1984 es tanca l'institut. Com a centre educatiu acollia alumnes interns sense família o amb problemes socials; i posteriorment, el 30 de setembre de 1985, es transforma per funcionar com a centre de formació i acadèmia dels Mossos d'Esquadra, l'actual Institut de Seguretat de Catalunya, on es manté el camp de futbol i s'hi incorporen unes

³ ABC, 23 d'octubre de 1971: "El nuevo instituto Ramon Albó -de la Junta barcelonesa de protección de menores- tiene capacidad para 720 alumnos. Será inaugurado el lunes por el ministerio de Justicia". La Vanguardia Española, 27 d'octubre de 1971: "Mollet: Inauguración de las nuevas dependencias del Instituto Ramon Albó presidida por el Ministro de Justicia".

pistes d'atletisme i un circuit de conducció, tot per a la formació exclusiva dels cossos de seguretat de Catalunya.

4.4. Equips d'empresa

- UE Núria (anys 60). Fundat pels treballadors de la Fàbrica Mas Bagà, situada al final del carrer Bilbao del polígon de Can Prat, on feien muntatge de calefactores industrials i domèstics. Aquest equip jugava a la categoria d'aficionats d'Educación y Descanso i era format, en la seva majoria, per treballadors de la planta de producció o manteniment, com Antonio Turégano, i per jugadors que deixaven el CF Mollet i entraven a treballar a la fàbrica. Va arribar a disputar les fases finals de la seva categoria a la ciutat de Madrid. El seu camp de joc era inicialment les Pruneres i, finalment, un camp habilitat a terrenys de Mas Bagà.

- UD Fliselina (1971 - finals dels 90). Fundat per José Alonso, cap de producció de l'empresa, que es va traslladar de Torrelavega (Cantàbria) a Parets del Vallès, moment en què es va crear un equip de futbol amb els treballadors de l'empresa Nontex-Flisesina-Viledón (actualment Freudenberg-España, empresa de roba sense teixir), situada al polígon paretà de Can Volart. Va jugar a 1a regional i va acabar fusionant-se amb el CF Mollet. Va iniciar els seus partits i entrenaments en un camp propi al polígon de l'empresa, per acabar al camp de la Plana Lledó.

4.5. Equips vinculats a barris o zones de la ciutat

- UD Molletense (1974). Fundat per Gabriel Montoya. Va iniciar la seva activitat esportiva al camp de la Soberana-IRAMP, per continuar al camp de Gallecs, després al camp de les Pruneres; i per ocupar, fa anys de forma exclusiva, el camp de la Zona

Sud. Ha arribat a jugar a 1a regional, i actualment milita a 2a regional catalana. Inicialment, aquest equip es va formar per l'interès d'un grup de joves dels barris del sud de la ciutat que jugaven informalment i volien federar-se. Els seus colors, franges blaves i blanques, són la coincidència de l'equipament inicial del grup de joves amb les simpaties dels fundadors pel RCD Espanyol. Continua competint amb vint equips i uns doscent cinquanta jugadors.

- UD Lourdes (1977). Fundat per Juan Bocanegra, veí del barri

132

Figura 7. UD Fliselina

Figura 8. UD Fliselina Veteranos

Figura 9. UD Lourdes (temporada 1979-80)

Figura 10. UD Molletense (temporada 1974)

Figura 11. UD Molletense

de Lourdes. Ha jugat a 2a regional i ha estat un referent del futbol femení de la ciutat durant algunes temporades. Joga al camp de Can Vila, que l'any 2009 va passar a dir-se Camp Juan Bocanegra-Can Vila, en memòria de qui va ser fundador i president.

- UD Can Pantiquet (1979 - mitjans dels 90). Fundat per Francisco Herberos i els germans Eloy i Alberto Ramos, propietaris del bar Madague (més tard Casa Pedro, després bar Ramos i actual bar Acròpolis, al carrer de Can Pantiquet). Va jugar a aficionats i 3a regional al camp de Can Vila, d'on es va traslladar provisionalment al camp de l'IRAMP durant els mesos de les obres de la subseu olímpica i paralímpica de Tir-Barcelona'92. El nom de l'equip feia referència al barri i al carrer on estava situat el bar i la seu social. Actualment milita a 4a regional amb catorze equips i uns cent cinquanta jugadors.

- CF Plana Lledó (1977 - 1986). Amb seu al carrer de Santa Margarida. Va jugar a aficionats i 3a regional, al camp de la Plana Lledó. Va ser l'equip del barri de la Plana Lledó i van ser molt coneguts els seus primers jugadors: Garriga, Gallecs, Rivero, Solera i Mendieta.

Figura 12. UD Gallecs

Figura 13. Atlético Vallés

• UD Gallecs (anterior a 1934. Amb la Guerra Civil desapareix i es recupera l'any 1967 fins l'any 1988). Hi ha dades d'un partit Gallecs - Mollet l'any 1934, amb ajustada victòria 2-1 per als locals. L'any 1967, Rafael Olivé, Lluís Ansó i Jaume Vilar-dell recuperen l'equip jugant alguns partits al camp de Palau de Plegamans. L'any 1972, amb el suport de l'empresa constructora DIN torna l'equip jugant a categoria d'aficionats i aconseguixen un camp propi a Gallecs, prop de can Farra, anomenat camp de la DIN. El 1981 es fusionen amb la UD Leones del Norte.

• Atlético Vallés (1969) - AD Safari / Peña Safari (1972)-Atlético Zona Sur (1982). Fundat per Salvador González, aquest equip, ha variat a través de la unió amb diferents clubs, com el 1972 amb l'AD Safari, el 1982 amb l'Atlético Zona Sur, el 1988 amb la UD Leones del Norte-Gallecs, i la darrera fusió, l'any 2000, amb el CF Mollet. Va jugar a aficionats fins l'any 1980, quan passa a federar-se i arriba a 1a regional la temporada 1997-1998. Durant aquest temps ha estat l'equip de la zona sud de la ciutat, dels barris del Calderí, l'Estació de França-Can Mulà

Figura 14. AD Safari / Peña Safari

i l'Estació del Nord. La seva seu social estava en un local de dues plantes al carrer de la Plana i al bar Safari, al carrer de Martí l'Humà.

• UD Can Borrell (darrers anys del segle XX). Fundat al barri de Can Borrell des de l'Associació Mancomunitat de Veïns Can Borrell 2000, amb seu a un local del carrer Gallecs. Jugaven a la categoria d'aficionats i tenien equips de futbol base, infants del barri nou de Can Borrell i barris propers. Disputaven el seus partits al camp de les Pruneres.

4.6. Equips creats a bars i restaurants de la ciutat

Gràcies a l'impuls econòmic de propietaris de bars i restaurants de Mollet, molts equips va formar-se entre les seves parets. Aquests locals de menjar i begudes eren les seues socials dels clubs, on passaven molts moments de la setmana els jugadors, els aficionats, els directius i els familiars.

- UD Leones del Norte (1979 - fusió amb UD Gallecs l'any 1981 i amb l'Atlético Zona Sur l'any 1988). Fundat per Francisco Cañadillas, conegut com León, amb seu al bar Sevilla, a l'avinguda de Rafael Casanova, al barri de l'Estació del Nord. Va jugar a aficionats i a 3a regional, inicialment al camp de la Capi, després al camp

de Gallecs, retornant al camp de la Capi, al camp de Gallecs i, finalment, al camp de la Zona Sud. El seu nom és la suma del nom del fundador i la situació de la seua social al barri del nord de la ciutat.

- UD Peña Vaso (1973 - mitjans dels 80). Fundat al bar El Maño (carrer de l'Onze de Setembre), el seu primer president va ser en Pablo Prada. Va jugar a aficionats fins l'any 1983, que va assolir la 3a regional. El seu nom feia referència a un got, com recull el dibuix del seu escut.

- CF Churreria - Atlètic Molletà (anys 80). Fundat al bar Churreria, al carrer de Joan Maragall. Va passar a anomenar-se Atlètic Molletà, i finalment, es va fusionar als noranta amb el CF Mollet.

- UD Capi (1970 - inici dels anys 90). Fundat per Agustín Villena, al·lies el Capi, Pedro Cidonchas, entrenador; Narciso Santana, Suso i Castejón, al bar El Capi (inicialment situat al carrer de Borrell i traslladat al carrer de Gaietà Vínzia). Van començar jugant al camp de l'IRAMP i després van passar a uns terrenys que van donar nom al camp de la Capi. Van jugar a aficionats i 3a regional. Tenia equips de futbol base. El nom de l'equip és

Figura 15. UD Peña Vaso

Figura 16. UD Capi (equip infantil)

Figura 17. Peña Tacones

Figura 18. Peña el Litri

136

El Capi, apel·latiu que tenia un dels seus principals fundadors i que es recull al simpàtic l'himne de l'equip.

- UD Tacones (1973 - 1993). Fundat pels germans Antonio i Manuel Navarro en un local del carrer del Doctor Robert. Es va iniciar com a futbol base fins l'any 1980, quan tots els juvenils passen al CF Plana Lledó. L'any 1981, l'Esteban Barragán ja forma un equip sènior que arriba a 3a regional. Van jugar als camps de la Plana Lledó, camp de la Capi i, finalment, al camp de la Zona Sud. El nom de l'equip es relaciona amb la primera part del nom del primer equip d'alevins del club, Tacones de Oro.

- Peña el Litri (1975-1980). Fundada per Francisco Burrero Gallardo, anomenat el Litri, propietari del bar El Litri situat llavors a l'actual rambla Nova. Va jugar a aficionats al camp de l'IRAMP i al camp de la Plana Lledó. El nom del club recollia el sobrenom del fundador, que era de la mateixa zona de Huelva que la família de toreros del Litri.

- Peña Zaragoza (1974-76). Fundada al bar Cervantes (carrer de Cervantes) i propietat del restaurador del bar El Maño (avinguda de l'Onze de Setembre). Van jugar com aficionats al camp de l'IRAMP i al camp de la Plana Lledó.

- UDEVA (1981 - 1997). Fundat per Juan Tijeras, copropietari de l'actual restaurant Eva (a l'avinguda d'Antoni Gaudí). Va arribar a jugar a 3a regional, en els camps de l'IRAMP, Zona Sud, Sant Fost i Can Vila. Aquest equip es caracteritzava pels seus equipaments elegants i complets, que renovava cada temporada.

- Peña Los Figuras-Peña Andaluçista (1972-1992). Fundats al Bar Avenida, situat al carrer de Gaietà Vínzia. Va començar com a Peña Los Figuras i competia a categoria Educaci3n y Descanso i aficionats. Jugaven al camp de Can Prat primer, després al camp de Gallecs i finalment, ja com Peña Andaluçista, al camp de Can Vila. Van ser l'equip que va inaugurar les noves instal·lacions i el primer any de funcionament del

Figura 19. **Peña Andalucista**

camp del barri de Lourdes. Quan es van federar ja van formar l'equip anomenat Peña Andalucista, davant la impossibilitat d'anomenar-se Peña Andalucense, atès que un equip de Santa Perpètua ja estava federat amb aquest nom.

Hi ha altres equips de futbol dels quals no hem obtingut prou documentació, testimonis ni dades per categoritzar-los; però sabem que han format part del futbol molletà d'aquesta època. Són la Penya Vallès, la Peña Rayo, la UD Halcones, la UD Can Gomà, la UD Gaudí, la UD Can Borrell i l'Estrella del Vallès.

5. Agraïments

Volem acabar aquest article demanant a totes les persones que tinguin més informació sobre aquests clubs i penyes que contactin amb nosaltres per aportar comentaris, dades noves o material com escuts, himnes, fotos, butlletins, pòsters, etc., o simplement per corregir errades d'aquest escrit. Ens podeu escriure a: futbolbarriomollet@gmail.com.

Finalment, volem agrair a totes les persones que ens han proporcionat informacions i materials per iniciar aquest fons de clubs i penyes de futbol. Gràcies a:

Salvador González, jugador-entrenador i president de l'Atlético Vallès, l'AD Safari i l'Atlético Zona Sud; Rosa Martínez i Rosa Ibáñez, aficionades de l'UD Molletense; Gabriel Montoya, president de la UD Molletense; Jaime Blanco, periodista; Francisco Cañadillas (León), president del CD Leones del Norte; Julio, entrenador i jugador del CD Leones del Norte; Juan Tijeras, president de la UDEVA; José Checa, jugador de la UD Jamilena; Pedro Medieta, president de la UD Jamilena; Jacinto Gutiérrez, fill de l'entrenador del CF Sant Gervasi; Josep Ibarz, entrenador del CF Sant Gervasi; Jorge Cañadas, jugador del CF Plana Lledó; AV Plana Lledó; Eloy Ramos i Alberto Ramos, fundadors de la UD Can Pantiuet; Valeriano Carrasco, entrenador i jugador de l'Estrella del Sur; Ceferino Prieto, president de la Peña Vaso;

Xavier Torrent, jugador de l'AD Peña Vaso; Fernando Diago, president de la UD Lourdes; Manuel Garcia Tamayo, jugador del CF Churrería i de l'Atlètic Molletà; Andrés García, entrenador de la UD Fliselina; Facebook PeñaCapi; Jordi Candela, president del CF Mollet UE; Luís Broto Latre, directiu del CF Zaborro; Manuel Navarro, jugador de la UD Tacones; a Antonio Alarcón, jugador de la Peña Gazpacho; Pol Ansó, jugador de la UD Gallecs; la família Ansó, que han tingut un president i un jugador de la UD Gallecs; José Hidalgo, jugador de la Peña El Litri; Manel Jovani aficionat de l'IRAMP; i Antonio Pérez, jugador d'UD Fliselina.

Per acabar aquestes línies plenes de records i producte de les aportacions de moltes persones de la ciutat, volem subratllar la importància social del futbol a Mollet del Vallès. Per la nostra experiència, sumada a la de molts amics, joves i adults d'aquells

anys, coincidim a sentir que la pràctica d'aquest esport, que va tenir un caràcter accentuadament recreatiu, molt allunyat del rol formatiu i competitiu del futbol actual, va ser una oportunitat que va facilitar la socialització a Mollet del Vallès. Els jugadors, els directius i els familiars dels equips que vam compartir els camps de joc, ens vam sentir part de grups d'amics dins d'espais col·lectius d'igualtat; a través de compartir entrenaments, vestuaris, desplaçaments, victòries, derrotes i celebracions de germanor. Tot això va ajudar, sense cap dubte, a teixir positivament la relació social dels molletans i de les molletanes als barris de la ciutat, especialment important durant aquelles dècades, en què a la ciutat confluïen importants processos de transformació, que han contribuït a generar una identitat dinàmica i plural de la gent de Mollet del Vallès.

Memòria oral

Memòria oral de Mollet. Entrevista a Balbina Camp

"De petita menjàvem moltes sopes. No es llençava ni un rosegó"

Olga Rabasa Yrla*

Introducció

Aquesta entrevista pretén ser la primera d'una sèrie (en els propers números de *Notes*) en què mirarem de parlar amb diverses persones sobre la seva vida i sobre diferents aspectes de la ciutat. Comencem amb la Balbina, una dona que ha viscut a Mollet tota la vida i que té moltes coses per dir-nos: "de la meua edat, al poble, encara hi ha molta gent, però n'hi ha que passen per la vida sense parar gaire atenció, i a mi m'agrada fixar-me en les coses, escoltar, mirar i guardar-ho tot a la memòria". Evoquem amb ella la vida, els carrers, els paisatges i els personatges d'una època que s'esvaeix.

La Balbina Camp i Plans és una mica com el seu nom: única. Des de bon començament em tracta com si fos la meua àvia, em fa sentir benvinguda i s'explica amb total confiança. Viu tota sola, però envoltada de la família. Té dues filles, la Núria i la Marta, i tres nets. I ara, per primer cop a la seva vida, té temps per a ella! A banda de les feines pròpies de la casa, mira ben poca televisió i cuina una mica (des de coses bàsiques per al dia a dia, a plats de festa i receptes d'abans, com les mongetes del ganxet o la crema de Sant Josep). Però és amb la lectura com passa millor

l'estona. Llegeix tots els llibres que la seva filla li treu de la biblioteca. "Prefereixo llegir que passar la pols", em confessa, mentre em fa cinc cèntims de les darreres lectures. Com a apassionada del país i la llengua, té un passatemps ben curiós: anota en una llibreta totes les frases fetes, dites i refranys que o bé recorda o bé troba en qualsevol escrit o conversa. Del poble, no se li escapa res. Segueix la premsa local i comarcal i s'implica en tot allò que li interessa.

141

Figura 1. La Balbina, a casa seva, m'ensenya fotos antigues de família (novembre 2019)

Anar desgranant la seva vida comporta, inevitablement, fer un retrat del Mollet de la postguerra. Un Mollet que els canvis econòmics i socials de les darreres dècades han fet precipitar-ne la desaparició. Ja queden poques persones que recordin les cases pel nom popular (o malnom) de la família que hi vivia o que et puguin explicar, una per una i fil per randa, les botigues que omplien la Carretera i el carrer de Berenguer III a la postguerra.

Paraules clau: avinguda de Jaume I, Balbina Camp, botigues, cal Guano, Can Mulà, carrer de Berenguer III, Carretera, cens, Gallecs, Guerra Civil, les Cintes, memòria, Mollet del Vallès, postguerra, Xampany Gomà.

Entrevista

142

Vas néixer l'any 1934, al número 12 del carrer del Comte d'Urgell; la primera filla del matrimoni format per l'Alfons Camp i Xicola (fill del Pepet Xancarrí, sereno de Mollet) i la Dolors Plans i Soley (filla de can Pollastre de Sant Fost), que vivien a casa la família Camp, amb l'àvia paterna.

Els meus pares i l'àvia estaven molt contents i em van fer un gran bateig. Van tirar molts confits en el camí de l'església fins a casa, per tenir contenta la corrua d'infants que anaven darrere dient: "tireu confits - escarransits - si no en voleu tirar - el nen es morirà".

Balbina no és un nom gaire comú. Per què te'l van posar?

Em sembla que a Mollet en són l'única. Diria que el nom ve de Galícia. La meva iaia, la mare del meu pare, es deia Balbina, i abans, si no li posaves a l'infant el nom del padrí o padrina, aquest no volia ser-ne! Per tant, em van posar Balbina i la mare

Figura 2. Els pares de la Balbina, el dia que es van casar.

es va conformar. La iaia també va ser padrina d'una altra neta de cal Traïdor de Gallecs i també li van posar Balbina; i també a una neboda de La Llagosta. És un nom estrany, ni m'agrada ni em desagrada. Ara, si jo fos padrina d'una nena, no li posaria aquest nom, els deixaria triar.

La felicitat del matrimoni amb el naixement de la petita Balbina, assistit per la Sra. Felisa,¹ va quedar ràpidament estrocnada per l'esclat de la Guerra.

¹ La llevadora que va ajudar a néixer la Balbina es deia Felicidad Díaz. La Balbina recorda que vivia al carrer Vínzia, al primer pis del forn de pa Roca, i que hi tenia un cartell que deia: Felicidad Díaz, comadrona.

El meu pare va anar a la Guerra i amb vint-i-nou anys s'hi va quedar. Només feia quatre o cinc anys que s'havia casat. Va morir en un camp de concentració a Santander de "fiebres tifoideas". A la meva germana ja no la va conèixer o només recent nascuda. La mare es va quedar sola amb dues nenes i la iaia. Quin gran disgust! La meva iaia, que ja tenia les filles grans, i per a qui el meu pare era l'únic nen, i la mare, vídua amb dues nenes petites i la sogra. De treballar se'n va fer un fart, pobreta! Treballava a la fàbrica de Can Mulà, hi feia hores extres; treballava al camp quan podia i anava a cuinar a cases de Santa Perpètua, la Llagosta i Martorelles. Fins i tot, feia estraperlo a la seva manera: se n'anava a Vinebre a comprar oli o em feia anar a Parets amb un mocador de fer farcells a buscar pa d'un forn per després revendre-ho per uns cèntims més. Quan n'era l'època, també anàvem a buscar bolets i els veníem a la fonda de Cal Bruno...² Una vida, pobra dona, ben galdosa! Només treballar i treballar. A nosaltres ens va criar l'àvia. Quan ens llevàvem per anar a escola, la mare ja no hi era, ens ho feia tot la iaia. Per ajudar una mica a casa, jo agafava algunes nenes del veïnat més petites i les acompanyava a escola. Així em donaven dues pesetes per nena a la setmana.

Si la postguerra va ser dura, a casa teva encara més, doncs.

La mare era una dona molt recta i no volia deixar mai res a fiar. Si no tenia diners, no comprava. Ho tenia sagrat. Deia: "m'agrada més anar a Igualada, que anar a Manlleu".³ A casa mai sobrava res ni es feien extres. Per Reis,

Figura 3. La petita Balbina en una visita al pare durant la Guerra (Figueres, 21 d'abril de 1938).

mai m'havien portat res..., si de cas roba per fer-me un vestit nou. Això sí, mai havia menjat pa negre. Cada any, l'oncle de Sant Fost ens deixava un sac de farina de 100 kg a cal Llargués i en sortien uns 120 pans. Ens donaven una targeta i quan anàvem a buscar el pa, l'anaven retallant fins que s'esgotava. La mare no el deuria ni provar, el pa, però nosaltres, a l'escola, cada dia portàvem pa amb xocolata!

I com us arreglàvem amb el tema del vestir?

A l'escola (les monges), anàvem totes amb bata blanca. A l'hivern, portàvem faldilla i mitjons llargs i passàvem molt de fred als genolls. Portàvem guants i ens abrigàvem bé amb un jersei gruixut donat per algun parent... La mare, que era teixidora a

² Situada davant de l'Estació de França, actualment el carrer de Berenguer III cantonada amb la ronda d'Orient.

³ Dita que juga amb la semblança de les paraules igual-Igualada i manllevar-Manlleu. És millor tractar d'igual a igual (amb el venedor) que haver de manllevar o deure diners.

Figura 4. La Balbina amb set anys, en un retrat de l'escola

144

la fàbrica, es va portar molt bé amb una noia a qui va ensenyar l'ofici i aquesta, per agrair-li, ens va regalar a la meua germana i a mi uns jerseiets. I per la comunió, vam arreglar el vestit de casament de la mare! En contra dels costums de l'època, en què totes les dones es casaven de negre, la mare havia volgut un vestit blanc de *georgette* que li va fer la Visillos, una modista de Berenguer III. Aquesta dona ho feia bé i molt barat i ens cosia els vestits perquè la mare no tenia temps. Per Festa Major, baixàvem a Barcelona a comprar les sabates en una botiga prop de Colom que tenia el gènere exposat a l'aire lliure, en capses. Compràvem unes sabates blanques per passar l'estiu, i a l'hivern, les teníem de negre o blau marí.

Llum, aigua, calefacció... La vida quotidiana no tenia res a veure amb les comoditats d'avui.

Quan era petita hi havia restriccions d'aigua i de llum dia sí i dia també. Per fer els deures, ens posaven una espelma o un llum de *carburo*. Les pedretes de *carburo* les compràvem a ca la Blasa —a Berenguer III cantonada amb l'avinguda Llibertat, on ara hi ha una perfumeria— i en contacte amb l'aigua feien una

flama que durava més que les espelmes. I per al fred, teníem un braser pelat on hi posàvem terregada (encenalls de carbó vegetal) que compràvem al carboner. La terregada era dolenta perquè feia sortir taques a les cames, que en deïem "vaques". També la gent es marejava pel vapor que deixava anar; no feia fum però deixava anar un baf... A casa, només s'estava calent a la zona del braser. Els llits eren gelats. La iaia escalfava un totxo a la vora del foc, l'embolicaven amb un drap i el passava pels peus del llit per escalfar-lo. Havíem arribat a dormir les quatre juntes per estar més calentes! De dutxes no n'hi havia. El meu pare havia fet al pati el que en deia el *quarto de la dutxa*: un quartet amb un dipòsit d'uralita a dalt, que s'omplia amb l'aigua de la pluja i s'escalfava amb el sol. Havia fet tot un sistema amb una regadora, una mànega i un tub de bicicleta per dutxar-nos. Però a l'hivern, quan feia tan de fred, ens rentàvem a la cuina amb una palangana. I el pitjor eren els penellons. Te'n sortien del fred i sobretot de rentar la roba i els plats amb aigua gelada. Deien que el millor pels penellons era pixar-s'hi, però nosaltres no ho fèiem, eh?

I a la cuina i a taula?

Nosaltres teníem una cuina econòmica amb tacs de llenya o carbó i al costat hi havia un dipòsit on sempre hi teníem aigua calenta, que s'escalfava amb el foc. Era un gran avantatge respecte del foc a terra. Recordo que per menjar la iaia ens feia moltes sopes: de ceba, d'all... tot ho acabava amb sopes, no es llençava ni un rosegó! I al migdia, patates bullides. Tothom tenia un trosset d'hort a l'eixida i algunes gallines o conills. El diumenge matàvem un conill i, si en sobrava, en fèiem arròs durant la setmana. A casa havíem criat porc i també havíem tingut una cabra. Recordo que la mare tenia mitja hora lliure a Can Mulà per sopar, però ella pujava corrent a casa per munyir la cabra i que tinguéssim llet fresca la canalla. De neveres no n'hi havia. Per Festa Major, anàvem a la font de la cantonada i posàvem la gasosa i el meló en una galleda de zinc perquè fos ben fred. Més tard van sortir unes neveres de fusta pintades de blanc i s'hi havia de posar gel. Llavors passava el Bruno⁴ amb la furgoneta i una trompeta i sortíem a comprar-li les barres de gel, però només a l'estiu. La gent també tenia un carner: un armariet de la cuina protegit per una xarxa metàl·lica perquè no hi anessin les mosques.

Però dintre de tanta misèria, també us ho passàveu bé...

Sí, quan ets petit sempre trobes distracció a les coses. Recordo que me n'anava a ca l'Isern per llogar una bicicleta a dues pessetes l'hora

i m'arribava a buscar la llet a Gallecs un cop per setmana. Hi anava per la Farinera Moretó cap a la cruïlla de Santa Perpètua, i carretera amunt cap a casa la meva tia, cal Traïdor. Feia tanta pujada que havia de baixar i arrossegar la bicicleta. També hi havia anat a peu i llavors feia camí per can Torres, can Jornet, can Salvi, les vinyes i el pou de Can Mulà. Passava pel pont Xuclador, una casa que en deien el Forn i un caminet tot recte fins a cal Blanc. D'allà arribava a la Casa Nova, on sempre em demanaven les "noves" del poble,⁵ un petit bosc i, finalment, cal Traïdor.

Com eren les festes majors de la teva infància?

La festa no es vivia tan al carrer com ara, era més aviat com si la família es posés de festa... Recordo que uns dies abans, la iaia netejava la casa i, fins i tot, enllustrava amb oli i vinagre els marcs dels quadres perquè lluïssin. De convidats, venien els meus oncles de Gallecs amb una tartana tirada per un matxo. La iaia deuria fer pollastre rostit i després baixàvem a passejar i anàvem a veure els *caballitos*, però pujar-hi gairebé mai perquè la mare no tenia diners... A l'envelat de la pista Trèbol hi venien orquestres, però a mi el que més m'agradava eren les bombetes que l'Emili Codina posava tot resseguint la forma del campanar. L'últim dia també anàvem a veure els focs que es feien als camps de Can Dragó,⁶ i els miràvem des de la Carretera. Després, també anàvem convidats a la Festa Major de Gallecs o de Martorelles perquè "qui a festa major va, a festa major torna", que es diu.

⁴ El Bruno Soler era un personatge conegut per tothom. Anava amb una furgoneta que parava pels diferents carrers de Mollet i venia les barres de gel per a les primeres neveres del poble. També feia de taxista.

⁵ La Balbina recorda que la mestressa d'aquesta casa era molt xafardera i quan sentia que algú s'acostava pel camí sortia a esperar-lo i preguntar-li sobre qualsevol novetat de Mollet.

⁶ Un descampat que hi havia a l'alçada de les escales de Can Dragó, a l'altra banda de la Carretera.

I per Sant Vicenç?

Es feia menys cosa, llavors en dèiem “Sant Vicenç gros i Sant Vicenç petit”, ja que només durava dos dies, el de Sant Vicenç i l’endemà, que és Sant Alfons.

El Mollet de després de la Guerra era molt diferent a la ciutat en què es va convertir a partir dels anys seixanta. Com eren els carrers del poble?

Tots els carrers eren per asfaltar. El primer que van arreglar va ser el de Jaume I. Quan plovia, tot s’omplia de fang. Les voreres també va costar que les fessin. Al meu carrer, el Comte d’Urgell, jo ja era casada i encara feien les voreres! Però, és clar, llavors a Mollet només hi havia quatre cotxes que jo recordi: el dels metges, el del Ramon de la Marineta (que feia de taxista acompanyant la

gent a Barcelona) i el del Bruno del gel... Però és que en aquell temps tot era molt diferent...

Saps què eren els censos? Quan el meu sogre el 1912 va comprar la casa on visc ara, ho va fer per censos.⁷ El propietari del terreny era l’amo de Can Mulà, el Sr. Ros. La gent rica que tenia terrenys per tot Mollet els venia a canvi que cada any li paguessin els censos. El Sr. Ros tenia un cobrador i cada any, l’1 de novembre, venia a cobrar. Si t’hi fixes, pel Berenguer III, moltes cases antigues hi tenen una data a la façana, és l’any en què es va fer el cens. La casa de la meva àvia, en canvi, pertanyia al que en dèiem la Villa María, una torre que hi havia a la zona de l’antic Hospital. Recordo que cada any, també l’1 de novembre, acompanyàvem la iaia a pagar els censos.

Carrers i gent de Mollet

Fins a l’inici de l’enorme creixement demogràfic que es produeix a partir dels anys cinquanta, a Mollet els dos carrers principals eren Jaume I, el carrer de la Carretera que unia el municipi cap al sud amb Barcelona i cap al nord amb Vic i Puigcerdà, i el carrer de Berenguer III, que menava del centre cap a les fàbriques i el tren. La Balbina explica que aquest carrer ha perdut molta vida actualment. Llavors hi havia molt de trànsit, principalment de treballadors que anaven a la Pelleria, la Derbi, Can Fàbregas, i també hi passava el cotxe de línia que feia Badalona-Sabadell. “A les hores d’entrada i sortida de les fàbriques hi veies passar fileres de treballadors que anaven a peu o en bici. Des de la botiga estant, no necessitava rellotge per saber l’hora, l’encertava segons el trànsit de Berenguer III”.

SEGUEIX →

⁷ El cens és una mena de contracte, avui dia en desús, que es constitueix quan una persona (censatari) contreu l’obligació de pagar a una altra una pensió (també anomenada cànon o renda) de caràcter anual (pagada en diners o espècie), com a contraprestació per la transmissió d’un capital (mobiliari o immobiliari) corresponent, i gravant una propietat seva amb la responsabilitat dels diners i del capital com a garantia del pagament. Els censos van ser una institució utilitzada en temps medievals i moderns, a Europa i Amèrica. S’assemblava a l’actual préstec hipotecari, llevat que el deutor conservava plens drets sobre l’immoble gravat.

La Balbina té tan bona memòria que m'explica com eren els carrers de Mollet a partir de les seves botigues. Les va enumerant de nord a sud, primer una banda i després l'altra: el carrer de la Carretera, la plaça de l'Església, Berenguer III, el carrer de Barcelona i la plaça de Prat de la Riba. I m'explica històries i anècdotes de cada botiga i de cada família, moltes que potser no heu sentit mai abans. Podríem omplir pàgines i pàgines, però aquest no és l'objectiu, així que us en direm només algunes (i ens guardarem la resta per a futures recerques).

Com en tots els pobles, hi havia molts comerços que es coneixien per l'activitat que feien, com el Forner nou (el Forn de Sant Vicenç), cal Pau recader (a la Carretera, passada la fàbrica del Cotó, hi havia un home que baixava a Barcelona a buscar els encàrrecs que li feia la gent), el Baratu (més que definir el què hi tenien –roba i complements per a home-, en defineix el preu), la Visillos (modista del Berenguer III) o la Teresina de la roba blanca, una modista que només treballava amb roba blanca (roba de dormir, vestits de núvia, llençols...).

Però també hi havia noms curiosos que la gent donava a un establiment a partir d'alguna anècdota o característica que no es referia exactament a l'activitat que feien. Aquest és el cas de ca la Ganassa (una botigueta on despatxaven planter a tocar de cal Llargués) a qui el malnom devia venir de la condició de la mestressa (ganassa és sinònim de ganàpia); o de can Tanbonic (pastisseria i comestibles Pujadas, a Gaietà Ventalló). Aquest nom provindria de quan la mestressa va tenir el primer net i no perdia l'oportunitat d'explicar a les clientes que era "tan bonic, tan bonic!". També podríem explicar aquí d'on prové el nom de cal Dibuijant, la merceria del carrer Barcelona tancada el passat 2019. Ens explica la Balbina que totes les fadrines de Mollet i rodalies hi anaven a comprar les puntes per fer-se l'aixovar. I el pare de l'establiment, que duia les ulleres a baix de tot del nas, era qui dibuixava els dissenys per als brodats (d'aquí cal Dibuijant). El cas és que anar a cal Dibuijant era perdre tot el matí i, al damunt, amb espectacle, ja que segons la Balbina era una família força peculiar que mai tenien pressa i es cridaven des de la rebotiga.

També ens descriu alguns negocis que avui en dia ja han desaparegut. A la Carretera, en un soterrani entre les escales del carrer de la Pau i l'Acadèmia Viñas, hi havia una dona que curava d'ennaigat. Era d'aquells llocs que es coneixien pel boca-orella. Hi portaves la criatura, la dona recitava unes oracions i es pagava la voluntat. Pels que no ho sapigueu, es deia que un infant estava ennaigat quan estava trist, absent o no menjava prou, sobretot per la gelosia d'un germanet més petit.⁸

⁸ Quan l'àvia de la Balbina considerava que ella i la seva germana estaven ennaigades, les portava al riu a tirar pedretes o paperets. En acabat, deia la següent oració: "si ets ennaigat de la part del matí, que déu et curi i Sant Martí; si ets ennaigat de la part del migdia, que déu et curi i la verge Maria; si ets ennaigat de la part del vespre, que déu et curi i Sant Silvestre".

I la gent?

Mollet és un poble de gent treballadora. Els homes tots o eren pagesos o anaven a la fàbrica. I les dones, doncs moltes també treballaven a la fàbrica o portaven alguna botigueta a casa mentre cuidaven la família. Però els homes, acabaven la feina i cap al cafè a beure i conversar, mentre que les dones, la feina no se l'acabaven mai. I els diumenges, apa! continua fregant i fent la bugada. Ara és un món tan diferent!

Fins als tretze anys vas anar a les monges. Després, per a la majoria de nenes, s'acabava l'estudi i tocava posar-se a treballar. Quina va ser la teva primera experiència laboral?

Quan vaig fer els catorze anys em van posar a treballar al Xampany Gomà. La meva feina consistia en ne-

tejar les ampolles, juntament amb un grup de noies. Teníem un cossi molt gran ple d'aigua i les havíem de rentar bé per poder tornar-les a fer servir. També hi posàvem les etiquetes. A l'hivern, ens quedaven les mans glaçades de tenir-les tota l'estona en remull. Però hi vaig estar només un any. Després, la mare va donar veus i em va trobar feina a la fàbrica de les Cintes,⁹ que llavors estava partida en dos espais diferents. Jo vaig començar al local que era del Pau Martí. Era una casa sola amb una eixida al davant. Allà érem dues noies. Hi havia l'ordidor i una màquina de fer rodets. La meva primera feina va ser a la màquina dels rodets. Recordo que la mestressa, amb molta paciència, em va ensenyar a fer el nus... Després

148

Figura 5. Treballadors de Can Gomà a la porta de l'empresa. La Balbina davant de tot, amb trena. Anys 50. Font: L'Abans

⁹ Oliveras i Martí, SL, coneguda popularment com les Cintes, va ser un dels tallers familiars més conegut i amb més anys de durada a Mollet del Vallès. Va ser fundat per Jacint Oliveras Lapasset i Pau Martí i Torras el 1942. Va tancar el 2004, quan es va jubilar Jaume Oliveras Argelaguet, fill d'un dels fundadors.

Figura 6. La Balbina i el Vicenç, el dia del seu casament

també vaig treballar com a ordidora. L'ordidor era una màquina molt artesana, feta de fusta, molt gran, d'uns quatre metres. Funcionava amb carbó i la mateixa caldera escalfava la casa de l'amo. Jo també havia d'anar posant les palades de carbó. En aquella feina m'ho vaig passar molt bé i en guardo bons records. M'hi vaig estar

dels quinze fins als vint-i-dos anys. Ens donaven el sou cada setmana. Feia il·lusió tocar els diners!

I llavors et vas casar i vas deixar de treballar a les Cintes.

Sí, noia. Llavors, les fèiem aquestes tonteries; perquè vaig plegar de la fàbrica, però de feina en vaig passar a tenir el triple! Em vaig casar amb el Vicenç Bas. Ens vam conèixer al ball —ell era molt ballador. Als deu anys ja es colava al ball fins que algú feia fora la canalla. I després, va estar sempre vinculat a l'esbart, tenia una obsessió pel ball... El cas és que vaig deixar la feina i me'n vaig anar a viure a casa dels sogres, al mateix lloc on visc ara, al carrer de Berenguer III. La família del meu home eren pagesos, però no rics, i també tenien una botiga als baixos, cal Guano, on hi venien gra. Mai he treballat tant com en aquella època! Fregar la casa, rentar la roba (cosa que jo no havia fet mai a casa), ajudar a la botiga... I tot això amb dues criatures!

La casa és la mateixa on vius encara ara, però ha canviat molt...

En aquesta casa hi van tirar dues bombes durant la Guerra.¹⁰ Es va haver de fer tota la casa nova, va quedar molt destrossada. Reconstruir la casa, però, va costar molts anys i molta feina, ja que s'anava fent sense deixar la feina del dia. A més, pensa que en acabar la Guerra el meu sogre també es va passar quatre anys de presó en presó... Van estar molt temps vivint al pati, on hi havia la cort per als animals i, a poc a poc, van anar fent: primer la botiga, després la casa.

¹⁰ SUÁREZ (2009), p. 28 : "Mollet, el bombardeig de 1939 (...). A casa d'en Joan Bas, cal Guano, hi van caure dues bombes, una al pati i l'altra sobre de la teulada. Dins hi havia la mestressa, l'Anna Pi, juntament amb tres dones més que eren al carrer al moment de l'atac i van entrar a casa per refugiar-se del bombardeig (...). Uns soldats que es trobaven a Mollet, de pas cap a França, les van haver de treure d'entre la runa, afortunadament sense ferides greus."

I ja més cap aquí, es va ampliar la construcció amb nous habitatges on ara hi viuen altres familiars.

Un cop casada, i vivint a casa dels sogres, com va canviar la teva vida?

Vaig passar uns anys molt durs. Durant una època vaig tornar a la fàbrica perquè la sogra creia que calien més diners. Ja tenia la nena i em deixaven una bicicleta per córrer cap a casa a donar-li la llet. No en tenia gaire de llet i em feia cues de bacallà, llevat de cervesa... tot el que deien que anava bé! Tot el que guanyava ho donava als sogres, de manera que si jo necessitava qualsevol cosa, havia de demanar-los els meus diners. Què n'èrem de tontets, els joves en aquella època... Si fos ara, faria les coses ben diferents. No hauria deixat la feina en casar-me i llogariem un piset per a nosaltres... Total, que al final no va ser compatible la fàbrica amb la família i la botiga, i ho vaig haver de deixar. Llavors la botiga ja havia anat evolucionant (de vendre gra a vendre pollastres i, més tard, comestibles) i la van fer molt més gran. Això m'amoïnava molt, perquè pensava que no ho podria abastar tot. Fixa't com n'estava de preocupada que, quan la nena petita tenia un any, vaig agafar una depressió. I aleshores aquestes malalties costava que s'entenguessin... Em vaig passar un temps ingressada al frenopàtic de Barcelona¹¹ amb un tractament d'electroxocs, que això poca gent ho aguantava. Vaig tenir sort (i molta fortalesa) i em vaig curar per sempre, però vaig fer patir molt la família i, sobretot la meva mare, pobreta.

Figura 7. Les filles de la Balbina, la Marta i la Núria.

I malgrat tot, la botigueta de cal Guano va anar creixent fins a convertir-se en el primer supermercat de Mollet.

Sí, vam obrir el primer supermercat, cap a l'any 1965. Primer era un supermercat IGA i després va ser Discount. Al principi va ser tot un canvi, tant per a nosaltres com per als clients. No tenia res a veure amb portar una

¹¹ L'Institut Frenopàtic va ser fundat l'any 1863 pel doctor en medicina i cirurgia Tomàs Dolsa i Ricart (1819-1909) amb la col·laboració de Pau Llorach i Malet, estudiant de medicina i coneixedor dels mètodes frenològics de Tomàs Dolsa. L'Institut Frenopàtic fou el primer de tot l'estat espanyol anomenat d'aquesta forma i no pas amb les denominacions utilitzades en aquella època, com ara manicomi o casa de boigs. Els inicis de l'Institut foren a la Vila de Gràcia tot i que ràpidament van traslladar-se a Les Corts (Font: Viquipèdia).

Figura 8. En Joan Bas (sogre de la Balbina), assegut al supermercat. Anys 80

botigueta perquè ja no havies de despatxar, la gent s'ho agafava tot i només tocava cobrar a la caixa, no calia ni donar conversa! També hi teníem carnisseria de porc i pollastre. Després s'hi van posar la Pessarrodona¹² i el can Tanbonic. I quan s'hi va posar el Tantiñá, ja ens ho vam traspasar (a finals dels vuitanta), perquè no hi vam poder competir. Malgrat tot, va ser una època dura perquè la sogra es va posar

¹² Supermercat que hi havia davant de la Marineta.

¹³ La Balbina és un pou sense fons pel que fa a les frases fetes. Amb aquesta ens vol dir que és millor viure poc però amb bona salut, que viure molts anys en males condicions.

Figura 9. La Balbina amb la seva mare.

malalta i la vaig tenir quinze mesos al llit sense moure's, cuidant-la fins que va morir. Jo m'havia de fer càrrec de la botiga, la sogra i els nets.

I la mare?

La meva mare va intentar viure sempre sense molestar ningú, però amb setanta-set anys, pobreta, ens van dir que tenia demència senil. Encara va durar dinou anys, però de quina manera, "anys de vida o vida als anys"¹³ Al final

Figura 10. La Balbina i el Vicenç amb els seus nets (Bernat, Júlia i Pau) en la celebració de les noces d'or.

ja ni ens coneixia. Jo vaig estar dormint al seu costat set anys fins que va morir. Però sempre he pensat que no feia res especial, simplement li retornava per tot el que ella havia hagut de passar perquè nosaltres tinguéssim una vida digna.

Déu-n'hi-dó! I no fèieu mai vacances?

Ben poques. La primera vegada, quan tenia quaranta anys. Vam llogar un apartament a Blanes amb les dues nenes. Vaig ser la més feliç del món i per primer cop era la senyora de casa meva! A partir del 1987, quan vam traspasar la botiga, vam començar a tenir més llibertat. I llavors sí que vam fer alguns viatges a Cuba, París i Praga amb el Casal Cultural. En aquella època, el Vicenç i jo vam trobar un grup que es deien Cercles Culturals dels Països Catalans i ens apuntàvem a les sortides que feien on apreníem moltes coses del país i la llengua. També va ser llavors que vam comprar una caseta a Santa Eulàlia de

Ronçana. Hi anàvem els caps de setmana la mare, el Vicenç i jo, i a l'estiu la deixàvem als fills. Però al cap d'un temps el Vicenç va agafar la mania que l'haviem de vendre i ho vam fer.

I ara ja pots dir que estàs jubilada o alliberada, Balbina?

Mira, ara massa i tot! Tres anys després que morís la mare, també em va deixar el Vicenç, d'un càncer als pulmons. I això que no fumava ni bevia. Però s'havia passat disset anys amb les obres de casa ajudant els paletes en tot. El doctor Vilaseca ens va dir que això li venia de la uralita de les obres. Ja veus la vida, per on et pot sortir! Ara m'estic a casa, fent les quatre feines i llegint; dimarts vaig al mercat i cuino per a tota la família, que és el dia que em venen a casa els nets i tot; i els altres dies, surto si hi ha algun acte o activitat que m'interessa. Però tampoc et pensis que faig massa vida social.

Tot un plaer conèixer i xerrar amb la Balbina.

Bibliografia

- BOTER DE PALAU, R. (2002). *L'Abans Mollet del Vallès. Recull gràfic 1870-1965*. Efadós. 666 p. El Papiol.
- GORDI, J. i VILAGINÉS, J. (Coord.) (1993). *Molledo - Mollet (1993-1993)*. Ajuntament de Mollet del Vallès. 204 p. Mollet del Vallès.

- MACIÀ, M. C. "Tallers familiars i petites indústries tèxtils a Mollet del Vallès". *Notes*, 2015, vol. 30, p. 193-206.
- SUÁREZ, M.A. "En homenatge a les víctimes dels bombardejos de Mollet". *Notes*, 2009, vol. 24, p. 13-50.

*XX Premi Juvenil
Vicenç Plantada (2019)*

Del bressol a la batalla

*Dos biberons del Baix Vallès*¹

Albert Blasco i Ríó*

Resum

Aquest treball recull el testimoni de dos joves de Parets i Mollet que van lluitar a la Guerra Civil en l'anomenada Lleva del Biberó, formada per joves d'entre setze i divuit anys. Un d'aquests testimonis és el meu besavi, Antonio Blasco, i l'altre és el molletà Pere Torrents, que va morir el desembre de 2018. Els dos casos tenen una gran similitud, tant pel que fa a les penúries descrites pels protagonistes durant la Guerra com per l'actitud que van tenir en la seva vida posterior, en què van optar per silenciar l'experiència, per por al règim i per voluntat d'oblidar aquells fets tràgics. Aquest comú denominador és la causa que sigui tan difícil trobar testimonis i documents per recuperar la memòria dels combatents.

Paraules clau: Antonio Blasco, batalla de l'Ebre, Guerra Civil, Lleva del Biberó, memòria històrica, Mollet del Vallès, Parets del Vallès, Pere Torrents.

Amb l'avenç de les tropes franquistes, l'any 1938, el govern de la II República espanyola va cridar els joves de la lleva del 1941 per anar al front. Aquests joves tenien entre disset i divuit anys, en alguns casos fins i tot setze. L'anomenada Lleva del Biberó és part de la nostra memòria i ens re-

corda un dels fets més horribles del nostre país.

La Lleva del Biberó és el nom que reben les quintes republicanes de 1938 i 1939. Molts dels nois que en formaven part no tenien ni divuit anys i van haver de lluitar a les batalles més cruentes de la Guerra d'Espanya, com el front del Segre o la batalla de l'Ebre.

Costa imaginar que amb disset anys t'enviessin al front a lluitar amb altres joves. Sorprenen molt tots aquells adolescents que van haver de ser valents i enfrontar-se a la por de morir. Molts, per desgràcia, no se'n van sortir. Però el que sorprèn encara més és que, ja sigui la Lleva del Biberó o els represaliats pel franquisme, estiguin oblidats. Sembla que no tenim memòria. La Guerra d'Espanya va arrasar els pobles del Baix Vallès, molts dels seus joves van morir al front i la guerra s'hi convertí en una lluita fratricida entre veïns i germans que es basava en la venjança i l'odi. No ho hem d'oblidar.

Del bressol a la batalla. Aquest va ser el viatge que van ser obligats a fer l'Antonio Blasco, de Parets del Vallès, i en Pere Torrents, de Mollet del Vallès. Tots dos tenien disset anys quan foren enviats al front per lluitar en el bàndol republicà. L'únic que els interessava en aquell moment, com a

*estudiant, albertblascorio@gmail.com

¹ Treball guanyador del XX Premi Juvenil Vicenç Plantada (2019)

qualsevol adolescent, era passar-s'ho bé i forjar-se un futur, tot i les dificultats de l'època. Van sobreviure a una guerra i a la repressió franquista posterior. Eren molt joves i aquesta dura experiència els va marcar per a tota la vida, però la pregunta és: com els va afectar lluitar en una guerra essent tan joves? Aquesta qüestió ha estat la base d'aquesta recerca. La idea era trobar excombatents perquè expliquessin les seves experiències al front i les conseqüències d'aquestes. Ja fos a partir de programes de televisió o d'associacions de memòria històrica, la cerca dels homes pertanyents a la Lleua del Biberó ha estat una difícil empresa. Hores buscant informació, trucant a ajuntaments, organitzacions o particulars i enviant desenes de correus electrònics van servir per conèixer històries oblidades, d'unes persones oblidades i d'uns fets oblidats. La recerca també ha servit per col·laborar amb la memòria històrica i recordar un dels passatges més terribles del nostre país. Aquestes històries, aquestes persones i aquests fets no han de ser oblidats. Aquest és el vertader objectiu d'aquesta recerca: la memòria històrica de les persones anònimes.

Pere Torrents Falguera

Pere Torrents Falguera va néixer a Mollet del Vallès el 20 d'abril de 1920 i va morir el 7 de desembre de 2018, amb noranta-vuit anys. Nascut d'una família dedicada a la pagesia, sempre visqué a Mollet i va treballar en una fàbrica tèxtil de la ciutat. Casat, amb dos fills, dos néts i dos besnéts, era un home creient però no practicant. Amb només disset anys va ser enviat a la Guerra per lluitar amb el bàndol republicà, va formar part de la Lleua del Biberó i va estar en un camp de concentració franquista.

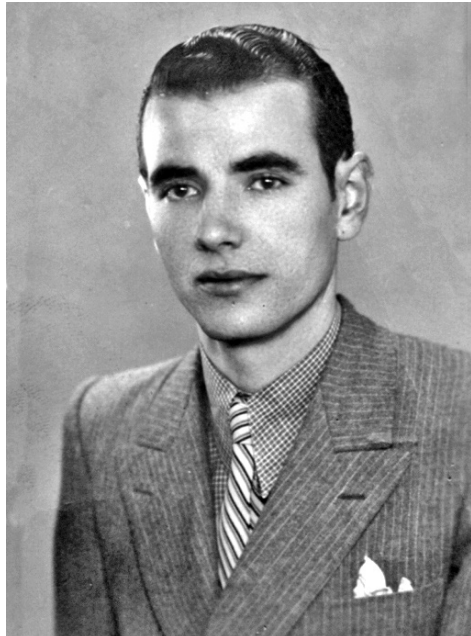

Figura 1. Pere Torrents Falguera a la joventut.

En Pere de cal Dragó, el més petit dels quatre fills de Jaume Torrents i Julita Falguera, es va casar amb la Rita de can Llorenç, del carrer Alsina. Essent molt jove va entrar d'aprenent a la fàbrica tèxtil de Can Mulà i va arribar a contramestre. Durant molts anys va haver de treballar al matí a la fàbrica i a les tardes al taller de cal Codina.

"Encara la somio [la guerra]. Jo no vaig tenir joventut"

A finals de l'abril de 1938 en Pere va rebre una carta de l'Ajuntament. Tots els nois nascuts l'any 1920 eren mobilitzats per l'exèrcit de la República. La premsa també ho va anunciar i els joves de Mollet es presentaren a la comandància de Barcelona.

L'exèrcit el va enviar prop de Marçà (Priorat), a la província de Tarragona. Els van instruir en una carretera sense armes i molts d'ells, inclòs en Pere, no duien uniforme. Amb molta facilitat, el Pere va fer amics i

un d'aquests era un noi més veterà que ell. Allà on van fer la instrucció es presentà un tinent demanant voluntaris per fer de portalliteres. L'amic més veterà va sortir de voluntari i li digué al Pere que fes el mateix. Era una manera de no anar a la primera línia del front, ja que els portalliteres eren a la rereguarda.

Tots els que es presentaren voluntaris foren traslladats en camions a un poble de la comarca de la Ribera d'Ebre. Els van deixar en una carretera i els ordenaren esperar amagats entre les vinyes. En Pere i els seus cinc companys ja s'havien fet molt amics. Van trobar una barraca abandonada al mig dels conreus i s'hi estigueren uns dies.

En Pere i els seus companys van creuar el riu Ebre la nit del 25 de juliol de 1938, començava la batalla de l'Ebre. Els van fer caminar molts quilòmetres des de la barraca on eren fins la passarel·la que els duia d'una banda a l'altra del riu. Creuaren l'Ebre per Mequinensa i a l'altra riba del riu es van amagar sota uns ametllers durant tot el matí mentre l'aviació franquista els sobrevolava. Els avions no els van descobrir i continuaren avançant.

En Pere era portalliteres. La feina dels portalliteres era dur els ferits a l'hospital de campanya. Col·locats en cadena, cada dos quilòmetres hi havia dos portalliteres que anaven rellevant els republicans ferits. Mentre recollien els soldats s'enfrontaven als constants bombardejos franquistes i al foc creuat. A més havien de creuar l'Ebre cada vegada, ja que l'hospital de campanya era a l'altra banda del riu. El primer que els portalliteres havien de fer quan recollien un ferit era comprovar si era viu o mort. En Pere recordava molt bé un dels soldats morts que trobà; era un bomber de

Tarragona i duia fotografies de la seva família. Les hi donà al comissari i el van enterrar.

El Pere va agafar molta por a les mosques arran de la seva experiència a la batalla de l'Ebre. Els soldats que recollia estaven plens de mosques. A les cames, als braços o a la cara, les mosques hi anaven per la sang de les ferides.

A principis d'agost les forces republicanes de la zona de Mequinensa-Faió van començar a retrocedir. Una nit, uns soldats nacionals van cridar al Pere i el seu company. Volien que canviessin de bàndol. En Pere no se'n va refiar, a l'altre costat podia haver regulars franquistes, els moros, coneguts i temuts per la seva brutalitat.

En plena retirada, els soldats republicans fugien cap al riu mentre els franquistes els llançaven morters. "Ens mataran", pensava en Pere. Quan arribaren a la vora del riu trobaren que la passarel·la havia estat destruïda per l'aviació nacional. Hi havia una barca que anava transportant les tropes d'una banda a l'altra. En Pere i el seu company portalliteres portaven un ferit i el mariner de la barca només va acceptar a bord el ferit. El Pere va agafar les dues bombes que duia a sobre i digué: "O ens porteu o aquí no passa ningú". El va amenaçar i van sortir vius d'allà. De la seva companyia, uns cent cinquanta soldats, només en van sobreviure una quinzena.

Menjar i beure era quelcom complicat al front. El Pere sempre portava alguna cosa a la motxilla: quatre avellanes, olives i fins i tot garrofes, les quals anava recollint dels arbres. A més, també feia intercanvi amb altres soldats. Als oficials els donava un paquet de tabac i aquests li donaven dos trossos de pa. "Ells fumaven, que ja s'aguantaven prou, i jo menjava", deia en Pere.

En campanya 27.8.38

Volguis pares germanes i dames família: so estic bé i bo igual que vosaltres també ho estereu com lem dicem en la vostra carta i gir que he rebut ahir com també els 10 segells. Un altre vol que hem feu un gir els segells per una fusita enganxant en un sobre de manera que no puguen caure però que tampoc que no es perdi el segell que estigui agafat una mica perquè com us dic el gir arriba estripat per tots els cantons menys per un i els segells venen a sobre i és molt fàcil que es porderin.

No sé ni heureu rebut una carta que us vauig escriure crec que hera del dia 24 en la que us dic que m'envieu un

paquet m'envien sobrament loque us dic en el paquet i el seu portar pel mateix medi que m'enviaran l'altre.

Begons hem dia la Rosa en una setmana m'ha escrit quatre cartes i jo no m'he rebut cap amb això veuen la mala correspondència que ja aci a casa deu semblar un desparx de tant escriure entre l'Esidre i Vicens el Ben i jo.

Veig que l'Esidre també està com jo reposant que també o deu necessitar doncs han rigut jornades molt dures i ara ens cone una mica de repós. No és fàcil que ens portin a reposar per aquestes nollans doncs seria massa lluny de línia i aquest dia pareig veure al Ralla i estava molt bé.

Per el menjar extern bastant bé havem

158

mateix per a dinar m'he menjat la ració de dos de llanties però un parell de lleccas de pa (les llanties del altre m'les ha donades perquè no es trolava bé) després dos raimets ~~am~~ i ametllons; els raimets i les ametlles les tenim de anar a buscar nosaltres si és que en volem menjar. Edeci amb vosaltres m'hi ha un que és molt beneit en l'altre carta ja us poso el nom que és el de Josep Ornau cada vespre anem a dormir tard doncs com que ha anat molt a veure teatre comença a cantar i ballar amb uns pantalons curts que du i amb unes canes que semblen dos palitllus de farimes que les té. Ahir mateix entre tots diem a casa es deuen pensar que sempre estem al front però ni hara ens veje-

rim ja sortim en de dubtes.

Aviat deures tallar els raimets a veure si poden fer força oi.

Et'agradaria molt que la mare encara que té l'hi tinguesin d'acò per la ma m'escriguis quatre ratlles estaria molt content.

Em rafa molt gran haver perdut la mochlila doncs portava una mina per a l'Autania molt maca i una bona colecció de llibres quasi tots de la "Novela Rosa" per a les noies.

Avui no tinc res mes per a dir vos.

Es despedeix de tots vosaltres que no us oblidat.

Pere

Figura 2. Carta personal del soldat Pere Torrents a la seva família (1938).

Per beure aigua havien d'anar al riu i, en casos molt extrems, es bevien la seva pròpia orina. En Pere recordava que va passar moltíssima set.

Quan canviaven de posició, en Pere feia un sot de la seva mida amb una petita pala per tombar-s'hi. Allà s'amagava mentre les bales li passaven per sobre. No volia estar davant, a primera línia. A vegades, estant ajagut, alçava un braç o una cama perquè el ferissin, així se l'endurien lluny del front. Mai el van ferir, però va caure malalt de tifus.

El menjar era escàs, l'aigua dolenta i la caçadora que duia estava plena de polls i puces, senyal que no es rentava en mesos. Tots aquests aspectes van provocar que el Pere emmalaltís de tifus.

En un primer moment el van portar a una casa de pagès, però després el van traslladar a un poble prop de l'Ebre. Finalment va ingressar a l'hospital de Valls, on el van rentar i li traqueren els polls i les puces.

Una de les coses que més animava al Pere durant la seva estada al front era escriure. Escrivia un diari que va perdre en un combat i també cartes a la seva família. Els soldats tenien prohibit explicar on eren, ja que aquestes cartes podien caure en mans enemi-

gues. En Pere va inventar una mena de codi amb el qual la seva família sempre sabia on era i com estava. Així ho va fer també quan estigué ingressat a l'hospital. Si els oficials ho haguessin descobert el podrien haver afusellat.

Amb l'avenç de les tropes franquistes sobre Catalunya, els malalts van ser traslladats de Valls a Barcelona, concretament a l'església de Nostra Senyora de Pompeia, a l'avinguda Diagonal. Mentre els alts càrrecs republicans es dirigien a l'exili, en Pere va veure com desfilava Franco amb els tancs el 26 de gener de 1939 des d'una finestra. Els franquistes van transportar els malalts a Horta. Allà foren internats al camp de concentració Sant Jordi, on més tard estarien les Llars Mundet. En Pere s'hi estigué dues setmanes, amb quinze mil republicans més, i no els donaren de menjar. Uns soldats van agafar un grup de presoners, entre ells en Pere, i se'ls van endur cap a l'Estació de França. A la plaça de la Universitat van parar per descansar i en Pere es va escapar. Els soldats el veieren i ell, fent-se passar per un barceloní més, els digué que estava prenent el sol i que vivia en aquell pis d'allà, assenyalant l'edifici que més li va semblar. Ells el van creure, ja que no duia uniforme, i fugí. Seguint les vies del tren va arribar a Mollet. Novament a casa, va emmalaltir dels pulmons, la qual cosa li va impedir fer el servei militar.

Durant tota la dictadura i fins no fa gaire, en Pere no va explicar res de la seva experiència a la Guerra. Per por al règim, ja que havia lluitat amb el bàndol perdedor, i també per no voler recordar els fets horribles que va haver de passar. Finalment es decidí a explicar-ho tot i col·laborar en allò que pogués amb la memòria històrica de la seva lleva.

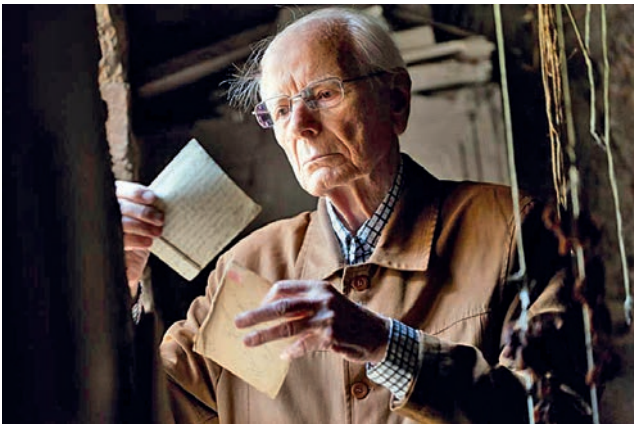

Figura 3. Pere Torrents pocs anys abans de morir.

Antonio Blasco Blasco

Antonio Blasco Blasco va néixer a Paret del Vallès el 20 d'agost de 1920 i va morir el 2 d'octubre de 1971, amb només cinquanta-un anys. Nasqué en una família nombrosa de pagesos i jornalers i ell treballà de xofer i també de temporer. Creient però poc religiós, es va casar i va tenir dos fills. No va arribar a conèixer els seus néts i besnéts. Amb disset anys fou enviat a la Guerra en el bàndol republicà. Era de la Lleva del Biberó, i va haver de fer el servei militar a Galícia durant més de tres anys.

L'Antonio, del carrer de Santa Irene, era el més gran dels set fills de Joan i Maria Blasco. Es va casar amb Carmen Alonso, de Vilagarcía de Arousa (Pontevedra), a la qual va conèixer fent el servei militar a Galícia. Des dels catorze anys treballà de

xofer pels de Can Mateu conduint un camió. També va fer de temporer pels pobles del Vallès i fou l'operari del projector del cine de Paret.

"Anàvem descalços [al front]"

L'abril de 1938 l'Ajuntament de Paret va cridar la quinta del 41, és a dir, els joves nascuts l'any 1920, per anar al front amb els republicans. De Barcelona, l'Antonio va ser destinat a la província de Lleida en tren i allà s'integrà al XVIII Cos de l'Exèrcit de la República.

El seu grup canviava constantment de posició i poble per evitar els bombardejos de l'aviació franquista. Els nacionals tenien uns avions que anomenaven *paves*, avions d'observació. Aquests feien fotografies de les posicions republicanes i marxaven. Al cap d'una estona arribaven més avions per bombardejar. Per aquest motiu havien de recórrer llargues distàncies.

L'Antonio va haver de caminar més de quaranta quilòmetres carregat amb l'equipatge personal, el fusell i les bombes de mà. Portava trenta quilos a sobre.

Amb unes espartenyas estripades, va entrar en combat el 21 de maig de 1938, en plena batalla del Segre. Va arribar a anar descalç. Els nacionals estaven posicionats dalt d'un turó i amb les metralladores feien foc creuat, una barrera infranquejable de bales. Aquest primer combat va ser un bateig criminal per als joves de la Lleva. La unitat de l'Antonio només va sortir al camp de batalla aquell dia, però va ser un dia fatídic. De la seva companyia de cent cinquanta soldats només en sobrevisqueren trenta.

La Divisió 60, de la qual l'Antonio formava part, fou traslladada a la Torre de l'Espanyol (Ribera d'Ebre) per reforçar l'exèrcit de l'Ebre. El 2 d'agost

160

Figura 4. Antonio Blasco de jove.

de 1938 van creuar el riu Ebre i caminaren trenta quilòmetres per turons i muntanyes fins a Vilalba dels Arcs (Terra Alta). Arribats a la serra de la Fatarella, dalt d'un petit pujol els nacionals havien instal·lat un niu de metralladores. El grup de l'Antonio va rebre ordres de conquerir el mont i començaren a pujar mentre eren disparats des del cim. La pinassa impedia avançar amb rapidesa i les metralladores causaren moltes baixes entre els republicans. Després d'una llarga i dura batalla, el bàndol republicà ocupà el turó i desmuntà l'armament franquista per endur-se'l. En una nit, fent guàrdies de dues hores i dormint-ne dues, traslladaren les metralladores per continuar l'avenç cap a Vinaròs (Baix Maestrat), l'objectiu principal de l'exèrcit republicà a la batalla de l'Ebre.

L'Antonio i la seva companyia foren aturats a Vilalba dels Arcs pels requetés franquistes. La batalla enfrontà catalans contra catalans i causà moltíssimes baixes als dos bàndols.

L'Antonio i un company seu, en Xicota, també de Parets, es dedicaven a caçar granotes per alimentar-se. Per beure, entraven als masos i es bevien l'aigua del bestiar. També baixaven al riu o orinaven a les cantimplores. La patrulla de l'Antonio, uns quinze nois, van trobar una cisterna en terra de ningú. Anar a buscar aquella aigua era mortal, però no tenien més remei. Un de la patrulla va sortir corrents cap a la cisterna, omplí la cantimplora i la llançà als seus companys. Després va tornar corrents. Els nacionals se'n van adonar i hi plantaren una metralladora. Tots els soldats de la patrulla van fer la mateixa acció i s'arriscaren a ser tirotejats. No van tenir cap baixa i aconseguiren suficient aigua per uns dies.

Més tard foren destinats a Amposta. Allà el front s'havia estabilitzat i el riu era una separació natural entre tots dos exèrcits. El menjar, encara que dolent, era millor que en altres llocs, ja que tenien horts, pomes, figues, peres, etc. La seva patrulla era sota les runes del pont d'Amposta, destruït durant els combats, la qual cosa suposava un aixopluc que no havien tingut mai.

Després van ser traslladats a l'illa de Sapinya (Amposta), una petita illa del riu. Les bales que els disparaven des de la línia franquista no arribaven a causa de l'amplada del riu i ja no feien vida de trinxera. Només sortien de l'illa per anar a collir figues. Tot i així, la Sapinya era plena de rates. Els soldats havien de dormir a terra i les rates es passejaven per sobre seu. Per aquesta raó la patrulla la va anomenar l'"illa de les rates".

Un mariner de la zona els portava menjar en una piragua. També els duia la correspondència. Un dia, el mariner va fer petar la xerrada amb els soldats i quan tornà a buscar la piragua, aquesta havia desaparegut. El riu se l'havia endut. L'home va haver de travessar l'Ebre nedant.

Al cap d'una estona, sentiren la veu del tinent franquista des de l'altra banda. Cridava al tinent de la patrulla republicana i digué que dos dels seus homes s'havien passat al bàndol nacional. Havien robat la barca d'aquell mariner. Segurament a aquells dos soldats els van fer presoners i se'ls van emportar als camps de concentració. El tinent franquista va reclamar la rendició de l'illa, però l'oficial de l'Antonio s'hi negà i els nacionals començaren a bombardejar-los. El tinent republicà era el més veterà de la patrulla i els aconsellà que cada cop que llancesin un morter es col-

loquessin al lloc exacte on acabava de caure, ja que no llançarien un morter dues vegades amb la mateixa direcció. Els soldats anaven saltant d'un costat a l'altre i van salvar la vida.

Acabat l'atac, l'Antonio i els seus companys començaren a disparar cap a la línia franquista per demostrar que eren vius. Aquell oficial nacional no els va molestar més.

Derrotat l'exèrcit republicà de l'Ebre, el desembre de 1938 Franco va iniciar l'ofensiva sobre Catalunya. Mentre les tropes nacionals creuaven l'Ebre, l'Antonio es va amagar durant una setmana dins el riu. Utilitzava canyes per poder respirar sota l'aigua.

Va aconseguir retornar a casa, però els franquistes el van reclutar i fou enviat a Galícia. En unes condicions de salubritat molt dolentes, va haver de fer el servei militar durant més de tres anys.

Ja fos durant aquesta etapa o al front, va emmalaltir dels pulmons de per vida i finalment va morir l'any 1971 amb només cinquanta-un anys.

L'Antonio mai va explicar res sobre la seva experiència a la Guerra. La por a la dictadura i els mals records el van fer callar durant tota la seva vida.

Arran d'aquesta recerca, he pogut descobrir fets sobre el meu besavi que tota la família desconeixia. Tota la història que ara coneixem era completament desconeguda feia uns mesos. Vaig aconseguir parlar amb un senyor de la Lleva del Biberó, que resultà ser company, amic i sergent de l'Antonio al front. M'explicà les seves vivències i a partir d'aquí vam anar lligant caps amb el poc que sabíem sobre el meu besavi.

La seva memòria s'havia perdut i ara el recordem com cal, un home que de molt jove va haver de passar coses horribles a la Guerra i que el franquisme reprimí.

Figura 5. Antonio Blasco en una fotografia dels anys 50.

Conclusions

Després de mesos d'investigació hom pot arribar a la conclusió que tots aquells adolescents que lluitaren a la Guerra d'Espanya van perdre, si no tota, gran part de la seva joventut. Les barbaritats que es cometien a la guerra van quedar en la memòria d'en Pere i l'Antonio per tota la vida i van haver de ser forts i viure amb aquests terribles records. Tots dos eren de la Lleva del Biberó i recordaven amb pèls i senyals la guerra que van viure.

Tots els qui van pertànyer a la Lleva del Biberó que he aconseguit entrevistar m'han explicat unes experiències i uns fets esfereïdors. Gràcies a aquests testimonis de la Lleva conec millor el que va ser la Guerra d'Espanya i com de cruentes són totes les guerres. Uns van perdre bons amics, uns altres van emmalaltir de per vida

i la majoria van quedar traumatitzats per aquella horrible experiència.

Durant anys no van voler parlar d'aquesta dura experiència, per por o en un intent d'oblidar-ho. "Juventud, divino tesoro", deia el poeta Rubén Darío. Els qui van pertànyer a la Lleua del Biberó no van gaudir de la seva joventut i no van poder fer tot allò que se suposa fan els joves per culpa de la guerra i la repressió. Amb disset o divuit anys, fins i tot setze, l'únic que volien fer era passar-s'ho bé, sortir amb els amics, anar al ball o al cine, potser a alguns els hagués agradat estudiar. Mai van poder fer res de tot això. És un dels pitjors pensaments que tenen els excombatents entrevistats, no haver tingut una bona joventut i no haver-la pogut gaudir. Eren cinc a la colla d'amics d'en Pere Torrents abans de la Guerra, tots eren de la lleua del 1941 i només en van sobreviure dos.

Bibliografia i webgrafia

- MORERA, M. *Un noi al front (Una joventut trencada)* 1936-1945. Calafell: Llibres de Matrícula, 2010.
- CARALT, A. *3.669 biberons*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2017.
- CARDONA I VILA, J. *Un fusell i un biberó: a la guerra amb 17 anys*. Valls: Cossetània Edicions, 2004.
- MONTELLÀ, A. *115 dies a l'Ebre: el sacrifici de la Lleua del Biberó*. Barcelona: Ara Llibres, 2013.
- Biblioteca El Mundo. *La Guerra Civil Española Mes a Mes*. Madrid: Grupo Unidad Editorial, 2005.
- NAVARRO, X. "Andreu Canet Català, un biberó a Cardedeu". *El Nas de Cardedeu*, 2017, núm. 169.
- AMELA, V. "La Contra: Pere Torrents", *La Vanguardia*, 25 de juliol, 2016.
- AMELA, V. "La Contra: Andreu Canet", *La Vanguardia*, 25 de juliol, 2012.
- AMELA, V. "La Contra: Francesc Pedrol", *La Vanguardia*, 25 de juliol, 2018.
- AMELA, V. "La Contra: Josep Llauredó", *La Vanguardia*, 25 de juliol, 2011.
- AMELA, V. "La Contra: Pere Godall", *La Vanguardia*, 25 de juliol, 2010.
- MARTÍNEZ, I. "Miquel Morera, presoner a un camp de concentració a Reus", *reusdigital.cat*, 1 de febrer, 2017.
- CARTANYÀ, A. "Memòries presents de la Batalla de l'Ebre", *Fet a Tarragona*, 24 de juliol, 2018.
- Front del Pallars. <http://www.frontdelpallars.com/>. (consulta: 5/10/18).
- memòria.gencat.cat. <http://memoria.gencat.cat/ca/inici/>. (consulta: 30/9/18).
- Trinxeres-TV3-CCMA. <https://www.ccma.cat/tv3/trinxeres/>. (consulta: 8/9/18).
- Viquipèdia. Agrupació de Supervivents de la Lleua del Biberó-41. https://ca.wikipedia.org/wiki/Agrupaci%C3%B3_de_Supervivents_de_la_Lleua_del_Biber%C3%B3-41. (consulta: 20/9/2018).
- Viquipèdia. Lleua del Biberó. https://ca.wikipedia.org/wiki/Lleua_del_Biber%C3%B3. (consulta: 20/9/2018).

La recerca també ha servit per recuperar la memòria històrica dels qui van pertànyer a la Lleua del Biberó. No hem d'oblidar mai tot el que va passar, les seves causes i les seves conseqüències. Els supervivents de la Lleua ens recorden a tots que tot allò que va ocórrer en el nostre país no ha de tornar a passar mai. Els membres de la Lleua del Biberó són persones anònimes que no surten als llibres d'història, però que també tenen memòria. La recerca ha servit per recuperar les històries d'uns homes desconeguts que van participar de la Guerra d'Espanya. Ells són la cara menys coneguda i menys recordada d'aquesta història. No ho oblidem, així ho podrem recordar com cal.

Qui coneix el passat, aprecia el present i mereix el futur.

Miquel Morera i Darbra, excombatent de la Lleua del Biberó.

- Wikipedia. Guerra Civil española. https://es.wikipedia.org/wiki/Guerra_civil_esp%C3%B1ola. (consulta: 21/9/2018).
- Espais de la Batalla de l'Ebre. Batalla de l'Ebre. <http://www.batallaebre.org/app/index.php?page=batalla>. (consulta: 6/11/18).
- Congrés Internacional 2018-Batalla de l'Ebre 1938-2018. <http://batalladelebre.cat/#congres>. (consulta: 6/11/18).
- La Trinxera-Exposició. <http://www.latrinxera.es/>. (consulta: 7/11/18).
- Espais de Memòria Vilanova de la Barca. El front del Segre. <http://www.emvb.cat/ca/el-front-del-segre>. (consulta: 12/11/18).
- Diari de Guerra. Guerra Civil Espanyola. <http://www.diarideguerra.com/guerra-civil-espanyola.html>. (consulta: 20/11/18).
- Diari de Guerra. Guerra Civil a Catalunya. <http://www.diarideguerra.com/guerra-civil-a-catalunya.html>. (consulta : 20/11/18).
- Diari de Guerra. Guerra Civil a Catalunya/Batalla de l'Ebre. <http://www.diarideguerra.com/fitxes-3-24-71/guerra-civil-a-catalunya/batalla-de-lebre/>. (consulta: 2/12/18).
- Diari de Guerra. Guerra Civil a Catalunya/Front del Segre. <http://www.diarideguerra.com/fitxes-3-22-98/guerra-civil-a-catalunya/front-del-segre/>. (consulta: 2/12/18).
- Diari de Guerra. Guerra Civil a Catalunya/Pirineus. <http://www.diarideguerra.com/fitxes-3-26-82/guerra-civil-a-catalunya/pirineus/>. (consulta: 2/12/18).
- Wikipedia. Exilio republicano español. https://es.wikipedia.org/wiki/Exilio_republicano_esp%C3%B1ol. (consulta: 6/12/18).
- Triangle gironí. Rutes de l'Exili republicà del 1939 (PDF). http://www.trianglegironi.cat/images/imatges%20i%20documents/alt%20emporda/_comuns/rutes%20de%20exili%201939.pdf. (consulta: 6/12/18).

Els silencis de les oblidades de Franco (el cas de Mollet del Vallès)¹

Carla Alonso Merino* i Francina Ramiro Vilaplana**

Resum

Acabada la Guerra Civil, el règim del general Franco va exercir una dura repressió contra els vençuts, tant pel seu activisme en el bàndol republicà com per les seves idees. En molts casos, les persones que van patir aquesta repressió ho van fer per la simple condició de familiar. Aquest és el cas de moltes dones anònimes represaliades pel franquisme, la història de les quals ha estat poc explicada. En el cas de Mollet, les víctimes femenines d'aquesta repressió van ser principalment les dones dels polítics i activistes republicans, que van haver de tirar endavant la seva família en unes condicions penoses i sense poder alçar la veu. Al final de la dictadura, les filles de la postguerra van tenir un paper destacat en la lluita per les llibertats democràtiques, tot i que la visió més masclista de la història hagi invisibilitzat les seves accions.

Paraules clau: dictadura, dones, Elisabet Prades, Feliu Tura, feminisme, franquisme, Glòria Arimon, Guerra Civil, Joan Molins, Josep Fortuny, Mollet del Vallès, Montserrat Tura, Nuri Tura, Pelegrí Pi, Pere Fortuny, Pilar Molins, repressió, Teresa Mas, transició.

Introducció i metodologia

Aquest treball de recerca l'han fet dues alumnes de segon de batxillerat de l'Escola Sant Gervasi de Mollet del Vallès, en un intent de retornar a la memòria les grans oblidades de l'etapa històrica més dura i fosca que ha patit el nostre país: la Guerra Civil espanyola i la postguerra que aquesta va comportar. Aquesta investigació gira al voltant de la repressió que varen patir les dones durant la dictadura franquista a Mollet del Vallès. Les dues alumnes molletanes van decidir centrar-se en la seva ciutat, ja que volien parlar de víctimes amb les quals guardessin algun tipus de proximitat, per tal d'entendre millor el que va suposar per a aquelles dones viure la dura repressió.

Van concertar una cita amb l'Associació per la recuperació de la Memòria Històrica de Parets, que les varen posar en contacte amb la Maria Salvo i Iborra. La Carla i la Francina creuen molt interessant i necessari incloure aquesta testimoni en el seu estudi, per la rellevància en la història de les dones dins les presons franquistes. Destaquem aquest fet perquè la Maria Salvo no és de Mollet, per tant, la considerem una excepció en la recerca.

*estudiant, 01alonsocarla@santgervasi.org

**estudiant, 01ramirofrancina@santgervasi.org

¹ Treball reconegut amb un accèssit del XX Premi Juvenil Vicenç Plantada (2019)

La intenció d'aquesta recerca és treure a la llum les vivències i memòries d'aquelles dones de qui ningú mai ha parlat, ja que la gran majoria de treballs o investigacions fets sobre el tema tenen els homes com a únics protagonistes. Per tant, es tracta d'una reivindicació del paper femení durant la primera i l'última etapa del règim franquista. Aquestes dues noies tenen el privilegi d'haver fet un treball inèdit, sobre un tema del qual mai se n'ha parlat, ja que ningú ha publicat ni desenvolupat cap investigació que posi de manifest la repressió que varen patir les dones a Mollet del Vallès durant la dictadura. A més, tampoc es té constància de l'existència de cap treball d'investigació que parli sobre tots els tipus de repressió que van patir aquestes dones tan directament com indirectament.

166

El període d'investigació es troba dividit cronològicament en dos blocs: el primer se situa des de la fi de la Guerra Civil l'any 1939 fins a l'inici dels anys cinquanta. En aquesta etapa trobem les dones que van ser represaliades per l'activitat política que van exercir durant la República o bé perquè eren filles o esposes de militants del bàndol republicà. El segon bloc se situa durant la dècada dels anys seixanta, època en la qual trobem dones represaliades per formar part de sindicats, grups polítics clandestins o per ser simples activistes polítiques. A més, també han dut a terme una comparació entre els dos blocs escollits per tal de comprovar si es va fer una evolució en el tipus de repressió que es va aplicar sobre les dones.

Val a dir que aquesta recerca s'ha fonamentat en una sèrie d'entrevistes a testimonis directes i indirectes dels esdeveniments. Pel que fa al primer període de la repressió, trobem quatre persones entrevistades: Pilar Mo-

lins, Elisabet Prades, Nuri Tura i Pere Fortuny. Dins del segon període fixat es va entrevistar a les següents testimonis: Montserrat Tura, Glòria Arimon i Teresa Mas.

Per tal de dur a terme un bon treball de recerca, la Carla i la Francina varen haver de marcar-se una sèrie d'objectius que les ajudarien a assolir la seva meta principal, que era poder arribar a conèixer, en profunditat, la repressió franquista que s'aplicà sobre les dones a Mollet del Vallès. Els objectius conceptuals se centraren principalment a poder arribar a conèixer, a partir de fonts primàries i secundàries i testimonis, la forma de vida de les dones durant l'època del règim franquista. A més, van voler estudiar quins varen ser els mètodes de repressió que el règim va utilitzar contra elles i els motius que les van portar a patir els càstigs que la dictadura els va imposar. Per altra banda, també volien saber quin era el perfil d'aquestes dones i com van superar aquells durs anys de repressió.

Els seus objectius procedimentals giraven entorn de la intenció de poder analitzar i recercar de forma molt precisa i meticulosa la bibliografia i documentació que van anar trobant i cercant durant tot el procés d'investigació documental, així com la informació rellevant que van obtenir de les diferents entrevistes a les víctimes.

Abans d'haver dut a terme cap investigació sobre el tema a tractar, la hipòtesi que ambdues alumnes varen plantejar-se va ser que Franco va utilitzar la repressió com a mètode per atemorir la població i aconseguir la pau per tal d'apaivagar la resistència antifranquista. Especialment, consideraven que va ser cruel amb les dones a causa del fort component masclista que caracteritzava la seva ideologia.

També proposaven que les dones que van viure sota el règim franquista durant l'etapa dels anys quaranta van patir un tipus de repressió més estricta i dura que aquella que van patir les dones dels anys seixanta, ja que consideraven que a l'inici de la dictadura es va tenir molta menys consideració amb el bàndol republicà però que, en canvi, a mesura que van passar els anys, les represàlies que es preniën contra aquells qui es resistien a l'autoritat del règim es van anar fent menys dures, malgrat que sempre es van mantenir abusives. A més, creien que les dones que van ser represaliades durant la primera etapa de la dictadura no van patir aquesta violència per la seva activitat política sinó per accions alienes a elles que van dur a terme homes amb els qui guardaven algun tipus de relació, ja fos familiar, d'amistat o d'altre tipus. També sospitaven que el motiu pel qual es represaliava les dones de la segona etapa, durant la dècada dels seixanta, era per l'activitat política clandestina on elles mateixes es varen involucrar.

Destaquem també que les diferents tècniques metodològiques que s'han utilitzat per fer el treball són la investigació documental, que engloba tota la informació bibliogràfica aplegada; el treball de camp, dut a terme mitjançant les entrevistes tant a víctimes directes com a indirectes de la repressió, i, finalment, la creació d'un documental audiovisual que compta amb una part introductòria que presenta el treball i una recopilació de totes les entrevistes efectuades.

Context històric

Abans d'endinsar-nos en la part més teòrica, seria convenient redactar una breu introducció al context històric de l'època, de tot allò que engloba

la descripció del conflicte de la Guerra Civil a Espanya. També ens centrarem en els fets que van ocórrer a Catalunya i, més concretament, en aquells que van succeir a Mollet, tot orientant l'objectiu d'aquesta contextualització en oferir una petita visió sobre com es va viure l'enfrontament a la nostra ciutat, i quines varen ser les conseqüències d'aquella guerra per als ciutadans i les ciutadanes de Mollet.

La Guerra Civil espanyola fou un conflicte militar, polític i social que durà des del juliol de 1936 fins a l'1 d'abril de 1939, i que enfrontà i dividí la societat espanyola en dos bàndols: el bàndol nacional, format pels militars que es revoltaren contra el règim de la Segona República, i el bàndol republicà, compost pel Govern de la Segona República.

Pel que fa a la situació política de Mollet durant la guerra, trobem que els diferents càrrecs de l'Ajuntament van haver de fer front a diversos conflictes i situacions problemàtiques provocades per la continuació de l'enfrontament, com ara l'escassetat dels proveïments i dels béns de primera necessitat, la qual cosa va implicar l'adopció de mesures com ara les targetes de racionament l'any 1936. Durant l'any 1936, Feliu Tura va continuar la seva alcaldia però, finalment, va acabar dimitint, i Josep Fortuny el va succeir en el càrrec l'any 1937.

En acabar el conflicte, podem parlar del cost humà de la Guerra Civil a Mollet. Hi ha constància que a Mollet van morir vuitanta-dos soldats al front i que hi va haver un total de vint-i-cinc molletans desapareguts. Va ser a la fi de la Guerra Civil quan l'enfrontament desembocà en la dictadura militar del general Francisco Franco, que durà fins a la seva mort l'any 1975.

Testimonis

Per tal de conèixer com va viure la població de Mollet, i en especial les dones, la repressió franquista que va iniciar-se en el moment que el bàndol nacional guanya la Guerra, la Carla i la Francina van fer un seguit d'entrevistes a diferents testimonis dels fets.

Començarem presentant els testimonis de la repressió franquista dels anys quaranta:

Elisabet Prades Pi és néta del republicà i regidor Pelegrí Pi Planelles. L'Elisabet és un testimoni molt important degut al seu parentiu amb un dels personatges polítics més importants de l'època a Mollet. En la seva entrevista explica com van viure les dones de la seva família la repressió franquista. Tot i així, és l'única testimoni que afirma que la seva família no va patir una repressió indirecta causada per l'activitat política d'en Pelegrí Pi.

Maria Salvo va néixer l'any 1920 a Sabadell, i va ser una activista en la defensa de la República durant la dictadura franquista. És una de les úniques dones del Vallès que encara avui dia pot explicar personalment com va patir la repressió franquista dins la presó. Les dues noies varen tenir la sort de poder contactar amb ella per tal de concertar una entrevista amb l'objectiu d'orientar la recerca en la seva experiència personal, però per motius de salut la Maria va anul·lar la seva cita. Afortunadament, s'han enregistrat altres entrevistes i molta documentació de la Maria de les quals s'ha fet ús per completar la nostra investigació.

La Nuri Tura, filla de l'afusellat Joan Tura Ros i neta de l'alcalde de l'època, en Feliu Tura, explica la seva experiència personal sobre com va viure la primera etapa del règim franquista, però sobretot parla del tipus

168

(D'esquerra a dreta i de dalt a baix):

Figura 1. **Elisabet Prades**

Figura 2. **Maria Salvo**. Font: **Gemma Donaire**, per a la revista **Pueblos de 14** d'abril de 2015

Figura 3. **Pere Fortuny**

de repressió que les dones de la seva família van haver de patir degut a la forta violència de la dictadura. La Nuri explica a l'entrevista, des del seu record, algunes anècdotes de les quals encara avui dia fa memòria i han marcat la seva vida.

En Pere Fortuny és el fill de l'últim alcalde republicà molletà, en Josep Fortuny i Torrents, i també fill de la Carme Velázquez Ojuelo. El testimoni d'en Pere mostra una de les repressions més dures de tots els entrevistats del treball. La seva mare va ser una de les dones molletanes que va viure de forma més directa i violenta les represàlies del nou govern falangista, pel simple fet de ser la dona de l'exalcalde republicà Josep Fortuny.

La Pilar Molins és la filla del republicà assassinat al camp d'extermini de Mauthausen, Joan Molins Maynou, i de la Maria Cid Leonard. Explica com la seva mare va patir la repres-

sió franquista, i quines conseqüències van recaure sobre ella i com van afectar al llarg de la seva vida.

Pel que fa a la repressió franquista dels anys seixanta trobem els següents testimonis:

La Glòria Arimon i la Teresa Mas són dues dones que van dur a terme la seva activitat política durant la dècada dels anys seixanta. Ambdues van militar a les Plataformes Anticapitalistes de Mollet. La seva entrevista mostra una visió molt més completa i realista sobre el que va significar per a algunes dones formar part de grups polítics clandestins. Vam conèixer la seva experiència com a activistes polítiques durant la dictadura dels anys seixanta.

La Montserrat Tura i Camafreita és una de les dones més importants de la història de Mollet. Va ser la tercera alcaldessa després de l'inici de la transició democràtica, va estar en aquest càrrec setze anys, concre-

(D'esquerra a dreta i de dalt a baix):
 Figura 4. **Pilar Molins**
 Figura 5. **Montserrat Tura**
 Figura 6. **Glòria Arimon i Teresa Mas**

tament de l'any 1987 fins a 2003. A la seva entrevista explica com va viure ella i la seva família els anys de la dictadura. La Montserrat és la testimoni que s'ha mostrat més interessada en el tema d'aquest treball de recerca i ha expressat el seu gran entusiasme cap a la investigació, ja que considera que és important que parlem del paper de les dones durant la dictadura franquista.

La repressió franquista a Mollet

La dictadura franquista a Mollet del Vallès, igual que a la resta de Catalunya, s'inicia l'any 1939. En concret, el 27 de gener d'aquest mateix any les tropes franquistes van entrar a Mollet, tot proclamant la victòria del bàndol nacional per l'avinguda de Jaume I.

A partir del 28 de gener de 1939, quan Simeó Rabasa Singla és nomenat primer alcalde molletà de la dictadura, comencem a parlar del control repressiu que es va dur a terme des de l'Ajuntament, falangista, cap als ciutadans de Mollet. El principal objectiu del nou Ajuntament i de les seves autoritats era desfer-se de tots aquells que mostraven actituds o ideals contraris als del règim. L'any 1939, entre el març i l'abril, van sentenciar vuit molletans investigats a penes de mort.

Per altra banda, a partir del febrer de 1939, el nou govern falangista va iniciar els judicis sumaríssims de totes aquelles persones, sobretot càrrecs polítics republicans, que eren considerades desafectes al nou règim. Es calcula que els consells de guerra van sentenciar a pena de mort unes

3.400 persones a Catalunya entre els anys 1938 i 1957.

És important explicar que els procediments judicials de l'època eren duts a terme pels militars, no pel poder judicial com avui dia, i es regien per un codi militar. Aquests procediments es coneixen amb el nom de consells de guerra sumaríssims.

Gràcies a l'article de la Maria Àngels Suárez² sobre els procediments judicials militars que el franquisme va aplicar sobre molts ciutadans de Mollet, la Carla i la Francina saben que es varen jutjar a un total de sis dones mitjançant aquests procediments militars.

Comptem amb les fitxes de llibertat condicional³ de tres molletanes que varen ser processades durant la postguerra: l'Antonia Casarramona Solà, l'Anita Sabater Tomás i la Francisca Gutiérrez Ambrós. També sabem que tres molletanes més també varen ser processades durant la dictadura, però no comptem amb cap fitxa d'aquestes dones: la Júlia Farré Ruco, la Maria Maculet Rodríguez i l'Anna Viñals Surroca.

Fitxes de llibertat condicional

Antònia Casarramona Solà
Francisca Gutiérrez Ambrós
Anita Sabater Tomás

A més, també disposem de la fitxa⁴ d'una de les nostres testimonis: la Maria Salvo Iborra, presa política.

La dictadura franquista va imposar una gran repressió sobre els republicans que havien participat activament en política durant l'època de la Repú-

² SUÁREZ I GONZÁLEZ, MA; "La repressió franquista a Mollet del Vallès: els procediments judicials militars (1939-1945)" a Notes 33; Ajuntament de Mollet, gener de 2018.

³ Fitxes proporcionades per l'arxivera Pilar Reverté, del Servei Didàctic de l'Arxiu Nacional de Catalunya.

⁴ Proporcionada per la Pilar Reverté, de l'Arxiu Nacional de Catalunya.

Mollet

leg. _____ exp. 160.2705

APPELLIDOS Casarrroma Sola NOMBRE Antonia

Naturalidad Mollet Provincia Barcelona

Años de edad 60 Hijo de Jame y de Francisca

Estado casada Número de hijos 2 Profesión su seguit

Lugar donde residía durante el Movimiento Mollet

Prisión de procedencia Saj Costa de Barcelona

Delito Am. relación militar

Condena impuesta 2 años y 4 días P. S. Conmutación Sans P. mayot

Tiempo extinguido 3 meses y 11 días en Prisión

Fecha de salida en libertad condicional y Ley o Decreto en que está comprendido dic 6 de Junio de 1939 con libertad definitiva

Si está sujeto a destierro no

Lugar donde no puede residir _____

Si perteneció a la masonería no

Fecha en que le corresponde el licenciamiento definitivo _____

Residencia fijada al salir de la prisión Mollet
Alta loc y Baya

171

LIBERTAD DIFERENCIADA

leg. _____ exp. 6.069

APPELLIDOS GUTIERRES AMBROS NOMBRE FRANCISCA

Naturalidad Mollet Provincia Barcelona

Años de edad 37 Hijo de Jacinto de Angela

Estado casada Número de hijos uno Profesión sus labores

Lugar donde residía durante el Movimiento Hóspitalet de Llobregat (Barcelona)

Prisión de procedencia Barcelona

Delito Rebelion Militar

Condena impuesta seis años y un dia Conmutación _____

Tiempo extinguido dos años tres meses y veinticinco dias

Fecha de salida en libertad condicional y Ley o Decreto en que está comprendido catorce de Junio de 1941

Si está sujeto a destierro no

Lugar donde no puede residir _____

Si perteneció a la masonería no

Fecha en que le corresponde el licenciamiento definitivo _____

Residencia actual Hospitalet calle Paretos numero 14 pral 2º

85

Figura 7. Fitxa d'Antònia Casarrromona. Font: Servei Didàctic de l'Arxiu Nacional de Catalunya

Figura 8. Fitxa de Francisca Gutiérrez. Font: Servei Didàctic de l'Arxiu Nacional de Catalunya

blica i durant la Guerra Civil. Molts militars, civils, alcaldes i polítics van haver d'exiliar-se per no ser detinguts per les autoritats nacionals. Molts van fugir amb incertesa i alguns desgraciadament no van poder tornar mai més, ja que van ser deportats a camps de concentració, i d'altres, finalment, detinguts. A més, cal destacar que ha quedat gravat en la història de Mollet l'assassinat dels dos deportats al camp d'extermini de Mauthausen: en Joan Molins Maynou, pare de la testimoni Pilar Molins, i també en Joan Tura Ros, pare de la Nuri Tura.

Sabem també que un total de cinc dones, segons la investigació de la Maria Àngels Suárez,⁵ varen exiliar-se a l'inici de la dictadura. Aquestes dones eren: Ramona Busquets i Genius, Antònia Corts i Batlle, Elisa Fernández i Sanz, Mercè Gual i Riba, Irene Gelabert i Corts.

Un altre tipus de repressió social que es va aplicar sobre la població va ser la continuïtat del racionament i les privacions, ja que sabem que el febrer de 1939 el nou Ajuntament va tornar a repartir les cartilles de racionament.

A més, les diferents fàbriques de Mollet van acomiadar tots aquells treballadors que s'havien mostrat contraris al bàndol nacional durant la guerra, així com a empleats que tenien familiars d'ideologia republicana. Parlem, doncs, d'una depuració dels obrers republicans o de treballadors que, sense haver mostrat la seva posició ideològica, havien estat despatxats per les accions polítiques d'alguns familiars.

Si ens centrem en la repressió cultural, hem de destacar la retirada dels noms dels carrers de Mollet que guardaven alguna relació amb la Segona República o de caràcter catalanista.

Noms com *Ausiàs March*, *Francesc Macià* o *Prat de la Riba* van ser substituïts per noms que recordaven i enaltien el franquisme, la seva història i la seva victòria. Cal destacar també una altra forma de repressió cultural: la desfeta de la tradició associacionista catalana, en especial d'aquelles entitats de tarannà republicà i catalanista, i la prohibició de l'ús del català.

Pel que fa a la persecució de l'ús de la llengua catalana a tot l'estat, Mollet no en va ser una excepció. El català va ser prohibit en l'àmbit legal i en els llocs públics i oficials. En l'ambient laboral sabem que si un funcionari parlava el català era acomiadat de la fàbrica. A més, igual que a la resta de Catalunya, les escoles molletanes només ensenyaven el castellà.

A l'Arxiu Històric Municipal de Mollet es poden consultar diversos documents que proven la prohibició de l'ús del català, així com una advertència que obligava el capellà de Mollet a fer les misses en castellà. També consten documents legals en els quals s'esmenta el canvi de noms dels carrers i el canvi d'idioma de diferents rètols del poble on la informació estava escrita en català. En un àmbit més familiar i íntim, però, en tractar-se d'un poble petit, la població seguia parlant el català. Podem concloure, doncs, afirmant que a Mollet hi va haver una censura de l'ús del català en l'àmbit institucional, i que les diferents agrupacions associacionistes van patir molt de prop la repressió franquista d'ençà l'inici de la dictadura l'any 1939.

Arribem a la conclusió, per tant, que els molletans no van ser una excepció respecte al fet de patir la repressió. El nou ajuntament franquista va perseguir tots aquells qui anaven

⁵ SUÁREZ, M. A. (2000)

35 leg exp.

APELLIDOS *Sabatés Comas* NOMBRE *Ana*

1911 *1911* *Diciembre*

Naturaleza *Mollet* Provincia *Barcelona*

Años de edad *27* Hijo de *Ramón* y de *Rosa*

Estado *casada* Número de hijos Profesión *su suget*

Lugar donde residía durante el Movimiento *Mollet*

Prisión de procedencia *Provincial de Mujeres de Barcelona*

Delito *auxilio a la rebelión*

Condena impuesta *6 años 1 día* Conmutación

Tiempo extinguido *1 a 1 m 13 días*

Fecha de salida en libertad condicional y Ley o Decreto en que está comprendido *30 Septiembre 1940*

Si está sujeto a destierro *no*

Lugar donde no puede residir

Si perteneció a la masonería *no*

Fecha en que le corresponde el licenciamiento definitivo *25 Febrero 1947*

Residencia fijada al salir de la prisión **MOLLET DEL VALLÈS**, *Cve. Generalísima 4ta*

Segue

173

Apellidos **SALVO IBORRA** 21092

Nombre **Maria**

Naturaleza **Sabadell** Proc. **Barcelona**

Años de edad **37** Hijo de **Pantaleón** y de **Asunción**

Estado **soltera** Profesión **sus labores**

Delito **contra Seguridad del Estado**

Tribunal sentenciador **Consejo de guerra en Alcala de Henares**

Juzgado **Militar** Sumario núm. **10-2-88** Año **1941**

Pena **30 años** Destierro de **no**

Indulto **de la sexta parte**

Población donde residía a la comisión del delito **Barcelona-calle Calabria num 200**

Prisión que le puso en libertad **Alcala de Henares**

Fecha de la libertad condicional **16 abril de 1947**

Fecha de la libertad definitiva

Fecha del indulto

Residencia al salir de la Prisión **Barcelona-Travesera de Gracia num 326-4^a 2^a**

INDICE

Figura 9. Fitxa d'Anita Sabater. Font: Servei Didàctic de l'Arxiu Nacional de Catalunya

Figura 10. Fitxa de Maria Salvo. Font: Servei Didàctic de l'Arxiu Nacional de Catalunya

en contra del règim i va castigar la població que havia format part del bàndol republicà durant la Segona República i Guerra Civil. És per això que la Carla i la Francina van voler conèixer amb més detall com van viure les dones aquesta situació a Mollet.

La repressió vers les dones durant la primera etapa de la dictadura (1939 – 1950)

En el camp de la política, parlem d'una repressió molt agressiva i exhaustiva cap a pràcticament totes les dones que mantenien algun lligam familiar amb exmembres del Govern de la República o amb militants de grups que varen defensar el Govern de la Segona República durant la Guerra Civil. Com a paradigma d'aquestes dures represàlies que el règim va prendre sobre les dones republicanes, trobem a l'àvia de la Montserrat Tura, i ella ens explica: "En el moment en el qual es produeix la victòria de l'exèrcit feixista, el seu home i dos dels seus fills s'exilien. D'aquests dos fills, un acabarà a un camp d'extermini i no tornarà mai, i l'altre acabarà en una companyia de treball esclavitzat pels nazis. (...) El tercer fill estarà presoner en un batalló de càstig de l'exèrcit franquista. (...) i ella estava sola, (...) amb quatre criatures petites, (...) a més a més, de tant en tant, venia la Guàrdia Civil, registraven, s'emportaven la collita, si trobaven un sac de blat, se l'emportaven, si hi havia un ànec, se l'emportaven, i s'ho emportaven per menjar-s'ho ells, i per deixar-la a ella sense menjar i contínuament els deien: us matarem de gana, pel sol fet que havien sigut defensors de la República i perquè el seu home havia estat alcalde. (...) Anava pel carrer i els feixistes li llançaven escopinades, és a dir, no només li deien que la matarien, no només desitjaven que tots els

seus homes que estaven a l'exili o detinguts o esclavitzats es morissin tots, sinó que els escopien, els insultaven, els increpaven constantment".

La repressió més dura es va exercir sobre les dones i les famílies dels dos alcaldes que van desenvolupar els seus càrrecs durant la Segona República i la Guerra Civil. Aquests varen ser en Feliu Tura, avi de la Montserrat, i en Josep Fortuny, pare d'en Pere. Pel que fa a la família Fortuny, tant la mare com l'àvia d'en Pere van haver de patir les conseqüències de l'activitat política d'en Josep Fortuny. Tal com ens explica en Pere a la seva entrevista, el capellà de Mollet, en Josep Casanovas, era un dels intermediaris del govern del règim a Mollet i, per tant, ell el recorda com la figura que més va fer patir la seva família. La seva mare va trobar-se amb la seva casa confiscada pel capellà, qui els va treure totes les pertinences i els va deixar sense res. La seva mare va patir molt sabent que hi havia una gran possibilitat que l'apartessin dels seus fills. En Pere explica que els van prohibir, a ell i a la seva germana, anar a l'escola pública, i també van prohibir als botiguers de Mollet que venguessin menjar a la família Fortuny.

A més, la mare d'en Pere també va patir la repressió per part dels ciutadans del poble. Per tant, trobem que era molt comú que la població que compartia uns ideals afins als de la Falange contribuís a la discriminació i desconsideració d'aquestes dones.

A tota aquesta situació se li ha de sumar el fet que moltes dones estaven sotmeses a un control i vigilància permanent per part dels cossos d'ordre públic de les autoritats franquistes. En Pere diu: "Quan sortia de la fàbrica, la Guàrdia Civil l'esperava i la turmentaven. Era una persecució constant."

Un altre tipus de càstig que s'imposà per aquelles dones els marits de les quals havien participat en política republicana va ser treure-les dels seus llocs de treball. Com bé explica la Pilar Molins: "A la meua mare la van castigar a tres mesos per roja, sense poder treballar. (...) Això era el pacte de la fam, si et passava això, corries el risc que et traguessin els fills i els portes-sin a un correccional de la Falange." Aquest càstig no només suposava el descrèdit laboral d'aquestes dones per uns motius totalment aliens a la seva persona, sinó que implicava deixar-les sense l'únic mitjà que disposaven per poder mantenir econòmicament les seves famílies i per poder-les alimentar, ja que varen quedar-se soles sense la figura paterna, que en aquells temps era la que assegurava la supervivència de la família, i per tant, se'ls estava limitant aquesta subsistència.

Tanmateix, no tots els veïns de Mollet varen adoptar la mateixa posició discriminatòria cap a elles sinó que, al contrari, moltes famílies van ajudar-ne d'altres en els temps tan difícils que va suposar viure en la postguerra, i tots els testimonis afirmen la innegable misèria de les condicions de vida sota les que havien de subsistir.

Pel que fa a un tipus de repressió molt més evident i a la qual se li ha donat més visibilitat en els últims anys és la d'aquelles dones que varen ser empresonades durant la dictadura. Tot i així, les dones que varen estar dins les presons franquistes, han quedat en un segon pla, ja que s'ha donat molta més importància a les víctimes masculines d'aquesta mena de repressió.

En el cas de Mollet, com bé hem esmentat prèviament, un total de sis dones varen ser empresonades durant aquesta etapa de la dictadura.

Comptem amb la taula (a la pàgina següent), que recull tota la informació que s'ha trobat sobre els seus procediments militars.

És important fer una breu explicació sobre com va ser la vida d'aquestes dones dins les presons, basant-nos en el testimoni de la Maria Salvo, que narra molt bé les condicions de vida de les dones dins les presons franquistes. Ella va estar presa setze anys tant a la presó de Las Ventas de Madrid com a Les Corts, a Barcelona.

Cal destacar que les autoritats franquistes van detenir moltes dones com a conseqüència de l'activitat política dels seus marits o familiars. Malgrat que elles mai van expressar el seu sentiment polític i social, rebien les conseqüències i aquests càstigs totalment injustos.

Pel que fa als judicis i condemnes, quan una dona era detinguda per les autoritats franquistes era enviada directament a la presó de dones de la regió on havia estat detinguda. Allà havia de viure fins que un jutge dictés sentència i, amb una mica de sort, compliria allà condemna si no era castigada amb la pena sumaríssima.

Les dones que varen viure el règim franquista a dins les presons varen patir unes condicions de vida molt precàries, ja que rebien càstigs, tortures i condemnes que es feien eterne. Però això no va acabar amb les esperances que elles tenien. Un dels aspectes que feia més fàcil i suportable l'estança a la presó era la companyonia que es mostrava entre les represaliades, es recolzaven i es donaven forces per continuar lluitant. Moltes d'elles confiaven que la situació del règim canviaria, i aquest va ser un pensament que va donar seguretat i optimisme a totes aquelles dones empresonades.

PROCEDIMENTS MILITARS											
PROCE- DIMENT	NOM	EDAT	NATURAL	RESI- DÈNCIA	OFICI	FILIACIÓ	DATA INICI PROCÉS	DETENCIÓ	ACUSACIÓ	PRESE/ DATA INGRÈS	LLIBERTAT CONDICIONAL/ PROVISIONAL/ DEFINITIVA
C 626 SO 28441	CASARRAMONA SOLÀ, ANTONIA	49	Mollet	Mollet	Mestressa de casa	ERC	3-2-39 2-5-40	GC (Den.)	Auxili a la rebel·lió militar	Provincial de dones (BCN)	13-5-39 Llibertat 22-10-42 Ll. Condicional
471 DP	FARRÉ RUCOSA, JULIA	48	Ciudad Real	Mollet	-	-	6-8-39	GC (Den.)	Investigació	-	-
5459	GUTIÉRREZ AMBROS, FRANCISCA	30	Mollet	Hospitalet	-	Apo- lítica	22-3-39	GC (Den.)	Rebel·lió militar	18-5-39 BCN	-
DP	MACULET RODRIGUEZ, MARIA	24	València	Mollet	Perruquera/ telefonista	ERC UGT	23-8-39	GC en control carreteres	Viajar amb salconduit fals	Cel·lular dones (BCN)	21-1-43 Llibertat
10990	SABATER TOMAS, ANITA	21	Mollet	Mollet	-	JJLL	27-6-39	GC (Den.)	Auxili a la rebel·lió militar	Provincial de dones (BCN)	22-10-42 Ll. Condicional
472 DP	VINALS, SURROCA, ANA	45	Santa Perpètua de Mogoda	Mollet	-	-	6-8-39	GC	Investi- gació	-	-

Figura 11. Taula extreta de SUÁREZ, M. A. (2018)

Malgrat que les condicions dins les presons eren molt dolentes, la Maria explica: “L’ambient de la presó és indescriptible, va ser el primer lloc on vaig conèixer la solidaritat de veritat, vivíem en família. Perquè jo no tenia família. Sempre ens ajudàvem entre nosaltres, intentàvem obrir-nos, explicar què ens passava, què ens preocupava. Jo no m’he sentit desgraciada a la presó, i vaig estar-hi setze anys, perquè vam crear una família pròpia allà dins, cadascuna de nosaltres.”

Tot i així, cal destacar que el dia a dia a la presó es feia molt difícil i complicat, ja que el lloc on es trobaven les preses tenia una capacitat per un nombre determinat de persones i es va permetre multiplicar el nombre preses.

La repressió vers les dones durant la segona etapa del règim franquista (1960 – 1975)

Tant la Montserrat Tura com la Teresa Mas i la Glòria Arimon varen participar activament en política clandestina en l’època dels seixanta, així que els seus testimonis narren la repressió que van patir per la seva pròpia iniciativa vers la lluita antifranquista.

D’aquesta nova generació de dones que varen sorgir durant la segona onada de feminisme del nostre país, en trobem moltes que eren filles de Mollet. Eren dones que, una vegada ja havien crescut i eren suficientment madures per adonar-se de la dura realitat en la qual vivien, varen decidir iniciar la seva activitat política al seu poble. Conscients de la repressió i de la manca de llibertats que hi havia, es varen afiliar a les diferents organitzacions politicosindicals que existien a Mollet, sempre de forma clandestina. En aquests grups es van començar

a organitzar amb altres joves combatius, tot intentant lluitar contra el règim fins al final, perquè, encara que morís el dictador, la repressió va continuar durant la Transició. Tal com explica la Montserrat Tura: “els continuadors de Franco van intentar mantenir un règim privat de llibertats, (...) la situació va continuar sent una situació molt difícil.”

Pel que fa a l’educació, l’escola continuava sent un espai d’adoctrinament catòlic i polític en aquesta segona etapa. Tot i que a Mollet existien escoles de caràcter més laic, el centre amb més places per al sexe femení era l’escola de les monges.⁶ Aquestes, du-

Figura 12. Montserrat Tura en un reivindicació per l’Estatut d’Autonomia a Mollet, posterior a la mort de Franco. La Montserrat ens explica que no hi ha fotografies de l’activitat clandestina perquè no convenia deixar proves. Font: Montserrat Tura

⁶ Col·legi Lestonnac de Mollet

rant la dictadura, varen donar suport a les forces repressives de Franco. A les escoles és on comencem a trobar els primers comportaments repressius cap a les nenes, en forma d'adoctrinament, ja que s'impartia un al·liconament religiós.

Però, a més, també trobem un adocctrinament polític i ideològic que es pretenia inculcar en aquestes nenes que anaven a escola, mitjançant una visió idealitzada i de suport cap al dictador i cap al règim franquista. La Glòria també destaca: "Ens deien directament que Franco era el nostre salvador, que ens havia salvat, que sort de Franco".

En relació amb la igualtat de la dona en aquest període, trobem que les diferents testimonis del segon període de repressió coincideixen en afirmar que les dones van patir una doble repressió pel fet de militar en una organització de lluita antifranquista i, a més a més, pel simple fet de ser dones, perquè es podien aprofitar sexualment de tu quan et detenien. A més, la Montserrat va afegir una altra perspectiva a aquesta hipòtesi, perquè ella explica en la seva entrevista que considera que les dones sí que varen patir una doble repressió, però no pel fet que se les castigues més que als homes, o de forma més severa, sinó perquè les dones van patir una doble desconsideració, que podríem entendre com a doble repressió.

A més, els homes continuaven sent els protagonistes i en qui requeria l'atenció del lideratge de les organitzacions, però això era fruit del reflex de com funcionava la societat, que encara era molt masclista, tant a la dreta com a l'esquerra. Tanmateix, les dones que militaven en aquests grups de lluita antifranquista, duien a terme unes tasques perilloses alhora que vitals per desenvolupar l'activitat

de les organitzacions. En la seva entrevista, la Montserrat ens dona alguns exemples: "(...) ajudant a imprimir papers, amagant persones que s'havien d'amagar, substituint les mestres en algunes ocasions si aquestes havien estat detingudes, perquè si s'adonaven que t'havien detingut et podien acomiadar, però si aconseguies que no es notés la teva absència no perdies la feina. Doncs totes aquestes coses normalment les feien dones, i les dones no van tenir un paper preponderant després, en la política democràtica."

Tot i així, cal destacar que Mollet seria una excepció en aquest sentit, perquè durant molts anys, una vegada iniciada la transició democràtica, una ciutat que en aquells moments tenia al voltant de quaranta mil habitants, era la ciutat més gran d'Espanya que tenia una dona al capdavant. Ho va ser l'Anna Bosch, després la Carme Coll i més tard la Montserrat Tura. Observem, doncs, que tot i que el paper de les dones en la política era poc influent i les que varen continuar la seva activitat política una vegada finalitzà el règim eren molt minoritàries, a Mollet en trobem un cas excepcional.

La Montserrat Tura afegeix: "Jo m'imagino que a molts altres pobles no n'hi havia ni una. Això no vol dir que no estiguessin implicades. Probablement estaven a casa, cuidaven de les criatures mentre el seu company estava a la reunió, probablement eren heroiques perquè feien octavetes i les portaven d'un lloc cap a l'altre amb el seu cotxe. (...) Per tant, les dones que a més a més tenien família i tenien criatures havien de ser molt valentes per posar-se al capdavant. Jo crec que Mollet en aquest sentit va ser diferent."

Les dues alumnes destaquen la figura de l'Anna Bosch com una de

les més importants i influents del seu treball. La Montserrat, que parla d'ella amb una gran devoció, declara: "No era molt normal trobar una dona al capdavant d'una organització clandestina. En el cas del PSUC, que era el partit comunista català, a la zona de Mollet i el seu voltant la portaveu era ella, i aleshores cridava l'atenció, perquè no era gens normal. (...) Acaba sent la primera candidata de les eleccions municipals del 1979, que les guanya." La Montserrat també explica que va ser una dona molt valenta, i que va arriscar-se molt per la seva lluita: "L'Anna Bosch en aquella època va tenir una filla, quan encara no havia mort el dictador, i ella anava amb el cotxet, i a sota del matalasset de la Gebra portava els textos dels manifestos que havíem aprovat a l'Assemblea Democràtica, i era material que si queia en mans de policia, a ella li queien vint anys de presó segur."

Tanmateix, totes tres estan d'acord en el fet que la repressió va ser brutal per a ambdós sexes, i coincideixen que no és veritat que a les dones se'ls feia més mal que als homes o que la repressió era més dura per a elles, sinó que s'impartien càstigs igual de severs per a tots dos sexes.

Les dues alumnes també varen descobrir que les dones de la primera etapa, generalment, van optar per no parlar sobre la Guerra ni la repressió que es va viure, i molt menys sobre política, perquè eren molt conscients de com el règim responia a tots aquells qui anaven en contra de la dictadura. Segons el que ens explica la Glòria: "No se'n parlava, el silenci, la por. Jo vaig viure en una casa on teníem els pares i també els avis. (...) De la Guerra no se'n parlava, i de la repressió i de la política no se'n parlava mai, i difícilment les mares

t'explicaven el que podien haver patit. (...) Es tractava de sobreviure com fos, no buscant problemes. Per això quan nosaltres ens vam començar a organitzar i vam començar a lluitar els pares patien tant, perquè sabien a què ens exposàvem."

A més, la Teresa afegeix: "Hi havia com una actitud per part de les dones que no era de lluita sinó que era d'assumir la situació, per tant, per part d'elles no comentaven pràcticament res, eren més aviat els homes que sí que deien alguna cosa." Per tant, veiem que la població, i sobretot les dones, decideixen que el millor és callar.

A més, si observem la comparació que es fa en el treball entre les dues generacions, hi trobem grans diferències, ja que hem de tenir en compte que després de la Guerra la repressió va ser molt important, i que les dones encara tenien memòria de tot el que van patir. Per tant, hi havia molta por, i com han pogut comprovar la Carla i la Francina, les dones que varen participar en activitat política clandestina durant la primera etapa de la dictadura eren molt poques. En canvi, en la dècada dels seixanta, aquesta onada reivindicativa que va prendre molta força en la societat va captivar dones lluitadores, que van decidir sumar-se a la lluita contra el règim.

És important tenir en compte això que va explicar la Montserrat: "Per molt que us expliqui coses, jo sempre he pensat que a mi no em va passar res greu comparat amb el que li va passar a la meua àvia, perquè no té explicació possible. I només és possible quan un exèrcit feixista s'imposa per la força sobre un govern legítim i uns governants legítims que havien estat escollits per la ciutadania." Per tant, entenem que la repressió que es va aplicar durant els primers anys de la

dictadura va ser molt més extrema i agressiva que durant l'etapa del franquisme tardà.

Una altra qüestió que és important destacar és el fet que totes tres entrevistes coincideixen a l'hora d'afirmar que la por era el sentiment que més predominava en aquella època. La Glòria diu: "Jo somio encara moltes vegades que em persegueixen els grisos. Em dominava la por, la por que et detinguessin quan anaves a fer una pintada en una paret. Era el sentiment que dominava més, (...) aquesta por permanent, que t'inxampessin, que et torturessin..."

Aquesta por de la qual parla la Glòria, la va patir molt de prop la Montserrat Tura. Desgraciadament, la Montserrat va ser greument ferida durant una manifestació el febrer de 1976, i tot i que Franco ja havia mort, i suposadament el règim ja havia caigut, aquesta va ser la vegada que més violència física van exercir les autoritats policials sobre la seva persona.

Ella ho explica així: "Van decidir que no detenien a les persones sinó que directament les colpejaven, les colpejaven brutalment, les colpejaven fins a deixar-les estabornides al carrer, però que no les detenien. I aquest va ser el meu cas, vaig acabar amb quatre costelles trencades, les dents...els incisius davanters, una clavícula, el sacre, i finalment vaig perdre la visió d'un ull."

Per tant, com a conclusió d'aquest apartat, les dues alumnes destaquen el fet que l'empenta tan valenta i temerària que va portar moltes dones de Mollet a formar part de diversos grups de lluita antifranquista durant la segona etapa de la repressió va ser de vital importància per a la resistència de l'esquerra en el nostre poble. Sense aquestes dones, no hauria estat possible dur a terme les diferents tas-

ques que es feien en aquestes organitzacions politicosindicals. A més, per a elles va ser tot un orgull descobrir que a Mollet hi va haver una dona al capdavant d'un partit polític en la clandestinitat i que, més tard, durant la transició democràtica, varen ser tres dones les que van ocupar el càrrec d'alcalduesses, l'Anna Bosch, la Carme Coll i la Montserrat Tura consecutivament, des de les primeres eleccions democràtiques municipals l'any 1979 fins al 2003.

Conclusions

Després d'analitzar aquest treball de recerca amb profunditat, podem concloure que la ciutat de Mollet no va ser una excepció durant la dictadura pel que fa a patir les conseqüències del règim en tots els àmbits, tant polític, econòmic, social, cultural com d'altre tipus.

Gràcies a les entrevistes efectuades als diferents testimonis, podem afirmar que la repressió que es va patir durant els anys quaranta va ser molt més dura i agressiva que durant l'etapa dels anys seixanta. Tanmateix, no podem restar importància a la repressió que es va patir durant la segona etapa de la dictadura, però bé és cert que les dones dels anys quaranta van haver de patir una repressió molt més estricta i dura, i les dones eren discriminades pel simple fet de ser mares o dones de polítics republicans. En canvi, durant la segona etapa de la dictadura, les dones van començar a implicar-se més en política, elles mateixes s'involucraren per tal de poder canviar la situació del moment, i aquest va ser el principal motiu que les va portar a ser represaliades. Per tant, la hipòtesi que en un primer moment es varen plantejar les dues alumnes ha estat confirmada.

El seu missatge és el del desig que aquesta investigació contribueixi que les veus d'aquestes dones mai siguin silenciades i que el seu record mai caigui en l'oblit. Que siguin recordades com un exemple de superació, esperança i, sobretot, de lluita.

Totes dues autores de la recerca revelen que aquest emocionant projecte els ha ofert una nova forma de veure i entendre la història del nostre país i, sobretot, de la nostra ciutat. També confessen l'enorme agraïment que senten cap a totes aquestes dones que les han

acompanyat durant el viatge que ha suposat per a elles la realització d'aquesta investigació, i saben que les seves històries les acompanyaran tota la vida.

Bibliografia

SUÁREZ GONZÁLEZ, M. A. *La segona república i la Guerra Civil a Mollet del Vallès*. Mollet del Vallès: Centre d'Estudis Molletans, 2000. 369 p. (Vicenç Plantada; 4).

SUÁREZ, M. A. "La repressió franquista a Mollet del Vallès: els procediments judicials militars (1939-1945)". *Notes*, 2018, vol. 33. Ajuntament de Mollet.

Fitxes

Ban municipal de canvi dels noms dels carrers i places de Mollet del Vallès (octubre de 1939)

Jordi Bertran Duarte*

AYUNTAMIENTO DE MOLLET DEL VALLES - BARCELONA					
Relación de nombres de Calles y Plazas de esta localidad, cuya modificación ha sido aprobada por este Ayuntamiento en sesión del día 13 de Octubre de 1939					
Nombres que se proponen para suprimir		Nombres sustitutos el día 13 de Julio de 1939		Nombres cambiados por los nuevos	
Alcázar de Toledo	Fivaller	Fivaller	Jaime (San)	Blasco Ibáñez	Blasco Ibáñez
Alemania	Pablo Iglesias	Pablo Iglesias	Jorge (San)	Jorge (San)	Jorge (San)
Alsina	Alsina	Alsina	José Antonio (Avda. de)	Libertad (Avda. de la)	Libertad (Avda. de la)
Angel Guimerá	Angel Guimerá	Angel Guimerá	Lorenzo (Pje. de San)	Letamendi	Letamendi
Anselmo Clavé	Anselmo Clavé	Anselmo Clavé	Lorenzo (San)	Pi y Margall	Pi y Margall
Antonio (San)	Joaquín Mir	Joaquín Mir	Luis Durán (Dr.)	Luis Durán (Dr.)	Luis Durán (Dr.)
Balmes	Balmes	Balmes	Maragall (Poeta)	Maragall (Poeta)	Maragall (Poeta)
Barcelona	Barcelona	Barcelona	Martín el Humano	Martín el Humano	Martín el Humano
Barriada Casilla	Barriada Casilla	Barriada Casilla	Mediodía	Mediodía	Mediodía
Barriada Gallechs	Barriada Gallechs	Barriada Gallechs	Miguel Primo de Rivera	Salmerón	Salmerón
Barriada Sta. Rosa	Barriada Sta. Rosa	Barriada Sta. Rosa	Mala (General)	Santiago Rusiñol	Santiago Rusiñol
Berenguer III	Berenguer III	Berenguer III	Monturiol	Monturiol	Monturiol
Bernat Metge	Bernat Metge	Bernat Metge	Olegario (San)	Martín Vilanova	Martín Vilanova
Burgos	Fermin Galán	Fermin Galán	Oriente (Ronda)	Oriente (Ronda)	Oriente (Ronda)
Cabanellas	Ausias March	Ausias March	Palauardias	Prats de Molló	Prats de Molló
Caidas (Avda. de las)	Fco. Maciá (Avda. de)	Fco. Maciá (Avda. de)	Paz (La)	Paz (La)	Paz (La)
Caldarón (Avenida de)	Calderas (Avenida de)	Calderas (Avenida de)	Pedro III	Pedro III	Pedro III
Calvo Sotelo	Clarís (Poble)	Clarís (Poble)	Plana (La)	Plana (La)	Plana (La)
Capitán Cortés	Ignacio Iglesias	Ignacio Iglesias	Portugal	Rafael de Casanova	Rafael de Casanova
Cataluña (Plaza de)	Cataluña (Plaza de)	Cataluña (Plaza de)	Queipo de Llano	Joaquín Costa	Joaquín Costa
Carmen (Ntra. Sra.)	Isaac Albéniz	Isaac Albéniz	Ramón Casas	Ramón Casas	Ramón Casas
Casas de Campo	Casas de Campo	Casas de Campo	Ramón Llull	Ramón Llull	Ramón Llull
Caudillo (Plaza del)	Prat de la Riba (Pl. de)	Prat de la Riba (Pl. de)	Robert (Dr.)	Robert (Dr.)	Robert (Dr.)
Cayetano Ventalló	Cayetano Ventalló	Cayetano Ventalló	Roger de Lauria	Roger de Lauria	Roger de Lauria
Comarca del Vallés	Comarca del Vallés	Comarca del Vallés	Sanjurjo	Cortes Catalanas	Cortes Catalanas
Diputación	Diputación	Diputación	Serafín Pitarrá	Serafín Pitarrá	Serafín Pitarrá
Entenza	Entenza	Entenza	Sol	Sol	Sol
España (Plaza de)	República (Plaza de la)	República (Plaza de la)	Somatén	Somatén	Somatén
Félix Ferrán	Félix Ferrán	Félix Ferrán	Torres y Bages	Torres y Bages	Torres y Bages
Fortuny (Pintor)	Fortuny (Pintor)	Fortuny (Pintor)	Turró (Dr.)	Turró (Dr.)	Turró (Dr.)
Gimbernat	Gimbernat	Gimbernat	Urgel (Conde de)	Urgel (Conde de)	Urgel (Conde de)
Industria	Industria	Industria	Valentín Almirall	Valentín Almirall	Valentín Almirall
Irurita	Salvador Seguí	Salvador Seguí	27 de Enero	García Hernández	García Hernández
Italia	Ferrer y Guardia	Ferrer y Guardia	Vicente Plantada	Vicente Plantada	Vicente Plantada
Jacinto Verdaguer	Jacinto Verdaguer	Jacinto Verdaguer	Vicente (San)	Enrique Granados	Enrique Granados
Jaime I	Jaime I	Lina Odona			

185

Fons: Arxiu Històric Municipal de Mollet del Vallès

Títol: Relación de nombres de calles y plazas de esta localidad, cuya modificación ha sido aprobada por este Ayuntamiento en sesión del día 13 de Octubre de 1939

Tipus de document: ban municipal

Productor (editor): Ajuntament de Mollet del Vallès

Data: octubre de 1939

Idioma: espanyol

Mides: 65 x 45 cm

Suport i cromia: paper imprès, en blanc i negre, a la impremta Bachs de Mollet del Vallès

* Geòleg, director del Centre d'Estudis Molletans i tècnic d'Estudis i Recerca de l'Ajuntament de Mollet del Vallès, jbertran@molletvalles.cat

Descripció

Sota els encapçalaments de “Saludo a Franco” i “¡Arriba España!” i amb el títol de “Relación de nombres de calles y plazas de esta localidad, cuya modificación ha sido aprobada por este Ayuntamiento en sesión del día 13 de Octubre de 1939”, el primer Ajuntament franquista de Mollet publica, l'octubre de 1939, un ban municipal en el qual es fan públics setanta-un suposats noms de carrers i places. En realitat són seixanta-set, atès que tres corresponen a noms de barriades (la Casilla, Gallecs i Santa Rosa) i un, *Casas de Campo*, en desconeixem el significat.

El cos central del ban està ocupat pel nomenclàtor. Per a cadascun dels vials hi apareixen tres noms que, segons l'encapçalament de les columnes, corresponen a: “Nombres que se proponen para aprobación”, “Nombres anteriores al 18 de julio de 1936” i “Nombres cambiados por los rojos”. Cal observar que hi ha una contradicció entre el títol, on s'afirma que els noms han estat ja aprovats per l'Ajuntament, i l'encapçalament de la primera columna, on es diu que es tracta d'una proposta pendent d'aprovació.

A la part inferior del document trobem el nom de la impremta, “Imp. Bachs. Mollet”, el lloc i la data de l'edició, “Mollet del Vallés, Octubre de 1939 – Año de la Victoria”, i la signatura del secretari de l'Ajuntament, “R. Esteve”, amb el vist i plau “Vo. Bo.” de l'alcalde “A. Torrents”. Cal observar que Agustí Torrents actua d'alcalde accidental, atès que el titular era en Simeó Rabasa.

Context i anàlisi

El matí del 27 de gener de 1939, les tropes franquistes –representades

pel Corpo di Truppe Volontarie d'Itàlia– entraven a Mollet, en desfilada militar, per la carretera de Santa Perpètua. L'endemà mateix a la tarda, es constitueix el primer Ajuntament franquista, encapçalat per Simeó Rabasa i catorze regidors, afins al moviment, triats per ell mateix a dit. A Mollet, com arreu del país, la represiò, a tots els nivells, serà contundent. S'imposarà el pensament únic i la ideologia del nou règim s'aplicarà de manera immediata i implacable. En aquest context, res s'escaparà a la depuració i la censura, inclosos els noms de carrers i places.

Encara no ha passat un mes del final de la Guerra i, en la sessió del Ple de l'Ajuntament de 24 de febrer de 1939, s'acorda el nomenament d'una comissió d'estudi per canviar els noms dels carrers i places, formada pels senyors Andreu Casi, Arcadi Viñas, Isidre Falguera i Camps¹. S'estableix que en el dictamen que presentin prevaldrà el retorn als noms de sants que ja havien tingut els carrers de Mollet i es dona plena confiança en el seu bon criteri a l'hora de proposar noms nous.

En la sessió del Ple de 26 de maig de 1939, d'acord amb l'informe emès per la comissió, s'aprova el canvi definitiu de catorze carrers i places (taula 1).

En aquesta mateixa sessió, s'acorda que la comissió procedeixi, de manera immediata, a la substitució de les plaques d'aquests carrers i s'insta que resolgui amb urgència la resta de noms que cal canviar.

En la sessió del Ple de 9 de juny de 1939, s'acorda la retirada de totes les plaques de carrers els noms dels quals no corresponguin amb els noms ratificats per l'Ajuntament.

¹ Probablement es tracta d'Esteve Camps.

Nom actual	Nom acta Ple 26 de maig	Nom anterior
Alguer, carrer de l'	Calvo Sotelo, calle de	Salmerón, carrer de
Antònia Canet, carrer d'	Alemania, calle de	Pablo Iglesias, ² carrer de
Aureli Maria Escarré, carrer d'	Sanjurjo, calle de	Corts Catalanes, carrer de les
Burgos, avinguda de	General Queipo de Llano, calle de	Fermín Galán, carrer de
Església, plaça de l'	Espanya, plaza de	República, plaça de la
Feliu Tura, carrer de	General Franco, avenida del	14 d'abril, carrer del
Fiveller, rambla de	Alcázar de Toledo, calle del	Fivaller, carrer de
Francesc Cambó, carrer de	27 de Enero, calle del	García Hernández, carrer de
Francesc Macià, carrer de	General Mola, calle del	Santiago Rusiñol, carrer de
Itàlia, carrer d'	Italia, calle de	Ferrer i Guàrdia ³ , carrer de
Llibertat, avinguda de la	José Antonio, calle de	Llibertat, avinguda de la
Portugal, carrer de	Portugal, calle de	Rafael Casanova ⁴ , carrer de
Prat de la Riba, plaça de	Caudillo, plaza del	Prat de la Riba, plaça de
Rafael Casanova, avinguda de	Caídos, calle de los	Francesc Macià ⁵ , avinguda de

Taula 1.

La lectura de les actes municipals posa de manifest la pressa del consistori per canviar els noms però la comissió encarregada no enllesteix el dictamen.

Passat l'estiu, en la sessió del Ple de 16 de setembre de 1939, s'insta de nou a la comissió per tal que acabi el dictamen, amb la màxima celeritat possible, i es pugui enviar, de manera immediata, al ministeri de Governació perquè l'aprovi definitivament.

A les actes municipals no hi ha constància del lliurament del dictamen ni es publiquen nous canvis de noms. Malgrat això, en la sessió del Ple de 13 d'octubre de 1939 consta que, d'acord amb el dictamen final de la comissió, s'aprova l'adquisició de plaques de carrers esmaltades, que pagaran els propietaris de les finques corresponents. Sorprenen que es comprin les plaques i es faci esment al dictamen però enlloc

² Aquest carrer ja s'havia dit d'Antònia Canet i fou canviat per Pablo Iglesias en la sessió del Ple de 17 de març de 1932.

³ No confondre amb l'actual carrer de Francesc Ferrer i Guàrdia, al barri de Can Borrell, construït a la dècada de 1990.

⁴ No confondre amb l'actual avinguda de Rafael Casanova, al barri de l'Estació del Nord, que abans de 1939 rebia el nom d'avinguda de Francesc Macià.

⁵ No confondre amb l'actual carrer de Francesc Macià, al barri de l'Estació de França, que abans de 1939 rebia el nom de carrer de Santiago Rusiñol.

s'especifica què hi diu ni es publica la llista definitiva de canvis.

El mateix mes d'octubre es publica el ban municipal que, suposadament, conté el nomenclàtor definitiu de tots els carrers i places de Mollet. Com hem dit, el ban conté una relació de seixanta-set vials, dels quals quatre encara no estaven construïts però ja tenien un nom anterior assignat. D'altra banda, sabem que, l'any 1939, Mollet tenia un total de vuitanta-sis vials construïts i quatre de projectats amb nom anterior assignat. Per tant, és ben curiós, i alhora desconcertant, que el ban ignori vint-i-dos vials que eren una realitat l'any 1939. Fins i tot falta un

vial tan emblemàtic pel règim com l'avenida del Generalísimo (avui, el carrer de Feliu Tura), que ja apareixia aprovada, suposadament de manera definitiva, en l'acta del Ple de 26 de maig. En els altres vint-i-un vials que el ban ignora no hi ha cap nom subversiu o molest pel règim a excepció del carrer de Giner de los Ríos (Francisco), que més tard es convertirà en el carrer de Granada.

Dels seixanta-set vials que es relacionen en el ban, vint-i-nou canvien de nom (taula 2).

Si comparem la relació de noms publicats al ban amb l'única llista aprovada, suposadament de manera definitiva, en l'acta del ple de 26

Nom actual	Nom ban octubre 1939	Nom anterior
Alguer, carrer de l'	Miguel Primo de Rivera, calle de	Salmerón, carrer de
Antònia Canet, carrer d'	Alemania, calle de	Pablo Iglesias, ⁶ carrer de
Aureli Maria Escarré, carrer d'	Sanjurjo, calle de	Corts Catalanes, carrer de les
Berenguer III, carrer de	Berenguer III, calle de	Durruti, ⁷ carrer de
Burgos, avinguda de	Burgos, calle de	Fermín Galán, carrer de
Calderó, avinguda de	Calderón, avenida de	Pep Ventura, ⁸ avinguda de
Can Filosa, carrer de	Cabanellas, calle de	Ausiàs March, carrer d'
Can Pacià, carrer de	Queipo de Llano, calle de	Joaquín Costa, carrer de
Carme, carrer del	Ntra. Sra. del Carmen, calle del	Isaac Albéniz, carrer d'
Església, plaça de l'	Espanya, plaza de	República, plaça de la
Fiveller, rambla de	Alcázar de Toledo, calle del	Fivaller, carrer de
Francesc Cambó, carrer de	27 de Enero, calle del	García Hernández, carrer de
Francesc Macià, carrer de	General Mola, calle del	Santiago Rusiñol, carrer de

Taula 2.

⁶ Vegeu nota núm. 2

⁷ Aquest carrer ja s'havia dit de Berenguer III, abans de 1936.

⁸ A les dècades de 1920 i 1930, quan es planifica i es comença a construir aquest carrer, es proposen diversos noms, entre ells avinguda de Calderó.

Itàlia, carrer d'	Italia, calle de	Ferrer i Guàrdia, ⁹ carrer de
Jaume I, avinguda de	Jaime I, calle de	Lina Ódena, ¹⁰ carrer de
Llibertat, avinguda de la	José Antonio, avenida de	Llibertat, avinguda de la
Onze de setembre, carrer de l'	Capitán Cortés, calle del	Ignasi Iglesias, carrer d'
Palaudàries, carrer de	Palaudarias, calle de	Prats de Molló, ¹¹ carrer de
Pau Claris, carrer de	Calvo Sotelo, calle de	Claris, carrer de
Portugal, carrer de	Portugal, calle de	Rafael Casanova, ¹² carrer de
Prat de la Riba, plaça de	Caudillo, plaza del	Prat de la Riba, plaça de
Rafael Casanova, avinguda de	Caídos, avenida de los	Francesc Macià, ¹³ avinguda de
Sant Antoni, carrer de	San Antonio, calle de	Joaquim Mir, ¹⁴ carrer de
Sant Jaume, carrer de	San Jaime, calle de	Blasco Ibáñez, ¹⁵ carrer de
Sant Llorenç, carrer de	San Lorenzo, calle de	Pi i Margall, ¹⁶ carrer de
Sant Llorenç, passatge de	San Lorenzo, pasaje de	Letamendi, ¹⁷ passatge de
Sant Oleguer, carrer de	San Olegario, calle de	Martí Vilanova, ¹⁸ carrer de
Sant Vicenç, carrer de	San Vicente, calle de	Enric Granados, ¹⁹ carrer d'
Vidal i Barraquer, carrer de	Irurita, calle de	Salvador Seguí, carrer de

Taula 2 (continuació).

Nom actual	Nom ban octubre 1939	Nom acta Ple 26 de maig
Alguer, carrer de l'	General Primo de Rivera, calle del	Calvo Sotelo, calle de ²⁰
Burgos, avinguda de	Burgos, calle de	General Queipo de Llano, calle de ²¹

Taula 3.

⁹ Vegeu nota núm. 3

¹⁰ Aquest carrer ja s'havia dit de Jaume I, abans de 1936.

¹¹ Aquest carrer ja s'havia dit de Palaudàries i fou canviat per Prats de Molló en la sessió del Ple de 28 d'abril de 1931.

¹² Vegeu nota núm. 4

¹³ Vegeu nota núm. 5

¹⁴ Aquest carrer ja s'havia dit de Sant Antoni i fou canviat per Joaquim Mir en la sessió del Ple de 17 de març de 1932. No confondre amb l'actual carrer de Joaquim Mir, al barri de Can Pantiquet, construït a la dècada de 1970.

¹⁵ Aquest carrer ja s'havia dit de Sant Jaume i fou canviat per Blasco Ibáñez en la sessió del Ple de 17 de març de 1932.

¹⁶ Aquest carrer ja s'havia dit de Sant Llorenç, abans de 1932.

¹⁷ Aquest passatge ja s'havia dit de Sant Llorenç, abans de 1932.

¹⁸ Aquest carrer ja s'havia dit de Sant Oleguer¹⁹ Aquest carrer ja s'havia dit de Sant Vicenç i fou canviat per Enric Granados en la sessió del Ple de 17 de març de 1932.

²⁰ El ban d'octubre de 1939 atorgarà aquest nom a l'actual carrer de Pau Claris.

²¹ El ban d'octubre de 1939 atorgarà aquest nom a l'actual carrer de Can Pacià.

de maig trobem dues contradiccions (taula 3, a la pàgina anterior).

Desconeixem les motivacions que van portar a aquests canvis.

Conclusions

Malgrat les contradiccions, mancances i errors, el ban d'octubre de 1939 és el document oficial que millor recull els canvis del nomenclàtor de Mollet del Vallès, impulsats pel primer Ajuntament franquista. Aquest canvis suposen:

1. La substitució total i absoluta del català per l'espanyol.

2. El canvi de nom explícit de vint-i-nou carrers i places, als quals cal afegir-ne dos més que el ban no inclou però que *de facto* canvien de nom: l'avenida del Generalísimo (abans carrer del 14 d'abril i avui carrer de Feliu Tura) i el carrer de Granada (abans Giner de los Ríos).

3. Pels canvis de noms es recorre al següent:

3.1. Recuperació de noms anteriors (deu):

3.1.1. Sants (sis): Antoni, Jaume, Llorenç (carrer i passatge), Oleguer i Vicenç

3.1.2. Personatges històrics (tres): Berenguer III, Calderó (Miquel Bosch de Calderó) i Jaume I

3.1.3. Poblacions veïnes (un): Palaudàries

3.2. Noms nous (dinou):

3.2.1. Personatges relacionats amb l'alçament militar o de referència pel règim (deu): Cabanellas (general Miguel Cabanellas Ferrer), Calvo Sotelo (José), Capitán Cortés (Santiago Cortés González), Caudillo (Francisco Franco Bahamonde), General Mola (Emilio Mola Vidal), Irurita (bisbe Manuel Irurita Almandoz), José Antonio (Primo de Rivera), Miguel Primo de Rivera, Queipo de Llano (general Gonzalo Queipo de Llano y Sierra) i Sanjurjo (general José Sanjurjo Sacanell)

3.2.2. Noms de lloc, ciutats o països relacionats amb l'alçament militar o de referència feixista (sis): Alemanya, Alcàsser de Toledo, Burgos, Espanya, Itàlia i Portugal

3.2.3. Dates significatives (un): 27 de gener ²²

3.2.4. Homenatge als caiguts (un)

3.2.5. Sants (una): Carme

²² El dia que les tropes franquistes entren a Mollet.

Nombres que se proponen para aprobación	Nombres anteriores al 18 de julio de 1936	Nombres cambiados por los rojos
Alcázar de Toledo	Fivaller	Fivaller
Alemania	Pablo Iglesias	Pablo Iglesias
Alsina	Alsina	Alsina
Angel Guimerá	Angel Guimerá	Angel Guimerá
Anselmo Clavé	Anselmo Clavé	Anselmo Clavé
Antonio (San)	Joaquin Mir	Joaquin Mir
Balmes	Balmes	Balmes
Barcelona	Barcelona	Barcelona
Barriada Casilla	Barriada Casilla	Barriada Casilla
Barriada Gallechs	Barriada Gallechs	Barriada Gallechs
Barriada Sta. Rosa	Barriada Sta. Rosa	Barriada Sta. Rosa
Berenguer III	Durruti	Berenguer III
Bernat Metge	Bernat Metge	Bernat Metge
Burgos	Fermín Galan	Fermín Galan
Cabanellas	Ausias March	Ausias March
Caídos (Avda. de los)	Fco. Maciá (Avda. de)	Fco. Maciá (Avda. de)
Calderón (Avenida de)	Pep Ventura	Calderón (Avenida de)
Calvo Sotelo	Clarís (Pablo)	Clarís (Pablo)
Capitan Cortés	Ignacio Iglesias	Ignacio Iglesias
Cataluña (Plaza de)	Cataluña (Plaza de)	Cataluña (Plaza de)
Carmen (Ntra. Sra.)	Isaac Albéniz	Isaac Albéniz
Casas de Campo	Casas de Campo	Casas de Campo
Caudillo (Plaza del)	Prat de la Riba (Pl. de)	Prat de la Riba (Pl. de)
Cayetano Ventalló	Cayetano Ventalló	Cayetano Ventalló
Comarca del Vallés	Comarca del Vallés	Comarca del Vallés
Diputación	Diputación	Diputación
Entenza	Entenza	Entenza
España (Plaza de)	República (Plaza de la)	República (Plaza de la)
Félix Ferrán	Félix Ferrán	Félix Ferrán
Fortuny (Pintor)	Fortuny (Pintor)	Fortuny (Pintor)
Gimbernat	Gimbernat	Gimbernat
Industria	Industria	Industria
Irurita	Salvador Seguí	Salvador Seguí
Italia	Ferrer y Guardia	Ferrer y Guardia

Jacinto Verdaguer	Jacinto Verdaguer	Jacinto Verdaguer
Jaime I	Lina Odena	Jaime I
Jaime (San)	Blasco Ibáñez	Blasco Ibáñez
Jorge (San)	Jorge(San)	Jorge(San)
José Antonio (Avda. De)	Libertad (Avda. De)	Libertad (Avda. De)
Lorenzo (Pje.de San)	Letamendi	Letamendi
Lorenzo (San)	Pi y Margall	Pi y Margall
Luis Durán (Dr.)	Luis Durán (Dr.)	Luis Durán (Dr.)
Maragall (Poeta)	Maragall (Poeta)	Maragall (Poeta)
Martín el Humano	Martín el Humano	Martín el Humano
Mediodía	Mediodía	Mediodía
Miguel Primo de Rivera	Salmerón	Salmerón
Mola (General)	Santiago Rusiñol	Santiago Rusiñol
Monturiol	Monturiol	Monturiol
Olegario (San)	Martín Vilanova	Martín Vilanova
Oriente (Ronda)	Oriente (Ronda)	Oriente (Ronda)
Palaudarias	Prats de Molló	Prats de Molló
Paz (La Paz)	Paz (La Paz)	Paz (La Paz)
Pedro III	Pedro III	Pedro III
Plana (La)	Plana (La)	Plana (La)
Portugal	Rafael de Casanova	Rafael de Casanova
Queipo de Llano	Joaquín Costa	Joaquín Costa
Ramón Casas	Ramón Casas	Ramón Casas
Ramón Llull	Ramón Llull	Ramón Llull
Robert (Dr.)	Robert (Dr.)	Robert (Dr.)
Roger de Lauria	Roger de Lauria	Roger de Lauria
Sanjurjo	Cortes Catalanas	Cortes Catalanas
Serafín Pitarra	Serafín Pitarra	Serafín Pitarra
Sol	Sol	Sol
Somatén	Somatén	Somatén
Torres i Bages	Torres i Bages	Torres i Bages
Turró (Dr.)	Turró (Dr.)	Turró (Dr.)
Urgel (Conde de)	Urgel (Conde de)	Urgel (Conde de)
Valentín Almirall	Valentin Almirall	Valentin Almirall
27 de Enero	García Hernández	García Hernández
Vicente Plantada	Vicente Plantada	Vicente Plantada
Vicente (San)	Enrique Granados	Enrique Granados

El Fons Clausells a la Col·lecció Abelló

Pepa Ventura Altayó*

Figura 1. Imatge gràfica de l'Associació de Música da Camera, de Barcelona, obra de Francesc Galí. Font: Fundació Municipal Joan Abelló

* Directora del Museu Abelló de Mollet, pventura@molletvalles.cat

La Col·lecció Abelló, fruit de la donació del pintor i col·leccionista Joan Abelló a la seva ciutat natal, Mollet del Vallès, és extensa i variada. Està formada per obres d'art i objectes artístics datats entre el segle XIII i els anys setanta del segle XX. Hi destaquen principalment les col·leccions de pintura, escultura i dibuix dels segles XIX i XX; les arts decoratives: ceràmica, vidre i objectes metàl·lics d'època modernista; les col·leccions de vestits, taumàquia, art negre, ventalls i agulles de barret, i la gran quantitat de documents que custodia el Centre de Documentació de la Fundació Municipal Joan Abelló. Aquest fons documental és de dimensió oceànica, es troba en fase de buidatge i pendent de documentar, i hi destaquen: el Fons de Dau al Set; el Fons Dalí, format per una gran quantitat de manuscrits que la Fundació va donar a conèixer amb l'exposició *Salvador Dalí. Lletres i ninots*;¹ els llibres de compra-venda de Joan Abelló; la correspondència que el pintor va mantenir amb altres artistes, amics i marxants al llarg de la seva vida; els llibres del Club d'Art; els fons documentals heretats del seu mestre Carles Pellicer, on destaquen partitures d'Enric Granados, de Frederic Mompou, manuscrits d'Apel·les Mestre i un extens fons fotogràfic; i el fons de l'Associació de Música *Da Camera*, de Barcelona, que anomenem Fons Clausells.

Abelló va comprar a pes a un antiquari de Barcelona el fons musical de qui va ser el secretari de l'Associació de Música *Da Camera*, Manuel Clausells. Un fons indispensable per conèixer el panorama musical

de la Barcelona de principi de segle. Consta, principalment, de la correspondència que va mantenir Manuel Clausells amb diferents músics, amb directors d'orquestra, amb entitats catalanes, d'arreu de la península i internacionals, a més de programes, fotografies, cartells i partitures.

Aquest fons es troba en fase inicial d'informatització, primer a càrrec de la soprano Maria Lluïsa Muntada i, posteriorment, per Gregori Amengual, que va desenvolupar les pràctiques del Màster en Musicologia de la Universitat Autònoma de Barcelona al Centre de Documentació de la Fundació, i va centrar el posterior treball de final de màster en els documents que van des de l'any 1915 al 1925, una important tasca de recerca que servirà com a punt de partida per a posteriors estudis.

L'Associació de Música *Da Camera* va ser fundada a Barcelona el mes d'abril de 1913 per membres de la burgesia barcelonina amants de l'art i la música. L'any 1917 Manuel Clausells accedeix al càrrec de secretari. L'associació finalitza la seva activitat el mes de juny de 1936, quan Manuel Clausells va ser assassinat, i l'entitat es dissol.

Normalment l'entitat programava els seus concerts al Palau de la Música, on va tenir la seva seu durant molts anys. El primer director artístic va ser Enric Granados, que només va poder assistir al concert d'inauguració. Després de la seva tràgica mort, fou substituït per Pau Casals.

"[...] Va esdevenir una de les associacions musicals més potents, actives i fructíferes d'aquella època. L'entitat va organitzar de forma regular concerts

¹ MINGUET BATLLORI, Joan M (I ALTRES). *Salvador Dalí. Lletres i ninots*. Fons Dalí del Museu Abelló. Fundació Municipal Joan Abelló. Mollet del Vallès. 2001.

i recitals d'altíssima qualitat, va obrir les portes a nous repertoris, va portar grans compositors europeus a la ciutat, va renovar el concepte de concert, va generar un públic nou i nous hàbits, i va ser un autèntic motor de la vida musical i cultural catalana durant més de dues dècades, fins al 1936".²

L'Associació organitzava de manera habitual, al Palau de la Música Catalana, concerts i recitals, tant de compositors del país com dels millors intèrprets i compositors europeus de l'època. Com a entitat cultural, "[...] va contribuir juntament amb l'Orquestra Pau Casals a la rellevància social que va assolir la música durant

aquests primers anys de segle XX en el panorama català".³

El Fons Clausells està organitzat actualment tal com el va deixar el seu secretari. D'una banda, un arxiu organitzat per dates i un altre d'alfabètic, i dins d'aquests arxius unes subcarpetes per artistes. Queda per esbrinar quins eren els criteris que utilitzava perquè els documents formessin part d'un arxiu o d'un altre. El seu treball minuciós i organitzatiu fa que avui, i a mesura que anem informatitzant el fons, coneguem tots els passos necessaris per l'organització de cada concert: carta d'invitació al músic, orquestra o representant,

² CHAVARRIA TALARN, Xavier. *Música, Noucentisme, Barcelona*. Ajuntament de Barcelona, Institut de Cultura, Museu d'Història de Barcelona. 2013.

³ AMENGUAL PERELLÓ, Gregori. *Associacionisme musical a la Barcelona de preguerra: Manuel Clausells i l'Associació Música "Da Càmera"*. Treball de Màster en Musicologia, educació musical i interpretació de la música antiga. UAB. 2018.

Figura 2. Joan Abelló exposava el Fons Clausells a la Sala de la Música, al seu estudi de Mollet.

contracte, repertori que s'interpretaria, dia i hora d'arribada dels músics a la ciutat, el cartell que anunciava el concert, restaurant i menú dels músics i convidats el dia de la inauguració, repartiment d'invitacions, fotografies, telegrams ultimant detalls del concert, targetes, retalls de premsa de l'època que anunciaven el concert i les crítiques que sortien posteriorment.

Troblem també contactes amb associacions musicals del país oferint la possibilitat d'organitzar concerts a les ciutats respectives, tot aprofitant l'arribada de músics de gran prestigi internacional a Barcelona.

Entre els noms destacats trobem correspondència relacionada amb intèrprets i músics com Igor Stravinsky, Maurice Ravel, Richard Strauss, Arthur Rubinstein, Wanda Landowska, Robert Gerhard, Pau Casals, Frederic Mompou, Eduard Toldrà o Manel de Falla. Paral·lelament als concerts, organitzava recitals sota el cicle "Els poetes i els músics", dedicats a Joan Maragall, Josep Carner, Josep Maria de Segarra o Apel·les Mestres.

El fons conté també molta informació sobre la relació del secretari amb els socis i els comunicats que els enviava, que s'organitzaven per categories, llistat d'associats, preus dels concerts, invitacions... L'entitat va arribar a tal nivell de prestigi que en algun moment no va poder acceptar més socis perquè el Palau de la Música no disposava de tantes localitats.

Joan Abelló va integrar aquest fons a la seva col·lecció, el va exposar a la Sala de la Música, on ell organitzava trobades artístiques i culturals, seleccionant dels diferents arxivadors aquells artistes més rellevant, obrint-ne les carpetes per mostrar-ne els documents. A hores d'ara, algunes carpetes s'han traslladat al Centre de Documentació de la Fundació per ser informatitzades i documentades, però encara resta més de la meitat del fons en aquella Sala. El Fons Clau-sells, de cabdal importància per estudiar el panorama musical de la Barcelona de principi de segle XX, confirma la intel·ligència de Joan Abelló a l'hora d'adquirir aquest fons per a la seva col·lecció.

Criteris de publicació de la revista *Notes*

Notes és una revista de caràcter miscel·lani que aplega articles de recerca i divulgació de Mollet del Vallès i els pobles veïns (Baix Vallès). S'edita un volum anual que es presenta cada 22 de gener (Diada de Sant Vicenç, patró de la ciutat de Mollet del Vallès).

La revista consta de les seccions següents: miscel·lània, memòria oral, premi juvenil (reservat als treballs guanyadors del Premi Juvenil Vicenç Plantada) i fitxes (Arxiu Històric Municipal i Museu Abelló).

La llengua de la revista és el català i el Consell de Redacció es reserva el dret de publicar o traduir escrits en altres llengües.

Tramesa i acceptació dels articles

Els articles cal presentar-los en suport informàtic:

Probabilitat A): mitjançant correu electrònic: cem@molletvalles.cat

Probabilitat B): mitjançant correu postal o lliurament personal a una d'aquestes adreces:

Centre d'Estudis Molletans

Can Lledó

C. Comte d'Urgell, 26

08100 Mollet del Vallès

Centre d'Estudis Molletans

Ajuntament de Mollet del Vallès

Plaça Major, 1

08100 Mollet del Vallès

Sigui quina sigui la modalitat de presentació triada, la data màxima de lliurament dels articles finalitza l'1 de juliol.

El Consell de Redacció és responsable de l'avaluació dels articles rebuts i es reserva el dret de: 1) sotmetre els articles al judici d'experts en la matèria; 2) fer les esmenes menors que cregui oportunes per tal d'adaptar el text a l'estil de la publicació o per millorar-ne la comprensió; 3) retornar els articles als autors, quan s'hagin de realitzar esmenes importants (en aquest supòsit s'establirà una nova data de lliurament); i 4) publicar o no els articles. La no acceptació dels articles es comunicarà als autors en el termini més breu possible. Els originals no publicats es retornaran.

Per cada article publicat, els autors rebran un total de cinc exemplars del número corresponent de la revista.

Presentació dels textos

El text de l'article es presentarà en suport informàtic, en un únic arxiu de text editable (Microsoft Word o equivalents de programari lliure). L'arxiu tindrà entre 10.000 i 60.000 caràcters amb espais inclosos pels articles de la miscel·lània i memòria oral, entre 10.000 i 40.000, pel premi juvenil, i entre 3.000 i 15.000, per les fitxes.

El contingut de la primera pàgina de l'arxiu de text serà exclusivament el següent: 1) títol de l'article –que serà breu i descriptiu–; 2) dades completes de tots i cadascun dels autors (nom i cognoms complets, titulació acadèmica i/o lloc de treball, adreça postal completa, telèfons de contacte i adreça electrònica); 3) resum d'entre 50 i 150 paraules, on s'indicarà l'abast, el contingut, la metodologia, els resultats i les conclusions principals; i 4) llista breu de paraules clau que permetin caracteritzar el contingut de l'article.

A continuació es desenvoluparà el text de l'article, estructurat, si escau, en capítols i subcapítols, fins a un màxim de tres nivells d'estructuració (capítol, subcapítol de primer nivell i subcapítol de segon nivell). Els títols dels capítols i els subcapítols estaran sempre numerats de manera correlativa (1. Capítol; 1.1. Subcapítol de primer nivell; 1.1.1. Subcapítol de segon nivell).

El text de l'article clourà amb una llista de referències bibliogràfiques, escrita i ordenada d'acord amb els criteris que s'indiquen més endavant.

Les referències a altres documents s'indicaran de les maneres següents:

Citacions bibliogràfiques. Les crides a les citacions bibliogràfiques se situaran a dins del text i faran referència, de manera obligatòria, a un element que aparegui a la bibliografia. Constaran del primer cognom de l'autor, seguit de l'any de la publicació. En el cas de dos autors, hi figuraran els dos primers cognoms i l'any; i quan es tracti de més de dos autors, aleshores només figurarà el primer cognom del primer autor seguit de l'expressió *et al* i l'any de publicació.

Exemples: PLANA (2006) o (PLANA, 2006); PLANA i COLL (2006) o (PLANA i COLL, 2006); PLANA et al (2006) o (PLANA et al, 2006). Quan hi hagi dues o més obres d'un mateix autor i any, aleshores es diferenciarien amb una lletra minúscula adjunta al número de l'any (2006a, 2006b, etc.). Exemples: PLANA (2006a), PLANA (2006b) o bé (PLANA, 2006a), (PLANA, 2006b), etc.

Notes a peu de pàgina. Les crides a les notes a peu de pàgina s'han d'identificar amb superíndexs numerats correlatius (1, 2, 3...). L'autor és responsable que les citacions siguin completes i exactes. Es pot citar qualsevol tipus de material: manuscrits, impresos, fitxers informàtics, documents accessibles en línia, etc.

Quan s'utilitzin sigles o altres abreviacions, caldrà posar, la primera vegada que apareguin en el text, l'expressió desenvolupada i, a continuació, la sigla o abreviació entre parèntesis.

Les abreviacions d'unitats físiques s'ajustaran al què estableix el Sistema Internacional d'Unitats.

La formulació i la nomenclatura química s'ajustarà a les normes de l'International Union of Pure and Applied Chemistry (IUPAC).

Els noms científics d'espècies biològiques o paleontològiques s'escriuran, en cursiva, de les maneres següents: *Sciurus vulgaris* Linnaeus, 1758; *Crategus monogyna*; *Quercus* sp.

Totes les figures, indistintament de la seva naturalesa (gràfics, esquemes, fotografies, taules etc.), es numeraran, de manera correlativa, d'acord amb l'ordre d'aparició en l'article (Figura 1, Figura 2, etc.). Les figures es presentaran en arxius informàtics separats i a part de l'arxiu de text, de manera que en aquest només s'indicarà (amb la fórmula Figura 1, Figura 2, etc.) el lloc aproximat d'inserció de les figures. Malgrat això, l'emplaçament definitiu estarà condicionat a les exigències de la maquetació.

A la darrera pàgina de l'arxiu de text hi haurà una llista numerada (Figura 1, Figura 2, etc.) amb els texts dels peus de figura i l'autoria de la figura i l'any de realització. Exemple: text del peu de figura (J. Borràs, 2007).

Figures

Cada figura, indistintament de la seva naturalesa (fotografies, dibuixos, mapes, esquemes, taules etc.), es presentaran en arxius informàtics separats. Els noms dels arxius seran Figura 01, Figura 02..., de manera que coincidiran amb la numeració que s'ha indicat en l'arxiu de text. Els arxius estaran en formats que siguin intercanviables (Microsoft Excel, Adobe Illustrator, Adobe Photoshop, tiff, jpg, pdf, etc.).

La mida màxima de les figures serà la de la caixa de la revista (13 x 20 cm).

Les fotografies, els dibuixos, els mapes i els esquemes digitalitzats tindran una mida i una resolució que permeti la seva correcta reproducció. Els gràfics digitalitzats que incorporin caràcters alfanumèrics, un cop reduïts a la caixa de la revista, mai tindran una alçada inferior a 1 mm.

Tots els símbols utilitzats es referenciaran en una llegenda, el text de la qual es desenvoluparà en la mateixa llegenda o bé a peu de pàgina (en el darrer cas, els símbols de la llegenda i el text a peu de pàgina es relacionaran mitjançant números o lletres correlatius 1, 2, 3... o a, b, c...).

Els mapes i altres elements gràfics que requereixin una reproducció a escala incorporaran, de manera obligatòria, una escala gràfica (no s'admetran escales numèriques).

Quan es reproduïxin figures de tercers, l'autor o autors seran responsables de demanar l'autorització o autoritzacions pertinents i/o fer-se càrrec de les possibles despeses en concepte de drets de reproducció.

Referències bibliogràfiques

La llista de referències bibliogràfiques estarà ordenada alfabèticament per autors i cronològicament dins el mateix autor (les obres d'un mateix autor i any es diferenciarien amb una lletra minúscula adjunta al número de l'any: 2006a, 2006b, etc.).

Atès el caràcter miscel·lani de la revista *Notes*, no s'abreviaran els noms de les publicacions periòdiques.

Les referències bibliogràfiques s'ajustaran a una de les dues possibilitats que s'indiquen a continuació:

1. Llibres i monografies

ARIMON, G. (2006). *El teatre al Centre Parroquial de Mollet del Vallès (1945-1961)*. Ajuntament de Mollet del Vallès. 226 p. Mollet del Vallès.

GORDI, J. (2003). *Gallecs. Més de trenta anys de propostes i accions*. Editorial Mediterrània. 191 p. Barcelona.

SUÁREZ, M.A. (2000). *La Segona República i la Guerra Civil a Mollet del Vallès*. Centre d'Estudis Molletans, Col·lecció Vicenç Plantada, 4. 369 p. Mollet del Vallès.

2. Llibres i monografies col·lectius

a) Per al llibre en conjunt

NEL·LO, O. (Coord.) (1996). *Gallecs espai obert*. Centre d'Estudis Molletans, Col·lecció Vicenç Plantada, 3. 137 p. Mollet del Vallès.

b) Per a un dels treballs

GALLEGO, R. i GRAU, M. (1996). *Gallecs: temàtica, actors i dimensions d'un conflicte*. In: *Gallecs espai obert*. Centre d'Estudis Molletans, Col·lecció Vicenç Plantada, 3: 81-104. Mollet del Vallès.

3. Articles en publicacions periòdiques

BERTRAN, J. i TARRAGÓ, M. (2002). *Les inestabilitats de vessants. Exemples del municipi de Mollet del Vallès*. *Notes*, 17: 165-175. Mollet del Vallès.

4. Comunicacions a congressos

MARTÍNEZ, S., CEBOLLADA, A., SISCART, D. i MARTÍN, J. (1988). *Els espais naturals de la plana del Vallès. Les bases d'una reivindicació*. Conferència dels Espais Naturals de la Plana del Vallès (Terrassa, 1997), Recull de Ponències i Taules Rodones: 33-45. Associació per la Defensa i l'Estudi de la Natura (ADENC). Sabadell.

5. Estudis, tesis, TFC, TFG, etc.

PLANAS, J. (2003). *Cooperativisme i associacionisme agrari a Catalunya: Els propietaris rurals i l'organització dels interessos agraris al primer terç del segle XX*. Tesis Doctoral Universitat Autònoma de Barcelona 334 p. Bellaterra.

6. Publicacions electròniques

AJUNTAMENT DE MOLLET DEL VALLÈS. *Història de la ciutat*. <http://www.molletvalles.cat/index.php?id=387>

1. Llibres i monografies

ARIMON, G. *El teatre al Centre Parroquial de Mollet del Vallès (1945-1961)*. Mollet del Vallès: Ajuntament de Mollet del Vallès, 2006. 226 p.

GORDI, J. *Gallecs. Més de trenta anys de propostes i accions*. Barcelona: Mediterrània, 2003. 191 p.

SUÁREZ, M.A. *La Segona República i la Guerra Civil a Mollet del Vallès*. Mollet del Vallès: Centre d'Estudis Molletans, 2000. 369 p. (Vicenç Plantada; 4).

2. Llibres i monografies col·lectius

a) Per al llibre en conjunt

NEL·LO, O. (Coord.). *Gallecs espai obert*. Mollet del Vallès: Centre d'Estudis Molletans, 1996. 137 p. (Vicenç Plantada; 3).

b) Per a un dels treballs

GALLEGO, R. i GRAU, M. "Gallecs: temàtica, actors i dimensions d'un conflicte". A: *Gallecs espai obert*. Mollet del Vallès: Centre d'Estudis Molletans, 1996. p. 81-104. (Vicenç Plantada; 3).

3. Articles en publicacions periòdiques

BERTRAN, J. i TARRAGÓ, M. "Les inestabilitats de vessants. Exemples del municipi de Mollet del Vallès". *Notes*, 2002, vol. 17, p. 165-175.

4. Comunicacions a congressos

MARTÍNEZ, S., CEBOLLADA, A., SISCART, D. i MARTÍN, J. "Els espais naturals de la plana del Vallès. Les bases d'una reivindicació". *Conferència dels Espais Naturals de la Plana del Vallès* (Terrassa, 1997). Sabadell: Associació per la Defensa i l'Estudi de la Natura (ADENC), 1988. p. 33-45.

5. Estudis, tesis, TFC, TFG, etc.

PLANAS, J. *Cooperativisme i associacionisme agrari a Catalunya: Els propietaris rurals i l'organització dels interessos agraris al primer terç del segle XX*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, 2003. 334 p.

6. Publicacions electròniques

AJUNTAMENT DE MOLLET DEL VALLÈS. *Història de la ciutat* [en línia]. Mollet del Vallès: Ajuntament de Mollet del Vallès, 2010 [Consulta: 9 desembre 2010]. Disponible a: <<http://www.molletvalles.cat/index.php?id=387>>.

**Centre
d'Estudis
Molletans**

Ajuntament de
Mollet del Vallès

